TEN CENTS ДЕСЯТЬ ЦЕНТІВ

РОБІТНИЧА ГРОМАДА

ROBITNYCHA HROMADA

Рік I, № 2, серпень 1937 Newark, N. J. Vol. I, № 2, August 1937

"Робітнича Громада" виходить що місяця в Нюарку, Ню Джерзи.
Адреса: "Hromada", 59 Beacon Street, Newark, N. J.
Передплата: один долар на рік, 50 центів на півроку, окреме число 10 центів.

ПРАВО НА ПРАЦЮ

Звиш два місяці лунає по Америці гасло "право на працю". Не вмовкають заклики до влади, до народу і передівсім до самих робітників, щоби обороняли своє перше право — право на працю. Велике, святе, неодмінне право кожного робітника!

Може історія дошукається, де перший раз його проголошено — в Йонгставн чи в Джанставн, в Клівленді чи в Шікаго. Але зродилось воно десь там в районі залізної індустрії, незабаром після того, як в кінці травня застрайкували робітники чотирох стальових компаній, що мають свої заводи в різних містах Огайо, Пенсильванії, Індіяни і Ілинойс. Відтіля пішла луна по цілім краю і доси лунає: право на працю!

До двох місяців страйк був зломаний, дарма що цей раз власники-капіталісти йому не противились. Тоб-то запевняли, що не противляться. Раз-по-раз заявляли, що робітники мають повне право страйкувати і того права ніхто не займає. Хто не хоче робити — його воля, але хто хоче, того право теж святе і недоторкальне. Аякже, тільки вільного права працювати вони добивались для своїх робітників, щоб не насилували його страйкові сторожі, сторонні агітатори та инші вороги робітничого права.

Коли стальові компанії організували "незалежні робітничі комітети" та "рух повороту до праці", то цілком не для ламання страйку, казали, а для робітників, що своє право розуміють і не хочуть його занехаяти. Від компанійних агентів "право на працю" підхопила так звана громадська думка, тоб-то підбехтані ними місцеві бизнесмени, крамарі, учителі, духовники, околичні фармери, то-що. Організувались "громадянські комітети" тільки на те, щоби ганьбувати та залякувати страйкуючих робітників. В тих залізно-промислових центрах, де все живе з праці людей працюючих у сталівнях, страйк псував кожний "бизнес", і чим довше він тривав, тим гучніше протестували громадянські кишені. Рахували втрачені долари, а кричали про закон і порядок, індустріяльний мир і потоптане право на працю. По місяцеви страйку мейор міста Йонгставн, бизнесменські клюби і "громадянський комітет" жалувались всьому світу, що в їх місті "робітників позбавлено їх конституційного права на працю" та домагались від держави військової охорони для тих, що "хочуть і мають право працювати".

Між тими громадянськими комітетами, що загомоніли підчас стальового страйку, найбільш прославився комітет в Джанставн в Пенсилванії, що наприкінці червня виступив "до боротьби проти найбільшого насильства над робітничими правами, яке коли задумано зробити в цім краю", тоб-то проти страйку в велетенських джанставнських заводах Бетлегем Стіл Корпорації. Може вона сама фінансувала ту боротьбу, може ширші кола питсбурських капіталістів, але комітет розпустив широку пропаганду. На 15 липня скликав краєву конференцію, на яку приїхали бизнесмени з десятка стейтів, що визнали за свій "патріотичний обовязок" закласти постійну краєву організацію "для охорони основного робітничого права на працю"! Що ця організація буде робити, ще не знати, але відомо, що підчас страйку громадянські комітети вербували добровільних помічників для шерифів і поліції, а декуди то й самі зброїлись, муштрувались, провокували і вигрожувались. В Масілон такі громадяни обстрілювали юнійну хату і забили трьох робітників.

Коли Репоблик Стіл Корпорація вдавалась до судів в Огайо, щоби заборонили сторожити біля фабричних будинків, то тільки тому, казали, що пікети роблять насильство над робітником, який бажає працювати і має на те право. Коли суди обмежували право пікетування до кількох людей і щоби не надто близько коло фабричних воріт, то тільки тому, казали, що як робітники хочуть працювати, то їх воля і право. Шерифи і поліція підганяли людей до роботи — бо їхнього права потоптати не дадуть.

"Право на працю є святе; так само законне є право страйкувати," — заявив говернор Дейві (прогресивний демократ) в своему наказі воєнним силам стейту Огайо, коли 24 червня посилав їх доглядіти стальових робітників, щоби вони, "котрі хочуть повернутись до своєї роботи, скористались з того права

без перешкоди". Аякже, "усіми засобами державної влади" обіцяв говернор обстати за робітничим правом на працю. Вже 25 червня пять тисяч салдатів Краєвої Гвардії, з кулеметними, повітряними і газовими частинами, обступили сталівні в Йонгставн, Ворен і Найлс. Кілька тижнів сторожили на воротах, поки трицять-пять тисяч робітників не здійснило свого святого права. Те саме в районі Кантону і Масілону, де дванацяти тисячам вибороли їх право. В Клівленді страйкувало лише кілька тисяч в чотирох фабриках, та й туди 5 липня вступило півтора тисячі гвардейців при повнім воєннім риштунку, і поставивши по кулеметови на кожній брамі та ще з піддержкою шерифів і поліції, наказ виконали.

"Право на працю" проголосив Секретар федерального Департаменту Торгівлі Роупер в своїй промові на радіо 5 липня, коли закликав до "індустріяльного миру і гармонії між капіталом і працею". Говорив міністр: "Належне страйкуючим право мусить бути забезпечене, але право на працю є основне право. Для примусу нема місця в цій програмі", тоб-то в програмі гармонії.

"Право на працю гарантоване законом і традицією так само, як право страйку", — пригадував "Ню Йорк Таймс" аж двома передовими статтями. В одній серйозно пояснив, що "справа не в страйку і страйколомстві, а в праві на працю". Грюкотіла про нього тисячю голосів американська преса відсіля аж до грімкого "Лос Анджелос Таймс".

Всі приятелі робітників, всі обороняють їх святе право. В пресі, на радіо, в клюбах бизнесменів, в директоріях корпорацій, в судових і урядових установах — всюди здобувають робітникам право на працю!

Чи хотіли вони того права, коли був стальовий страйк? Хто хотів і хто не хотів? Чи така демократія в тих сталівнях, що можна справу страйку обговорити, переголосувати, порахувати вільні голоси? Були такі, що не хотіли страйкувати і залишалися в фабриках. Дехто рад був вернутися, аби лише можна. До багатьох не промовляє боротьба за саме визнання юнійної організації, без зміни в умовах праці. Загалом застрайкувала більшість. Але нехай були окремі фабрики, в яких меншість затримала роботу проти бажання більшости. Нехай би навіть всюди лише самі пікети силою затримували "лояльних робітників"! Нехай це несправедливість. Але несправедливість сто раз менша, ніж та, що її день у день чинить капіталізм!

Більшої брехні, як оце "право на працю" він не видумав за весь свій брехливий вік! З більшою облудою ще не підходив до робітників. Такого права робітнича класа ніколи не мала і не має. Кожного дня можуть робітникови сказати, щоби завтра не приходив, бо праці для нього нема. Кожної хвилі можуть оповістити "лей-оф", і говори тоді про право. Кожний індустріяльний власник може заперти свою фабрику, коли хоче, і вигнати з неї всіх робітників. Може це зробити навіть для спекуляції, — щоби, наприклад, обмежити кількість товару на ринку та підбити ціну на нього. Він може закрити фабрику задля своєї примхи або що навкучилось йому. Тільки він має всі права, бо це його власність. Право на працю робітники будуть мати лише тоді, коли ті фабрики, в яких вони працюють будуть їх власністю і під їх орудуванням. Але тепер усі права мають Том Гірдлер і Майрон Тейлор, Форд і Слоун і Крайслер і як там називаються власники-управителі американських індустрій.

Коли в 1929 році почали гаснути огні в стальових гутах, коли на кілька літ не ця одна індустрія застигла, а всі, коли по цілому краю робітники шукали праці так, як шукають мандрівники води в арабській пустині, — хто тоді говорив про право на працю? Хто посилав військо фабрики відкривати? Найліпші приятелі — починаючи з Розвелта — говорили лише про допомогу голодним, про милостиню. Про право на працю не говорив ніхто, бо це значить робітниче право до фабрик — конець капіталізму.

Є ще друга велика облуда в тім капіталістичнім "праві на працю". В своїй прокламації до цілої Америки пише громадянський комітет в Джанставн: "Ми віримо в право кожної людини працювати, коли вона хоче, і ніхто не сміє її примушувати ні залякувати." В гармонійній програмі Вашингтонського міністра "нема місця для примусу" робітників. А кожний робітник кожного дня іде на роботу тільки тому, що мусить! У стальових та инших фабриках люди не працюють задля самої праці. Це не праця, що дає насолоду, задовольняє природне бажання людини — робити, творити. Люди працюють, щоби заробити на життя. Нехай це таке життя, яке дозволяє Репоблик Стіл Корпорація своїм робітникам в Йонгставн, Ворен і шікаговських нетрах, але й для того мусять наймthemся. Коли "лояльні робітники" підчас страйку з фабрик не виходили і коли "нелояльні" вернулися, то і ті і другі мусіли це робити, щоби не загинути з голоду. Під капіталізмом святе право на працю є лише право робітника іти в найми, коли його робоча сила капіталістам потрібна. Та й це не є вільне право, бо наймatися мусить.

Тільки на своїм людина має справжне право працювати. Справжне право на працю і плоди своєї праці робітнича класа буде мати лише тоді, коли ті індустрії, в яких вона працює, будуть в її власности і управлінню.

"Політики є така стать людей, що має свої інтереси опріч від інтересів народу, і що найліпше про них можна сказати, то хиба те, що залишились вони принаймні один великий крок позаду за чесними людьми."

Абрагам Линколн.

"Новочасна держава, однаково яка її форма, є суто капіталістичною машиною."

Фрідріх Енгельс.

"Не може бути більшої помилки, як сподіватися або надіятись на те, що одна нація може зробити другій справжню прислугу."

Джордж Вашингтон.

Ще не бувало в історії

На фінансових сторінках нюйорських газет з 8 серпня можна було прочитати підрахунок того золота, що його протягом першого тижня цього місяця привезли до Ню Йорку з різних чужих країв. А саме з Канади $2,200,500, з Англії $1,176,100, з Індії $824,-700, та ще потрохи з Голандії та инших сторін, всі суми в золоті. В тому самому тижні кораблі з Японії привезли до Сан Франціско того цінного металю на $13,781,000, так що взагалі до запасів монетного золота в Сполучених Державах прибавилось протягом семи днів 18 з половиною міліона. Також підраховано, що від початку року привезено сюди з Англії 566 міліонів доларів, з Японії 106, та ще 24 міліони відтіля ж на морі, все в чистому золоті. Але для фінансових сторінок такі новини цілком не нова радість. Невпинно з різних сторін світу течуть сюди золоті струї. Тільки десь до кінця червня найбільша текла з Парижа — з таким наслідком, що нарешті джерело почало висихати, у Франції наступила фінансова криза, зменшилась вартість французьких грошей, мусів змінитися уряд та сталися різні речі, для французів багато більш дошкульні, як зміна уряду. Зате запаси золота в Америці ростуть і ростуть. На 7 серпня було його в скарбниці Сполучених Держав 12 міліярдів і 462 міліони, або ж більше, ніж коли-небудь в багатій історії цеї країни!

Проте вже семий рік держава замикає свої рахунки з дефіцитами — усе більшими. На 30 червня 1930 скінчився останній рік, що ще могла покрити всі державні витрати. До того дня мала також заплачену мало вже не половину величезних военних боргів, так що залишилось їх ще 16 міліярдів і 185 міліонів. Але з того дня до 30 червня цього року, протягом семи літ, мала 46 міліярдів з 406 міліонами коштів і на те лише 24 міліярди з 242 міліонами доходу, або ж поверх 22 міліярди доларів дефіциту. На його покриття позичила 20 міліярдів і 215 міліонів, так що укупі з рештою военних боргів Сполучені Держави придбали собі до 30 червня 36 міліярдів і 400 міліонів державного довгу, або ж стільки, як ще не бувало в історії. Але буде ще більше, бо ось в місяци липні державній скарбниці знов не хватило близько чверть міліярда. І не видко тому кінця. Кожний раз, як в Вашингтоні підсумують свої місячні рахунки, всі фінансові експерти ломлять руки і гукають на гвалт — що то буде, що то буде! Які податки для майбутніх поколінь! Яке натягання кредиту, поки не трісне! Держава перед банкроцтвом! Що буде як прийде нова криза, індустріяльний занепад, безробіття! Банкроцтво тай годі! Та ще гірше — золото, оці золоті міліярди, що американські банки імпортували! Укупі з державним позичанням оце золото творить загрозу роздутого кредиту, інфляції, спекуляції, фінансової руїни! Чим більше золота, тим більший страх. Чи не божевілля?

Нащо держава витратила ті гроші? За останній урядовий рік заплатила самих процентів 848 міліонів. Ростуть кошти давніх, нових і майбутніх воєн. Заплатили і платять пенсії та нагороди бувшим салдатам. З року на рік дорожче коштує армія та флоти, морська і повітряна. Раптово ростуть кошти державного управління. Вже Герберт Гувер розмножив федеральну бюрократію, але за Розвелта вона вже множилась без ліку і міри: понад двіста тисяч нових чиновників засіло на нових посадах в новеньких канцеляріях. Коло 830,000 федеральних урядовців рахують в Сполучених Державах. Стільки їх ще в історії не бувало, як не бувало ще такої могутньої флоти і стільки воєнних аеропланів і стільки довгів державних і стільки золота.

Звісно, багато міліярдів пішло на те, щоби, мовляв, рятувати країну в економічній крізі. Уряд рятував банки, залізничі компанії, індустріальні корпорації, банкротуючі бизнеси, — чого не мусів рятувати, коли з верху до споду тріщала ціла капіталістична система? Рятував фармерів і домовласників, щоби могли платити банкам гіпотечні позики, щоби банки не потріскали. Платив хліборобам, щоби не орали і не сіяли, платив свинопасам, щоби свиней порізали, платив цукровим та бавовняним міліонерам, щоби не було цукру і бавовни. Годував уряд міліони безробітних робітників ,щоби революції не було. Ще історія не бачила такого надзвичайного рятування капіталістичного ладу!

Коштувало, кажуть, але лихоліття минулося. Знов відкрились ворота німих фабрик, робітники юрбою до роботи, загуркотіли машини, продукція росте на очах. Знов рух на залізних дорогах, вагони навантажені всяким добром, в крамницях весело, люди купують, в Америці добробут. Хто не вірить, нехай гляне на фінансові сторінки газет та порівняє підрахунки вирібництва, транспорту, товарообміну і передівсім "чистих прибутків". Ось за друге чвертьріччя цього року Юнайтед Стейтс Стіл Корпорація оповіщає чистий прибуток 36 міліонів з добрим гаком — мало не тричі стільки, як торік за три весняні місяці. До речі кажучи, це та розумна корпорація, що во імя національного добробуту не пручаючись підписала умову з Джаном Луісом, визнала юнію та законтрактувала своїх робітників, щоби не пручаючись робили. Як їй розумною не бути, коли за нею стоїть "сам" Морганів Банк і коли, як читаем в нюйорськім "Ворлд-Телеграм" з 29 липня, "індустріяльний мир" майстрували голови в самім тім банку. Продукція сталі є в Америці індустріяльний покажчик. Стальові акції є на біржі мірою капіталістичного добробуту. Справді, що три місяці і що пів року одна корпорація за другою звідомляють, що їх чисті прибутки подвоїлись, потроїлись, почетверились. Такого раптового розцвіту не бувало ще в історії!

Та ба, в Америці все ще безробіття, міліони робітників даремно шукають наємної роботи. Американська Федерація Праці рахувала в кінці липня понад вісім міліонів безробітних! Ще недавно Краєва Індустріяльна Конференція — організація фабрикантів — говорила про девять міліонів. Як би полічити їх з родинами, то вийде, що пята частина народу, як не більше, не може здобути собі засобів до життя. Як була криза, то була надія, що минеться, але як вся індустрія працює, то куди ще в найми іти? Автоматична машинерія замінила собою працюючих людей і все більше їх випиратиме з фабрики на вулицю. "Немає здається меж, за якими машина не могла б взяти на себе людську працю", — пише група американських професорів в книзі про соціальне значіння нових винаходів. Ще ніколи в історії технологія не робила такого скорого поступу, ще ніколи її поступ не загрожував існуванню міліонів людей.

Діються речі, що, здавалось би, суперечать самому імені Америки. Ось останні вісти з Каліфорнії — про "утікачів". Що року тисячі мандрівних робітників працює там в садах і біля городовини за таку марну платню, що вона має вже в Америці свою славу. Та цього року налинуло їх з Оклагоми та сусідніх стейтів яких сто тисяч більше, як їх треба. Дехто ще притулився десь на роботі, збиваючи заробіток до решти. Дрібні садівники та огородники, що самі працюють, вже жалуються урядови, що їх цілком руйнує конкуренція капіталістичних корпорацій, які у своїх маєтках користуються з мало не безплатної робочої сили. Але для решти й тої роботи нема. 70,000 душ опинилось в долині Сан Джоакін, кочують таборами по кількадесять родин та "живуть як звірята", — пише про них представник доброчинного товариства з Лос Анджелос. "Трудно змалювати недостатки і нужду у тих таборах... Багато людей живе під голим небом, без захисту від пекучого сонця. Дехто ночує в старім, розбитім автомобілі або в хижині причепленій до узбочі гори. За водою ходити далеко, купатися нема де. Діти брудні, голодні й обідрані. Багато слабих". В Каліфорнії називають тих кочовників "утікачами" — "рефюджі" — так як мирну людність, що втікає і ховається від війни. Але від чого вони втікають? Від капіталізму.

А що ж далі, після всього теперішнього добробуту? Ледви хто сумнівається, що прийде знов економічна криза. Генрі Уолес, федеральний Секретар Хліборобства і, як кажуть, Розвелтів престолонаслідник, сподівається гострої крізи на 1942 рік. Від капіталістичного ладу не втікти. Раньше чи пізніше робітнича класа мусить з ним поборотися і мусить перемогти. Бо про капіталістичний "лад" можна взагалі говорити хиба в тому розумінні, як говориться про лад, що утвориться навіть в домі божевільних без лікарського догляду. Дуже небезпечний це лад, але встоятися він не може.

В царстві Генрі Форда

Індустріяльна імперія Генрі Форда має свою столицю в Дірборн коло Детройта. Але Фордові фабрики е в Канаді, Мехіко, Бразилії, Японії, Індії, Єгипті, Південній Африці, Англії, Голандії, Франції, Німеччині, Швеції, — як не говорити про імперію?

В горішній частині стейту Мішиген Форд має свої копальні заліза, і відтіля на його власних кораблях транспортують до Дірборн залізну руду. З його власних лісів привозять сюди дерево, порізане в його тартаках. Топливо до його фабрик постачають його вугільні шахти в Кентокі. В Дірборн тисяча акрів землі його приватна власність. Тут в його заводах перетоплюють сирий матеріял на сталь і шкло, роблять цемент, то-що. Все те іде до виробничих фабрик, що в них робітники виробляють автомобільні мотори й окремі частини автомобілів та виконують різні завдання, які всі зливаються на "збірній лінії" і дають готовий продукт — кількасот тисяч автомобілів на рік, або, як звичайно говориться, автомобіль що мінути. Окрім того Форд має шістнацять великих "складаючих фабрик" в різних сторонах краю, що одержують з Дірборн готові головні частини та складають з них автомобілі для продажі на даній території.

Вартість того всього ледви можна докладно обрахувати в грошах. В травні цього року "Фордова Моторова Компанія" зробила для податкових установ оцінку свого майна в Сполучених Державах з загальним підрахунком — понад 717 міліонів доларів. Фордова компанія це їх трое — Генрі з жінкою і сином.

Але все це не вартувало би для них зломаного шеляга, як би не робітники, що для Форда працюють і своєю працею виробляють йому багацтво. Вартувало би багато менше, як би навальний посіх і невсипуча бачність працюючих не творили "масової продукції". 87,000 робітників працює в Дірборн та ще коло 40,000 в инших Фордових добрах в Америці. Це, так сказати, його піддані. Міцніше це підданство, ніж підвладність державній владі. Щоби заробити на прожиток собі й своїй родині, робітник наймається на роботу, і найнявшися, мусить віддати власникові-капіталістови всю свою силу і все, що нею зробив. А Генрі Форд строгий пан і нічого не подарує. Бувае, що за момент необачности, за кілька слів сказаних до товариша підчас роботи, за те, що мусів на кілька хвиль відійти, довголітній робітник іде на вигнання.

26-го травня Фордові посіпаки жорстоко били юніиних організаторів, що на вході до фабрик в Дірборн хотіли роздавати свою літературу. Покалічили сторонніх людей, щоби не дивилися на бандитський напад. В липні федеральна комісія робила слідство. За відомим Вагнеровим законом фабриканти не повинні перешкоджати організуванню юніонів і не повинні переслідувати за те своїх робітників. Перед комісією свідчили робітники, що робили у Форда по десять і двацять літ, але з роботи їх нещадно прогнали не то за належання до юніону, а за приватну розмову про те, що можна би належати, за адресу загублену з кишені, за знайомство з непевною людиною. Оповідали про Фордових "службовців", що стоять над робітниками, підслухують, позирають, нишпорять, і на кого впаде тінь підозріння, того моментально від машини і на двір. Тайні розвідчики підглядають по хатах, як хто живе, і наслухують, що думае.

Ще підчас автомобільного страйку — Дірборна він не зачепив — писали газети, що Гарі Бенет, шеф персонального департаменту Фордової Компанії, є начальник "найбільшої в світі приватної розвідчої організації". Говорено про те, що на кожних двацять робітників мають одного шпіона. Для Дірборна це значило би чотири тисяч їх. Неодна держава стільки не має. Має Форд свої бойові частини, такі, як виступали 26-го травня, складені з босяків, "генгстерів" та прогнаних з служби поліцаїв. Має проти своїх робітників резерву — "Лицарів Дірборна" та инші фашистські банди, готові до бою за Фатерланд, за Форда і за те, що Форд заплатить. Чи довго ще робітнича класа терпітиме? Її сила все те тримає і її сила звалить не то Форда, а весь капіталізм.

Чесно, добровільно і гуртом

Проти займання фабрик підчас страйку підняло рішучий голос ще двоє передових лібералів і нехибних робітничих приятелів. Освалд Гарісон Вилард, сам патріярх американського лібералізму, має три аргументи. Раз, що цілком не годиться займати чужу власність без згоди власників. Друге, що робітники осягнули вже і це і те і навіть право колективних договорів, і вимагати за багато теж не можна. А третє, що він же робітникам не ворог, і як він каже, що не треба, то не треба.

Пані Перкинс, що як федеральна Секретарка Праці є не лише приятелька, а, можна сказати, рідна тітка, на 3-го липня теж проголосила, що окупаційні страйки нелегальні. Але вона, пише, беззаконним вчинкам ніколи не потурала, а навпаки, вона та її підвладні урядовці все налягали на юнійних провідників, щоби ті виводили людей з фабрик. А що федеральний уряд сам не втручався, то на те він не має права, але місцеві і стейтові власти мають потрібну поліційну силу, щоби утримати порядок і закон. Зрештою вона певна, пише пані Перкинс, що хоч в індустріяльних суперечках американські робітники поводяться часами нерозумно, але революційних умислів вони не мають, індустрії не хочуть руйнувати і прав приватної власности не касують. Хочуть тільки колективно торгуватися про умови своєї праці, а вже як договоряться, то чесно і добровільно співпрацюють з індустріяльними власниками.

На 5-го липня забрав голос на радіо Секретар Роупер, голова Департаменту Торговлі. Закликав фабрикантів і робітників до "гармонії і кооперації на основі Вагнерового закону", запевняв і тих і тих, що "народ не стерпить неспокою і ворохобні" та проголосив "право на працю" — розуміється лише підчас страйку.

Промови обох міністрів мали на меті заспокоїти кого треба, що хоч теперішній уряд раз-у-раз щось міняє, але справді змінити нічого не хоче. Він тільки недобрий на деяких капіталістів, котрі не хочуть так зробити, щоби робітники запродувались їм в наємну неволю чесно, добровільно і гуртом.

Живі, мертві і ненароджені

Доборовся капіталізм до такого всесвітнього і вселюдського лиха, що небагато вже аргументів залишилось на його оборону. Найголовніший все ще той, що, мовляв, він дає понуку до індустріяльного поступу. Людина, кажуть, тільки тоді старається, коли сподівається для себе власної користи. Бажання прибутків спонукує власників капіталістів до того, що вони беруть на себе ініціятиву і риск, дають індустрії керівництво та прикладають до неї свого розуму, знання, енергії. Через те вона розвивається, робітники мають працю, поступає цивілізація, то-що. Инакше все би застигло. Капіталістичні прибутки, кажуть, є лише слушна нагорода за заслуги.

Але чи можуть це робити такі, наприклад, капіталісти, що ще не народились? Які в них ініціятива, розум і енергія? Які їх заслуги для поступу цивілізації?

В 1922 році помер Вилем Рокфелер (брат ще багатшого і славнішого Джана), залишаючи свої маєтки дітям і унукам. Але частину — пядесять міліонів — записав аж правнукам. В час смерти мав їх лише двоє, обоє в колисці, але спадщина була й для тих, що ще будуть. Записав з умовою, що відсотки можуть собі брати його діти й унуки, але капітал повинен залишитись під опікою суду аж для правнуків, що поділять його після того, як повмирають їх батьки.

На початку серпня цього року нюйоркський суд оголосив обрахунок тої спадщини по пятнацяти роках. Діти й унуки спожили близько десять міліонів процентів. Але сам маєток переріс вже 63 міліони. По смерти Рокфелера народилось ще двацять-шестеро його правнуків. Суд має надію, що буде їх ще більше і десь після 1950 року зголоситься до поділу коло пядесяти душ. До того часу маєток виросте принаймні до 75 міліонів і буде пядесять нових міліонерів, котрі зможуть говорити, що капіталістичні прибутки є нагорода за розум, енергію і поступ цивілізації.

Очевидячки ростуть не гроші. Ростуть ті індустріяльні підприємства, що в них гроші поміщені. Ростуть і дають прибуток з плодів праці робітників, що в них працюють. Без ніякої участи власників в колисці і ненароджених.

Воно правда, що колись капіталізм був поступовою силою в людському суспільстві. Правда, що причинився був до розвитку природнього й індустріяльного багатства краю. Але це було давно. Тепер капіталістам право на їх прибутки дає просто власність і більше ніщо. Та власність може переходити на гільтяїв, ледацюг, божевільних, дурних, немовлят і ненароджених. Все одно робітники, що своєї власности не мають, мусять до індустріяльних власників наматися і творити для них прибутки.

Демократи-ідеалісти

Як всім відомо, Демократична Партія Сполучених Державах складається тепер з самих ідеалістів, що дбають виключно про народне добро. Коли вірити всьому тому, що сенатор Вагнер наговорив в Ню Йорку на 4-го липня, то й славна Тамані Гол завше вела перед в боротьбі за свободу, за демократію, за гуманність, за робітничі закони та за цілу купу дрібніших ідеалів. Також всім відомо, що Республиканська Партія складається тепер з матеріялістів, що дбають лише за власну наживу. Все це загально відоме, тому що демократи зайняли тепер всі федеральні становища і посади — від президента починаючи — та з три чверти стейтових, і можуть говорити багато слів і з великою повагою. Республикани мусять помовчувати та ждати слушного часу, коли вони зробляться ідеалістами. Та ось трапилася їм оказія трохи втерти ідеалістичні носи, навіть доволі високі. Справа ось така.

Вибори в Америці справа коштовна. Тим більше коштують, чим важніший виборний уряд, чим більша округа, завзятіше змагання і солодша надія. Президентські вибори найкоштовніші. Переконати десять чи двацять міліонів обивателів, що чоловік з Республиканської Партії, котрого вони не знають, зараз по виборі дасть всім певний добробут, тоді як демократичний кандидат чомусь завзявся привести їх до жебрачої торби, — штука не легка так само, як закрутити їм голови в другий бік. Тим більша штука, що як би довідались за багато, то знали би, що яке їхало, таке здибало. Треба агітаторів, ораторів, інтриганів, приятелів; треба їздити спеціяльними поїздами, літати аеропланами, вганяти по хатах; треба аргументів, літератури, реклами, хитрощів, — чого не треба? Треба величезної "машини" та ще добре намащеної. Окрім президента в той сам час вибірають ще цілу купу конгресменів. Взагалі справа багато-міліонова і перше діло обох Краєвих Комітетів — демократичного і республиканського — добути виборчі фонди.

Колись було їм за гроші легче, бо могли їх брати від банків та індустріяльних корпорацій, що раз-у-раз мають діла з урядом. Радо давали з надією, що вибраний кандидат не забуде віддячити, і давали, хоч нерадо, коли боялися, що при нагоді їм за ухил від ідеалізму відплатить. Але вийшла з того така скандальна корупція — найбільш при виборі різних дрібних політиканів — що нарешті законом заборонено брати від корпорацій гроші на виборчі фонди та наказано політичним організаціям давати прилюдні звіти з своїх виборчих прибутків і витрат. Тепер підбичовують обидва комітети не инакші капіталісти, як перше, але мусять витягати гроші з власної кишені та не можуть записувати їх між корпораційні кошти. Та дають не мало, хто тому, хто другому комітетови, а хто обом, щоби всюди приятеля мати. Дають багаті люди, котрі надіються, що по виборі їх кандидата будуть призначені на якусь гонорову посаду — посольство в чужій державі, тощо. Менші суми дають люди охочі до менших посад, нехай і без особливого гонору. Декого притиснуть, щоби дав, дехто дасть з такого чи иншого переконання. Отак назбирується в Краєвих Кмітетах по кілька чи кільканацять міліонів виборчого фонду. Але вибори річ дорога і звичайно коштує більше. Хоч президент Розвелт був справді популярний і вибрали би його були сяк чи так, Краєвий Демократичний Комітет святкував торішну перемогу з дефіцитом $850,000.

Свої довги ідеалісти платять. Делікатно натякнули демократам на посадах, що годиться віддячити тій партії, що їх посадила. В лютім місяці влаштували по різних містах "бенкети перемоги" з вступом по пять, десять, двацять і більше доларів, як де. В Вашингтоні ідеалісти здебільша добре заможні і платили по сто доларів зз ту їжу, що їли і за промови про добро народу. Назбіралося з тих бенкетів поверх $368,000. Та ось видумали ще штуку — продавати памятку. Памятка — торішний так званий підручник для виборчої кампанії. Це та книжка, що одна та друга партія видають для агітації: викладають свою славну історію та свої незвичайні досягнення, описують чудесні прикмети своїх кандидатів та обіцюють що хто хоче. Багато й до речі пишуть — коли одна партія пише про другу. Перед виборами роздають таку книжку за дурно, як думають, що варто її комусь дати, а то продають по пядесять центів чи по доларови. По виборах вона варта не більш, як торішний сніг.

Ото ж Крайвий Демократичний Комітет казав ту книжку передрукувати на гарному папері, обложити шкуряними палітурками, на кожному примірникови президент Розвелт поклав свій власноручний підпис, і пішли ідеалісти гендлювати — по двіста-пядесять доларів за штуку. Протягом трьох місяців вторгували за торішний сніг $165,905!

Певна річ, що не до пенсилвенських вуглекопів з ним ходили. А ось пані Маргарита Бидл, жінка американського амбасадора в Польщі, купила тих підручників торішного ідеалізму за $20,000. Відомий залізничий магнат Роберт Р. Йонг за $15,000. Ще більш відомий Валтер П. Крайслер за $12,500. Один примірник йому не вистачив, читає пядесять! Та всякі ще капіталісти купували — за тисячу, за дві, зз кілька тисяч.

Та не тільки до окремих капіталістів ходили, а до їхніх корпорацій. Давати гроші виборчим комітетам закон їм забороняє. Але купити книжку — кому не вільно? Броварня в Милвокі купила за $10,000, броварня в Сейнт-Луіс за $10,000, славна Бетлегем Стіл Корпорація, що завсіди має державні контракти, за $5,000. За трохи менші суми купували корпорації нафтові, цементові, стальові, між ними відома з недавнього страйку Інланд Стіл Компанія.

Нащо купували? Хто буде нині читати що Демократична Партія торік говорила? Нащо кому стільки примірників? Хиба підпис президента Розвелта така незвичайна річ, що за нього двіста-пядесять доларів платять? Можна даром дістати. Хиба американські корпорації збирають підписи знаменитих людей? Купували, бо раз-у-раз мають з урядом діла. Робить він їм прислуги, роблять вони Демократичній Партії. Може хто сподівався дістати через неї якусь спеціяльну вигоду. Може хто боявся, що шпигне його уряд, як не купить. Говорити про те не говорять, бо це значило би підкупство, злочин. Але перед газетними репортерами признаються, що купив, але казав, щоби не присилали, або купив і викинув на сміття. Йонг заплатив пятнацять тисяч на кілька днів перед тим, як мав ставати перед слідчою комісією Сенату.

Бизнес здається був би золотий і приніс би більше, як 165 тисяч, та вискочили республикани: ага, ідеалісти! памятки продаєте! до корпорацій за грішми ходите! з підписом президента! ідеаліста над ідеалістами!

Але при тій оказії виявилося, що агентами для розповсюдження демократичної літератури є фірма Галагер і Компанія в Филаделфії і що та сама фірма розповсюджує літературу республиканську! Доки ще люди не будуть бачити, що перед ними комедія двох партій і хто стоїть за обома?

На еспанському острові

Американський письменник Еліот Поль прожив п'ять літ на острівчику Івіса — одному з групи Балеарських островів на Середземному Морі, недалеко берегів Еспанії. Так йому сподобались тамтешні люди і їх життя, що побратався з ними як з рідними та рішив повернутися знов до них — кінчати повість про "Життя еспанського міста" та зостатись в тому місті на завсіди. Торік весною поселився там знов.

Тільки на такому маленькому острові — двацять-п'ять миль наздовж і п'ятнацять вшир — Санта Евлалія може називатися містом. Це навіть не містечко в теперішньому розумінні того слова, а хиба в якомусь стародавньому. Тепер скоріш можна говорити про село. Живуть в ньому рибалки, що з переддосвітнім вітром випливають на море, щоби на полудне повернутися з рибою; селяне, що ходять коло своїх садків, городовини, конопель, то-що; сільські ремесники — столяр, тесляр, ганчар, фурман; є дві гостинниці в селі. Життя небагате, старосвітське, але мирне, доволі незалежне і загалом щасливе. Ще не захопив його капіталізм з жадобою надбання, гризнею і ненавистю між людьми. Зате збереглася в тому рибальському і селянському житті стародавня, віками придбана еспанська цивілізація. Люди невчені, але вміють триматися достойно і пристойно. Чесні і необлесні. Стара цивілізація впорядкувала їм побут так, що праця є їх природне і нормальне життя, але залишає ще часу для еспанських пісень, музики, танців і червоного вина, для товариської балачки і своїх думок.

В тому еспанському селі не чували ні про Маркса, ні про Бакуніна, ні що таке соціяльна революція. Ніхто їх не агітував. Але самі зазнали кривди, ще більш її бачили, чули від батьків. Знають, що люди не живуть по людському і по людяному і що не повинно так бути. Ніхто не повинен мати спеціяльних прав і привілеїв, бо всі люди є тільки люди. Поміщицька земля дурно валяється, а міг би бути з неї пожиток. З чужої праці не годиться жити. Наймит так само працює, як господар, і така сама належиться йому нагорода. До такої простої правди додумались самі, і коли новий сусід з Америки розповідав їм про різні теорії і плани соціяльної переміни, були раді, що ще хтось в світі так думає, як вони.

Коли в острівному селі чув хто про Гітлера і Мусоліні, про Москву з радами, чи про Лондон з парламентом, то це були чужі слова, що до їх життя не стосувались і скоро забувались. Конституцій ніхто не перебирав. Проте село "республиканське", завзято, невхильно республиканське. В тому республиканстві є його бажання людяности і справедливости. Тай бачать же, що король непотрібний, поміщики чужоїди і влада на їх острові нахабні поліцаї. Та, як до людей, ненависти до них немає. Всі в селі певні анти-клерикали, ксьондзів не люблять і не слухають. До церкви ходять майже тільки жінки, і чоловіки їм не боронять.

Зрештою люди в селі дуже не однакові. Немає того, що зводить людей до одної подоби — казьонна школа, урядова пропаганда, індустріялізм. На морі і на землі кожний міг ще сам собі вирости з своєю вродою і вдачею. З великою любов'ю змалював американський письменник це еспанське село, його побут, працю, звичаї, журу і радощі, і цілу низку справжніх і оригінальних людей.

Але його повість вийшла оце як некролог — під назвою "Життя і смерть еспанського міста". Бо Санта Евлалія зруйнована і люди позабивані. Торік в осени в порті Івіса з'явилися німецькі воєнні кораблі і на остров налетіли італійські аероплани з бомбами і кулеметним огнем. Італійське військо зайняло Балеарські острови і доси їх тримає. Це його перша добича у тій війні, що воно веде з Еспанією.

Автор, американський громадянин, врятувався, але його еспанські приятелі загинули мабуть усі. Німецьким капіталістам треба еспанського заліза, Мусоліні хоче порту при вході до Середземного Моря, і тому мусіла загинути тисячлітня еспанська цивілізація острова Івіса і мусіли загинути добрі, чесні і благородні люди.

Село боронилося завзято, до загину, боронився цілий острівець, але проти морської і повітряної флот та регулярної армії що могли вдіяти рибалки і селяне на свому шматочку землі посеред моря? Зате вже більш як рік відбивається від двох мілітарних держав нападена Еспанія і, як думає американський автор, що її знає, не покориться. "Саме тому, що еспанський народ був цілими віками такий терпеливий, що виніс на собі таку вагу різної кривди, — за великий для нього тепер сором схилити голови, цілком неможливо покоритися. Італійці могли зробитися вівцями, німці автоматами, але еспанці ще люди... Будуть гризти руду землю Арагону і жовтий порох старої Кастилії, але не почуєте, що б зацьвіріньокали Heil, Franco!"

Товариство
УКРАЇНСЬКА РОБІТНИЧА ГРОМАДА В НЮАРКУ
59 Beacon Street

Виконавчий Комітет: тт. Микола Надрічний, рекордовий секретар, Степан Савіцький, фінансовий секретар, Стах Вавричук, касієр. Писати до товариства на адресу:

Nicholas Nadrichny
59 Beacon Street
Newark, N. J.

Організувалося товариство
УКРАЇНСЬКА РОБІТНИЧА ГРОМАДА В БОСТОНІ

Виконавчий Комітет: тт. Ілля Романишин, рек. секр., Корній Вишньовський, фін. секр., Павло Кудрик, касієр, Яким Калита, організатор. Писати на адресу:

E. Romanshyn
31 Grant Avenue
Medford, Mass.

БАГАЦТВО І КАПІТАЛ

(З економічної науки соціялізму)

I.

Кожна річ, що задовольняє якусь людську потребу, рахується в науці економії до б а г а ц т в а. Чи без якоїсь речі людина не може в житті обійтися, чи могла би, але річ корисна або вигідна, чи нехай тільки дає приємність або задовольняє примху, а раз річ людям потрібна, то вона теж багацтво. Починається воно з шматка хліба і ложки страви, голки і нитки. Обіймає всяку їжу і напиток, одежу і обув, хати і будинки, мебель, посуду і оздобу, автомобілі й залізниці, сади й городи, лани й ліси, копальні різнородних мінералів і все, що з них добуто. Завершується багацтво вирібничою індустрією, тоб-то фабриками й машинерією, що нею робітники творять нові речі, нове багацтво. Очевидячки гроші теж багацтво. Коротко сказати, не є багацтвом тільки річ для людини недосяжна або цілком безвартісна.

Ледви треба казати, що багацтво поділене між людьми дуже нерівно. Багатим називаємо того, хто має всі речі потрібні для доброго життя, вигоди й розваги. Великі багатії скупчили в своїх руках стільки багацтва, що й життя можуть мати роскішне, задовольнити кожну забаганку, і ще багацтво їм зостається, ба й прибуває. А є люде незаможні, що мають тільки речі необхідні для прожитку, та цілком бідні, що й того їм не стає. Такі маєткові різниці є в кожнім краю, і очевидячки всюди людей незаможних багато більше, ніж багачів. Америка країна дуже багата, та проте маєткові різниці тут чи не більші, ніж де-инде. Дарма що такої чорної бідности, як в селянських країнах, тут поголовно не видати, але буває й така. А з другого боку ніде инде не скупчилось таке велетенське багацтво в небагатьох руках.

Загально відомо также те, що проти економічної нерівности, тоб-то нерівности що-до багацтва, скерований соціялізм. Та хто більше не знає, той часто має про ту справу цілком неправильну думку. Дехто ще доси думає, що соціялізм це значить переділити все багацтво поміж людей так, щоб було всім по рівному. А дехто думає навпаки, наче то соціялізм відбере все багацтво від тих, хто його тепер має, та віддасть у спільне користування всім людям. Одно і друге не тільки не соціялізм, а, подумавши, кожний скаже, що нісенітниця.

Багато всякого багацтва цілком не можна ділити. В такій індустріяльній країні, як Америка, найбільше багацтво це її індустрії. Найбільше багацтво тому, бо ними можна творити і люде раз-у-раз творять нове багацтво, нові потрібні їм речі. Своїм власникам вони дають найбільший прибуток. А як поділити поміж людей фабрику чи машину? Як розділити електричну станцію, що передає силу машинам і світло хатам? Соціялісти не то що не хочуть того багацтва ділити, а, навпаки, кажуть так: коли машини, фабрики і всяку індустрію утворили люде своєю спільною працею і коли тільки спільною працею людей може працювати кожна індустрія, то вона повинна бути спільною власністю тих працюючих людей, робітників.

Але мови про спільну власність боїться нераз сам робітник, що й собі придбав якесь невеличке багацтво: хату, мебель в хаті, якусь вигоду, автомобіль, то-що. Не знати, чи найближче безробіття йому того не забере, але поки-що він загосподарився з сім'єю і привик на свому. А буде спільна власність, то прийдуть, мовляв, чужі люде, засядуть спільно в його хаті, а то й ляжуть спати на його постелі, будуть собі їздити його автомобілем, і він не буде мати нічого свого. Того він не хоче і добре робить, що не хоче. Але того не хоче й соціялізм.

Ціль соціялізму — піднести людство на вищий щабель цивілізації, добробуту, здоровля і вигоди. А як так, то не буде він завертати людей до спільної миски, тісноти, невигоди і нездоровля. Досить тепер біди, і спільної і одинцем. Треба більше простору та вигоди для всіх, і може бути. Що робітник може собі тепер придбати, то лише з свого заробітку. Своєю працею він виробляє різні речі, отже знов багацтво, що має свою вартість, і частину тої вартости, що він виробив, йому платять як заробітну платню. Але тільки малу частину. В Америці, наприклад, де з помічю усякої машинерії робітник продукує незвичайно багато, він одержує з продукту своєї праці 16 до 20 відсотків, як в котрій індустрії. При соціялізмі він повинен одержувати всю вартість — 100 відсотків. Чому ж мав би жити тісніше й бідніше, як тепер? Кому треба його займати, коли всім буде багато більше?

Правда, що соціялізм означає спільну власність багацтва. Але не всього багацтва. Тільки того, що називають капіталом.

II.

Що таке к а п і т а л? Це теж багацтво, тоб-то всякі потрібні людям речі. У теперішній час капіталом зробилась велика, переважна частина багацтва. Але таки не все. Є такі речі, що є капіталом, і такі, що не є.

Як їх відрізнити? Не треба думати, що кожна велика або коштовна річ є капітал, а мала або дешева не є. Може бути навпаки. Также не треба шукати в капіталі якихось окремих прикмет, що їх инше багацтво не має. Та сама річ може бути капітал і може не бути. Це залежить від того, як з неї користуватись. Коли річ служить лише для у ж и т к у власникови, то вона не є капітал. Коли ж він з неї одержує п р и б у т о к, тоді вона капітал. Дуже просто

кажучи: коли ви вживаєте собі вашу річ для своїх потреб, вигоди чи приємности, тоді вона не є капітал. Коли ж ви користуєтесь нею так, щоб постійно прибувало вам грошей, то ви зробили з неї капітал.

Убрання, наприклад, чи й десять убрань, що ви собі маєте, щоби гарно вбратися, не є капітал. Але одежа, що лежить в магазині на продаж, є капітал, бо з продажі купець має грошову користь. Хата, в якій ви мешкаєте з сім'єю і приймаєте гостей, не є капітал. Але як ви свою хату винаймаєте комусь на помешкання і берете чинш, то з неї зробився ваш капітал. Автомобіль, що ним ви їздите в будень на роботу і в неділю за місто, не є капітал. Але автомобіль, на якому шофер возить людей і бере за те гроші для себе чи для таксі-компанії, є капітал. Машинка, якою жінка шиє для себе чи для дітей, не є капітал. Але така сама машина в швальні є капітал. Шматок землі, на якому ви посадили городовину, виноград та цвіти, не є капітал. Але як ви їх постійно продаєте, то ваше поле капітал.

Все те приклади дрібні і неважні, вибрані лише для ясніщого розуміння. Але те саме можна сказати, наприклад, про гроші. Великі чи малі, вони є багатство. Але вони не є капітал, коли ви їх тримаєте в скринці чи під подушкою, або носите їх в кишені, купуєте за них що вам треба чи не треба, роздаровуєте або розкидаєте. Але коли ви дали їх в позику або поклали в банку і берете проценти, то ці гроші капітал. Нарешті, те саме треба сказати про велике багатство — індустріяльне, і про найбільше з індустріяльного багатства — вирібниче. Воно тепер геть усе капітал, бо служить для прибутків своїм власникам. Але само собою це не мусить бути. Як би в Фордових фабриках тільки Генрі Форд з сином Едселем сами робили собі автомобілі і сами ними їздили, то їх фабрики не капітал. Звісно, не так вони користуються з свого багатства, а наймають десятки тисяч робітників, продукують їх руками сотні тисяч автомобілів та загрібають величезні прибутки. Їх фабрики — капітал. Але знов таке: як би ті фабрики з усією машинерією перейшли з рук приватних власників у спільну власність робітничого суспільства і як би воно продукувало собі автомобілі не для власницького прибутку, а для вжитку — отак, як сім'я продукує собі в городі городовину — то ті фабрики перестали би бути капіталом.

Капітал виступає в різних формах, і з них найважніші три: капітал грошовий, капітал купецький або торгівельний і капітал індустріяльний.

Грошовий капітал це просто гроші віддані в позику на проценти. Віддати гроші на проценти до банку значить те саме, що позичити їх банкови. Кому б не позичати, в кожному разі ті проценти, що одержує власник грошового капіталу, є його прибуток. Торгівельний капітал це ті товари, що купив торгівець, щоби їх перепродати. Продає дорожче, ніж купив, і та різниця є його прибуток.

Багато важніший і найважніший є індустріальний капітал, передівсім засоби вирібництва, тоб-то фабрики і всяка в них машинерія. Найважніше це багатство, бо воно дає творити нове багатство. Ні грошовий ні купецький капітал нічого не творять. А з фабрик раз-у-раз вихсдить маса нових річей, різнородних, вартісних, потрібних людям, ллється широка струя нового багатства.

Індустріяльний капітал найважніший, бо він дає власникам найбільші прибутки. З них виросли найбільші маєтки американські. Та передівсім найважніший він через те, що від нього залежить життя і доля маси людей — індустріяльних робітників.

Коли в соціялістичній літературі є мова про капітал, то звичайно розуміється цей індустріяльний капітал. В тому розумінні можна сказати, що капітал це є засоби вирібництва — фабрики, машинерія — що їх вживається, щоби творити прибуток їх власникам. Або ще иншими словами: капітал є багатство, що його вживається для вироблення ще більше багатства з метою власницького прибутку.

III.

Було вже сказано, що ніяка річ не є сама собою капітал, а в капітал її обертають власники, коли користуються з неї не для своїх потреб, вигоди чи приємности, а для прибутку. Таким чином зробили капітал з неодної вже речі. А що найважніше, то що обернули в капітал найбільше і найголовніше багатство — індустріяльне. Як воно до того прийшло, це друга і довга справа. Та може кожний бачити, що так є. Для чого всі ті тисячі й тисячі фабрик в Америці? Чи власники кравецьких майстерень для себе потребують що року 25 міліонів убрань та ще 30 міліонів пар окремих штанів? Чи для своїх жінок 200 міліонів жіночих убрань? Чи фабриканти обуви самі зносять 300 до 400 міліонів пар черевиків на рік? Чи фабриканти мебелі свої помешкання меблюють що року коштом двох міліярдів доларів? Чи добрих чотири міліони автомобілів та ще з трицять міліонів гумових коліс з'їздили торік самі власники автомобільних і гумових фабрик? Чи для свого ужитку чи для забави директори стальових компаній потребують що року так з двацять, трицять або й сорок міліонів тон сталі? Людям, що зжилися з теперішнім ладом, самі такі питання можуть здаватися не до речі. Цілком природнім здається, що всі незлічені продукти американських індустрій ідуть на продаж! Та це значить, що всі ті індустрії є капітал — служать для прибутку своїх власників. Тому й називаємо тих власників капіталістами.

Цей факт, що багатство країни обернулося в капітал, має величезне значіння для всього людського суспільства. Не будемо тепер говорити про всі наслідки такого капіталістичного ладу, але важно з'ясувати ще таке питання: відкіля береться той прибуток, що є основною прикметою індустріяльного капіталу?

Звісно, продукти своїх фабрик власник чи власницька компанія продають, — чи просто тим, хто їх

потребує, чи до крамниць. Хто ж дає їм прибуток? Ті, що купують! — скажете з першого погляду. Коли ви купили пару черевиків, то наче дали заробити фабрикантам обуви, а купили автомобіль, то на вас скористала автомобільна компанія. Так здається, але так не є. За ваші гроші вони дали вам черевики чи автомобіль, що тих грошей варт. Инакше ви би не купили і напевне не купувала би за ту саму ціну маса людей. Відбулася лише виміна вартости грошей за таку саму вартість товару, і з такої виміни не прибуває маєтку ні покупцеви, ні фабрикантам. Щодо черевиків, то якусь надвишку скористала від вас лише крамниця, що їх перепродує. Але дуже важно, щоби індустріяльного капіталізму не переплутувати з торгівлею, де купець справді дешевше купив, дорожче продав, і різниця є його прибуток.

Правильно індустріяльний власник продає свої продукти за таку ціну, як є на ринку, тоб-то як всі продають і купують. Залежить та ціна не від нього, а від того, скільки є якого товару на продаж і скільки на нього покупців. У ті роки, коли люди мали більше грошей на купівлю, ціни росли й росли. А прийшла кріза, безробіття, купувати нема кому, крам залежується, і ціни зійшли були на нінащо. Тепер знов виросли. Як до якого товару і як в який час, ціни міняються часто або зрідка, помалу або раптово, але завсіди є на все якась риночна ціна, і вище неї фабрикант свого краму не продасть. А продає його раз-у-раз за таку ціну, як коли є на ринку.

Риночна ціна виражує справжню вартість речі. Хто її платить — не тратить, хто бере — свого маєтку не збільшив. Виміняли вартість за вартість. Добрий приклад дає автомобільна індустрія, що обходиться без торгівельного посередництва. Що року в Америці кілька міліонів людей купує за кілька міліярдів доларів нові автомобілі, і ніхто не нарікає на втрату. Кожний дістав вартість своїх грошей. Компанія не використає всіх тих оказій, що з їх користав старомодний купець. Дасть вам машину в найкращому стані, хоч купуючи ви її не бачили або на автомобілях не розуміетеся. Дасть вам всяку вигоду, яку за ваші гроші може дати, хоч ви не впоминаєтеся. Ви в неї перша цяця. Другий приклад — величезні крамниці з жіночим убранням або ще більші "департмент-стори", що що місяця купують всякого краму за міліони. Купують для них такі спеціялісти, що оком кине і цента не переплатить, та й фабрикант не хоче, щоб йому переплачували. Або ж яскравий приклад тих компаній, що продають до фабрик для індустріяльної перерібки такі основні матеріяли, як сталь, нікель, мідь, гуму, шкуру, вовну, бавовну. Коли стальові компанії продають залізничим сталь на локомотиви або автомобільним на автомобілі, то й мови нема, щоб між такими знавцями хтось переціннив або недоцінив, одні скористали, а другі бідні втратили. Продають і купують за міліони, але вартість і ціну знають всі однако що-до цента. В великому американському "бизнесі" нема торгування, бо це власне не торгівля в звичайному розумінні, а виміна вартости за вартість, при чому ніхто не бере більше, як дав. Це не є капіталістичний прибуток.

Пригадайте сцену в галицькій крамниці, як там товар прихвалюють, ганять, перебірають, перемірюють, переважують і торгуються зуб за зуб. А порівняйте з тим мілонові діла, що робляться кожний день в великому американському місті: на товар навіть не дивляться, не торгуються, буває, що й розписок не беруть, а проте ніхто нікого не використає ні на ціні, ні на товарі. Чи американський бизнесмен аж на стільки чесніший від галицького крамара? Різниця ось в чому. Там чиста торгівля. Прибуток торгівця іде з кишені тих, що в нього купують. Його користь є їх втрата, і навпаки. Тому торгівець все здається шахрай, а буває, що й мусить бути. Тут — індустріяльний капіталіст теж мусить продати свій крам, коли хоче мати прибуток. Але прибуток не йде йому з кишені тих, хто купує від нього. Тому супроти своїх "костумерів" він може бути, і правильно є, незвичайно чесний.

IV.

Прибуток індустріяльного капіталіста твориться не в продажі продуктів його фабрики, але в п р о д у к ц і ї, тоб-то вирібництві тих продуктів.

Для вирібництва треба фабричного будинку, машин то сирого матеріялу. Все те фабрикант набуває від инших капіталістів, — тих, що мають машинні заводи, та тих, що постачають матеріал. За все платить риночну ціну, тоб-то теж міняє вартість грошей за таку саму вартість машин і матеріялу. Прибутку ще нема нікому.

Можна говорити, що якась фабрика продукує те і те, але кожний розуміє, що ні черевиків, ні мила, ні коліс гумових вона не родить так, як родить яблуня яблука. Треба людської п р а ц і. Всі індустріяльні продукти виробляють своєю працею робітники. Чим більше їх, чим більше роблять, тим більше продукту. Для того їх капіталіст наймає і за їх працю платить. Платить так, як за все, — ту ціну, що є на ринку. Праця робітника — чи власне його робоча сила — продається і купується так само, як всякий инший крам на базарі. Так само ціна на неї залежить від того, скільки робітників шукає праці і який попит на їх робочу силу. Ту ціну капіталіст платить. Коли може дістати потрібного йому робітника за найменші гроші, то більше не дасть. Коли ціна на робочу силу пішла в гору, то заплатить вдвое стільки і ще більше — бо саме в праці того робітника є джерело капіталістичного прибутку! За свою ціну наємний робітник мусить працювати умовлений час — вісім, девять чи десять годин — і що він протягом того часу зробив, все належить власникови фабрики.

Виробляючи у фабриці нові речі, робітники творять нову вартість, якої перше не було. Хоч одержали сирий матеріял, але переробивши його на готовий продукт, утворили нову вартість. Готові черевики

більше варті, ніж сира шкура, автомобіль — це не купка сталі, ніклю, шкури й дерева. Виражує ту вартість ціна, за яку власник новий продукт продає. В кожному разі та вартість, що створили робітники своєю працею, робиться власністю капіталіста, і в кожному разі вона багато більша за платню тих робітників. Иншими словами: заробітна платня, яку індустріяльний власник платить своїм робітникам, є багато менша, як ті гроші, за які він міняє продукти їх праці. Величезна різниця — це капіталістичний прибуток.

Коли капіталіст купує машини і сирий матеріял, то він з другими капіталістами лише чесно обмінюється: дає їм вартість грошей за таку саму вартість машинерії чи матеріялу. Коли він продукти своєї фабрики продає, то з покупцями обмінюється теж дуже чесно: за їх гроші дає їм ту саму вартість в товарі. Але з робітниками в своїй фабриці такого чесного обміну нема. Нема того, що взяв, те й віддай. Дає їм їх заробітну платню, а бере з них всі продукти їх праці — багато більше! Той грабунок є капіталістичний прибуток.

Коли, наприклад, робітники виробили трицять тон сталі або новий автомобіль, то створили вартість тисячі доларів. Справедливість каже, що яка праця, така плата. За кожних трицять тон сталі і за кожен автомобіль повинні одержати ту тисячку. Але тоді не було би капіталістам прибутку. Щоби його мати, вони з плодів чужої праці беруть собі багато більше, ніж робітник звичайно думає. Справа трохи складна через те, що в теперішніх індустріях праця поділена до найдрібніших деталів, кожна людина виробляє тільки якісь частини речі, і трудно сказати, чого варта її праця. Але можна обрахувати, що зробили всі. За останнім урядовим Переписом Вирібничих Індустрій однорічна продукція сталі в Сполучених Державах мала вартість поверх чотирох міліярдів — $4,137,214,-000. З того стальові робітники одержали платні $841,-253,000, або ж 20 відсотків тієї вартости, яку вони своєю працею створили. В автомобільній індустрії випродуковане за рік багатство — $5,260,723,000, або поверх пяти міліярдів. З того автомобільним робітникам платня $870,612,000, або 16 відсотків. Решта власникам капіталу.

Але ж, кажуть, ті міліярди не є "чистий" прибуток капіталістичних компаній! З них виплачують величезні кошти! Купують сирий матеріял, коштує їх адміністрація, віддають грубі податки державі, платять адвокатам, агентам, за рекламу і це і те. Але кому платять за матеріял? Иншим капіталістам. А хто для тих инших добув та обробив сирий матеріял та своєю працею придбав йому таку вартість, щоб вони могли заміняти його за гроші? Теж робітники — тільки инші. Платять за адміністрацію — собі і своїм помічникам. В 1936 році Бетлегем Стіл Компанія заплатила Швабови $203,000 і Грейсови $180,000. В Ю-Ес Стіл Корпорації Тейлор мав $166,000 платні, Ирвин $124,000. В Мекізпорт Тин Плейт торішня платня Кровфорда $225,000, Перкинса $137,000. Репоблик Стіл Корпорація нагородила славного Тома Гірдлера сто-сорок тисячами! Та ще мало що менші платні купі инших капіталістів-управителів, та те саме в инших стальових компаніях, і так що року. В Дженерал Моторс президент Слоун мав $374,000 заплати, віце-президент Кнудсен $325,000, ще чотири верховоди по $200,000 з добрими гаками, та чотири Фішери з "Фішер Боді" кожний понад $200,000, та кількоро чоловіка з сто-тисячними платнями, кільканацять з небагато меншими. Але це, кажуть, не чистий прибуток, а кошти управління. Рахується до нього нагляд над поведінкою й думками робітників та індустріяльна шпіонажа. Правда, утримують податками державу. Та за те суди охороняють їх власність і прибутки. А ось тепер, хиба не треба їм шерифів з помічниками, війська стейту Огайо та поліції в Шікаго? Правда, що наймають адвокатів, розсилають агентів та платять за рекламу. Але того всього не треба би, як би не капіталізм. Тай лишаються по тім всім товстенні "чисті" прибутки. Зрештою робітники свої витрати теж мають, але це окрема справа. Основний поділ такий: одним 80 чи 84 відсотки, другим 20 чи 16. А тих других багато більше і своєю працею вони творять сто відсотків, все багатство.

Не инакший поділ в инших вирібничих індустріях. Комісія, що була призначена за президента Гувера для "огляду продукційних можливостів" в Америці, обрахувала була, що в 1929 році американський робітник виробляв пересічно $7,969 багатства, тоб-то стільки вартував на ринку продукт його праці. Пересічна заробітна платня в тім році добробуту була $1,315, тоб-то з того, що робітник зробив, він мав лише 16 з половиною відсотка. Значить воно, що кожний раз, коли робітник заробляє собі десять доларів, він своєю працею дає капіталістам пядесять доларів прибутку. По справедливости, попрацювавши в фабриці дві години, робітник міг би скинути "оверолс" і йти помалу до дому. Свою платню відробив. Це, що він з товаришами виробили за ці дві огдині, цілком вистачить на їх платню за день. Але вони не йдуть, бо найнялись працювати ще шість чи сім годин. Це вже праця безплатна. Що зроблять — іде на прибуток капіталістам, на їх чисті й нечисті витрати. Та вартість, що робітники творять поверх своєї заробітної платні, називається в економії додаткова вартість або понад-вартість. Її витягає капіталіст з робітничої праці на свій прибуток. Иншими словами, капіталістичний прибуток іде з незаплаченої праці робітників.

Коли подумаєте, що більшість працездатного населення Америки є індустріяльні робітники і що та маса народу день в день і рік в рік переважну частину своєї праці віддає не на користь собі і своїм родинам, а на прибутки власникам капіталу, — то й зрозумієте, чому соціялісти кажуть, що капіталізм мусить бути скасований. Найбільше багатство країни, її індустріяльне багатство, не сміє бути капіталом, тобто служити для прибутку своїх власників. Його призначення — задовольняти потреби, давати вигоду й

Слова і діла в Галичині

Просвіта і кооперація є два різні слова, що означають цілком різні речі і звичайно в парі не ходять. Але відомо, що в уявлінні багатьох українських людей вони наче зрослися в одну назву того каменя, що на нім буде збудовано майбутність народу. Будувати її взялися українці в Галичині зараз після того, як в нівець були розбиті їх воєнні оріентації та заграничні сподівання. Тепер ми своїми силами, — а це ж передівсім просвіта і кооперація! Їх певний зріст надолужував всі дальші невдачі різнородної галицької політики.

Надії були багато більші, ніж ті реальні користи, що їх кооперативні та просвітні установи могли там справді дати широкому загалови. Була певність, що вони ведуть народ до економічного добробуту, а там поведуть далі. В газетних статях та закликах організацій немало було натяків, а то й виразного указування на те, що просвіта і кооперація є певний шлях до незалежної української держави! Ба й такі бували натяки, що це є свій, безболісний і українцям пасуючий шлях до свого соціялізму! З вірою в якесь визволення з недолі зв'язувались мало не завсіди ці два слова, а віра все сягає далі, як очі.

Не будемо тут розбирати різних теорій кооперації, ні про те говорити, яка різна може бути освіта. Надії родились не з передуманих теорій, а з покликів скерованих до почування. Певна річ, що проводирі того руху в Галичині, знаючи своє ремесло, не могли бачити ніякого зв'язку між кооперацією і державними змінами в Европі. Як практичні економісти певно знали, що не з науки творяться маєтки. Як мирні люди мабуть самі себе віддали би були в руки поліції, як би спало їм на думку, що їх діяльність може счинити соціяльний переворот! Але великої віри не гасили. Кооперативні організації та товариства "Просвіта" і "Рідна Школа" зробились національними святощами, що на їх можна лише молитися. Безумовно й на випередки підтримували їх всі партії, всі групи, всі люди. Самі ж назви казали їм, що це "просвіта й кооперація" — будучність народу.

Хто з великими надіями, а хто з увагою на реальні користи, а взялись українці в Галичині до роботи і зробили її на славу. Наприкінці червня був у Львові з'їзд "Ревізійного Союзу Українських Кооператив", що в час з'їзду обєднував 3,194 спілки та товариства. Вже в кінці 1936 року було в 2,983 кооперативах 536,508 членів! Здебільша ті члени голови родинам, так що фактично кооперація охопила більш, як половину народу Східньої Галичини. Вже в 1935 році через торгівельні кооперативи перейшло краму на близько дев'ядесять міліонів золотих, а коли до східньо-галицьких долічити ще ті, що на Лемківщині і що їх польський уряд ще давніш відділив від львівського союзу, то певно цьогорічні кооперативні торги перевищать сто міліонів! Ця кооперація це вже не тільки сільські крамниці, а й повітові та "центросоюзи", що гуртом постачають селам всякий крам та скуповують від селян збіжжя, худобу, масло, яйця, то-що, і гуртом перепродують до міст, в Польщу, а то й за границю. З гордістю українські кооператори указують на те, що серед неустанних перешкод і з малою від держави помічю створили велику й багату організацію та перевищили кооперативні заходи серед поляків.

Трудніше підсумувати здобутки освіти. Її не зважити і на гроші не оцінити. Але коли погодитися з тим, що просвіта це є товариства "Просвіта" і "Рідна Школа", то теж поступ незвичайний. Не маємо останніх звітів, але ще в ювилейній книжці "Рідної Школи" з 1931 року теж "з гордістю" описано сотню її шкіл різного типу — гімназій, семинарій, фахових, початкових — та ще різнородні курси, бурси, захоронки, то-що. Там же поміщені фотографії власних шкільних будинків та иншого маєтку. Ми цілком не думаєм, що все те задовольняє освітні потреби людей в Галичині, але саме товариство запевняє, що воно здійснило "ідеал національної школи", що "многотисячне число молоді виховало в національному дусі, любові до своєї Церкви й свого Народу" та що таким чином вже поклало "підстави независимости нації".

В 1928 році товариство "Просвіта" масово поширило дві свої ювилейні книжечки, про свою працю. Яке саме знання воно людям дає, про те автори ледви згадують, але багато пишуть про вартість того просвітянського знання — що "освіта є основою добробуту" та що товариство "працює для скріплення добробуту серед нашого народу". А передівсім в багатьох різних словах запевняє "Просвіта", що вона "виховує нарід в національному, патріотичному дусі", робить його "сильним свідомим народом" та "скріплює національну свідомість і приготовляє нарід до найвищого ідеалу". Тай силу вже має. Вже в тому році товариство могло сказати,

---

розвагу всім працюючим людям. Для того мусить бути скасована приватна власність того багатства. Воно мусить перейти у власність й орудування робітничої класи, щоб вона користала з нього не шіснацять, а сто відсотків.

От що значить спільна власність. Цілком не хоче соціялізм відбирати від робітника того дрібного багатства, що він собі придбав і що служить для його потреб, вигоди чи приємности. Навпаки, хоче, щоби так само для потреб, вигоди й розваги усеї робітничої класи служило велике багатство країни, її індустрії, що їх робітники спільною працею створили і день в день спільною працею творять в них нове багатство.

що "об'єднує в собі майже весь нарід і без сумніву весь його свідомий елемент". Найбільші досягнення мало саме в повоєнних роках, так що, пишуть, "праця Просвіти нині увінчалася не аби-яким успіхом... по селах твориться нове, свідоме життя". За звітом 1930 року "Просвіта" мала 87 філій по містах, 3,110 читалень по селах, в них 206,614 членів, 2,215 бібліотек, 1,520 театральних гуртків, 543 хори. Свій маєток рахувала в золотих: львівське товариство 243,000, маєток філій 1,159,000, маєток читалень 6,411,000, разом близько вісім міліонів. З того часу певно все ще значно виросло.

Ніхто не може вимагати, щоби вся та "просвіта і кооперація" дала вже Галичині якесь визволення. Певно ще за мало її, — скажуть віруючі люди, — треба ще більше, а тоді дасть все, що обіцяла. Але самі цифри кажуть, що діла зроблено дуже багато. Самі просвітяне і кооператори раз-у-раз пишуть не лише про могутне будівництво, а й про величезні успіхи! Навіть віруючим людям пора вже спитатися, на скільки ті успіхи наблизили вже таке чи инше чи хоч яке визволення.

В кого окрім віри є ще очі, той може сам бачити.

В 1935 році провідники української політики в Галичині зробили з польським урядом так звану угоду і в ній виреклися усього того, що до того часу називали визволенням. Виреклися всяких змагань до політичної окремішности своєї землі, обіцяли в мирі й у війні підтримувати в Галичині польську державу і це вони вже два роки роблять. На своїй нараді в липні цього року "Українське Національно-Демократичне Обєднання" угоду ще раз затвердило. А "УНДО" є не лише найбільша з галицьких політичних партій, а й має в собі переважну і провідну частину тамтешної інтелігенції, тоб-то людей більш освічених за решту! Не треба думати, що через свою освіченість вони ведуть таку політику, але й ясно, що просвіта не зробила з них "борців за визволення". Вели колись галицьку армію проти поляків, потім говорили промови про "найвищий ідеал" і тепер його відреклися — все з тою самою освітою.

В Сеймі заявили, що сильна польська армія потрібна для оборони українських національних інтересів, голосували для неї як найбільше податків і на війну ще дадуть їй добровольців. До тутешньої "Свободи" (30 березня) писали з Галичини про те, як там "українці готуються до війни", як організація "Луг" робить "военну підготовку" та що маршал Ридз-Сміглий "буде мати коло себе український корпус". За інформаціями тутешньої "Народної Волі" (29 липня) также "Організація Українських Націоналістів", що організувала була в Галичині щось наче потаємне військо та робила замахи на польських урядовців, тепер цю партизанку припинила та пішла в спілку з "Лугом". Так чи сяк, а на війну підуть під варшавським командуванням не тільки примушені салдати-українці, а й добровольці з молоді, що її рідні школи освітили в "національнім і патріотичнім дусі".

Та ще це, про що не пишеться! А саме, що на чолі "УНДО" та усієї угодової політики стоїть не хто инший, а проводирі Ревізійних Союзів, Центросоюзів, Просвіт та Рідних Шкіл! Це ж вони їздять до Варшави, сидять в Сеймі і Сенаті, змовляються з урядом. Вони кажуть українцям в Галичині підтримувати польську державу — за те, що вона дасть грошову поміч їх просвітним і кооперативним установам! Навіть віруючі люди повинні бачити логічну і політичну чудасію. Пятнацять літ говорили їм, що просвіта і кооперація певно ведуть до "незалежности нації", а тапер треба того "найвищого ідеалу" відректися — щоби була "просвіта і кооперація"!

Чи принесли вони Галичині хоч кришку добробуту? Адже освіта є його основою, веде до добробуту, дає добробут, — роками запевняли галицькі освітні установи. Та рядом з їх тріюмфальними звітами газети друкують плачі над долею тисячів українців в краю, не з простою, а з високошкільною освітою, що не мають з чого жити, бо держава не приймає на посади! А що говорити про масу народу, що для неї надії на посади нема? Чи хоч тінь добробуту заглянула до обіднілого селянства та до робітників села і міста? В квітні цього року писала львівська газета, що вірить в усі блага просвіти й кооперації: "Маса працюючого народу не може весь свій вік заспокоїти почуття голоду. Недоїдання мучить постійно наших селян. Рахується великим празником той день у році, коли наш селянин може харчуватися до сита поживною стравою. Таких днів є в році два: Великдень і Різдвяні Свята. Поза тим тягнеться цілий рік одностайне, тяжке й болюче почуття півголодного стану від свідомого дитинства аж до смертельної постелі."

Свою користь і вигоду кооперативна крамниця дає навіть півголодному селу. Під контролею членів вона не продає гіршого краму за кращий, не обманює на вазі, може регулювати кредит, то-що. Але як нема шахрайства, то вже нема біди? Того не скаже ніхто, хто знає економічну азбуку. В Галичині, як і всюди, тільки земля і промисловість творять багацтво — добробут — і дають його своїм власникам. Торгівля ні не прибільшує його в країні, ні не відбирає від одних, щоби дати другим. Вона лише міняє речі за гроші, вриваючи з них якийсь прибуток посередникам. Кооперація не може навіть дати за продукти села цін вищих, як є на ринку, ні постачити крам дешевше, бо сама за риночні ціни продає і купує. Що справді могла зробити, то що витиснула з села давніх торгівельних посередників та зайняла їх місця. Але що би не говорити про тих сільських та містечкових торгівців-жидів в Галичині, то загалом теж біднота була. Як би усі їх прибутки зостались при селянах, то не важать вони більше, як латки на драній одежині. А всі не зостались, бо й кооперація мусить утримати купу крамарів, повітових і центральних перекупнів, високих директорів та президентів. Чимало приватних крамарів-українців сіло на жидівські місця. Зрештою поруч з вістями

про успіхи кооперації галицькі газети не цураються передавати звістки про хронічні злидні в селах, нужду мандрівних заробітчан, голод то в тому то в другому повіті та инше відоме добро.

Признати треба галицьким кооператорам, що самі вони соціялізму не обіцювали. Хіба тільки в "Кооперативній Республиці" перепускали відгуки заграничних теорій та деякий час і таких надій не гасили, як хто хтів ще на тому розчаруватись. Тут ще не говоримо про справжні інтереси і мотиви, що творили галицьку кооперацію, але очевидний вже факт, що згодом вони мусіли зродити суто капіталістичний дух набування і багатіння, з ненавистю до самої думки про соціялізм, що її кооператори вже не ховають. Коли їх ділові і політичні зв'язки з урядом дійдуть до свого логічного завершення, то українська кооперація в Галичині зробиться одним з господарських апаратів тоталітарної польської держави, і сліпі побачуть, що не до соціялізму їх вели просвіта з кооперацією Очевидячки нема для нього місця в рідних школах, бо ж стоять вони під урядовим доглядом і мусять переводити державну програму навчання. А яка лишається в них українська воля, то для консервативних націоналістів та для духовних консисторій, що в тих школах верховодять. Тай всю просвітянську літературу прочитавши, ще не довідаетесь, що таке соціялізм. Зате перейметесь такими суспільними ідеалами, що всі в бувальщині, в традиціях, в признаних святощах. Загально відомо, що кооператори і просвітяни їздять з пропагандою націоналізму і фашизму.

Аякже, одночасно з тріюмфами "просвіти і кооперації" тріюмфують націоналізм і фашизм. Клерикалізм так закріпився, як не бувало в давні безпросвітні часи. У всій повоєнній освітній літературі немає ні одної книжечки з історії релігії і церкви, хоч не боялись в Галичині про те писати ще пів століття тому. Уніятська церква є святощ ще більша за просвіту і кооперацію. Їй віддано "духовий" провід в освітних установах! Всі газети турбуються, якого єпископа їм куди в Римі призначать, бо ж він буде національний провідник. Коли часом вилають якого духовника, то хіба за брак традиційного патріотизму, що його повинні мати загально визнані проводирі народу.

Злочий антисемітизм дише з багатьох тамтешніх газет, що його теж колись не бувало серед освічених галичан і рідко траплявся серед неосвічених. Не завадить тямити, що расові чи патріотичні протижидівські теорії служать всюди за ідейне оправдання борні за зиськи з комерсантами-жидами.

Що ще можна читати в галицьких газетах тиждень за тижнем? Як різні групи українців одна одній закидають "пустий крик і безсовісну демагогію", фальш, брехню, "підле крутійство і звичайне шахрайство", просту і "національну деморалізацію", руїнницькі роздори та "розбивання єдності нації", особисті інтереси і "розтягання громадського добра", фальшиві доноси до поліції і "чергові провокації", національну зраду, "Каїнову ненависть", братовбивство, "злочинний бандитизм під гаслом боротьби за Україну" і такі инші "дикі інстинкти" і "ненормальні явища". Всі пишуть про "повний занепад моралі в наших громадських відносинах" та про "моральне багно" та моральні "хиби і болячки", що від них "національний організм наскрізь хорий". Всі бачать "безприкладний розгардіяш серед громадянства" та "цілковите розбиття національного життя" та "національне безладдя, якого не знає історія". А все те після того, як просвіта і кооперація "обєднали всю націю в одну свідому армію" та повели її до різних найвищих ідеалів.

Як нерозумні були і є великі надії на "просвіту і кооперацію", так нерозумно би було винуватити їх за все, що твориться серед українців в Галичині. Але якийсь зв'язок відчувають навіть ті, що стару віру ще міцно тримають, але мусять бачити, що не так склалося, як ждалося. Шукають пояснення і находять його в тому, що, мовляв, просвітні та економічні установи захопили в свої руки злі люди — реакціонери, чи угодовці, чи ундисти, чи фальшиві націоналісти, чи хто. Таке оправдання гірше наруги. Виходило би, що просвіта і кооперація цілком нікуди не ведуть, а їх хтось веде куди йому любо. Захопив товариство тай обернув світло в темноту, незалежність в угоду, добробут в злидні і найвищий ідеал в "моральне багно".

Так воно не є. Націоналізмом були просякнуті галицькі кооперативні і освітні організації від самого початку. Кооперація, що всюди в світі ставить собі за мету економічні реформи і є справа не-політична, в Галичині ішла і росла з національно-політичними гаслами. З освітних закликів виходило, що геологію і фізику українцям треба знати тільки тому, що з того якимсь чудом буде українська держава, а як би не те, то не треба вміти ні читати, ні писати. А що ж таке "УНДО"? Не тільки найбільша з українських партій в Галичині, а й провід иншим партіям. Всім давало так звану національну ідеологію і найвищі ідеали, і всі їх приймали. Підчас війни і в 1918-1923 роках ундисти стояли на чолі тої визвольної боротьби, що її традиції всі там шанують. Які були національні фронти і об'єднання партій в Галичині, то під проводом "УНДО", і які будуть, то під ним Воно рекламувало просвіту і кооперацію як шлях до всякого визволення, і його погляди та надії поділяють инші партії Ще нині навіть гострі критики "УНДО" заявляють йому бажання "конечної співпраці в загально-національних організаціях: Просвіті, Рідній Школі, кооперації".

З лихом добрі люди не будуть співпрацювати! Але й нічого лихо не вхопило. В проводі просвітніх і кооперативних установ стоять п'ятнацять літ ті самі люди, що їх будували. Ніхто від них нічого не відбирав. Тай подумати, що вітром підшита політична партія могла би вхопити установи з мільйоновими маєтками, сто-мільйоновими оборотами та з тисячами людей, що мають в них свій економічний

інтерес! Це те саме, що думати, наче республіканська партія в Америці захопила тутешні банки, або що хвіст вертить собакою. Хіба навпаки — і це теж треба бачити: кооператори і просвітяни захопили "УНДО"! Замість колишніх хлопських адвокатів, політичних попів та державних урядовців — хто в ньому тепер верховодить? Президенти кооперативних союзів, директори банків, різні "економічні фахівці" і з ними діячі просвітянські та рідношкільні. Для політичної акції їм треба політичної партії, і "УНДО" нині виконує політичну волю "просвіти і кооперації".

Взагалі ж пояснювати широкий громадський рух та його наслідки добрими чи злими прикметами провідників це щось наче пережиток старої віри в злих і добрих духів. Зате ще Михайло Драгоманов вказував на конечний зв'язок між цілю і засобами громадської роботи. Нераз говорив про те, що для осягнення певної цілі треба вжити відповідних засобів, і тоді бажана ціль прийде як їх неминучий наслідок. А не ті засоби — то й щось инше з того вийде. Дуже його дратувало, коли з Київа чи Львова йому писали, що з його цілями вони цілком згідні, але як до них дійти, то він, мовляв, не знає місцевих обставин, і вони вжиють таких способів, що там більш популярні, будуть мати кращий успіх і швидше приведуть до цілі. Пригадуєм, але лише з памяти можемо привести одну просту відповідь, що він написав на те до Львова. Коли хочемо, писав, щоби в нашому саду зародили яблука, то мусимо посадити яблуню, а не инше дерево. Треба коло неї ходити, вона помалу ростиме, і нехай ми самі яблук не діждемо, але колись вони будуть. Коли ж ви кажете, що на вашім грунті краще виросте верба, то садіть її, але яблук з неї не обіцюйте. Та не те, писав, його болить, що на вербі вони не виростуть, а чого стільки вже літ ті ваші верби вдають з себе яблуні?

Хіба тому тільки "просвіта і кооперація" зародили "деморалізацію", що злі люди сад захопили?

Що посаджено, те виросло. А все, що виросло, то з того самого суспільного грунту. Все робила та сама суспільна класа, і робила вона все те, чого вимагали її інтереси. Знали що роблять і що з того вийде. Тому тріюмфи кооперації і "національне безладдя", зріст рідної просвіти і панування темного клерикалізму, обіцяний добробут і голодні злидні, бажання своєї держави і вірна угода з польською, "найвищі ідеали" і "моральне багно" — не можуть бути ні фактичним ні логічним противенством. Що робили і що є — не є ні надприродній розлам між причинами і наслідками, не божевільна невдача людей, котрі не знають що чинять, ні несподівана зрада. Ціла класа — освічена і проворна — з розуму не сходить ані не зраджує своїх інтересів.

Жахлива нелогічність зявляється лише тоді, коли порівняти слова і дійсність, як це зроблено в цій статі. Страшне розчарування мусить прийти для всіх, хто ті слова приймав, розуміючи їх по свому, і не дивився, хто їх говорить, для чого і як він розуміє. А навіть такі ніби звичайні слова, як нація, національні інтереси, національні ідеали, — хто їм дає значіння? Яка класа має таку силу і вплив в народі, що коли вона скаже, що оце є національний інтерес і оце треба для нього робити, то більшість народу признає, що так воно є? А коли є така передова класа з такою силою і впливом, то чи не мусить вона думати, що її інтерес це є інтерес нації? Чи не буде його шукати в українській державі, в польській і де може, в бою і в службі, а все таки залишиться слава національного ідеалу?

Просвіта — хіба не можна назвати просвітою пропаганду націоналізму і клерикалізму, коли вони просвітителям корисні? Кооперація — чого те слово не ховає? Коли дозволить місце в "Р.Г.", то дамо картину одної галицької вирібничої "кооперативи", що є цілком приватно-власницьке підприємство, тягне свої прибутки з наємної праці сільської бідноти, має ринки збуту серед польського панства і уніятських попів, і має славу національної і патріотичної установи! Добробут — попри всі злидні в краю чи немає там класи, що всякими кооперативними і приватними промислами осягнула вже добробут або раптово його здобуває? А крутійство, шахрайство, провокація, розтягання, громадська деморалізація, дикі інстинкти та всякі инші "ненормальні явища", що на них плачуть тамтешні моральні редактори і редакторки, хіба це не є цілком нормальні явища для початків капіталістичного набування добробуту?

Тільки маючи на увазі ті економічні і соціяльні зміни, що сталися в Галичині після війни, творення виразних клас і класових інтересів, можна розуміти тамтешні слова і діла.

ТРИ ЛИСТИ З КАНАДИ

1

Торолд, Онт. 4 липня 1937.

Шановні Товариші

Хочу написати пару слів про "Робітничу Громаду", яку я від Вас одержав і прочитав з великим зацікавленням. Є це гарна і дуже потрібна робітнича газета. Зібрано в ній багато фактів робітниичого руху і багато науки про робітничу справу. Можна найти в ній багато такого, чого не найде в тих газетах, що виходять часто. Є що читати і перечитувати і передумувати. Газета написана гарною українською мовою, що буде зрозуміла для кожного нашого робітника.

Думаю, що приймете ту товариську похвалу, бо не для літературної слави чи особистої користи почала виходити "Р. Г.". Ви, товариші в Нюарку, почали добру роботу, щоби поширити між українськими робітниками в Америці — з Канадою — класову свідомість і справжню науку соціялізму. Може кому не сподобається ця наука, може хто злякзється. Прийдеться "Р. Г." нераз говорити українським робітникам гірку правду, але правда все на користь вийде, хоч гірка. Певно найдуться противники з нещирим серцем і баламутством в голові, котрі будуть боятися, щоби робітники українці не заразилися думкою про визволення своєї класи і про соціялізм. Таких противників жалувати не треба, а відповісти їм, як їм належиться.

Але я вірю, що хто чесно і щиро бажає визволення робітників з капіталістичного ярма, той приложить свого ума до науки "Робітничої Громади" та дасть їй моральну і матеріяльну піддержку. Від таких українських робітників залежить, щоби "Р. Г." виходила та сповнила важну роботу для справи соціялізму. Ото ж треба всім тим, хто щиро сприяє соціялістичній думці і почуває свій звязок з робітничою класою, таки зараз взятися до роботи. Треба передплатити "Р. Г." і порадити своєму товаришеви, щоби й він це зробив. Це нехай буде наш перший соціялістичний обовязок.

Треба мати все на увазі отсих три справи. Перше, що мусимо працювати для великого і славного діла робітничого визволення. Друге, що мусимо для нього працювати, бо теперішня суспільна система є зла і несправедлива і є перешкодою на дорозі до людського поступу. Трете, що треба знати, як ту перешкоду зіштовхнути з дороги класово свідомою акцією робітничої класи. Щоби знати, як це зробити, треба читати пресу, що вказує шлях до соціялізму. Тому треба читати і поширювати "Р. Г."

Тому я бажаю, щоби цей мій лист був поміщений в "Р. Г.", і цим листом я звертаюся з гарячим покликом до її читачів і прихильників, щоби вони доклали всіх зусиль до утримання і поширення цеї газети та щоби коло неї згуртувалась свідома громада українських робітників в Сполучених Державах і в Канаді. Ще раз, товариші, не забуваймо: приєднуймо для "Робітничої Громади" передплатників, продаваймо окремі числа і збираймо на пресовий фонд.

З товариським привітом

Василь Романович.

2

Ошава, Онт. 12 липня 1937.

Перше число "Робітничої Громади" я перечитав та оцінив його по свому розумінню. Оцінив так, що першим ділом приєднав десять знайомих робітників в Ошаві, щоби передплатили собі "Р. Г." Сподіваюся, що товариші передплатники, що будуть нашу газету одержувати і читати, будуть мати добру нагоду довідатись про важливі для нас справи та розширити свій робітничий світогляд. Газета буде писати про те, що всіх нас обходить і в цю пору має для нас найпершу вагу, а саме про класову боротьбу — в Америці та в Европі — і также про теперішній економічний та індустріяльний стан в американських краях, про держави та їх політику та инші речі, що їх буде оцінювати з погляду інтересів робітничої класи.

Починає "Р. Г." виходити саме в час, коли по всьому світі боротьба робітників проти капіталістично-індустріяльного ладу набірає сили і доходить до все більшого напруження. Саме цій боротьбі присвячує наша газета багато місця, даючи в першому числі докладну характеристику страйкового руху і капіталістичної політики в Америці. Бачимо также, що "Р. Г." не хоче порпатися в загумінках, але дошукується до глибокого коріння, в якому загніздилось сучасне лихо.

Може не один з нас мрів про таку газету, але що почати, коли робітничі думки розбиті і розсіяні — в Канаді не менше, як в Сполучених Державах — а для такого діла треба, кажучи словами Шевченка, "громадою обух сталить". В Торонто і в Західній Канаді виходять українські газети, що навіть своєю назвою підходять до робітників — ба навіть одна зветься "Український Робітниик"! — але свої сторінки заповняють похвалами Гітлерови, Мусоліні, генералови Франко та всім фашистським вождям, або ведуть суперечку Троцького з Сталіним, або вивертають та викручують всяку тактику як великодну гаївку. Величезна більшість українців в Америці є робітники, повинні стояти разом з усею робітничою класою в класовій боротьбі. Наші братя в краю теж люде працюючі на хліб. Всюди стоїть питання скріплення та консолідації наших сил проти ворога робітничої класи. Та не те прикро, що є газети українські, котрі в такий час цілими шпальтами верещать проти робітників і проти соціялізму. Це вони як підніжки фашизму мусять робити. Але прикро, що є робітники, котрі їх утримують. Може тому, що не знають, в чім справа.

Мені хочеться вірити, що багато українських робітників в Сполучених Державах і в Канаді схоче познайомитись з сучасним станом робітничого і соціялістичного руху та що вони передплатять "Р. Г." Повинен прийняти її за свою кожний робітник, що в нім тліє хоч іскра робітничої свідомости. Повинні збиратись гуртки для піддержки "Р. Г." Відгукніться, товариші, на появу "Р. Г." так, як повинні.

Мих. Гугелик.

3

Лавингтон, Б. К. 15 липня 1937.

Шановні Товариші

Ми радо привитали появу "Робітничої Громади" і цінимо її великі заміри — передати робітникам-українцям справжню соціялістичну науку. А такої науки треба, бо про соціялізм наговорено українським робітникам всяких видумок, що можуть тільки відвернути від нього, а не прихилити. Соціялізм переплутано з соціяль-демократією, з державною власністю, з законодавством, з реформами, добродійністю, кооперацією і не знати чим. Різні люди вживали і ще вживають добре імя соціялізму для чого їм хочеться, коли вони й буцім-то заступаються за робітників, але щоби сягнути до кореня справи і показати, що тільки переміна капіталістичного ладу на соціялістичний принесе людству добре життя і достаток, то того ці приятелі не роблять. Вони жалували і жалують "бідних робітників" та обіцюють всякі полекші в біді та реформи тої біди, але аби скасувати капіталізм і встановити соціялізм, — то ні, кажуть, ще час не прийшов і робітники не дозріли. Це не є правда. Робітники є люди дозрілі і розумні, тільки не навчились як треба. Але вони спосібні навчитися, просвітитися і піднятися на весь революційний зріст.

Не вина українських робітників в Америці і Канаді, що вони слухали лукавої мов про соціялізм та вірили різним дрібним реформаторам, коли ті вдавали з себе соціялістів. Не вина робітника, коли він робив щось таке, що виходило на шкоду робітничій справі, коли він инакше не знав. Але тепер, коли "Р. Г." указує українським робітникам на те, що є справді соціялізм і що не є, то вони можуть знати і повинні читати. І не лише читати, а й дати газеті моральну і матеріяльну піддержку.

Треба й робітникам-українцям познайомитися з справжньою наукою соціялізму і з сучасним станом робітничого руху, а далі прийняти в нім свідому і діяльну участь, щоби причинитись до визволення робітничої класи і перемоги соціялізму. Тому ми бажаємо "Р. Г." найкращого успіху. Нехай вона невхильно несе те світло, що дає соціялістична наука. Нехай не оглядається на напасти і лукавство. Нехай не затає правди з надією, що придбає собі приятеля, і нехай не побоїться вдарити неправду, дарма що визве ворога. Її чиста ціль в кінці здобуде довіря тих українських робітників, які чесно і щиро бажають визволення своєї класи з наємної неволі.

Петро Танчак, Осип Бабій, Стефанія Бабій, Григорій Никифорук, Іван Смощь, Василь Ординас.

TEN CENTS ДЕСЯТЬ ЦЕНТІВ

РОБІТНИЧА ГРОМАДА

ROBITNYCHA HROMADA

Рік І. № 3, вересень 1937 Newark, N. J. Vol. I. № 3, September 1937

"Робітнича Громада" виходить що місяця в Нюарку, Ню Джерзи.
Адреса: "Hromada", 59 Beacon Street, Newark, N. J.
Передплата: один долар на рік, 50 центів на півроку, окреме число 10 центів.

КОНТРАСТИ КАПІТАЛІЗМУ

Поспіх не є виключний привилей робітників в автомобільних індустріях. За прибутками їх власників теж ледви можна поспішити. Вже після того, як в "Р. Г." була згадка про платні деяких верховодів "Дженерал Моторс Корпорації", оголошено ще "додаткові нагороди", які шісдесять їх одержало за минулий рік. З восьми міліонів тих надзвичайних доларів доплачено торішному президентови Слоунови $411,161, віцепрезидентови Кнудсенови $387,450. За підрахунком, який оголосила урядова Securities and Exchange Commission, три головні особи в тій корпорації одержали за 1936 рік усеї платні, звичайної і додаткової: Слоун $561,311, Кнудсен $507,645, Кетерінг $353,755. Нема скупости і в инших корпораціях. Дю Понтова, наприклад, доповнила торішні платні своїх начальників подарунками на суму чотирох міліонів. Ні платні, ні подарунки не рахуються до "чистих прибутків" корпораційних власників. Це, мовляв, дошкульні кошти індустріяльного управління.

Наприкінці серпня помер один з найбагатших власників індустріяльної Америки, Андру Мелон, залишаючи спадщину, що її оцінюють на пятьсот міліонів. Та ще за життя передав чималі маєтки дітям. До Мелонового багацтва належали три банки в Питсбургу; "Американська Алюмінієва Компанія", що має справжню монополію на вирібництво того металю і його індустріяльну перерібку; заводи для будівництва мостів; та чималі пайки в різних нафтових, вугільних, стальових, залізно-будівельних, залізно-дорожних та инших корпораціях. Свого часу Мелон був директором в шісдесяти. З його смертю не стало ще одного з так званих творців Америки. Їх творчість була в тому, що в слушний час уміли захопити в свої руки природні багацтва країни та її нові індустрії. А далі вже робітники своєю працею добували й сбробляли ті багацтва природи, переробляли їх на готові продукти, творили все більше індустріяльне багацтво й давали власникам все більші прибутки.

В дорозі на той світ на три місяці попередив Мелона найславніший і чи не найбагатший з тих "творців", Рокефелер, що в слушний час і не перебираючи в засобах захопив нове ще для світу багацтво, нафту, а далі вже робітнича праця придбала йому — не знати скільки: може тисячу міліонів, може й півтора міліярда.

А з другого боку:

В січні цього року сам президент Розвелт говорив про міліони родин в Америці, що не мають задовольняючих засобів для життя, що над ними день і ніч нависла загроза катастрофи і що не мають ні можливости поліпшити свою долю, ні надії на кращу долю для своїх дітей. Закінчив ту частину своєї промови словами: "я бачу, що третина нашого народу не має доброго помешкання, не може одягнутись як слід, не доїдає."

За словами президента зарадити тому повинна демократія. І в травні місяці — з новим казанням про обовязки демократії, соціяльний поступ, добро працюючих людей і таке инше — він передав під ухвалу Конгресу законопроект про мінімальну заробітну платню для індустріяльних робітників — шіснацять доларів на тиждень. Як його за ті гроші ціла робітнича родина може достатньо замешкати і вбратися і з'їсти і всякого соціяльного поступу зазнати, того президентських слів велика сила не казала, але й ніхто не потребує тим питанням турбуватися. Закону не ухвалили через одностайну опозицію конгресменів з південних стейтів, що занюхали в ньому загрозу руїни для всеї південної промисловости. Для південного робітника шіснацять доларів на тиждень все ще недосяжна сума.

А як на півночі? За урядовою статискою десять відсотків "білих" робітничих родин в Шікаго жили торік на державній допомозі — пересічно по $461 на рік. До того ще тринацять відсотків мало менш як по тисячі доларів річного доходу. А Шікаго місто велике і дороге, і "чорні" робітники на огул бідніші за білих. В Ню Йорку цього літа спеціялістки міського Департаменту Здоровля склали список харчів, якими родина з пяти осіб може прогодуватись коштом $7.80 на тиждень. Добра порада викликала ба-

гато критики й досади, — бо й справді, як можна за ті гроші прожити? Але спеціялістки відповіли цілком до речі, що можна чи не можна, але тисячі родин в Ню Йорку мусять жити за такі гроші, бо більше не мають.

Газета Minnesota Leader описує мешкальні відносини в Мінеаполіс, найбільшому місті Північного Заходу. В місті стоїть ще яких 33,000 домів, збудованих перед 1890-им роком, і в усіх живуть люди, хоч на багатьох дверах є вивіски "condemned", тоб-то міські інженери визнали, що жити там небезпечно, бо дім може кожної хвилі завалитися. 7,876 помешкань в місті не має води, навіть помпи, 3,451 не має газу ні електрики, 15,844 не має виходків в середині. Багато родин — по чотири або й пять душ — живе в одній комнаті, бо у цій столиці безмежних степів американських не мають иншого пристановища. А як воно по инших містах? Не инакше.

При всім "індустріяльнім розцвіті" минулого року 44 відсотки міської людности мало менш, як тисячу доларів на родину. Це урядова статистика, яка при тому не рахує цілком безробітних. А їх ще доси не менше восьми міліонів. І на те безробіття вже й Розвелтова демократія ради не має.

Цілком певно заявив Гарі Гопкинс, довголітній керівник усієї федеральної допомогової акції, що держава мусітиме завсіди давати допомогу безробітним, бо "під нашою економічною системою безробіттю зарадити не можна". І це правда: воно мусить бути саме через цю систему капіталізму.

При капіталізмі вся індустріяльна продукція має за ціль зиск власників. Тому вона обмежена до того, що власники можуть продати. Все одно, що людям треба якогось краму, а як купити не мають за що, то для них власник не буде виробляти. Тому й робітників він потребує лиш стільки, аби виробити те, що йде на продаж. Тимчасом з року на рік робітників все більше. Що року дорастає молодих багато більше, ніж відходить старих. Рахують, що в Америці що року 500,000 нових робітників виходить на ринок праці. Від 1929 до 1937 року кількість робочого народу зросла принаймні на чотири міліони. А робочих рук треба капіталістам менше, ніж треба було вісім літ тому. З помічю нової машинерії американський робітник продукував вже в 1935 році на 10 відсотків більше, ніж в 1929-ім. І ледви можна сумніватися, що так буде йти далі. Буде прибувати робітників, а з новою і раз-у-раз поліпшуваною машинерією все менше їх буде капіталістам треба.

Скінчиться безробіття і недостаток лише тоді, коли продукцію для зиску власникам замінить виробництво для ужитку робітникам. Тоді всі зможуть працювати, і чим більше всякого добра своєю працею створять, тим більше будуть мати. Тоді й наука і машина не будуть зло, а добро для людей, даючи їм достаток і облегчуючи їм працю.

Карл Маркс

ЩО ТАКЕ ЗАРОБІТНА ПЛАТНЯ

(З статті "Наймана праця і капітал")

Якщо спитати у робітників: "яка ваша заробітна плата?", то один відповість: "я одержую від мого буржуа одну марку за робочий день", другий: "я одержую дві марки" і т. д. Залежно від різних галузей праці, в яких вони зайняті, вони назвуть різні суми грошей, які вони одержують від того чи іншого буржуа за виконання певної роботи, наприклад за те, щоб виткати метр полотна або скласти друкарський аркуш. Але не зважаючи на всю відмінність їх відповідей, всі вони сходяться в одному пункті: заробітна плата є сума грошей, яку капіталіст платить за певний робочий час або за виконання певної роботи.

Отже, капіталіст, як здається, купує за гроші працю робітників, а робітники за гроші продають йому свою працю. Але це лише видимість. Те, що вони в дійсності продають за гроші капіталістові, це — їх робоча сила. Капіталіст купує цю робочу силу на день, на тиждень, на місяць і т. д. А після того, як він її купив, він її споживає, примушуючи робітників працювати протягом умовленого часу. За ту суму грошей, за яку капіталіст купив їх робочу силу, напр., за дві марки, він міг би купити два фунти цукру або певну кількість якогонебудь іншого товару. Дві марки, за які він купив два фунти цукру, є ціна двох фунтів цукру. Дві марки, за які він купив споживання робочої сили протягом 12 годин, є ціна 12-годинної праці. Отже, робоча сила є товар, — цілком такий самий товар, як і цукор. Але праця міряється годинами, а цукор — вагою.

Свій товар, робочу силу, робітники обмінюють на товар капіталіста, на гроші, і при тому цей обмін відбувається в певній пропорції. Стільки то грошей за такий то час споживання робочої сили. За 12-годинну працю ткача — дві марки. Але ці дві марки — хіба вони не представляють всі інші товари, які можна купити за дві марки? Отже, в дійсності робітник обміняв свій товар, робочу силу, на всякого роду товари, і при тому в певній пропорції. Капіталіст, давши йому дві марки, дав йому в обмін на його робочий день стільки то м'яса, стільки то одежі, стільки то дров, освітлення і т. д. Отже, дві марки виражають відношення, в якому робоча сила обмінюється на інші товари, виражають мінову вартість його робочої сили. Мінова ж вартість товару, виражена в грошах, називається його ціною. Отже, заробітна плата є тільки особлива назва для ціни робочої сили, яку звичайно називають ціною праці, для ціни того своєрідного товару, що не має іншого вмістилища, як людську плоть і кров.

Візьмім першого-ліпшого робітника, наприклад, ткача. Капіталіст дає йому ткацький варстат і пряжу. Ткач сідає за роботу, і з пряжі стає полотно. Капіталіст забирає собі це полотно і продає його, наприклад, за 20 марок. Чи є заробітна плата ткача його

часткою в полотні, в 20 марках, в продукті його праці? Ні в якому разі. Адже ткач одержав свою заробітну плату ще задовго до того, як воно було цілком виткане. Отже, капіталіст платить цю заробітну плату не з тих грошей, які він уторгує за полотно, а з тих грошей, що є в нього в запасі. Як ткацький варстат і пряжа не є продуктом праці ткача, якому їх дав буржуа, так само не є продуктом праці ткача і ті товари, які він одержує в обмін на свій товар, робочу силу. Може статися, що буржуа зовсім не знайде покупця на своє полотно. Може статися, що він, продавши полотно, не виручить навіть виплаченої заробітної плати. Може також статись, що він продасть його дуже вигідно в порівнанні з виплаченою ткачеві заробітною платою. Ткача все це зовсім не обходить. На одну частину свого наявного майна, свого капіталу, капіталіст купує робочу силу ткача цілком так само, як на другу частину свого майна він купує сировинний матеріал — пряжу — і знаряддя праці — ткацький варстат. Зробивши ці покупки, — а до них належить також потрібна для виробництва полотна робоча сила, — капіталіст продукує з сировинними матеріалами і знаряддями праці, які належать лише йому. Звичайно, до числа останніх належить також і наш добрий ткач, який так само не має ніякої частки в продукті або в ціні продукту, як і ткацький варстат.

Отже, заробітна плата не є частка робітника у виробленому ним товарі. Заробітна плата є частина наявних уже товарів, на яку капіталіст купує собі певну кількість продуктивної робочої сили.

Отже, робоча сила є товар, який його власник, найманий робітник, продає капіталові. Для чого він продає цей товар? — Для того, щоб жити.

Але діяльність робочої сили, праця, це — життьова діяльність самого робітника, прояв його власного життя. І цю життьову діяльність він продає другому, щоб забезпечити собі необхідні засоби існування. Отже, його життьова діяльність є для нього лише засіб, який дає йому можливість існувати. Він працює для того, щоб жити. Він сам не вважає працю частиною свого життя, навпаки, працювати — значить для нього жертвувати життям. Праця, це — товар, проданий ним другому. Тому і продукт його діяльності не є мета його діяльності. Те, що він виробляє для себе самого, це — не шовк, який він тче, не золото, яке він добуває в копальнях, не палац, який він будує. Для себе самого він виробляє заробітну плату, а шовк, золото, палац перетворюються для нього в певну кількість засобів існування, може в бавовняну сорочку, в мідну монету, в підвальне приміщення. А чи вважає робітник, який 12 годин на день тче, пряде, свердлує, точить, будує, копає, розбиває каміння, носить тягарі і т. д., — чи вважає він це 12-годинне ткання, прядіння, свердлування, токарську роботу, будування, копання, розбивання каміння за прояв свого життя, за життя? Навпаки, життя для нього починається тоді, коли ця діяльність припиняється, — за обідним слолом, в трактирі, в ліжку. А дванацятигодинна праця не має для нього ніякого сенсу як ткання, прядіння, свердлування і т. д., а тільки як заробіток, що дає йому змогу попоїсти, піти в трактир, лягти в ліжко. Коли б шовкопрядна гусениця пряла для того, щоб мати можливість проіснувати гусеницею, вона була б справжнім найманим робітником. Робоча сила не завжди була товаром. Праця не завжди була найманою працею, тобто вона не завжди була вільною працею. Раб не продавав своєї робочої сили рабовласникові, так само як віл не продає своїх послуг селянинові. Раб, разом з своєю робочою силою, раз назавжди проданий своєму власникові. Він — товар, який може переходити з рук одного власника в руки іншого. Сам він — товар, але робоча сила не є його товаром. Кріпак продає лише частину своєї робочої сили. Не він одержує плату від власника землі, а навпаки, власник землі одержує від нього данину.

Кріпак є приналежність землі і приносить плоди власникові землі. Навпаки, вільний робітник продає себе самого, і при тому частинами. День-у-день він продає з публичного торгу 8, 10, 12, 15 годин свого життя тому, хто більше дає, — власникові сировинних матеріалів, знарядь праці і засобів існування, тобто капіталістові. Робітник кидає капіталіста, до якого він найнявся, коли він хоче, а капіталіст звільняє робітника, коли він вважає це за потрібне, коли він не може більше взяти з нього ніякої користі або тієї користі, на яку він розраховував. Але робітник, що його єдиним джерелом доходу є продаж робочої сили, не може покинути всеї кляси покупців, тобто кляси капіталістів, не засуджуючи себе на голодну смерть. Він належить не тому чи іншому капіталістові ,а всій клясі капіталістів; і при цьому він сам мусить подбати про те, щоб потрапити в належні руки, тобто щоб знайти покупця в цій класі капіталістів.

РОБІТНИЧА ГРОМАДА

місячник присвячений питанням робітничого руху і соціялістичної науки

Видає **Товариство Українська Робітнича Громада в Нюарку, Ню Джерсі.** Редактор **М. Цеглинський.**

Адреса:

"HROMADA"

59 Beacon Street, Newark, N. J.

Передплата: один долар на рік,

50 центів на півроку.

Окреме число десять центів

Шевченко, Драгоманов і Франко

Прислав нам читач газету з звідомленням про весняний з'їзд одної української організації в Америці, зазначуючи промову одного з делегатів на тому з'їзді. Коли він справді говорив так, як надруковано, то сказав між іншим таке:

"Отсе перший раз можу сказати, що за моєї пам'яти 'Свобода' має ясний напрям, що вона тепер краща, ніж коли-небудь. Колись я з нею не годився, а сьогодні, як що те, що пише 'Свобода', називається націоналістичним світоглядом, то я є стопроцентовий націоналіст. Я є вихований в дусі Шевченка, Франка і Драгоманова. І я є з симпатіями для соціялістично-радикальної партії в краю. Та думаю, що коли б націоналісти держалися здалека від Гітлера і Муссоліні, то була б між нами згода, бо всі ми хочемо вільної і соборної України і з вільним словом."

До тої промови наш читач дописав скільки колючих заміток, не цілком слушних. Нічого незвичайного промовець не сказав. Заявив себе націоналістом, запропонував згоду між двома групами і, передовсім, хотів прославити любу йому газету. Таких захоплених читачів вона певно має немало і вирізняти одного нема причини. Правда, передав він куті меду, коли саме в "Свободі" найшов джерело і вираз "націоналістичного світогляду". Націоналізм є з'явище повсесвітне і лихо вселюдське. В українських газетах в Америці лунає лише відгомін націоналістичного гомону, що йде сюди з різних заморських країв. Редактори роздувають його задля того, чого їм треба, а читачі захоплюються, як бувало захоплювались вже всяким шумом, що чинили їм газети.

Для нас ця промова лише приклад одного, серед українців дуже поширеного, звичаю. Коли промовець хотів прославити любу йому газету, то не задовольнився похвалами від свого імени та від тих, хто його на з'їзд прислав. Не досить йому було говорити за однодумців в Галичині. Він викликав з могил Шевченка, Драгоманова і Франка, щоби його устами вони прославили сто-процентовий націоналізм і газету "Свободу".

Всі три давно не живуть. Що хотіли і могли сказати, те сказали за життя вони самі. Чи дали кому право говорити за них по їх смерти? Говорити про речі, що вони їх не бачили, не чули і не знали? Чи могли вони передбачити все, що буде за сорок і сімдесять літ після них? Усі економічні й державні зміни, війни, революції? Чи могли придумати нехай лише політичну програму для всіх українців на всі віки? Хто може за них це зробити?

Та хіба є така програма — Шевченка, Драгоманова і Франка? Чи хоч "дух" її? В своїй праці про Шевченка Драгоманов показав (ще в 1879 році!) як українські проводирі величають свого поета і заступаються його ім'ям, та разом з тим (вже в ті часи!) відреклися всіх його соціяльно-революційних думок і змагань. Але в тій самій праці Драгоманов також доводив, що Шевченкові політичні погляди й соціяльні ідеали вже не можуть бути поглядами й ідеалами українців соціялістів. Нераз розходились думки таких близьких друзів і товаришів, як Драгоманов і Франко. Хто має право загнати всіх трьох на з'їзд в Америці і погодити їх — саме на націоналізмі і на "Свободі"?

Хто знає, що сказав би Шевченко про теперішній націоналізм, коли в його часи нічого такого не було? Драгоманов нещадною критикою розбивав всякий націоналізм, і передовсім український. На те є сотні його листів, десятки полемічних статей, окремі брошюри. Хто має право переіначити всі його думки, аби лише догодити газеті, яку він — не то ще Шевченко — ледви й уявити собі міг би? Хто не читав самого Франка, той про його відношення до "націоналістичного світогляду" може довідатись з писань націоналістів українських, давніх і теперішніх.

Шевченко був поет. Тільки як поета знають тепер Франка. А хіба ж на поезію, на словесне мистецтво, на настрої, почування й пориви поетичної натури може спиратися економія, політика, газетна публіцистика? Тисячі газет є в Америці та чи хоч одну хто редагує "в дусі" Уолта Уітмана? Як можна? Чи є польська політична партія, що б могла керуватися поемами Міцкевича, або руська, що б "здійснювала Пушкинові заповіти"? Хіба можна виснувати економічну й політичну програму для німецьких робітників з поезії Гейнріха Гейне і для французьких з духа Віктора Гюго? Навіщо ж в українську поезію пхати речі, яких в ній нема і бути не може?

Багато таких питань можна би поставити, але було би дуже несправедливо ганити нашого промовця, що про них не подумав. Він зробив просто так, як нераз чув і бачив, що всі роблять. Свідчитися Шевченком для всякої цілі і при кожній оказії, це в українців стародавній звичай і звичай дуже вигідний. Неодного вже промовця він врятував від клопоту з знанням, правдою та логічним думанням. Говори що хочеш і як тобі треба, але заступися великим і популярним поетом, і хто ж тобі може заперечити, коли твоїми устами говорить сам Шевченко? Останніми часами почали робити такі штуки з Франком. А як хто хоче посвідчитися цілою Трійцею, то додасть ще Драгоманова, чи Грушевського, чи Лесю Українку, чи хіба не однаково кого? Ніхто так, як українці не шанує своїх "великих людей". Що року свята їм святкують, підносять їх в пророки, святі і півбоги. Та зате мають їх собі до всіх послуг, всі уста ними полощуть, всі кути вимітають.

Хто тільки не залічує Шевченка до "своїх"? Хто не вихопить скількись рядків з Кобзаря для хвали собі й своїй групі, для освячення її інтересів, для підтримки якого любо політиканства? Здавалось би, що в голові великого поета України кишів справді пророчий хаос думок, коли тими думками можуть свідчитись "пан, мужик і циган", консерватор і радикал, монархіст і демократ, націоналіст і громадянин світу, — коли цитувати його можна за війну і за мир,

за революцію і за учітеся, за поступ і за старовину, за селян і за гетьманів, на право і на ліво. А дехто таки указує на "землю всім даную" і на "Україну без холопа і без пана" як на соціялізм і за тим викладає які завгодно витребеньки — вже не тільки від імени соціялізму, а й від імени поета.

Такого пророчого хаосу в його голові не було. Як на самоука і подвійного артиста — маляра і поета — була в Шевченка на диво суцільна і міцна система думок про громадське життя. Певна річ, не найшов він їх в полі, овець пасучи. Як в кожної людини, утворювались вони під впливом власних переживань, обсервації людського життя, різноманітного оточення, читання й думання. Сам він говорить про "три літа", що до коріня змінили його громадський світогляд. Його молода мрія з перед 1843-1845 років може бути цілком протилежна пізнішій дорослій думці Шевченка. Але коли ви з його молодої мрії зробите свою фразу на нинішний день, то можете гукати: ідіть за словами Шевченка! — хоч сам Шевченко не тудою пішов. До тої зміни належить між иншими перехід поета від минулого до сучасного йому, від петербурзької романтики до української дійсности і від оспівання колишньої слави — "як козаки боролись з ляхами" — до пізнавання класової прірви в самому українському суспільстві, що її він виразив болючими словами "гірше ляха свої діти її розпинають", її — кріпацьку Україну. А за тим іде його — все глибша й гостріша — поезія соціяльного протесту. Зрештою ріс і розвивався Шевченко в кожному напрямі і все життя. Але коли ви не відрізните, що він писав перед "трьома літами" і що пізніш, що перед засланням і що після нього, то вам все будуть робити з нього такого пророка, що кожній вірі служить.

До того він був артист і натура гаряча, порівчаста, що в неї почуття міняються, хоч не змінились переконання. Він міг лишати землякам заповіт, щоб помянути його "в сім'ї вольній, новій", і міг віщувати їм, що "вже ніколи не повернетесь на волю, будете орати... та орючи, долю проклинати". І це Шевченко і те Шевченко, але основним його думкам не перечить ні це ні те.

Нарешті, як маляр він малював картини на полотні, а як поет словами на папері, — не тому, що в картині є якийсь політичний умисел, а тому, що вона привабила його своєю красою чи незвичайністю. Він знав "чорніше чорної землі" горе кріпацького села, але й написав про "садок вишневий коло хати" прегарну ідилію з того села. Захопили його яскраві картини гайдамацького повстання, але прозою додав, що "нехай знають сини, як батьки помилялись". В дикому азійському степу, в неволі, уявилась поетови цілком фантастична картина вибору гетьмана в 17-ому столітті, як то "з святими корогвами і пречесними образами... в золоті, аж ссяє, сам архимандрит вихожає, акафист читає, поклони покладає..." Треба й теперішнім промовцям поклони покладати, ні? Та ба, повернувшись з заслання, Шевченко зайшов в церкву і після тої візити записав в своїм Щоденнику, що православні архимандрити є "патлаті попи", архієрейська служба "лялькова комедія" і пречесні образи — "византійські потвори".

Але його мрії молоді, почуваня чулої душі, картини змальовані рукою артиста, — все нині споневіряють задля свого політиканства. А звичайно, то просто вирвуть два чи три слова, прикладуть до якоїсь теперішньої штуки і давай слухайте їх всі, бо так каже Шевченко! А він же не про теперішні штуки говорив, а був жива людина, що її кожне слово викликане живими потребами свого часу і скероване до живих людей.

Приїхав сюди земляк збирати гроші на школи. Міг би хтось спитатися, чого в тих школах вчать. Але як питатися? 'Учітеся брати мої..." — кожний раз Шевченко говорить його устами, каже гроші давати, призначує землякови бариш. А ми ж знаєм, до кого і для чого Шевченко ті слова писав і що школи на умі не мав і, певна річ, не передбачав тих шкіл, що будуть через вісімдесять літ, ні земляка, що в Америку поїде.

Словами "борітеся — поборете" Шевченко звертався до кавказьких гірняків що в 40-х роках минулого століття оборонялись від наступу російського імперіалізму. Та яка в тих словах вигода для теперішніх ораторів! Кого ними у бій не посилають! Яких штук боротьбою не називають! А все від імени Шевченка.

Вирве оратор з Кобзаря слова "за Україну", чи "воля України", чи "стане Україна", — і вже Шевченко разом з ним державу будує. Вже їм Шевченко потвердив кожне політиканство, що його назвуть будуванням держави. А відомо ж, що думки про окрему державу українську не було ні в Шевченка, ні в нікого у ті часи. В декого з українців з'явилась вона трицять літ по Шевченкови і справді заговорили аж в 1918 році.

Жалував поет за давніми гетьманами України, а потім, переминивши свій погляд на історію, назвав їх "раби, підніжки, грязь Москви, варшавське сміття". Тепер оратори можуть бути з Шевченком за гетьманщину і з Шевченком проти неї. А тимчасом з його часів досліди історії української поступили далеко уперед і нині можуть всі знати, що гетьмани не лише на вороних конях їздили, а й багато гірше робили, але варшавським сміттям не були і грязь Москви — поетичне прибільшення. Але що він писав, то все про історичних гетьманів 17-го і 18-го століть, а не про чудеса 20-го віку.

Певна річ! — кажуть промовці-демократи, — він за демократію був і за них! Адже закликав боротися за Україну без холопа і без пана! Скільки раз це чують поклонники Шевченкові, а ніхто не заперечить, що неправда — не закликав. Слова "без холопа і без пана" стоять в поемі "Чернець" без ніякого поклику до боротьби і без думки про майбутнє. Ними схарактеризовано Україну 17-го віку після того, як Хмельниччина на деякий час звалила феодальний лад з поділом суспільства на lords і villeins. Про демократію нема мови. Її не було в 17-му віці ні на Україні, ні де-инде.

І так воно без кінця. Підчас війни українські націоналісти у Відні обходили Шевченкове свято і на ньому д-р Кость Левицький підсумував поетові заповіти словами: "хай живе Цісар! хай живе Україна!" У той сам час професор Микола Сумцов в Харкові, пишучи про Шевченкове відношення до війни, зробив висновок, що поет каже українцям "бить немцев". Чому б нашому промовцеви не сказати, що Шевченків дух не лише "Свободу" редагує, а й дає вітхнення Маврам в Еспанії і генералови Кацукі в Тієнцін?

Від смерти Івана Франка і з ним роблять такі штуки. Вживають для того поему "Мойсей" та кілька віршів "З вершин і низин". Написав він багато більше, і сто раз більше, як поезією, написав прозою. Все те закопано і замовчано. Тільки "летюче слово" поета запрягають до яких хто хоче послуг. Підроблюють його і в святочних статях, що їх друкують українські газети в Галичині, і коли свідчаться ним люди собі на славу чи пожиток. Але й "старий край" перегнали земляки в Америці, коли скільки літ тому тутешні газети агітували за нову "національну" церкву і за головний аргумент було їм Франкове ім'я! Не в тому вже новина, що розшарпували його поезії на дрібні цитати, які з богословією не мають ніякого звязку. Але вибрали для тої справи саме його, що один єдиний між письменниками українськими відкрито нехтував всяку релігійну віру!

Певна річ, для ніякої розумної людини питання про віру не вирішує те, що хтось инший — нехай і Франко — вірив в Бога чи ні. Але якої треба тупої безцеремонности, щоби в патрони правовірної церкви піднести письменика, що на свому віку успів був заперечити мало не все, що є в християнстві. Зате як першого навчителя безбожности проклинали й проклинають Драгоманова! Правда, він видав переклади деяких західних праць з історії релігії й біблійної критики і популяризував цю науку, та це наука, що її творили і невіруючі і віруючі учені. Такої "безбожної науки" можна сьогодня найти сто раз більше в Джеймса Гейстінгса знаменитій Encyclopedia of Religion and Ethics, складеній під керівництвом пресбитерського теолога! Але для галицьких попів та инших націоналістів безбожністю була всяка наука, що зачіпала яке небудь вірування їх церкви, безбожний був соціялізм, що питаннями віри не займається, і тяжким гріхом була Драгоманова критика "національних святощів". І так воно вийшло, що Франко опинився на національному іконостасі, а за Драгомановим залишилась слава Сатани.

Тому мало хто ним свідчиться і мало хто фальшує. Залишив по собі таку люту ненависть, що ще сьогодня ледви є яка націоналістична брошюра без злющої лайки на Драгоманова, наче й сороклітня мертва могила їм загрожує. Але "не так тії вороги, як добрії люди". Має й він своїх прихильників. Правда, Драгоманов не був поет і не так легко його думки переиначити. Ледви скільки речень могли в нього найти, що хоч не є поезія, але звучать наче загальні афоризми, і їх прикладають куди кому треба.

Доводить, наприклад, львівська газета, що соціялісти повинні зєднатися з "УНДО" й иншими тамтешніми партіями та утворити "спільний фронт в загально-національних справах", бо ж, каже, Драгоманов теж говорив, що "український соціялізм не партія, а громада". Слова ці справді неясні, але хіба вони можуть мати таке значіня, як каже львівська газета? Різні партії були і в часи Драгоманова, та хіба він мав з ними яку спілку, якісь "загально-національні" справи? Хіба не відомо, як дивився на ідейні компроміси? Які душевні трагедії спричиняли йому його львівські приятелі через свою схильність до компромісів з "песиголовцями"! В його листах це ж звичайна назва для попередників "УНДО", їх діл і установ. Хіба може хто сказати таку нісенітницю, що як соціялістична партія не є соціялізм, то укупі з 'УНДО" вона соціялізм? Що воно таке? "Український соціялізм не партія, а громада" — такі слова справді є в "Передньому Слові до Громади" і вони цілком ясні на свому місці — на тих трьох сторінках, де він доводить, що в такому чисто селянському народі, як були українці в його часи, соціялістам не досить проповідувати соціялізм ("партія"), а мусять вони проробити багато такого, що в инших краях вже зробила буржуазія, — науку, техніку тощо ("громадська робота"). Про обєднання партій, загально-національні справи і таке инше нема ні слова ні на тих трьох сторінках, ні в цілому Передньому Слові на пів книжки.

Чи не найбільш відомі з цілого Драгоманова його слова про те, "що нашим людям найліпше: стати спільно, щоби дійти до свого, щоб жити по своїй волі на своїй землі." Неодин вже промовець посвідчився тими словами, що він будуе українську державу акуратно так, як Драгоманов. По своїй волі на своїй землі! А в тому самому Передньому Слові зараз після тих слів іде питання: "Що ж то значить: жити по своїй волі на своїй землі? Чи то значить тільки заложити свою окрему державу?" І на те він відповідає, що хоч українці багато стратили через те, що в минулому не склали своєї держави, але що пропало, того не вернеш, а тепер то й у тих народів, котрі мають свої держави великі і багаті, "більша частина людей бідує мало чим менше, ніж бідують мужики українські" та що "тепер вже люди переросли державні спілки й прямують і волею і неволею до якихось инших". А ще далі доводить, що в соціялізмі головне не політика, а економія. Про цілком негативне становище Драгоманова до думки про повне політичне відокремлення України можна довідатись хоч би з таких його писань, як "Вільна Спілка", полеміка з львівською "Правдою" або "Листи на наддніпрянську Україну". Та ба, Драгоманов належить до тих авторів українських, що їх "весьма почитают, но мало читают", як злобно каже в передмові до своєї праці про нього Д. Заславський. Невеликий, але путящий нарис Заславського, що вийшов в Київі в 1924 році, міг би добре послужити для загального ознакомлення з добою Драгоманова, його діяльністю і думками. Але автор не українець і писав по руськи.

Та мабуть і тому не читають Драгоманова, що він писав дуже ясно, докладно й логічно, і трудно вирвати з нього одну-другу фразу для загального вжитку. Тому й слів його звичайно не приводять, а просто промовець чи редактор заявляє, що за те, за що він, за те й Драгоманов. Навіть за націоналізм.

Розуміється, кожного письменника можна і нераз треба цитувати. Чи ми є ним згідні, чи полемізуем, але хочем показати, що саме він писав, то треба привести його слова. Але треба привести їх правдиво і треба сказати, коли і для чого він писав.

Коли якийсь автор виклав наукову теорію, доказав факт чи описав справу так добре, що не треба того самого переповідати иншими словами, то теж приведем його слова. Не як авторитетну заповідь, а щоб вони переконували своєю правдою чи переконливістю.

З поетів цитуємо рядки, що змальовують якусь картину чи почування так, що на нашу думку не можна їх краще виразити. Часто береться з них окремі зручні чи дотепні вислови. Коли сказати "не так тії вороги, як добрії люди", або "любити на братові шкуру, а не душу", або "громадою обух сталить", то навіть автора не треба називати, бо це вже наче прислівля або слова в словнику, що їх кожний може вживати.

Але раз-у-раз слухати "авторитетів", це може бути дуже шкідливо для людської думки і поступу. Певна річ, важні і поважні писання треба прочитати і передумати, але не стати на тому, що все вже, мовляв, вирішено, а ти тільки вір бо так великі люди казали. Та ще треба знати, коли і в чому хто може бути авторитет, а коли й для чого ні. А передовсім не можна з тих авторитетів робити ляльок мальованих, що їх кожний собі ліпить на свою подобу. Не можна говорити що кому треба і свідчитись, що так, мовляв, казав Шевченко, Драгоманов чи Франко.

А воно не завадило би знати, хто ті люди справді були. Варто знати й українцям соціалістам. Не на те, щоби собі присвоїти Шевченка, що соціалістом не був і не міг бути. Для того, щоби з'явилася думка про соціялізм, мусіли наперед статися три речі. Мусіла повстати класа індустріяльних робітників, тобто мусіла бути промисловість і мусів бути капіталізм. По-друге, робітнича класа мусіла вирости настільки, щоби можна було бачити, що як не зараз, то в майбутньому вона буде єдина корисна класа в людському суспільстві, — класа, яка творить все, що йому потрібне. І що трете, треба було наукового пізнання, що суспільний лад не є непорушний, але змінявться, і як розвивалися і загибали попередні його форми, щоби зробити місце капіталізмови, так в свою чергу й він мусить загинути. В Шевченкові часи ні на Україні ні в Росії тих передумов соціалізму ще цілком не було. Ще не починалася справжня промисловість, не було наємного робітництва. Навіть та наука соціології й соціялізму, що під конець його життя була вже на Заході, до нього на заслання не доходила. Він жив під системою шляхецько-кріпацькою, коли чи не єдиним багатством краю мало була земля, пануючою класою пани-землевласнники і підвладною мужики-кріпаки. Тому у наші часи індустріялізму, капіталізму й імперіалізму його слова не є громадською наукою ні для соціялістів, ні для не-соціялістів. Тільки соціялісти це відкрито кажуть, а крутії перетворюють його на свою подобу і під його імям підпускають свою власну пропаганду.

Зате український соціяліст, що знає справжнього Шевченка, має для нього багато глибшу пошану, ніж ті, що зробили з нього святочну ляльку для свого вжитку. Пошану не до мертвого Шевченка, а до живого. Бо він був справжній революціонер не проти того, що буде через сто літ, а проти ярма неволі, що в його часи налягло на поневолену класу його народу. І треба це підкреслити, що не просто бунтовник був Шевченко, який на власній шкурі зазнав усієї тогочасної кривди, а справжній революціонер, що додивився до самих основ громадського лиха і хотів основної зміни цілої шляхецько-кріпацької системи, що те лихо творила. Артист-маляр, що повернувся з Петербургу на Україну, за "три літа" побачив всю глибоченну прірву між класою пануючою і класою поневоленою його часів. Але коли в 1845 році ще картав і стидав і благав панів українських, щоби "обняли найменшого брата", то через рік він вже "овечою натурою" докоряє своїм приятелям-реформаторам, що надіялись на те саме обіймання, тоб-то на уступки і згоду клас. А ще пізніш, в свому незвичайному Щоденнику він про "лібералів" говорить вже тільки з глибокою зневагою. Коли нарешті минулася чорна доба Миколи Першого і вся Росія живе надією на Олександра, "царя-освободителя", ліберала, реформатора, хмурий Шевченко не вірить: "не жди сподіваної волі", і закликає "громадою обух сталить". З його записок видно, як добре він розумів відношення між поміщиками і царем, тоб-то між пануючою класою і державою, розумів завдання уряду й війська — охороняти класове панування, розумів політичну ролю православної церкви в російському царстві.

Наших часів він не міг передбачити і тому нам нічого порадити не може. Але можна бажати, щоби кожний український робітник так розумів теперішній громадський лад, утворений капіталізмом, як розумів Шевченко всю кривду шляхецько-кріпацького ладу, що панував в його часи. І за те йому вічна память, що проти тої кривди він був справжній революціонер. А в чорні 1840-ві роки Тарас Шевченко був таки єдиний революціонер не тільки на всю Україну, а на всі простори російського царства.

Драгоманов був соціяліст і в 1870-их роках пробував пристосувати науковий соціялізм до такої цілком селянської країни, як була у ті часи Україна. Спроба була невдатна, мусіла бути невдатна і програмові частини його соціялістичних писань належать вже здебільша до історії. Але у своїй соці-

ялістичній діяльности він мусів раз-у-раз стрічатися з усякими підробками соціялізму, що особливий успіх мали в Росії в 70-ті роки, та виступали пізніш, а серед українців не цілком перевелися й доси. Тому й доси мають цінність критично-соціялістичні писання Драгоманова. Ніхто так основно і всебічно, як він не розібрав так званого народництва, що в ньому комбінувались соціялізм, анархізм, віра в "русского мужика" і його спеціяльну, "соціялістичну" натуру, надія на всенародній бунт і ожидання недалекого раю. На Україні, правда, менш вірили в селянську соціялістичність, та зате до народництва тут приєднувались неминучі історичні традиції, спогади козаччини й гайдамаччини. Зрештою чи не з України почався народницький рух і в кожному разі залишив тут по собі більше паростів. Також цінні писання Драгоманова на теми соціялістичної тактики, з окрема його критика терору і бунтів та соціялістичного якобінства ("захоплення влади").

Довга низка його політичних памфлетів і статів з 1870-их і 1880-х років була присвячена тогочасним подіям в Росії і давала грунтовну й нещадну аналізу політики, внутрішньої і зовнішньої, російського царства, як теж оцінку ліберального руху й революційної боротьби. Для наших часів ті статі вже здебільша не політика, а історія, але читати їх варто не лише для пізнання того, що було, а й щоби вчитися політичного думання на сьогодня. Не було між українцями другого політичного письменника, який би підходив до кожного питання з таким широким знанням, проникливою думкою і умінням додивитися до кореня справи. Тим більшу вартість мають ті твори Драгоманова, в яких обговорені справи, що турбують людей до нині. Живе мало не все, що він писав про українське питання на Сході Европи та про громадські і культурні прямування в самому українстві. Він перший всебічно освітлив польсько-українські й великорусько-українські відношення не лише в історії, а й у нових часах, і ледви ще тепер можна до його основного розуміння тих відношень багато додати. Що друге, то ще нині до живих людей промовляє його праця для поширення світогляду своїх земляків і для скерування їх думок до загально-людського знання, науки і громадського поступу. Разом з тим жива ще сьогодня його невсипуча і неустанна критика усіх темних сторін українства — придніпрянського українофільства (культ "любови до України") і тихого культурництва, галицького консерватизму, лоялізму і клерикалізму та усякого "націоналъства", "національних традицій" і "національних святощів".

Слушно каже Заславський, що Драгоманов ще у великій мірі "наш сучасник" і що більша частина написаного ним має не лише велику історичну вартість, а й життьове значіння для теперішніх питань і інтересів: "Драгоманова треба не лише студіювати — від нього можна вчитися". В тому ми згодимося з Заславським, українським 'жидом", а не з українськими патріотами, що переучують Драгоманова по свому. З його науки буде нераз черпати Робітнича Громада при оцінці громадських течій і справ на Україні, якими все ще живо цікавляться робітники-емігранти в Америці. Певна річ, в свому тутешньому робітничому житті вони повинні шукати соціялістичного шляху відповідного для індустріяльної Америки. З тим погодився би перший Драгоманов, що все указував як на інтернаціональність соціялістичної науки і цілів соціялізму, так і на те, що в кожній країні він мусить шукати собі відповідних шляхів і методів.

На останніх вісімнацять літ свого життя Франко відійшов від громадського жита і зайнявся цілком літературно-науковою працею. Причинились до того між иншим політичні розчарування попередніх кількох літ, які він віддав на радикальну агітацію серед селянства — українського і польського — в Галичині, щоби воно спільними силами звалило шляхецьку владу в краю. Але ще перед тим понад двацять літ Франко належав до невеликого гуртка перших пропагандистів соціялізму серед галицьких робітників. З його рук вийшло чимало соціялістичної літератури — газет, брошюр, прокламацій — і то цілком не таких підробок, як тепер ходять по Галичині під ім'ям соціялізму. Писав сам і перекладав соціялістичних авторів, аякже, навіть Маркса. Нераз чулі промовці споминають, як його переслідували, арештували, карали, але не згадують, що це було йому не за ніяку "національну справу", а за соціялізм, і то цілком "інтернаціональний". Все це давня історія, але і з неї можна добути чимало ще живого для науки українським робітникам.

Соціялісти теж шанують "великих людей". Але не для того, щоби при кожнім святі бути собі з ними за панібрат і користатись собі з їх імен. Соціялізм спирається на науку і наукові доводи, а не на слова пророків. Для нас це не пророки, а люди, яких треба шанувати за це, чим вони були у свій час, і вчитися від них того, чого ще у наші часи можна від них навчитися.

ЧЕТВЕРТЕ ЧИСЛО "РОБІТНИЧОЇ ГРОМАДИ"

вийде на 15 жовтня і буде містити між иншим:

Півтораста літ конституції (про державне правління в Сполучених Державах, як воно повстало, його значіння в минулому і тепер)

Руйнуй *і* пануй (як капіталізм нищить те, що людям дає природа)

Дві війни (Еспанія і Китай)

Українська еміграція в Америці (з приводу М. Настасівського "Українська іміграція в Сполучених Державах" і "Ювилейної Книги Українського Народного Союзу")

"Замакітрені справи" (дивовижі і загадки української політики: Америка-Львів-Лондон-Італія)

З ПОРОХУ І КРОВИ

(АМЕРИКАНСЬКІ МАЄТКИ, І)

ФАМІЛІЯ ДЮ ПОНТІВ В АМЕРИЦІ

З приводу недавного вінчання молодого Френклина Розвелта з одною з Дю Понтівен мало не кожна американська газета писала про шлюбні звязки двох найперших фамілій краю, — ба й про дві пануючі династії писали! Дю Понти і Розвелти! Яке багатство, яка слава, які роди старовинні! Аякже, на сам Новий Рік 1800 до Нюпорт в Вирджинії причалив корабель "Американський Орел" і на берег вийшов ясновельможний П'єр Самюель Дю Понт де Немур з двома синами, двома невістками і п'ятьма унуками.

На правду сказати, з Дю Понтів шляхта не ясніша, як з Розвелтів, що їх голандські предки чесно важили цукор та ліктем міряли сукно. Старий француз називався просто П'єр Дюпонт і походив з міщан-ремісників. Призвище Дюпонт у Франції таке звичайне, як в Англії Смит або на Україні Мельник. Тільки в Америці вони його ушляхетнили, розбивши на два слова та причепивши "де Немур" наче назву шляхетського гнізда. Вже в той час аристократичні титули принажували американську буржуазію.

Проте простий собі емігрант старий Дюпонт не був. В до-революційній Франції його знали як вченого економіста й одного з засновників відомої економічної школи фізіократів. Писав також на філософські і літературні теми. Мав в Парижі свій дім та хутір біля містечка Немур. Бував на державній службі, помагаючи славному Тюрго, що як міністр пробував реформувати старо-режімну монархію. Реформи не вдалися і 1789 року почалася у Франції велика революція. З початку пристав до неї й Дюпонт. Був вибраний до Установчого Зібрання і був деякий час його головою. Але революція швидко котилася на ліво і цілком за далеко для нього. Коли в літі 1792 року юрба парижан напала на королівський палац й арештувала Луї Шіснацятого, Дюпонт був з тими, що даремне заступалися за короля. Після того мусів ховатися, скільки раз сидів в в'язниці і ледви врятував голову від гілотини, що рубала багато подібних голов. Нарешті, розчарований в рідним краю, рішив емігрувати в безпечніші краї.

Привабила його нова республика за морем, що саме осягнула таку свободу, якої й він хотів. Фрянцузів тут любили. В недавній боротьбі за незалежність Сполучених Держав вони помогли військом і флотою, дипломатією і грішми. На французькій філософії і письменстві 18-го віку виховались були проводирі нової республики. Імя Дюпонта не було їм чуже. Джеферсон і Гамилтон привітали його в новому світі та обіцяли підтримку в його ділах.

Бо не сама американська свобода манила Дюпонтів, а й "бизнес" для міщанської заміристости в вільнім, новім і непочатім ще краю. Зараз старий Дюпонт — чи вже Дю Понт — почав перепродувати грунти в Вирджинії. Старший син Віктор відкрив в Ню Йорку контору для заграничної торгівлі. Та основу династії Дю Понтів дав менший син, Елевтер Іреней, що хватив за саме гаряче — вирібництво пороху. Порох до стріляння був тут дорогий і кепський, як взагалі продукти молодої американської промисловости того часу. А пороху країна потребувала. Мисливство було ще одним з головних промислів краю. Треба було вистріляти індіян.

ФАБРИКА ПОРОХУ І ДЮ ПОНТИ ПАТРІОТИ

E. I. Du Pont de Nemours Powder Company — таку фірму зареєстрував Елевтер Іреней в 1802 році, і під тією назвою промишляють його нащадки на славу до нині. Тільки недавно викинули з неї слово "порох". Але поверх сто літ вирібництво пороху та різних вибухових матеріялів це був в Америці бизнес і багатство фамілії Дю Понтів.

Деякі фонди захопили були з собою, виряжаючись в Америку. З Франції молодий Дю Понт дістав добру машинерію. Джеферсон, на той час президент, похвалив його за добрий почин й обіцяв рекомендувати його порох военному секретареви. В 1802 році почали будувати в Вилмингтоні фзбричний будинок і через два роки Дю Понтів крам вже продавали. Шість літ він давав приблизно по $7,000 чистого прибутку на рік. Далеко ще до славних років Світової Війни, коли по сім тисяч прибувало Дю Понтам за кожну годину! Але вже в 1810 році американський уряд збирається росправитися з Англією. В тому році зиськи Дю Понтової спілки дійшли до $40,000, а у війні 1812 року вона постачала армії і флоті Сполучених Держав весь потрібний їм порох. З того часу Дю Понтовим порохом стріляють американські вояки у всіх своїх війнах. За сто літ настріляли ворогів чимало і не малий пожиток Дю Понтам.

Після кожної війни настають для сівачів смерти роки неврожаю, але завзятий Дю Понт не зневірився. Позичив з Франції грошей та свою фабрику розширив. Биття звірів і індіян давало певний прибуток. За добрий порох почули заграницею. До Вилмингтону вдаються з Південної Америки, де еспанські колонії одна за одною вибиваються з під влади королівства та формуються нові республики. Порох Дю Понт постачав і королівському війську і повстанцям. Гарні прибутки помогли йому сплатити французькі борги чи, як він вже говорив, "чужий капітал", та зробити свій бизнес "на сто відсотків американським", тоб-то цілком своїм. Він вже не француз, а американський патріот і національний діяч, довірений дорадник уряду, директор державного банку та перша особа в різних установах, що, мовляв, працювали для економічного піднесення краю.

На міцній основі патріотизму збудований був бизнес Дю Понтів і на ній стоїть до нині. Тому щастила їм доля, — звичайно коштами американського уряду. Утримувати з ним дружні стосунки — це другий твердий принцип цеї незвичайної фамілії. Дуже швидко вона цілком асимілювалася в Америці, і давно вже ніщо в ній не нагадує французів, окрім хіба спогаду про той аристократичний рід з Немура, що його ніколи не було. Коли в 1934 році чотири головні Дю Понти нашого часу ставали перед Сенатську комісію, щоби вирахуватися з своєї военної добичі, газети описували їх як "групу типових американських бизнесменів".

ПОЖИТКИ З ТРЬОХ ВОЄН

В 1834 році Елевтер Іреней відійшов у ті блаженні сторони, де пороху не нюхають, та його син, Алфред Дю Понт, другий голова фірми, утримав патріотичну традицію. У наші часи раз-у-раз зброїться кожна держава, але колись так не було, і Алфред перший почав пригадувати Америці, що ворог під дверима і будьмо готові. Під двери-

ма нікого не було, але знайшли ворога аж на Ріо Гранде. В 1846 році посунули на південь відбивати від мехіканців Техсас і Каліфорнію та стріляти їх Дю Понтовим порохом. Мехіканці й собі його просили, але Дю Понт не дав. Коли рідний край був у війні, ця фамілія патріотів ворогам зброї не давала. Поки війни нема, вона добре дбає про заграничну торгівлю і збroїть всіх, хто може заплатити.

Братови і наслідникови Алфреда, Генрі Дю Понтови, усміхнулася доля аж на Чорному Морі. В 1854 році Англія, Франція й Туреччина пішли воювати Росію. Два роки на Криму кров лилася струмками. Вичерпався англійський порох, Росія ніколи не мала свого досить. Аж з далекої Америки мусіли поспішати кораблі навантажені "чорною смертю", що нею Дю Понти безсторонно наділяли і росіян і англичан.

Але за всі чужі війни ліпша була для них своя американська Громадянська Війна 1861-1865 років. Довга була і страшенно кривава. Поверх 180,000 вояків загинуло на бойовищах та від ран. Правда, не всі загинули від куль і не всі рани були осмалені Дю Понтовим порохом. З двох американських патріотизмів того часу Генрі Дю Понт вибрав собі північний, але й у постачанні для північних армій мав вже конкурентів. Як гриби на дощі, так росли на крови фабрики оружжя й амуніції. Проте Дю Понтового підпалу не мало було в тому огні, що не вгасав на бойовищах Вирджинії і Тенесі.

Громадянська війна утворила наче спілку Дю Понтів з урядом Сполучених Держав, і спілка утрималася після війни. З урядового доручення у Вилмингтонських фабриках придумують та випробовують нові сорти пороху, експериментують з усяким вибуховим знаряддям, заводять нову машинерію. На прохання з Вашингтону Дю Понти їздили до Европи, щоби вивчати тамтешні вирібничі методи та набувати права на вирібництво такого пороху, як там вживають.

Тільки воєн Америка довго не вела, аж до еспанської 1898 року. Індіян давно вже позабивали до решти. Проте кривди Дю Понтам не було. Настав час, коли все більше їх пороху треба було для мирного вжитку.

КОРИСТИ З ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Треба було пороху для корчування лісів під житла і засіви. А якими лісами заросла була колись ця гола країна! В половині 19-го століття в Огайо і Індіяні невпинно рубають ліс наступаючі з сходу фармери. З сокирою та пилою посуваються колоністи далі на захід, а то невигідні ліси просто палять. Та щоби прочистити землю під засів, треба було повистрілювати з неї пні, треба пороху, динаміту.

Вже в 1820-1860 роках схід Америки вкривається сіткою доріг, каналів, мостів. Ще перед Громадянською Війною залізниці доходять до Шикаго й Сейнт Луіс. По війні країна швидко індустріялізується, густішають лінії комунікації на сході і залізні дороги прорізують весь за-місісіпський захід аж до океану. Пороху та динаміту треба було кожньому, хто брався мостити дороги, копати канали, вертіти тунелі чи будувати залізничий шлях.

А що третє, то копальняна індустрія. На 1840-ві роки припадає перша масова продукція пенсилвенського антрациту, добрі початки вуглекопства де-инде, відкриття металевого багацтва — заліза і міді — в районі Лейк Суперіор, рух за золотом до Каліфорнії, то-що. До кінця століття що-до продукції вутля, заліза, міді та олива Сполучені Держави перевищили всі країни світу. Не треба казати, що кожний шахтяр, що хоче сягнути в глиб землі, кожна вистрілена ним ладунка пороху, кожний зрив динаміту під землею — значить себе прибутком для фабрикантів пороху. Тому про недавне вінчання пишучи, газети називали Дю Понтів будівничими Америки і творцями історії. З їх Вилмингтону розвозили той порох, що вривав старі ліси Америки, пробивав в її горах тунелі, рівняв дороги, стелив шлях залізницям та ламав під землею вугіль і залізо.

Конкуренти минались один за одним. Відомо, що в останніх десятиліттях 19-го віку головні американські індустрії переходять від менших капіталістів в руки могутніх "комбінацій" і "тростів". Протягом 1872-1905 років вирібництво пороху та вибухових матеріалів цілком монополізували Дю Понти. Першу понуку дала їм Громадянська Війна, що виростила цілу купу фабрик оружжя й амуніції. По війні виявилась, як звичайно, "надпродукція" і ціни на порох цілком впали. Рятуючи свої прибутки, найголовніші порохові компанії утворили — з почину і під проводом Дю Понтів — асоціяцію, що встановляла ціни та не допускала їх збивати. Конкурентів асоціяція збувалася таким способом, що або купувала від них фабрики або збивала їм ціни та приводила їх до банкроцтва. Та тих самих способів Дю Понти почали незабаром вживати проти своїх союзників. Вже в 1876 році набули більшість акцій в двох чужих компаніях, і так робили далі, аж нарешті в перших роках цього століття викупили останню сотню конкурентів і їх фабрики здебільша зараз закрили. Коло 1905 року залишились в полі самі.

Додати би, що в 1899 році стара Дю Понтова спілка формально перестала існувати. Її маетки і бизнес купили Томас Колман Дю Понт, Алфред Іреней Дю Понт і П'єр Самюел Дю Понт як директори нової корпорації, що затримала назву старої сімейної спілки. В 1915 році вона реорганізувалася під назвою E. I. Du Pont de Nemours and Company.

250 МІЛІОНІВ З ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ

В останніх роках перед війною Корпорація Дю Понтів рахувала що року яких шість міліонів так званого чистого прибутку. П'ять тисяч робітників працювало в її фабриках і творило той прибуток своєю працею. Та аж Світова Війна зробила з Дю Понтів те, чим вони є сегодня.

В 1914 році їх фабрики випродукували 2,265,000 фунтів пороху. З новим роком наспівають їм з Англії, Франції, Росії та союзних держав контракти на постачання амуніції і продукція раптово зростає: в 1915 році 105 міліонів фунтів пороху, в 1916 — 287 міліонів, в 1917, коли вже й Сполучені Держави були у війні, 387 міліонів фунтів, в 1918 — 399 міліонів, разом за чотири роки, 1,178 міліонів фунтів пороху. Продукція воєнних років стократ перевищила довоєнну. Державам Антанти Дю Понти постачили 40 відсотків вистріляних ними вибухових матеріялів, американській армії мало не всі. Замість передвоєнних п'яти тисяч — сто тисяч наємних робітників працювало в їх фабриках. Що запрацювали їм? В Конгресі було встановлено, що на кожнім фунті пороху, проданім американському урядови, Дю Понти скористали "чистих" 13 центів. З европейських союзників брали дорожче. Глибоко затрівожені долею західної демократії, брали з неї поки час.

В 1934 році комісія Сенату (сенатори Най і Ванденберг) перевіряла діяльність, методи і прибутки американських торговців оружжям і амуніцією. Перед тою комісією самі Дю Понти вирахували свої воєнні зиськи. В 1915 році їх корпорація записала чистого прибутку 29 міліонів доларів, в 1916 — 127 міліонів, в 1917 — 78 міліонів, в 1918 — 20 міліонів. Розуміється, кожна сума не така кругла, а з сотнями тисяч, так що за чотири роки війни скористали "чистих" $255,499,000, або десять раз стільки, як за чотири роки перед війною. Не з'ясовано, чому така різниця між прибутками за окремі роки та чому вони не відповідають продукції тих років. Між иншим Дю Понти відповіли, що на початку мусіли рахувати вищі ціни на амортизацію фабрик, що їх мусіли збудувати, щоби задовольнити стократ збільшені воєнні вимоги. Виходило би, що не тільки брали міліони за свій крам, а й казали збудувати собі будинків та накупити машинерії, щоби той пекельний крам виробляти. Безмірно зросли не тільки прибутки, а й маєток корпорації. В 1920 році його цінували на два міліярди.

Корпорація Дю Понтів є й доси найбільший в Сполучених Державах продуцент вибухових матеріялів як для індустріяльних, так для воєнних цілів. 95 відсотків усього того, чого треба для армії й флоти, уряд купує від приватних компаній, і між тими компаніями, що Америку зброять, на першому місці стоять Бетлегем Стіл Корпорація і Дю Понти. Не дивно, що дружні звязки між славною фаміліею й воєнними установами уряду утримались до нині. Ще раз їх виявили розшуки Сенатської комісії. Потребують тої приязні не лише Дю Понти, а й уряд. До кого ж йому вдатися за арматним порохом, бомбами, гранатами та иншим хлібом насушним для прийдешньої війни. Зрештою кооперація між державою і фабрикантами воєнного знаряддя в европейських країнах ще тісніша.

Великі фабрики пороху й амуніції Дю Понти придбали також в Мехіко і в Чілє. По всім світі розсилають своїх агентів шукати для їх корпорації того кривавого бизнесу.

ЗРІСТ І ЗБИРАННЯ КАПІТАЛУ

Та що зробили з своїми воєнними прибутками? Таких міліонів не проїш, не проп'єш, не витратиш на не знати яке роскішне життя. Всього мали досить без тої воєнної благодаті. Що робили з фабриками та машинами, придбаними для війни?

Що перше, то поширили свій бизнес широко й далеко на нові поля. Не покидаючи пороху, Корпорація Дю Понтів взялася по війні за всяку иншу химічну продукцію. В її фабриках робітники виробляють фарби, краски, політуру, лак, амонію, алкоголь, пироксиліну, штучний шовк, штучну шкуру, гумові речі, целофан, фільми для кінематографії, всяку всячину з целулози та які є химічні продукти. В дослідчих лабораторіях кількасот химиків і інженерів винаходить для Дю Понтів нові вжитки химічної науки й нові виробничі процеси. Своїх фабрик в Сполучених Державах їх корпорація має понад шісдесять, має їх в Канаді і Мехіко. Війна дала їм найбільшу в світі індустріяльну організацію для химічного виробництва, що переросла вже "Імперські Химічні Індустрії" в Англії і німецьку "Фарбеніндустрію".

По війні грошовиті Дю Понти беруться до инших індустрій окрім химічної. Зацікавились були авіяцією та викупили собі три компанії, що будують аероплани, та ще одну для виробництва інструментів необхідних в авіяції і мореплавстві. В руки Корпорації Дю Понтів перейшла недавно столітня Ремингтон Армс Компанія з фабриками в Бриджпорті й де-инде. На свому довгому віку кому вона й куди не продавала рушниць і револьверів! Згодом в своїх фабриках влаштувала також виробництво машинок до писання, машин до шиття та хліборобського знаряддя. В роки Світової Війни постачала рушниці, револьвери, набої, кулі, багнети, то-що, Сполученим Державам, Англії, Франції, Росії, Сербії. Розширені й добудовані фабрики Ремингтон Компанії продукували в однім дні війни більше, ніж за півроку миру.

Вже давніш Корпорація Дю Понтів купила десять міліонів акцій в Дженерал Моторс Корпорації, здобуваючи в ній відповідну пайку прибутків та чи не перший голос. Головою ради директорів Дженерал Моторс був довго Пєр Самюел Дю Понт, потім Ламот Дю Понт, — обидва великі верховоди в Корпорації Дю Понтів. Ледви треба казати, що таке Дженерал Моторс. Говорять за неї всі ті Кадилаки, Бюіки, Олдсмобілі, Понтіяки та Шевроле, що рояться по широких шляхах Америки. Але виробництво автомобілів є тільки найважніший бизнес цеї каніталістичної організації, що обіймає кількадесять виробничих і торгівельних корпорацій.

Що дає Дю Понтам їх власність, тоб-то передівсім те продукційне багацтво, що вони посіли по війні? Нові прибутки — з химічної індустрії, з автомобілів й усього иншого — росли і росли, аж в 1928 році чистий прибуток Корпорації Дю Понтів перевищив 64 міліони доларів, що є більше, ніж пересічний прибуток воєнних років. В 1929 році ще більше — 78 міліонів. Індустріяльна криза трохи вкоротила їм пожитки, але ось знов: в 1934 році понад 50 міліонів, 1935 — понад 67 міліонів, і нарешті 1936 рік і $101,716,000 або "чистих" сто міліонв з праці тих робітників, що їх наймає Корпорація Дю Понтів. Не до чистого прибутку, а до коштів корпорації рахуються платні тих фаміліянтів, що в ній верховодять. Свому президентови, Ламотови, вона платить поверх сто тисяч на рік.

Мова тут тільки про Корпорацію Дю Понтів, що в ній ця фамілія має перевагу, дарма що й інші капіталісти мають її акції та участь в її прибутках. З другого боку окремі члени фамілії мають свої окремі маєтки. Томас Колман Дю Понт покинув в 1915 році президентство в корпорації, щоби зайнятися низкою своїх готелів. Є власники копалень, видавці газет, є банкірі Дю Понти.

Так збирається капітал в небагатьох руках. Що-до Дю Пюнтів, то війна тільки прискорила це збирання. Вже давніш вони монополізували одну індустрію. А далі, протягом двох десятиліть, виробники пороху робляться індустріяльними магнатами, що опанували цілу химічну промисловість краю та почасти виробництво автомобілів й аеропланів, рушниць, пороху і хліборобського знаряддя, електричних ледівень, машинок до писання і всякої усячини. Вони засідають в банках, що з них капіталістичне павутиння обсновує індустріяльну Америку. Вони творять громадську думку, вони видавці газет і фундатори шкіл, і вони політичні діячі, керівники держави.

ПАНИ НА ДЕЛАВАРІ

Розмножилися Дю Понти в Америці. Не рахуючи дітей, є їх кілька десятків. Є між ними і близькі родичі і цілком далекі. Проте тримаються купи. Ціпко звязує їх та корпорація, що кожному дає більшу чи меншу пайку своїх велетенських прибутків. На тій економічній основі утрималася традиція роду й почуття племінної одности. Одного з старих, багатющих і для фамілії й бизнесу заслужених Дю Понтів визнають за родового голову. Таку повагу має тепер П'єр Самюел, довголітній голова ради директорів їх корпорації; в невмірущі заслуги йому рахують опанування химічної промисловости та уведення фамілії в царство Дженерал Моторс. Другий її проводир це президент Корпорації Дю Понтів. Від свого першого початку фірма мала вісім президентів, і теперішній Ламот е, так сказати, Дю Понт Восьмий. Звісно, окремі члени фамілії є багатші або активніші або проворніші за инших і мають більшу славу.

Тримається пл.м'я Дю Понтів свого родового гнізда, Вилмингтону. Свої фабрики має їх корпорація в більш як двацяти стейтах, але в Вилмингтоні головна кватира з усіми керівничими б'юрами. Довкруги міста вони мають свої житла і таким чином дають стейтови Делавар його найбільшу красу і славу — великопанські резиденції Дю Понтів.

Політичної слави вони не шукали. Аж в цьому столітті два Дю Понти засідали в Сенаті Сполучених Держав — більш для розваги, як задля політики. Іреней Дю Понт є між фундаторами славетної "Ліги Свободи", що дошкуляла президентови Розвелтови, та зрештою нічого не вдіяла. Та це не значить, що сили в державі вони не мають. Чия економічна сила, того й політична. Що нераз завважили їх ділові та особисті звязки з Вашингтонськими установами, це ще раз ствердила в 1934 році Сенатська комісія. З приводу шлюбу молодого Розвелта з Дю Понтівною "Ню Йорк Таймс" писав про державну ролю обох фамілій, — тільки що Розвелти з "політичної сцени" не сходили, а Дю Понти "впливали на політику поза сценою".

Зате стейт Делавар є безперечна волость династії Дю Понтів. Правда, серед сорок-восьми "сполучених держав" це одна з найменших — передостання що-до території і що-до населення. Сумою 725 міліонів оцінювали в 1929 році так зване національне багацтво Делавару, тоб-то всю землю, будинки і все, що в стейті є. Чи не тричі стільки варті маєтки, що їх Корпорація Дю Пентів має по всій Америці. Коли до них додати ще власність окремих Дю Понтів, а від Делаварського багацтва відрахувати багацтво, що має в цьому стейті славна фамілія, то нема кому рівнятися. Чия мусить бути правда і сила і воля?

Як назви "кайзер" і "кайзерліх" в передвоєннім прусськім місті, так в Вилмингтоні кидається в вічі імя Дю Понт. Ним названі головна вулиця, найбільший будинок, готель, театр. Імени Дю Понтів школи, шпиталі, товариства та клюби не дають забути про пануючу фамілію. Широкий цементовий шлях продовж цілого стейту Делавар ця бідолашна "держава" одержала в дарунку від Томаса Колмана Дю Понта, що казав його вимостити коштом чотирох міліонів. Дю Понтам належать головні індустрії в місті, найкращі земельні маєтки за містом. В банку "Вилмингтон Трост Компанія" господар Ламот Дю Понт, в "Делавар Трост Компанії" господарять наслідники Алфреда Дю Понта. Власністю членів фамілії є всі три щоденні газети, що виходять в Делавар. Славний П'єр Самюел Дю Понт утримує головну доброчинну організацію в стейті і встановив чотирьо-міліоновий фонд на будування шкіл. Це більше, ніж може дати держава Делавар, і за кращою школою волять там вдатися до Дю Понтової фундації, що разом з будинком дає й програму навчання. В політиці Дю Понти старі республиканці, і республиканська партія в Делавар це вони і їх воля. По демократичну там кажуть, що існує тільки на те, щоби з ними поторгуватися. Про делаварських фармерів було писано, що вони звикли в осени вивозити свої голоси на продаж так, як весною вивозять ягоди.

Що побралося двоє молодих людей, це, здавалось би, тільки їх справа. Проте про шлюб молодого Розвелта з дочкою Евгена Дю Понта газети писали як про громадську справу історичної ваги. Писали про дві династії й рівняли вінчання до недавньої коронації в Англії. Звісно, демократична буржуазія захоплюється багацтвом своїх капіталістів, та й завидує аристократії правдивого, мовляв, панства. Але ненароком правду вимовляли. Хиба такі капіталістичні династії, як Дю Понти, не тяжче налягли на Америку, ніж на Европу королі-ляльки?

Місяць наперед почали писати про історичну подію. Містили життєписи пари двацятилітків — до яких шкіл ходили, якими спортами бавилися, які перебули дитячі слабости. Друкували родоводи обох фамілій та вісти про приготування до весілля. На 30 червня півтораста газетних репортерів наїхало до Дю Понтового маєтку в Делавар, і на 1 липня вся Америка могла читати телеграфічні рапорти. Як з'їздилися гості, як віталися і всміхалися: батько-президент з сім'єю і родичами, державні міністри з Вашингтону, і Дю Понт цей і Дю Понт той, і инші "індустріяльні та бизнесові лідери" Америки. Описували ідилічну церкву Христову серед поля, і котрий з покійних Дю Понтів її фундував, яка була застелена і замаєна, і які артисти на органі грали Шуберта і Баха. Описували молоду всю в тюлях, велонах і перлах, і рукавички, і молитовник в палітурках з старої слонової кости, і які на тих палітурках оздоби. Описували костюми дружок, кленові дерева коло церкви, і як пташки співали, і яке сонце світило на історичну подію. Гостина і баль для тисячі вибраного народу, чудеса декорації і освітлення, музика і цвіти незвичайні, діяманти і перли і дарунки коштовні, мистецькі і з усього світу.

Не запахло ні порохом, ні кров'ю. Не було мови про історичний крам Дю Понтів, ні про їх всесвітні ринки збуту. Ніхто не спом'янув індіян. Ні мехіканців, англичан, німців, руських, турків, американців — що стільки їх за сто літ лягло в сиру землю, поки вона виростила таке багацтво, славу і радість.

Але "індустрія є індустрія, чи творити нею речі, чи їх руйнувати", казав Енгельс. Порох і бомби чи химія й автомобілі, а багацтво і владу капіталістичний лад дає власникам індустрій. Десятки тисяч наемних робітників здихаються в химічних фабриках Америки, десятки тисяч їх в автомобільних майстернях жене поспіх машини, — щоби могли існувати тихі палаци серед делаварських гаїв і в них музика белгійських артистів, пахощі цвітів заморських, бляск діямантів і сафірів, історія й ідилія, слава й держава індустріяльних власників.

А. Б.

Бідність і багатіння в Галичині

Правда про добробут

Пише львівське "Діло", що в Галичині "український селянин уміє жити пісною картоплею, без хліба", та що як має молоко, то тільки " з кружлівки", але далі й він не видержить і "молоде покоління вироджується, нидіє". Пише "Громадський Голос", "маса народу не може весь свій вік заспокоїти почуття голоду". Пише "Наш Прапор" (26 липня):

"Коли їдете через село, погляньте на мізерні діти, пожовклі, з виразом лиць як в сухітників... Коли поглянете на запалі щоки старших, дійдете до висновку, що наше село недоїдає. А щоби мати факти, підіть рано від хати до хати, подивіться, що варять і що їдять наші селяне, і переконаетеся, що село голодує, і то постійно."

"Молоко усе селянин продає, яйця теж, бо де ж узяти на сіль, сірники і нафту і на податок... Свиней мало б'ють для власного споживання, бо як виказують статистичні дані, 30-35% родин б'е раз у рік, 5% два рази а решта мусить обходитися без м'яса. Лишається селяннинови хліб, бульба, капуста, пісне молоко з під кружлівки, олій і крупи. Тому харчування е лихе і нездорове, організм людини стає менш відпорний на хвороби, людина не може працювати і нарешті хворує на сухоти."

"Яйця їдять на Великодні Свята. Щоби їсти масло і молодих курей, про те і не згадуй... Сучасне село е образ нужди і злиднів... бо е села де на одну особу припадає пересічно три чверти морга. А скільки таких, що нічого не мають."

"Через таке віджившлювання багато людей хворіе. Діти, ця будучність Нації, виглядають бліді, сумні, дуже часто з кривими ногами, хворі на т. зв. англійську слабість... Виросте ця дітвора хирлява і нездібна до життя, під першим ударом твердої дійсности зломиться та дуже швидко попаде в недугу і потомство буде ще більше кволе і хирляве. Нації ж треба здорових одиниць..."

Так пишуть в липні 1937 року. А п'ятнацять літ писали, кричали, присягалися і тріюмфували, що "просвіта і кооперація ведуть націю до добробуту". Як воно так?

Кооперація і багатіння

Коли тільки там пишуть про те, що село голодує і діти слабують, кожний раз згадують "кружлівку". Молоко там вже не від коров, а від якихось кружлівок. Що воно таке? Це краса і слава української кооперації — Маслосоюз. До своїх молочарень по селах він дає машини, що їх в Америці називають сепараторами, а там кружлівками. Селяни приносять молоко і машина висмоктує з нього весь жир, тоб-то всю поживність, до останньої капельки. Той жир Маслосоюз забірає і за нього селянинови платить та віддають йому непотрібну юшку, що витекла з машини. Тільки ту рідоту там хлебчуть. Подібна вона до молока, але поживности не має. Де в селі "процвітає" молочна кооператива, там дітям справжнього молока не лизнути. Чим більше тріюмфальних міліонів в звітах Маслосоюзу, тим більше корму він висмоктав з українських сіл. Як росте слава його львівських крамниць, як ростуть його торги в Варшаві, так чорніють в краю діти.

Правда, не відіймуть їм молока від рота українські кооперативи, то зроблять це жиди чи поляки. Бо злидар-селянин мусить продавати всі продукти свого злиденного господарства. Але ні до його маєтку ні до багацтва країни продавання та купівля не додають нічого. Продав молоко, яйця чи клоччя одній кооперативі і несе гроші до другої за сіль, сірники і нафту. Як мав, так має три чверти морга і сімдесять грошів за день праці. Нічого йому не прибуло, ніщо нове не повстало. Речі і гроші переходять з рук до рук і лише торгівці-посередники вривають собі частину на свій зиск.

Галицька кооперація все ще переважно торгівля: купує сільсько-господарські продукти і продає селу потрібний йому крам. Почалася з бажання торгівельного зиску і доси це її перший умисел. Під назвою кооперативного руху ось яка ішла в перші роки невсипуча пропаганда: нас перемогли, нас поневіряють, бо ми народ бідний! бідні, бо носимо гроші чужинцям! організуйте крамниці, кооперацію! кооперація принесе нації добробут і визволення! свій до свого! Або просто так: "з народом жебраків ніхто не рахується! українцям треба своїх купців і промисловців! свій до свого!" Певна річ, добре знали, що внутрішньою торгівлею "народ" не багатіе, можуть користати тільки торгівці-посередники. Це була їх пропаганда для себе. Кооперативна організація служила їм для того, щоби скупчити дрібний крам в краю в один великий капітал в своїх руках. Патріотичні гасла здобували їм торгівельний ринок — село.

Капіталістичний дух набування і зиску, що пройняв галицьку кооперацію, вже там дехто відчуває, хоч і не розуміе, що воно таке. В "Станиславівських Вістях" писав оце в липні В. Щербій про "другу сторінку української кооперації":

"Дотепер ми торгуемо, калькулюемо і захоплюемося числами. В найнижчій клітині, якою е сільська кооператива, найбільше вдоволення — або невдоволення — приносить річне замкнення, залежно від того, чи і який зиск виказуе кооператива. Було би це слушним в суто торговельних підприемствах привзтного характеру. Зате неслушне е, навіть злочинне, коли приймаемо таку форму праці в кооперативі українській, коли простягаемо руку по гроші нашого члена, а не хочемо зацікавитись його душею... Ми торгуемо так, як би нам, кооперативі залежало тільки на матеріяльних користях. Це саме робить наш сусід приватник. Він не хоче члена. Він хоче його грошей."

Ремствуе В. Щербій, що члени сільських кооператив "не можуть повести різницю між кооперативою і приватником". Однаково їм, нехай навіть "з'явиться свій, а такий, як жид, приватник і деморалізуе село".

"Коли в селі поруч кооперативи з'явиться приватна крамниця... то членови байдуже, чи купувати в кооперативі чи в приватника. І тут торгують і там те саме, тут українське підприємство і там теж своє."

Свій до свого! Твердо повірили люди, що тому жид "деморалізує" село, бо він жид. А як буде "свій" скупляти яйця та клоччя і торгувати в крамниці, то душі ради української. Аж тепер дехто зміркував, що всі мусять однако виторговувати собі зиск з тої нужди галицької. Тепер шукає земляк душі в кооперації. Хоче, щоб люди ставили її понад приватного крамаря, а сам бачить, що різниці нема. Під гаслом "свій до свого" виросли обоє. "І тут і там українці, і тут і там торгують." Для чого? Для своїх "матеріяльних користей". Окрема крамниця для користи одного крамаря, а велика, краєва торгівельна спілка для користи багатьом кооперативним діячам. Навіть бідна сільська крамниця "простягає руку по грошовий зиск". А за чим простягають сотні рук Повітові, Ревізійні та Центросоюзи? Читайте їх звіти — вся енергія скерована на збільшення грошового обороту, вся гордість в прибутках. Навіть на нужду по селах натякають — з гордістю. Хоч, мовляв, "криза", а їм цифри ростуть. Чого не писано про кооперативне чудо — Маслосоюз. Своїми продуктами всі народи, окрім данців, перегнав, самій Варшаві "імпонує", міліонами обертає. А його члени? Пишуть газети, що й раз у рік масла в рот не беруть, діти їм без молока ростуть каліки.

Звичайно, до сільської кооперативи лише проникає той дух погоні за зиском, що всевладно панує в центральних установах. Капіталістичну натуру видно з їх відношення до "приватників". В своїй теорії кооперація виключає грошовий прибуток (зиск, profit). Тим відрізняє себе від капіталістичного підприємства і в инших краях побиває його, хоч, правда, не її сила перемогти капіталізм. В Галичині лише в селі буває конкуренція між спілковою і окремою крамницею, як природно мусить бути між двома крамницями. Але коли низові кооператори вдались за помічю до своїх верхів, то в 1935 році заявила їм "Кооперативна Республика", що приватні торгівці "теж добрі" і є місце й для них. Тим перекреслила всі мрії кооперативної теорії. Але вирісши на гаслі "свій до свого" і на фальшивій пропаганді, що, мовляв, торгівля збагачує народ, галицькі кооператори не мають аргументу проти приватного гешефту. А практично — вони теж "приватники", що купчили торгівельний капітал під своєю рукою задля свого зиску з перепродажі.

Коли українська кооперація в Галичині перейшла від торгування чужим крамом до вирібництва власного, то популярну назву кооператив дали собі різні підприємства для виробу полотна, шмаття, хімічних препаратів, будівельного матеріалу, то-що, що часто є цілком капіталістичні акційні товариства, як американські корпорації (stock company). Їх прибутки творить праця наемних робітників для власників-акціонерів (stockholders). Проти тих індустріяльних "приватників" кооперативні установи приймають до спілки і рекламують їх крам як кооперативний. Бо хто ж вони є? Як на Заході півтораста літ тому до індустріальної продукції брались перші ті, хто придбав собі гроші торгівлею, так тепер галицькі торгівці, здобувши капітал самотужки чи кооперативно, не задовольняються перепродуванням чужого краму, але шукають більшого зиску з вирібництва у власних фабриках. Вони робляться індустріяльними капіталістами.

Класа і нація

За не цілих два десятки літ виросла між українцями в Галичині нова суспільна класа — суто капіталістична. Виросла в значній мірі з так званої інтелігенції, що її польський уряд не пускав на державні посади і примусив шукати доходу з торгівлі, за яким зрештою кинулися й инші меткі люди. Для торгування добрий був час. По війні дуже зросли вимоги українського села, що хоче вже жити "як люди", мати краще знаряддя і насіння і посуду як в місті і всякий фабричний крам. З другого боку — село бідніє й випродується. Хто мав трошки грошей і багато завзяття, той починав самотужки; більш вибагливі та більш заміристі організували капітал в кооперативній формі. А далі, підрісши на прибутках з торгівлі, взялися до промисловости. Жидівську конкуренцію випередили пропагандою націоналізму та такими гаслами, як свій до свого, добробут нації, визволення через крамниці. З польською буржуазією погодилися і міцно засіли в краю.

Капіталістичного характеру тої класи не міняє факт, що справжніх багатіїв в ній ще небагато. Більше просто заможних добродіїв, а найбільше таких, що способами капіталізму добиваються до наживи. Але у вовка малого і худого теж натура вовча.

В українському народі Галичини ця класа тепер проводить. Проти працюючої бідноти села і міста вона заможна і письменна. Метка, проворна і бачить перед собою майбутне багацтво. Вона видає газети і втягає масу народу до економічних та ніби освітних організацій, в яких вона керує. Вона веде в Галичині українську політику. Вона говорить від імени нації, як зрештою в кожному народі за націю говорить класа пануюча і провідна. І коли має націю на язиці, то — свідомо чи несвідомо — має на умі себе і свої класові інтереси. В тім змислі не брехали і певню й доси вірять, що "кооперація веде націю до добробуту". Їх вела. А ті другої класи люди, що голодують від роду до смерти, в їх думці не нація. Вони тільки нації потрібні.

Тому далі пишуть та піклуються коло голодного села. Стаття "Нашого Прапору" дуже прикметна. "Тут не залежить на здоровлю одиниць", запевняє, але ж "діти надія Нації" і "Нації треба здорових одиниць". Аякже, як би ця Нація з великої літери могла обійтися без робочого народу, то нехай би були каліки з цингою, рахітісом і сухотами. А так треба їх віджививати. Розуміється, редактори не говорять до тої бідноти, нехай би вона рятувала себе від голодних злиднів. Пишуть заклик до "всіх установ і громадян". Як нація, так громадяни є щось окреме від тої сільської сіромашні, і вони повинні "повести акцію за віджиблювання нашого села". Так, щоб їм не зашкодило.

Та як його відживитись на трьох чвертях морга і на сімдесяти грошах (14 центів американських) за день праці? Чи проти того акція? Господи, соціяльної зміни громадяни бояться, як огню — саме тепер, коли їм добробут настає! Та й "своїм" — приватникам чи кооператорам — робітника треба, та ще не дорогого. Заспокоює "Наш Прапор" громадян, що мужик "не може все позволити собі на м'ясо чи масло", але нехай вчать його їсти городовину, бо "помідори й калафйори... дають здоровля, силу, радість і життя". Може й добра рада, може справді могли б там мати кращий пожиток з городу. Але на трьох чвертях морга багато радости навіть помідори не вродять. Треба більше. Ні, ні, — заспокоюють українські редактори своїх громадян, — бідність та нікчемні заробки не є головна причина голодування. Головною причиною є марнотравство! Марнотравство тих злидарів, що заробляють по 14 центів на день. Послухайте:

"Причин недоїдання є багато: нужда, голод землі, загальне безробіття, і врешті найголовніше — мода. Оця нещасна мода... бідна дівчина чи хлопець іде щодень на роботу за 70 сотиків денно, в голоді і холоді працює, щоби купити собі модну суконку чи модні пумпи. Нераз останню чвертку збіжжя продає, щоби лише вбратися."

"Дехто є вже так песимістично настроєний, що не вірить в краще... А проте всюди видно велику розтратність... Бо возьмім хоч би курення: прокурює селянин тижнево одну пачку махорки за 60 сотиків, сірники 10, паперці 5; разом 75 сотиків, а коли помножимо через 52 тижні, то вийде 39 золотих на рік. Подумайте, скільки за ті гроші можна би купити молока, рахуючи по 10 сотиків літра, скільки яєць."

Справді, подумайте! П'ятнацять літ просвічали та кооперували нещасних людей, обіцяли добробут, визволення, що хочете. Тільки дайте себе в руки взяти. По пятнацяти роках край наголовно голодує. Що вони на те? Жалують мужикови махорки, жалують дівчині черевиків, що на них вона так гірко робила. Установи! громадяни! до акції! Визволення віщуйте нове! Ходи, дівко, в димці, ходи боса, не трать тих чотири золотих, що заробиш за тиждень в голоді і холоді! Не кури, хлопе, махорки, не марнотрав що тижня таких маетків, як сімдесять пять грошів польських! Щадіть, уживайте помідорів, купуйте молоко, щоби мали силу, здоровля і радість — далі працювати по чотирнацять центів на день. Бо так треба для Нації.

Ну, а як та Нація живе та щадить? Возьміть липневий номер львівської "Нової Хати", що є один з органів української кооперації в Галичині, а саме її журнал для українських пань: жінок та дочок кооперативних президентів, директорів, банкирів, їх адвокатів і просвітян, що ліпших приватників та для приватничок і кооператорок, — бо й пані там вже беруться за бизнес. Радить їм "Нова Хата", які різні модні сукні вони неодмінно повинні мати на літо "для різної пори дня і призначення":

На тенісову сукню годиться найкраще полотно й піка. Сирий шовк також відповідний. Блюзочки до білих комплетів звичайно темніші одноколірові або в тонкі смужки. На пополудневі комплети підходить тонка вовна й шовковий креп. У вечорі панує органда, що має тепер прекрасні взористі відміни."

"Костюми стали ланівною формою в цьогорічному літньому сезоні... Тут також маємо ріжні відміни, залежно від пори дня. Передполудневі костюми, призначені для бюра чи закупна, будуть із матеріялу важчого, як крепа або воаль. Улюблена є біло-синя пепіта або інша якась кратка, що надає костюмику діловий вигляд. На пополудне прибирає костюм пишніший вигляд. Він із шовку імпріме або й марокену..."

Такі цілі сторінки. Багато раз мусять наші пані передягатися: до полудня, по полудні, у вечері, діловo, пишно, до теніса, на баль. В костюми, комплети, сукні, жакетики, камизельки, плащики, капелюшки. Нема коли йти на лан та й не треба, коли є "костюмик з діловим виглядом". Та як іти на баль, то радить їм "Нова Хата" дві години яєшню робити. "Намастити лице розбитим білком з свіжого яйця", сушити, вітрити, "покласти верству розковтаного жовтка", пригрівати, холодити, смарувати, пудрити.

Таких кооперативних номерів вийшло вже зо дві сотні. Все нові мазі, цяцьки, моди. Звичайно, не треба нікому завидувати ні шовку, ні органди. Все жіноцтво повинно мати і могло би мати, як би инший лад в світі. Але чому тим паням ніхто не дорікає за марнотравство? Ніхто не рахує, скільки мод переходять в сезоні, скільки вагонів свіжих яєць не з'їли, а вимастили. Бо їх праці Нація не потребує. Вони самі Нація. Коли "Нова Хата" святкувала ювилей, то львівські редактори гратулювали ,що Нація має такий культурний журнал. А на бідну робітницю посилають всіх громадян, щоби не дали їй купити черевиків і "мідної суконки". За тих 82 центи, що не з чужої праці вона взискала, а тиждень голодна працювала.

В 1875 році Михайло Драгоманов їздив по Галичині, бачив людську нужду і приїхав до Львова познайомитись з українською інтелігенцією. Інтелігенція осудила його за соціялізм і заявила, що хлоп бідує, бо ледачий, пяниця, марнує гроші і не слухає. "Молися, учися, трудися, трезвися!" — коли то ще молодий Франко люто глумився над тою формулою, що неею українські проводирі його часу вирішали соціяльне питання. Минулися два покоління, обідніли люди до голоду, а хиба їм инша нині наука від їх економістів, просвітителів, політиків і редакторів? Де поступ, яка різниця?

Різниця є. У ті часи галицькі попи і чиновники мали лише своєрідну соціяльну теорію — таку, яку вони разом з погордою для хлопа, муляра і дроворуба перейняли були від польського панства. Але принаймні від того хлопа нічого не вимагали, окрім хиба за хрестини, шлюб і похорон. Тепер українська буржуазія вимагає всього — як Нація. Молися на її Святощі, учися з її Просвіти, купуй в її Кооперації, носи їй Свій до Свого, слухай Проводу Нації! Як прийде час, то неси голову і клади голову за кого вона скаже. Але в ім'я Нації — з голоду не гинь! Не випий шклянки пива, не закури махорки, не вдягайся, не убувайся, але їж, їж, що-будь, а їж! Бо робітників здорових, радісних і невибагливих потребує Нація, вони.

ПРОСВІТА, КООПЕРАЦІЯ, ПРОВІД

Припадком надибали ми два номери львівських "Українських Вістей". З одного (28 липня) довідались не лише про непереможний похід і нестримні перемоги генерала Франко в Еспанії, а й про три бої, що про них у Львові знають багато краще.

Що перше, то головний секретар Рідної Школи, д-р Мирон Коновалець, пізвав редактора "Укр. Вістей", д-ра Івана Гладиловича, перед суд за клевету. "Укр. Вісти" е орган Фронту Національної Єдности, але переклеветались національний фронт з рідною школою ще в квітні і тепер тільки натякнуто рідному секретареви про якісь махінації з календарями Рідної Школи. Головна Управа того товариства заявила, що "замітки дотично д-ра Коновальця е неслушні і кривдячі його особу", але Фронтовий орган ехидно підморгує, що підождіть, мовляв, на росправу і довідаетесь!

Що друге, то Філія Просвіти в Рогатині запізвала діячів Повітового Кооперативного Союзу і "за злочини з 263-го параграфу" хоче посадити їх "на кілька місяців до криминалу". На які гріхи намірився той польський параграф, не знаємо, але з позову виходить, що стався в місті Рогатині напад з бійкою: кооператори товкли просвітянам вікна та хтіли бити їх самих. Просвітяни давай до державного суду і за те їх Фронт Єдности "з точки зору українського громадянина" примінює, звиняйте, до свиней.

Що трете, то провідник Фронту Національної Єдности, Дмитро Паліїв, вніс до державного суду скаргу за клевету проти д-ра Романа Дашкевича, провідника Лугової Організації, яка теж обіцює незалежну державу. Почалося з того, що газети Фронту Єдности писали про різні "несамовиті речі" в Луговому Проводі і д-р Дашкевич їм відповів, що все те "брехня і клевета". Ото ж за те позиває його д-р Паліїв, бо, каже, коли Лугова преса закидає Фронтовій пресі брехню і клевету, то аж це е суща брехня і клевета. Справу між обома державниками розсудить польський державний суд.

Нехай судить, як хоче, а про ті суди Робітнича Громада писати не буде. Ні не будемо витягати багато таких скандалів з инших галицьких газет, що ми їх бачимо частіше, як "Укр. Вісти". Привели три приклади з одного номера газети лише як самохарактеристику тих українських проводирів, що тепер в нещасному краю проводять, політикують і просвічають. У всіх на устах той сам невгамований крик: нація! просвіта! кооперація! визволення! Бог і Україна! Всі кладуть основи незалежности, будують державу, "ведуть націю до найвищих ідеалів". Всі е Провід Нації з великих літер, кожен кличе на едині національні фронти і від бідного народу вимагає собі послуху і пошани. А одночасно в своїх газетах вичитують озин одному цілу криміналістику. Кожен кожному доказує брехню, шахрайство, розтягання, розбивання, провокацію, бандитизм, "національну зраду" і "моральне багно". Судяться по польських судах — хто з них перший патріот, просвітитель і провідник, а хто шахрай, зрадник і розбишака.

ХТО ЧИНИТЬ НАСИЛЬСТВО

Підчас кожнього більшого страйку не минаються вісти про загрозу для миру і порядку. Робітники, мовляв, не просто страйкують, а збираються чинити насильство, бунт, знищення. Заздалегідь власницькі компанії кличуть на допомогу поліцію, суд, військо. Організують добровольців для оборони власности і життя. Лунають домагання, щоби законом обмежити робітникам право страйкової агітації, вартування під фабриками, а то й страйкування.

Що страшні вісти не справджуються, про це звичайно не пишеться, бо як нічого не було, то й нема про що писати. І логічно читач повинен подумати, що як не пишеться про страшні вчинки, то й у страшних вістях правди не було. Але звичайний читач не думає про те, чого він не читає, а про те, що читає, і зостається під вражінням, що кожний страйк е насильство, розбишацтво, беззаконність.

А справді — хто чинить насильство? Робітники чи представники влади?

За підрахунком, що зробила Civil Liberties Union, від 1-го січня по конець липня цього року страйкуючих робітників загинуло 24, ранених було 490. Здебільша жертвою впали робітники на пікетових лініях, коли не тільки не робили, а й не могли робити ніякого насильства. Протягом того часу забитий був лише один поліцай, ранених було 70. З нестрайкуючих робітників 31 було ранених, забитих не було.

Більшість забитих робітників постраждала в звязку з стальовим страйком: 10 в Ілинойс (масакра в Саут Шікаго 30 травня), 6 в Огайо (Йонгставн, Кантон і Масілон), один в Пенсилвенії (Бівер Фолс). Ранених було найбільше в Каліфорнії — 125, Ілинойс — 116, Мишиген — 84, Огайо — 72.

Публикуючи ті цифри, "Союз для Громадянських Вольностей" пише: "Багато більше насильства чиниться проти страйкуючих робітників, ніж роблять вони."

Товариство
УКРАЇНСЬКА РОБІТНИЧА ГРОМАДА В НЮАРКУ
59 Beacon Street

Виконавчий Комітет: тт. Микола Надрічний, рекордовий секретар, Степан Савіцький, фінансовий секретар, Стах Вавричук, касіер. — Писати до товариства на адресу:

Nicholas Nadrichny
59 Beacon Street Newark, N. J.

Товариство
УКРАЇНСЬКА РОБІТНИЧА ГРОМАДА В БОСТОНІ

Виконавчий Комітет: тт. Ілля Романишин, рекордовий секретар, Корній Вишньовський, фінансовий секретар, Павло Кудрик, касіер, Яким Калита, організатор. Писати на адресу:

E. Romanshyn
31 Grant Avenue Medford, Mass.

TEN CENTS ДЕСЯТЬ ЦЕНТІВ

РОБІТНИЧА ГРОМАДА

ROBITNYCHA HROMADA

РІК І. № 4, жовтень 1937 Newark, N. J. Vol. I. № 4, October 1937

"Робітнича Громада" виходить що місяця в Нюарку, Ню Джерзи.
Адреса: "Hromada", 59 Beacon Street, Newark, N. J.
Передплата: один доляр на рік, 50 центів на півроку, окреме число 10 центів.

УКРАЇНСЬКА ІМІГРАЦІЯ В АМЕРИЦІ

І

Яких сімдесять літ тому почали приїздити до Сполучених Держав Америки перші українські переселенці. З початку їхали окремі люди, де-далі все більше їх, нарешті сюди керувалась ціла струя еміграційного руху. Перші іміганти знали одну дорогу — до Пенсилвенії в "майни" (вугільні шахти), і пізніших туди їхало багато. Але згодом осідали також в Ню Йорку, Ню Джерсі й Новій Англії, і незабаром рушили шукати праці в великих індустріях Огайо, Індіяни, Ілиноїс і Мишиген та розбрились ще далі на захід — по всій країні.

Скільки українського народу сюди приїхало? Скільки перемерло за всі ті роки? Скільки живе? Хто скаже? Говорять про 400, 500, 600 і 700 тисяч українців в Сполучених Державах, але напевно ніхто не знає. Та в кожному разі не мало їх. Більше, як на Буковині або в Бесарабії, може стільки, як на цілому Закарпатті або в колишній Таврії чи на Курщині.

Переселення в Америку перервала війна і зовсім припинили американські імміграційні закони 1921 і 1924 року. З того часу вже лиш десь хтось переїхав сюди з поза моря або з Канади. Вся маса українців в цім краю є давні іміганти і пересічно люди середнього віку. Ще три десятки літ, і минеться століття українського життя в Америці.

Поки що це є наше життя, і кожний його знає з власних переживань і спостережань. Але варто воно уваги і з ширшого погляду. Як жила й живе ця маса народу в умовах таких цілком від тих, в яких живуть всі інші українські люди? Як вона пробивалася в краю цілком новім для неї? Як достосовувалась до американського індустріалізму? Як влаштовувала собі новий побут, як приймала культуру нового оточення? Як українці в Америці, зробившись індустріальними робітниками, дивляться на тутешній суспільний лад? На капіталістичну систему, на наємну працю, на класову боротьбу? Чи вони є ще окреме від того усього суспільство? Які в їх організації, товариства, товариська діяльність і цілі?

Все те варте уваги тих, хто досліду̀є українську народність в її різних відмінах, і уваги соціолога, а й уваги українця соціяліста, що хоче пізнати ту частину робітничої класи, що йому найближча по мові і по взаїмному розумінні. Та й не лише теоретична цікавість може бути в таких питаннях. З відповідей може бути наука. "Пізнай себе самого" і "історія є учителька життя" — казали ще мудреці глибокої старовини.

Тому годиться привітати дві книги про українців в Америці, що появилися цього року: М. Настасівського "Українська Іміграція в Сполучених Державах" і "Пропамятна Книга", видана в сорокові роковини Українського Народного Союзу*). Цей альманах, складений з праць багатьох авторів, містить, між иншим, низку статтів, заміток і спогадів про переселенський рух з Галичини на цей бік моря, про громадське життя емігрантського суспільства та про окремі українські колонії в Сполучених Державах. Під високо-штильною назвою "Як формувався світогляд українського іміганта в Америці" редактор альманаха дав довший нарис історії цьої іміграції. Окрім того в альманасі є статті політично-агітаційні, кілька розвідок для молоді англійською мовою та інформації про Український Народний Союз, але про ті речі не будем тут говорити.

ІІ

Хоч обидва автори-редактори є не лише завзяті політичні вороги, а й, пишучи, виявляють два цілком протилежні темпераменти й яскраво відмінні процеси мислення, проте в їх книгах є деякі спільні риси і, додати би, однакові гріхи — вільні й невільні. По-

*) М. Настасівський, Українська Іміграція в Сполучених Державах. Видання Союзу Українських Робітничих Організацій. Ню Йорк 1934. Накладом Української Робітничої Книгарні в Ню Йорку. 256 ст.

Пропамятна Книга, видана з нагоди Сорокліттього Ювилею Українського Народного Союзу. Зредагував д-р Лука Мишуга. Джерзі Сити, Ню Джерзі. Накладом Українського Народного Союзу. 1936. Ст. XVI 752.

яснити ту спільність можна лише особливостями самої української імміграції в Америці, що серед неї обидва живуть і про неї та для неї пишуть.

В обох книгах українська імміграція в Америці є виключно імігранти галичани, хоч в обох зазначено, що переселення за море ішло також з Закарпаття, З Буковини і з Великої України. Проте зараз же, пишучи про причини еміграції, обидва автори пишуть лише про Галичину. Хоч галичан М-га відрізняє навіть за повітами, то про їх земляків з того боку Збруча не сказано в обох книгах навіть того, що лівобережців і степових українців тут власне немає, а приїзджали лише волиняки, підляшани і подоляни. А як вже приїхали сюди, то Н-ий цілком згубив їх з очей, а М-га завважав на них лише ті особливі прикмети, що вони "малороси" і "виховані в православній вірі" (ст. 23 і 31). Про імміграцію з Закарпатія, дуже велику й організовану не гірше за галичан, обидва пишуть лише в звязку з давною гризнею галицьких попів з їх угро-руськими колегами. В широкому огляді українських колоній в Сполучених Державах М-га часто відрізняє "українців" і "закарпатців" і звичайно цих останніх цілком не бачить. Яскрава суперечність виходить, коли до цифрового підрахунку української імміграції в Сполучених Державах обидва автори включають переселенців з усіх сторін української етнографічної території, а в тексті киг ця імміграція корчиться до самих галичан, ба й не до всіх.

З двох наших авторів лише Н-ий відчуває, що так бути не повинно. Пишучи про імігрантські запомогові організації, оправдується, що "через брак місця" минає карпатсько-руські, і в додатній нотці обіцює "при найближчій нагоді" написати про "громадське життя тої частини української імміграції, що гуртується в організаціях угро-руської оріентації... як також старої марки москвофільських організаціях" (ст. 61). Можна здогадуватись, що закавика не лише в браку місця й нагоди, а й у тому, що між емігрантами з Галичини і їх земляками з того боку Карпат розступилась така глибока прірва і їх громадське життя проходить такими окремими струями, що писати про цих і про тих — значить штучно звязувати дві окремі речі. Не створили тої прірви ні гори Карпати, ні праця в американських шахтах. Почалась вона від культурного і політичного впливу австрійщини по однім боці Карпат і мадярщини по другім. Потрохи той вплив сягав навіть в масу народу, і цілком роздвоїв його провідників, духовних і світських. В Америці довершили ту прірву попи своєю зажертою гризнею за парафії, душі і доходи, при чому чи не двацять літ безоглядно підбехтували людей на людей. Правильний погляд на ту гризню має Н-ий (ст. 49-56), тільки варто було поставити її на тло докладнішої характеристики емігрантської церкви: в її своєрідній діяльности галицько-угорська попомахія був лиш один епізод, хоч, правда, довгий і "жахливий". Пригадується, як якось — чи не в 1918 році — трапилось мені читати меморіял, який організація закарпатців розіслала була до своїх членів, і пригадуються в тім меморіялі слова: "галицьке духовенство і епископ Ортинський на віки відірвали руський народ від України". Чи дивуватися бідним людям, коли вони не розуміли, що українство є природний факт народности, в якій родились і вони і їх церковні вороги і люди всякої віри, політики і моралі? Чи дивуватися, коли вірили своїм власним і галицьким попам, що ці останні, їх наука, їх політика і їх поведінка — це є Україна? Так думав навіть соціял-демократ Юліян Бачинський, що в своїй книжці про еміграцію змалював дику гризню галицьких попів з угорськими як боротьбу "українського" світла з "мадяронською" тьмою. Погляд цілком паралельний з поглядами "руснаків" має М-га, що бачить в попах Закарпаття грошолюбів, лупіїв, пяниць, людей без віри і чести (ст. 38, 39, 49), а в галицьких "апостолів правди, науки і патріотизму" (ст. 148) та "українську церкву", що є "школа українства" і "кріпость українства" (ст. 289, 299). Не досить шкоди з одного націоналізму, а ще в тій самій народности дві національні ненависти! Мимохідь можна згадати, що автор передруковує лайку на угорських попів за те, що вони "прийшли до Америки, щоби лише брати і брати" (ст. 39), а рядом з тим один з його героїв українства, Отець Підгорецький, щиро признається, що він і його галицькі колеги тому сюди їхали, бо "представляли собі, що... не треба багато робити, а маєте великі зарібки" (ст. 276).

Прірві утвореній попами не дали зациліти світські провідники з обох боків, що взагалі продовжають серед імміграції багато попівських традицій. Звичайно, роз'єднання утримують в ім'я того, що називають національною ідеєю: з одного боку, мовляв, українство, а з другого карпатська руськість. Очевидно тими назвами покриваються не дві народности, а різні провінціяльні звичаї, привички та уподоби. Яскравий приклад такого провінціялізму дає й редактор Ювилейної Книги. Він ледве може уявити собі українця не такого, як він сам, і напевне це не буде "добрий українець". Через те українська імміграція в Америці має для нього дуже невиразні межі. Хоч "ми один і той самий нарід від Карпат по Кавказ" (ст. 91), але лише з Галичини і з Закарпаття приїзджали "наші імігранти", а звідтіля "малороси" (ст. 30-31). Та ба, хоч скільки раз говорить про українських емігрантів з Закарпаття, проте в Америці цілком виключив їх від "світогляду американського українця" (ст. 5-176). По різних містах Америки відрізняє церкви "українські", "угро-руські" і "москвофільські" (ст. 535,705 та деинде), що, виходить, є три різні народности. З української імміграції виключені всі комуністи українці, хоч прибули вони сюди з таких сіл, що цілком певно не лежать в Тульській губернії, говорять і пишуть по українськи, а й буває, що маніфестують своє українство — задля своїх цілів, очевидно, але й редактор М-га не без цілі упевняє нас всіх, що він українець. Хоч статистик Книги налічив в Сполучених Державах 441,466 українських імігрантів, то редактор малу-помалу повиганяв з українства таку масу народу, що ледви лишиться тих, 68,485, що офі-

ціяльно записані. Та й над тою решетою повісив сумнів — що це таке ті українці? Чи емігранти з Галичини, та й то не всі, а частина, бо він знає ще другу частину — москвофілів? Чи так називаються читачі "Свободи", яка зробила українців з "невиразної маси"? Чи якісь люди доброчинної натури, що доказали редакторови свою "жертвенність"? Треба признати, що скільки раз він правильно говорить про українців як про етнічну групу або народність. Так справу розуміють його молоді автори, що пишуть по англійськи. Дуже шкода, що того правильного розуміння він не придержувався продовж цілої книжки, і ще більша шкода, що про питання народности, з окрема української, інформувався не з науки етнографії та її українських матеріялів, а з старих попівських полемик.

III

Друга в обидвох книгах риса — це їх різкий ухил у бік історії й політики, внутрішне-української. Обидві говорять передовсім про причини й початки еміграції та про долю перших переселенців, трохи про пізніше переселення і далі, найбільш докладно, про різні імігрантські організації та їх діяльність в різні часи — в першій лінії політичну. Чи докоряти авторам за той ухил? Їх повне право писати про що самі хочуть. Але без докору можна сказати, що таке обмеження теми на користь їх книгам не вийшло.

Природно праця про громаду переселенців в чужому краю повинна б дати опис того краю та людей, їх господарства, побуту й культури; далі — географічний нарис розселення нових осельників; ще далі — розділи про те, як вони здобувають собі прожиток, тоб-то про їх участь в економічному житті нового краю; нарешті — про ті побутові й культурні зміни, що наросли в переселенській громаді під впливом нового оточення. Історії й політики могло б бути в такій праці цілком мало. В обох книгах, про які мова, є саме навпаки. В Н-ого три коротенькі розділи про завоювання й колонізацію Америки, про рабство чорних і початки наемної неволі білих робітників та про економічні кризи й класову боротьбу в 1870-х роках (ст. 16-28) і ще кілька сторінок про повоенну кризу, страйковий рух і урядові утиски (ст. 165-168, 193-195) — не досить, щоби дати читачеви уявлення про індустріяльну Америку. А передовсім вона творить — буває, що нівечить — життя робітника-імігранта, робить його таким, як він є, формує його побут, думки, бажання. Не вистачають чотири сторінки про розселення й заняття імігантів (ст. 38-41). Побут перших переселенців автор описує, але пізніших — ні. Певна річ, повний географічний, економічний і побутовий опис української імміграції в Америці він не міг дати, коли, як пише в передмові, писав свою працю поруч з щоденними заняттями в редакції. Дати його ледви сила одної людини. Навіть джерел друкованих не вистачить. Але був один простий вихід. Автор, як "старий американець" і чоловік "бувалий", що нераз їздив по краю здовж і поперек і багато літ прожив серед земляків, — міг просто з власних помічень дати цілком широку картину тої імміграції, її колоній, праці, побуту, культури. Така картина — навіть без претензій на повноту і джерельність — дала би книжці грунт, витягнула би її тему з порожнього наче простору, була би інтересна для читачів в Америці й поза Америкою і залишилась би сама як історичне джерело. Кінець кінців, головна особливість "українців в Америці" є те, що в своєму побуті й культурі вони вже значно відрізнились від земляків в инших частинах світу, але не зробились ще такі, як якась инша народність, — є окрема культурна група. Їх життя з усіми своїми окремішностями минеться, а політика українська буде ще довго по нас.

Американського матеріялу М-га дає багато більше, але він якийсь особливий: самі виписки-цитати та ще впорядковані за такою приблизно системою, яку має вітер в полі. Для характеристики Америки у ті часи, коли приїздили сюди перші українські люди він дає виписки з кільканацяти американських письменників на такі різні теми, як німецькі ресторани в Ню Йорку, Тамані Гол, "хмародери", індустріялізація краю, "американський характер", американські генерали, великий бизнес, страйки і страйколоми, посланіє Римського Папи, лінчування негрів, розводи в Америці, недостача церков в Бостоні, Армія Спасення, Рокефелер, Пуліцер, "американська захланність" (ст. 12-27). Коли б навіть це все дало чичеви яке уявління про давню Америку, то доходить воно лише "до появи часопису Свобода" в 1894 році. Далі є ще лише кільканацять виписок з "Свободи" про вільність в Америці, робітниче питання, вибори, страйки, капітал, то-що. Та це вже не опис краю, а міркування редакції про ті речі, і писала про них "Свобода" ще в 19-ому столітті! А далі перестала, і в 20-ому віці (за останніх 37 років!) наче нема вже ні капіталу, ні робітничого питання, ні страйків, ні розводів, ні захланности, ні негрів, ні міліонерів, — здув цілу Америку вітер. Залишились лише свідомі українці. Наслідки тої вітрової системи писання освітить один приклад. Мало не на самім вступі автор пише про те, що багато українських дівчат-імігранток агенти заводили на пропаще до домів розпусти (ст. 13), але в цілому довгому нарисі ні словом не згадує, куди дівалися і що робили в Америці всі инші дівчата українські, що приїздили що-року тисячами і до тих домів не попадали! Злобні люди, яких, на жаль, в нашім народі не бракує, можуть спитатися, чи ню-йоркським бардакам редактор приписує якусь особливу вагу в формуванні світогляду, чи може він инших жінок не стрічав. Та воно може бути навіть образливо для усієї маси українських робітниць і робітничих жінок в Америці, з окрема для 8,190 жінок-членів Укр. Нар. Союзу, що тільки один секретар Слободян спомянув їх не злою, тихою цифрою.

Більш вартісний — і справді вартісний — побутовий матеріал Книги. Окрім спогадів Голода, Капітули і Талпаша (ст. 255-275) не завадило би більше таких документів лдюських переживань, не лише ста-

рих імігрантів, а й новіших. Зрештою на побутовий матеріял можна наткнутися в кількох статях, у виписках з давньої "Свободи", між Слободяновими цифрами (про хвороби і смерть робітників, ст. 246-249) та в тій купі, що називається "Громади і відділи". Дуже шкода, що він попався в Книгу наче ненароком. В статтях про школи, літературу, мистецтво й музику зібрано дуже багато матеріялу, та принаймі один з авторів, О. Ревюк, міг би був йому дати не лиш ювилейну, а й соціологічну оцінку. Але не дав. Питання ось в чому: наскільки ті всі речі є вже продукт якоїсь своєї, "американсько-української" культури, а наскільки це культурні уривки, перенесені просто з поза моря на тутешній беріг. І що друге: наскільки це речі, що в емігрантському суспільстві справді сповняють функції школи, літератури, мистецтва чи музики, а наскільки це лише декорація для націоналістичної агітації, "свят" та "вистав". Про американізацію є дуже доречі стаття Ст. Мамчура, англійською мовою (ст. 498-512), дві українські збірочки фраз і цитатів, д-ра О. Сушка, і "казьонщина", виписана редактором з "Свободи" й завершена неминучими заявами лояльности для Америки. Мимохідь кажучи, коли порівняти англійські статі в альманасі з українськими, Мамчурову вишколеність в доречному думанні й орудуванні словами з псевдо-ерудиціею д-ра Сушка, або ту солідність, з якою Шумейко обробляє даний йому матеріял, з розвіяністю головного редактора, та ще коли порівняти дві прегарні картинки Марії Нагірної з Мусійчуковим віршомазанням, то — чому саме старі патріоти мають вчити "молоде покоління", а не навпаки?

IV

Ще одна спільна риса в тому, що обидві книги ювилейні. Н-ий присвячує свою "десятиріччю Союзу Українських Робітничих Організацій". Ювилейна книга М-ги має очевидно на меті агітацію за Український Народний Союз і прославлення тих політичних груп і акцій, що гуртуються тепер біля його органу, "Свободи". Не знаю, чи це тайна, що перша організація, "культурно-освітня", стоїть під деяким впливом тутешніх українців комуністів, між якими не мало діяльний автор одної з наших книг. А як видав цю тайну, то видам ще другу: друга організація є "асекураційно-допомогова", але в її політичнім департаменті і в редакції дають себе чути українці фашисти, між якими не найменш голосний другий з наших авторів. Зрештою обидва не ховають того, що їх книги не лиш ювилейні, а з політичною тенденціею. А де вона є, там авторам трудно обійтися без того, що Святий Єронім називав "теологічною правдою": такою правдою, він учив, робиться неправда, коли її сказати на Славу Господню.

Ювилейний характер книжки Н-го виявляється лише в тому, що історія української імміграції в Америці доведена в ній до заснування Союзу Укр. Роб. Організацій в 1923 році і книжка закінчується його програмою. Ювилейних настроїв в ній нема. Матеріялу зібрано в ній багато, і хоч деякі прикметні факти й події в історії імміграції автор проминув і треба буде звернути на них увагу, але коли не залазити йому в душу, то годі сказати, чи зробив це зумисне. Тенденційність виступає не так в пропусках, як в підборі матеріялу. Коли чотиром десятиліттям імміграції віддано першу половину книжки, то цілу другу займає сім літ, 1917-1923. Це перші роки комуністичної пропаганди й організування в Америці і між імігрантами. Правда, в передмові зазначено, що автор хоче дати читачам не лиш "конечні інформації про імміграцію", а й про "початки революційного руху", і його авторське право вибірати собі тему. Але чи таке видвигання групи комуністів та їх боротьби з иншими імігрантськими групами не суперечить назві книжки "Українська Імміграція в Сполучених Державах'? Тієї імміграції, за Н-им, 700,000 душ (ст. II). У різні часи комуністична пропаганда могла захопити один, два, три відсотки тої маси, нехай навіть пять у часи великого розгону, та й при тому не на кожну свою людину вона впливала однаково й однаково повно. Можна сумніватися, чи всі українські організації укупі мають вплив на десяту частину імміграції. Ще найбільш її гуртується біля уніятської церкви, та й та церква ще далеко-далеко не імміграція і не провід імміграції. Можна признати Н-ому, що Союз Укр. Роб. Організацій становить "поважну силу" серед імміграції, найбільш через "Укр. Щод. Вісти". Має таку силу Укр. Нар. Союз з "Свободою", мають инші організації. Але всіх сила дуже умовна. Прийдуть в Америці вибори, і серед тутешніх українців всіх партій, не виключаючи багатьох комуністичних "симпатиків" по менших містах, місцева "політична машина" буде мати більшу силу, наж всі українські організації. На становище робітника імігранта в класовій боротьбі його місцеве оточення впливає більше, ніж заклики його часопису; а воно може бути робітниче, фальшиво робітниче або й проти-робітниче. Маса українського робітництва дивиться на "бизнесмена" з такою повагою, якої не має для свого товариша робітника, і вірить в "бизнес" більше, як у робітничу організацію. На загал ця маса двічі або й тричі консервативна: тому, що вийшла з селянства, і тому, що консервативна є всяка еміграція, і до того багато ще людей слухає навчання своєї стародавньої церкви, багато инших дає себе вести реакційним силам Америки. Тільки помалу підпадає вона змінам під иншими впливами, таки знов передовсім від свого оточення. Як би Н-ий дав бу загальну і правдиву картину того, що справді уявляє з себе українська імміграція в Америці, то на тому тлі виступили би в правдивішому світлі також завоювання комуністичного руху й енергія його прихильників. А так, хоч Н-ий не прибільшує і не фантазує, як М-га, а залишає враження наче силуваного оптимізму. Читач може спитатися: а після тих перших перемог — що далі? Чи й далі так швидко і невхильно ішов "революційний рух" в глиб 700-тисячної маси народу? Перемогли і цю і ту організацію — і що з того? Я не лише ніколи не верховодив в Федерації Українців, як думає Н-ий, а в останні її часи, коли йому ще раз хтось

казав про мій провід, я взагалі вже в ній не був, і коли скінчилася, за нею не жалував. Але по стільки літах можна спокійно спитатися: яка в тому користь, що вона упала, а через пятнацять літ на націоналістичні маніфестації — навіть чорно-фашистського характеру — виходять такі гурми українських робітників, яких ніколи не могли зібрати ні Федерація, ні комуністи? Лише вияснення цілої соціяльної вдачі нашої іміграції показало би, що й цей рух не лише дуже умовна сила, а й хвилева.

Для останніх років своєї історії автор спирається найбільше на газети того часу і з них перейшов не лиш зайвий полемічний тон, а й матеріял не завсігди певний: здогади, підозріння, чутки, то-що. За приклад може послужити багато того, що в книжці написано про мене. Хоч автор подекуди застерегається, що це, мовляв, підозрівали а те його власний здогад, але пересічний читач ледве візьме на увагу ті застереження, коли чутки і здогади побачить надруковані як історичний матеріял. Щоби не заводити до цеї статті особистого елементу, прийдеться написати про ті речі окремий спогад, бо й вони причинок до історії української іміграції в Америці.

Ювилейний характер Книги М-ги виявляється в прибільшеннях, пропусках і непоміркованій радости. Вільні від тих прикмет лише англійські статті й статейки та замітки про Укр. Нар. Союз, що на своєму власному ювилеї виступає доволі скромно, та за те дає повне дозвілля політичним гостям. Розважно й культурно написана перша стаття О. Ревюка — про розвиток політичних організацій серед української іміграції (ст. 300-323) — але вже в другій статті, дбайливо перелічивши "наші літературні й мистецькі надбання в Америці" (ст. 343-359), він наче цілком не знає їм ціни. Цвіте культура на всіх грядках. Але коли вже підписуватись під життеписом Отця Мусійчука, що "написав уже понад 700 віршів" (Шевченко лише 222), то не годиться не бачити Миколи Тарновського, що не лише є віршувальник зручніший, як ті, що римують слова в Книзі, а й деколи буває справжній поет. Не так вже важно, чи "надбала" українська іміграція в Америці якого поета чи ні, і відома річ, що нікому не так легко заблудити на партійних лініях, як саме поетови, і всякі прикмети може мати всякий поет, але коли збірати факти, то є факт як гора, що між українськими людьми в цім краю один Тарновський виявив осібну натуру і хист такої людини, яку називають поетом. Отець Понятишин багато пише про "українську церкву" (ст. 287-299) — як уніятська церква "зробила найбільше добра для іміграції" та "двигала український рух", але не згадує, чи за пів століття навчила одного іміграта читати й писати чи культурніше жити. Пише про те, як його церква "в мирі й гармонії" з "Свободою" обоє трудились "для віри й народности", але забув про всі безупинні попомахії по парафіях і на весь край; навіть ті роки забув, коли "Свобода" доводила, що один уніятський епископ антихрист, а другий римський наймит і зрадник народу. Росповідає, як обоє в Народнім Комітеті "підпомагали державну справу в Европі", але не згадує, на чому скінчили той комітет в Америці. Хвалиться, що його церква помагала Цегельському й Мишузі позичати гроші — та годі. До того договорився що "зробили велику прислугу для української справи", бо з намови їх конгресмена президент Вилсон вжив в прокламації назви "українці". Ну, а як би не Отець, то як би в Америці називали Українську Республику 1918 року або Радянську Україну 1937 року? Цілком би не знали! Там їм кажуть Україна, а тут Отець ще заходів не поробив.

Та всіх своїх гостей з радости перескочив редактор. Певна річ, що сорок років серед нашої іміграції в Америці Укр. Нар. Союз мав свою вагу, навіть, порівнюючи, не малу. Добре, що хоче пригадати своє минуле. Допускаю навіть те, що в своєму минулому міг найти речі важніші й більш життьові, як зібрано в Книзі. Кожний знає, що сорок літ "Свобода" відограваля свою ролю, не все однакову і часто відомо яку. Але доводити, що "з появою Свободи народилась Україна в Америці"! Доводити, що статті в газеті — це епохи в історії української іміграції в Америці! Проголошувати, що життя людей, всі надії й тривоги того життя, всі їх думки й уявління про світ, всі дні робітничої праці по фабриках і шахтах широкої Америки, боротьба людей за свій хліб насушний, їх роки безробітного блукання, тисячі класових і особистих трагедій, що вони переживали, — все те, вся історія української іміграції в Америці, сорока літ і соток тисяч народу. міститься, за словами редактора, в читанні його газети! А кінець кінців у тій самій Книзі читач прочитає, що живе тут 441,466 українських іммігрантів і що дорослих членів Укр. Нар. Союз має 20,591 — ще далеко не пять відсотків. Між ними є люди роджені в Америці, що "Свободи" не читають. А ті, що читають? Запріть людину у тюрму, загородіть від усього світу і сорок літ не давайте їй нічого читати окрім одної газети, а таки не вона одна зформує світогляд тої людини. Заявляє редактор, що для складення історії української іміграції в Америці "переглянув понад 40 річників Свободи, шукаючи потрібного для цього матеріялу" (ст. 171). Але й неуважний читач буде бачити, що всі свої виписки він знайшов лише в перших 20 річниках, що 1913 року. З останніх 23 річників, від війни, виписав лише заяву лояльности. Зрештою не знайшов в "Свободі" нічого такого, що б можна ще тепер передрукувати. Пропустив роки її боїв за Найяснішого Пана, генерала Гінденбурга і мадярських жандарів. Пропустив ті річники, в яких укупі з д-ром Назаруком будували у Відні державу і присягалися, що визнали її всі держави світу. Пропустив роки попівської гризні з епископом, у якій він перший був попомах. Не знайшов нічого вартісного в роках свого власного фашистського редагування. А проте все це, каже, є "світогляд".

Аж лунає вся книга згуками самохвальства. Чотири автори з Европи навипередки посвідчають, що під проводом "славної Свободи" українська іміграція в Америці це "збройні, залізні ряди", і "легіони

непереможних", і "борці за волю України", що "здійснюють національні ідеали" і "працюють для слави і будучности нації", і так далі. Все те від імени "старого краю" і лише тому, що пп. Грицай і Онацький є співробітники "Свободи", а пп. Ясінчук і Кисілевська приїзджають сюди за зброєю. Але всіх їх переважив таки редактор, що вже здійснив всі надії й ідеали, і з своїм підписом дає всім читачам "запоруку світлої будучности України" (ст. 176). Наставили твердинь і кріпостей, накопичили ідей, зібрали чотири міліони, "збудували американську Україну" (ст. 49), і тепер у своїй щедрости все віддають "молодому поколінню", а самі "з ідеєю підуть до гробу, спокійні за будучність свого народу" (ст. 175).

В цілій Книзі найприкріші оті сторінки з досягненнями і заповітами. Не до гробу спішаться українські патріоти. Вони ситі й раді, ідейні і втішні собою у такий час, коли їх старий край **дійшов до жебрацької торби, дослівно і політично.**

Вони дають українським робітникам в Америці "світогляд" за морями і поза гробом, коли ті робітники щойно вийшли — та й не усі — з тутешнього лихоліття і можуть незабаром знов опинитись під колесами індустріяльної Америки, і вся їх доля в цім краю, а що далі буде — **залежить від його робітничої класи.**

Вони дають дарунок українській молоді в Америці — Мишугову поруку за світлу будучність, сімсот віршів і сімсот фраз. А та молодь — тисячі й тисячі молодих людей — переживає потрійну кризу: кризу Америки на переломі; окрему кризу молоді американської, що їй перегнилий капіталізм запирає все більше доріг в житті; і нарешті свою українську кризу, коли в мало не кожній хаті побут і культура, що їх батьки привели з того боку, ідуть так чи сяк на розбрат з американським життям, і треба їх погодити. І чи знає та молодь свої кризи чи не знає, а вона **блукає й шукає.**

Та чи спішиться вона до Мишугової спадщини? Чи не відвертається, коли раз-у-раз бачить українських провідників у такому стані, що самі собі співають Многая Літа?

V

Нарешті, ще одна риса — це багацтво матеріялу в обох книгах. Важний, менш важний, надто детальний, цілком пустий буває той матеріял, але всякого багато. Ювилейну Книгу він аж розсаджує. Деякі статті власне й не статті, а наче "справоздання" або навіть реєстри фактів. Часто нема при них ніякої інтерпретації, часто вона їх пояснює цілком навзнак, але все таки вони є і багато їх. Дуже багато матеріялу увійшло в книжку Н-ого, тільки він його часом аж надто "конденсує" і доволі складні події й речі старається переповісти в одному-двох реченнях; та й вони дають натяки і вказівки на речі. Свій матеріял він увів в систему, але — почасти через ощадність стилю, почасти через перевантаження деталями — він не все буде переглядний, з окрема для тих читачів, що самі не пережили "бурхливих літ". В добрім порядку дали в Книзі свій матеріял автори детальних справоздань про школи, літературу, театр, концерти, то-що. Редактор, звичайно, свого не порядкує, але й у його "темряві над безоднею" є шматки живих річей, як і є вони в огляді українських колоній і товариств. На похвалу Книзі треба підкреслити, що цілком нічого не сказано лише у її віршах і в проповідях п'яти добродіїв, що зайняли лише маленьку частину великого тому.

Через перевантаження обох книг детальним матеріялом їх навіть трохи трудно читати. До того причиняється поспішний, вриваний спосіб писання Н-ого — типічний "стиль щоденника" або першого нарису, і повна йому протилежність — М-ів стиль "святочної промови", коли оратор повинен повторяти слова так довго, доки не причепуриться мішаний хор.

Але коли не дивитися на обидві книги як на завершені літературні й історичні твори, то в багацтві матеріялу їх цінність. Нехай він ще далеко не повний, не все перевірений, по свому інтерпретований, але все таки зібраний, почасти впорядкований і дає вказівки на инші речі. В передмові до своєї праці пише Н-ий:

"Цю книжку не слід розглядати як історію іміграції. Вона є лише грубим начерком, схемою. Усі розділи в ній терплять на невикінченість. Багато цікавого матеріялу не введено. Матеріял не опрацьований як слід. Могли закрастися історичні неточности."

В другому місці він запрошує читачів давати свої зауваження й критику, "щоб можна серйозно провірити деякі факти і зведення". Краще було б і редакторам другої книги дивитися на свою працю не як на преславне завершення славного життя, а як на трудний початок трудного діла; тільки таке може бути серйозне відношення до справи.

Громадське життя української іміграції в Америці окрім хіба перших початків ще надто близьке до нашого часу, щоби можна бачити "в історичній перспективі", що в ньому було важне, основне, і до чого воно йшло. До того сучасні люди, письменники та читачі, все будуть шукати в тому мало не сучасному житті не лише чистої історії, а й науки для сучасности. Але майбутніх письменників вони охоронять від багатьох розшуків і помилок, коли зведуть, зберуть і перевірять ті факти, що тепер краще видно, як буде видно колись. А яке пояснення їм дадуть, то воно може й не встоїться перед майбутністю, але чим правильніше воно, тим краща наука сучасникам.

З тим розумінням прийдеться ще вернутися до обох книг, та вже не до обох разом і не з критикою, але щоби звернути увагу на деякі фактичні помилки, що не повинні залишитись, і по-друге, дати кільком окремим фактам инше пояснення, як вони мають в одній чи другій книзі.

М. Ц.

Півтораста літ конституції

(1787 — 1937)

І. ТРИНАЦЯТЬ ДЕРЖАВ І НЕЗАГНУЗДАНА ДЕМОКРАТІЯ

В жовтні 1781 року американські повстанці і їх союзники французи загнали британське військо в Вирджинії в таку пастку, що генерал Корнваліс мусів склас и зброю. На тому закінчилася семилітня боротьба за незалежність Америки. Чужої влади не стало. Ще два роки і в вересні 1783 підписано в Парижі мировий договір, в якім сама Англія визнала незалежність United States of America. В грудні Вашингтон попращався з своїми старшинами, здав командування і поїхав господарити собі в своїм маєтку.

Але "Сполучені Держави" була тільки назва для світу. Справді було тринацять окремих республик так, як перед повстанням було здовж східнього узберіжжя Америки тринацять британських колоній: Ню Гемпшир, Масачусетс, Род Айленд, Конектикат, Ню Йорк, Ню Джерсі, Пенсилвенія Делавар, Мериланд, Вирджинія, Норт Каролайна, Саут Каролайна і Джорджія. Далі на захід ще тільки окремі поселенці відбивалися від індіян. Повставши проти заморської влади, колонії утворили "дружній союз" під назвою Конфедерації, і керував боротьбою їх спільний Конгрес. Ту назву зберіг пізніш Конгрес Сполучених Держав, вибираний народнім голосуванням, шо й доси збірається що-року в Вашингтоні й ухвалює закони для цілого краю і для всіх громадян. У ті часи Конгрес був цілком не те. Так називався просто комітет, до якого кожна колонія делегувала по сім своїх представників. За "Артикулами Конфедерації" він мав право вести війну, рішати про мир і переговорювати з чужими державами, але в самім краю влади не мав ніякої. Не міг навіть набірати рекрута і збірати податки на кошти війни. За всім мусів вдаватися до окремих колоній, що слухали його, як самі хтіли, і в міру того, як збувалися чужої влади, робилися самостійними державами. В артикулах конфедерації було застережено, що й у союзі "кожна держава (state) зберегає свою суверенність, волю і незалежність".

Після війни не було вже й того фактичного об'єднання, яке утворила була спільна небезпека. Кожна колонія зробилася справді самостійною республикою, мала своє законодатне зібрання, свого вибраного говернора, свої суди, випускала свої гроші, збірала собі податки та ставила на своїх кордонах митниці. Мито платили на переїзді з Ню Джерзі до Ню Йорку. Як би два стейти захтіли були між собою воювати, то б не було кому їх зупинити.

Конгрес був собі далі, помирився з Англією і зсилався з чужими державами. Але його значіння підупало до того, що делегати місяцями не збіралися або й цілком не приїздили до Филаделфії. Коли хотіли подякувати Вашингтонови за його заслуги у війні, то на святочне засідання з бідою сттягнули двацять делегатів. Найбільша була гризота з военними довгами Конфедерації, що своїх грошей не мала ,а стейти не дуже спішилися присилати. Що було, то минуло. Примусити їх Конгрес не міг до нічого. Навіть единодушна ухвала Конгресу не зобовязувала стейту, як що він з нею не погодився. До внутрішніх справ тринацяти суверенних держав Конгрес не мав права втручатися. Своїх представників в Конгресі кожен стейт сам утримував, стейтова легіслятура давала їм накази, і як би їх відкликала, то вірвалась би і та нитка звязку. А просто від народу Конгрес не мав ніякої повновласти, як має теперішній Конгрес, цілком незалежний від стейтів. Тому й просто над громадянами краю він не мав ніякої влади. Не міг давати їм законів, ні наказувати, ні вимагати від них чого-небудь. Не мав біля себе виконавчої владн, ні армії, ні флоти, ні суду. Не мав права встановляти податки, ні випускати гроші, ні регулювати торгівлю поміж стейтами та з чужими краями, ні заводити порядок, як би де була ворохобня. Взагалі він не мав тої влади, яку має державне правління, а був щось наче "ліга націй". Розуміється, президента ті розлучені держави не мали.

Більшість населення той стан цілком задовольняв і зміни вона не хотіла. Надаремне Конгрес просив у стейтів, нехай йому дозволять брати мито від деякого заграничного краму, щоб мав чим платити довги. Всяка зміна артикулів конфедерації вимагала згоди всіх стейтів, а все найшовся такий, що з своєї суверенности не хотів попустити. Даремне Гамилтон доводив, що треба скликати установче зібрання і дати Америці одно правління. Даремне Вашингтон розписав листа до всіх говернорів, переконуючи їх, що треба якоїсь вишої центральної влади, щоби регулювала спільні справи Конфедерації. Коли Вирджинія на власну руку скликала Установче Зібрання, то більшість стейтів не прислала делегатів, а ті, що приїхали, заявили, що можна би хіба поправити Артикули Конфедерації, але нової конституції не треба.

Річ у тому, що понад дві третині тогочасної людности становили фармери. Далекі справи їх не обходили, а в свому стейті верховодили вони. В кожній стейтовій легіслятурі вони мали більшість і перевагу. Вони вибірали своїх людей за суддів, говернорів і до всякого управління, і робили в своїх державах що хотіли. А мати в Масачусетс спільну державу з Ню Йорком чи з Вирджинією значило би поступатися з своїх прав та ще чужим людям. Залізних доріг ще не було і для фармера другий стейт був як чужа країна. А передовсім в централізованому правлінні люди бачили нового короля Джорджа. Щоби забезпечити Англії економічний пожиток з американських колоній, британський уряд централізував їх управління в Лондоні. І не на те тутешні фармери повстали були проти британської влади, не на те валили її політичну машину і економічний примус,

щоби їм знов якась центральна влада накидала свою волю, касувала рішення їх зібрань та присуди їх судів, писала для них закони, давала їм управління, наказувала їм, з ким торгувати і як господарити, як це робили британці в інтересі своїх торгівців та промисловців. Наново робитися "провінціями", підданими сторонньому законодавству, управлінню і судівництву, того стейти не хотіли. Фармерам найкраще пасувала своя "суверенна держава", що зрештою може належати до якогось союзу, але не на те, щоби його слухати.

Дуже доброго порядку та фармерська демократія в Америці не завела. Та ледви міг він бути по семи роках війни, що розсадила звичний порядок в суспільстві, раз-у-раз спиняла нормальну працю, спалила і спустошила багато всякого добра. Повстання дуже роз'єднало народ, що далеко не весь хотів відриватися від рідного краю — Англії. Розрив політичних і економічних звязків з британською імперією спричинив багато наглих змін. Колонії звикли були вивозити на британські ринки свою сировину і за те одержували відтіля мануфактуру — всяке знаряддя, сукна, полотно, мебель, то-що. Війна той товарообмін припинила. Після британської поразки виїхало не лиш королівське начальство, а й багато тутешніх людей — урядовців, адміністраторів, суддів, купців, землевласників — і їх відїзд теж залишив по собі деяке безладдя. Підупав авторитет влади взагалі. Люди, що сім літ чинять насильство, ломлять закони і повстають проти законної влади, не зараз зробляться смирними підданими. Революційні були зміни в володінні землею. Повстанці секвестрували коронні землі в Америці й маєтки британської аристократії та тих великих землевласників, що були лояльні старій владі. Ті землі стейти розділяли поміж фармерів. Багато власности перейшло з рук до рук не звичайним порядком, і при таких переходах не обходиться без заколоту.

Здобувши в своїх державах всю владу, фармери не зараз забули свої повстанські звичаї. Дивилися, де би можна ще що "секвеструвати". Привикли позичати гроші і не платити довгів. Друкували паперові гроші на всяку потребу і примушували приймати їх, хоч вони швидко тратили вартість. В стейтових судах не багато було права для людини сторонньої проти місцевої, для купця проти фармера і для кредитора проти довжника. Бували ворохобні. До справжньої війни між новими державами не прийшло, але багато було суперечок за кордони. Нюйорчани і Конектикатці засідались одні на одних по лісах і палили хати на пограниччі. Коли переселенці з Нової Англії почали селитися в долині Вайомінг (поміж Скрентоном і Вилкс-Бері), суверенна держава Пенсилвенія дозволило індіянам, нехай з зайдів луплять чуприни, скільки хочуть.

Але народ мав слово і владу. Більшість рішала, правила і робила що хотіла. Мала Америка справжню демократію чи то, як говорили її противники, надмірну демократію та незагнуздану демократію.

II. ЗА ДЕРЖАВУ І ЗА ВЛАСНІСТЬ

Немало було й таких людей, що їм та демократія дуже дошкулила. Вона давала волю землевласникам, але дуже шарпала грошовий капітал. По містах значіння мали купці, що привозили з Европи мануфактуру, вивозили туди американську сировину — дерево, шкури, харчі — аб торгували всяким крамом в самім краю. В боротьбі за незалежність вони відограли важну ролю, але на перемозі стратили. Великою завадою для торгівлі було мито, яке приходилось платити на кордонах поміж стейтами. Та ще стейтові легіслятури ті митні оплати то підвищали, то знижали, чи для вигоди собі, чи на зло сусідам. Шкоду і клопіт мали купці через тринадцять різних валют та ще різні видання грошей, що їх вартість завсігди була непевна і кожного часу могла зійти ні нащо. А коли й порадив собі купець з безладною валютою та химерним митом, то ще не знав, чи йому заплатять, бо в стейтових судах право було все за "своїми людьми".

Заграничну торгівлю припинила була війна, і американські купці, що не могли привозити мануфактури з Англії, взялись були самі до вирібництва. Коли ж по війні британські вирібники навезли сюди масу крамy, тутешні зарепетували за охороною від конкуренції та за таким правлінням, що б могло її дати. Конгрес ніби переговорював з чужими державами, але вони знали, що тут кожний стейт торгує з ким хоче, аби лише дешевше для фармерів. В чужих портах американські кораблі були безправні або й не пускали їх туди, а Конгрес не міг заступатись за них ні натиснути на другі держави, бо в Бостоні, Ню Йорку і Балтимор обходились з чужими кораблями, як де хотіли.

Кривдували собі фінансісти, що позичали гроші на векселі чи на готівку, а як заплату мусіли приймати безвартні папірці, видані стейтовими легіслятурами. Заможні люди, що зважились були фінансувати боротьбу за незалежність, залишились з "бондами" Конфедерації, яка навіть процентів не мала чим платити. Бонди тратили вартість і їх за безцін купували спекулянти, та ті підіймали ще дужчий гвалт за зміну правління.

Старшинам повстанської армії Конгрес обіцяв був пенсії, та пять літ по війні вони ще їх не бачили. Вояки одержали квітки на землі на Заході, але з тих земель не було кому зігнати індіян.

Не були задовольнені великі землевласники на Півдні, що чули на собі завидющі очі "лісових фармевір", знали їх повстанську охоту до "секвестрації" і в фармерській демократії передбачували небезпеку маєткового зрівнання.

Нарешті, зміни хотіли патріоти, які боялися, що негальмована демократія доведе до розрухів і ворохобні та що тринацять таких демократій не дасть відсічі ворогам, коли британці захочуть відбити собі назад втрачені колонії або як посягне по них Франція або Еспанія. З тих та инших причин реформи правління хотіло чимало таких людей, що займали

передові становища в стейтах, були за говернорів та проводили в легіслятурах. Вони лестили "всевладному народови" і сповняли його волю, але в душі ремствували, що таки за багато тої демократії.

Розуміється, поділ між обома таборами не цілком ішов по лінії фарма-місто. Фармерська людність поблизу міст підлягала їх політичному впливови, а з другого боку існуючий лад мав своїх оборонців серед міських і книжних людей.

Всі противники існуючого ладу годилися на тому, що Америка мусить мати одно централізоване, сильне і непохитне правління. Нехай, значить, буде одна держава, одно центральне правління для цілого краю. По-друге, воно повинно мати таку владу, щоби могло оборонити край від ворогів, мати повагу проти других держав, збірати податки, видавати безпечні гроші, регулювати заграничну і між-стейтову торгівлю, приборкати ворохобні в краю і, передовсім, охоронити власність громадян. А що третє, то хотіли закріпити те правління так, що хоч воно буде далі демократичне і залежне від волі народу, але щоб його не міг змінити наглий порив чи примха того народу. Люди, що того всього хотіли, накинули на свій край Конституцію Сполучених Держав.

Про її історичне значіння скажемо далі. Але зараз треба зазначити, що цілком неправильна думка деяких ліберальних і "вульгарно-марксистських" письменників, наче то після американської революції настала в 1787 році контр-революція, Конституція заперечила Заяву Незалежности і Гамилтон знівечив діло Джеферсона. Все основне, що обіцяла Заява, Конституція здійснила. У свій час вона на шляху людської цивілізації і громадського поступу значила величезний крок уперед. Не перечить тому факт, що її прихильники керувалися своїми інтересами. Річ у тому, що в той час їх інтереси не розходились з громадським поступом і добром маси народу.

Не можна винуватити тих давніх людей за те, що сто і півтораста літ по них капіталістична класа Америки обернула їх Конституцію цілком на свій пожиток. Ніхто з їх не допускав, що вона втримається сто і півтораста літ. Нікому не снилося, що можна буде її слова так обертати, як їх тепер обертають. Ніхто у ті часи не міг передбачити, що запанує такий капіталізм, як є тепер.

Також не треба думати, що як би не та стара Конституція, то в Америці було би якось цілком инакше. Через кілька десятків літ після неї край почав раптово індустріялізуватися, виріс в силу капіталізм, і як би пануюча капіталістична класа не могла була покористуватись з старої форми правління, то дала б була краєви якусь нову, але все одно таку, щоб мати охорону для своїх інтересів. Це таке певне, як і те, що раньше чи пізніше економічний розвиток з'єднав би був тринацять держав в одну.

Але саме тому, що теперішня капіталістична пропаганда величає цю стару Конституцію як вираз святої й довічньої волі народу, то треба пригадати, що свого часу її переперла завзята меншість проти більшости, і що зробила це з виразним умислом, щоби "волю народу" гальмувати, і що вдалось їй це не легко і не без хитрощів.

III. УСТАНОВЧЕ ЗІБРАННЯ І БАТЬКИ КОНСТИТУЦІЇ

Хитрощі почалися з того, що на початку 1787 року Конгрес ухвалив революцію з покликом до стейтів, щоби прислали делегатів на Установче Зібрання, яке повинно доповняти Артикули Конфедерації, але при тому не порушить "ні букви, ні духа" тих артикулів, а який зробить додаток, то передасть стейтовим легіслятурам, і за ними буде останне слово. Можна думати, що як би знали вони, що їх спутають новою конституцією, то б і ту пропозицію знехтували. Але цей раз лише Род Айленд не повірив. Дванацять стейтів прислало делегатів. Деяким їх легіслятури дали окремі накази, що не сміють нічого робити окрім того, щоб доповнити Артикули Конфедерації. Але як з'їхалися делегати, то на ті артикули навіть не дивилися. Правду сказати, надули тих, хто їх прислав, і дали їм цілком новий, просто з голки, план правління.

Зібралися в Филаделфії в кінці травня. З 62 призначених стейтами делегатів прибуло 55, але не всі досиділи до кіня. За голову вибрали Джорджа Вашингтона, старого майстра до замирювання своїх земляків. Джеймсови Медисонови признають першу заслугу в складенні Конституції. Хто її ганить, той звичайно винуватить за неї Александра Гамилтона. Фактично вона твір багатьох голов.

Пощастило їм, що в Установчому Зібранні не брав участи ніхто з радикальних проводирів недавнього незалежницького руху. Обидва головні ідеологи того рух убули в Европі. Томас Джеферсон, автор Заяви Незалежности, якому "свободи і демократії" ніколи не було за багато, був у той час за американського посла в Парижі. Томас Пейн, вивволивши Америку, поїхав проповідувати цілому світови "війну проти тиранів". Також не було тих агітаторів - бунтовників ("rabble-rousers"), що про їх американські школярі тепер вчаться як про героїв боротьби за незалежність. Самюел Адамс і Джон Генкок не були вибрані. Патрик Генрі, вибраний, заявив, що йому ціла справа "смердить", і не поїхав. Ніхто з істориків не сумнівається, що як би та братія заїхала була до Филаделфії, то не багато би врадило Установче Зібрання. Конституція загаїлась би до слушного часу і прийшла би не зовсім така, як є. Але не треба думати, що різниця між радикалами і консерваторами того часу була надто глибока. Радикали вели потім завзяту кампанію проти Конституції, але бунту не підіймали. Джеферсон її не любив і хотів зміни але проте був пізніш третім конституційним президентом Сполучених Держав.

Зібралися в Филаделфії люди статечні, поміркованні, розважні, з добрим досвідом в законодавстві й адміністрації, фінансових і торгівельних справах. В своїх стейтах вони бували за говернорів, суддів та проводирів в легіслятурах. Всі були люди добре заможні — купці, фінансісти, землевласники, спекулянти землею, адвокати. Цілком глупо уявляти собі твор-

ців Конституції як якихось не з цього світу ідеалістів, що лише вічної правди і справедливости шукають. Всі знали, де в них кишеня, і про цілком матеріяльні й економічні інтереси говорили на нарадах Установчого Зібрання.

Але це не значить, що нічого більш вони не хотіли, як тільки багатіти, та що може змовлялися про те, як грабувати й неволити народню масу. Половина делегатів — 28 з 55 — ще недавно активно виступала в боротьбі за незалежність, в якій могла згубити не лиш маєтки, а й життя. Мало не всі були люди високо освічені, що вчилися в найкращих американських і европейських школах того часу. Ще нині варт прочитати, що Медисон говорив на Установчому Зібранні. Коли він на прикладах з римської й европейської історії остерігає, щоби не творити в Америці постійної армії та не давати державним правителям за великої влади, бо це неминуче веде до війни, або коли доводить, що заграничними війнами держави охороняють себе від внутрішніх революцій, то ще сьогодні його слова пасують до Мусоліні і Гітлера. Та не то що освічені були люди, а виховані на французькій й англійській політичній філософії 18-го віку та на літературі своєї власної боротьби за незалежність. Справді хотіли здійснити в своїй країні найбільш прогресивні і найбільш людяні громадські думки своїх часів. Справді хотіли дати Америці таке правління, що за словами Заяви Незалежности забезпечить людям "життя, свободу і шлях до щастя". Щиро написали в своїй Конституції, що вона повинна служити "для загального добра".

Поміж загальним добром народу і своїми матеріяльними інтересами не лиш не бачили суперечности, а й не було її. У ті часи в Америці всі хотіли багатіти і всі могли багатіти. Для того не треба було нікого кривдити, ні визискувати. Правда, були на Установчому Зібранні великі землевласники з Півдня, що на їх ланах працювали сотні чорних рабів. Але були также заможні делегати, які казали, що рабів ніколи не мали і стидались би мати. Говорено про багачів і бідних, але ті слова означали лише більших та менших власників, бо справжньої бідноти тут у ті часи не було. Не було такої класи білих людей, що б мусіла працювати на багачів, давати їм зиск і свій вік вікувати в наємній роботі. Тепер 80 відсотків, як не більше, американської людности не має власности, і нас вражає, що творці Конституції так дбали про її охорону. Дехто з них говорив, що це є головне завдання державного правління! Але у ті часи кожний жив і працював на своїм, і хіба ледачий не мав нічого. Про різницю між Америкою і Европою Медисон говорив, що тут власність поділена більш по рівному і що всі сподіваються її мати. Америка була справді "land of unlimited opportunities". Люди їхали сюди не на те, щоби наймatися на роботу, а щоби осідати на землі, братися до ремесла чи до купецтва — і багатіти! "Лісові фармери" теж мали власність, хотіли мати ще більше і хотіли, щоб вона була безпечна. Коли Конституцію її творці поставили на сторожі приватної власности, то вробили це "для загального добра". У ті часи приватну власність мали всі, і всім вона була потрібна до "життя, свободи і щастя".

Хоч на Установчому Зібранні було загальне бажання "гальмувати демократію", але лиш дехто справді гордував "простим народом". Лише Гамилтон дивився на "people" як на худобу. Він один заявився за монархію, на подобу британської, тільки щоб владу монарха ще більш обмежити. Зрештою делегати були переконані й тверді республиканці. Більше було в них охоти дати політичні права лише людям багатим, тоб-то не скорим до зміни. В дискусії над тою справою Гувернер Морис з Пенсилвенії говорив про те, що "багацтво псує людську натуру, родить бажання влади і дає нагоду до утисків", старий Бен Френклин сказав свою відому приказку про "голосуючого осла", і Медисон доводив справедливість загального голосування — "щоби ніхто з громадян не був без голосу, коли встановляють закони для всіх і вибірають урядовців, щоб закони виконували". Кінець кінців Конституція визнала повну владу всього народу й рівноправність всіх громадян в державі (поки-що, розуміється, за виїмком чорношкірих рабів).

На що згодом зійшла демократія в Америці — про це далі. Але Конституція не ставить їй ніяких обмежень опріч того, що, звичайно, не править народ просто сам, а через своїх, вибраних більшістю, представників. Зрештою вона признає громадянам навіть те право, що більшістю голосів вони можуть скасувати саму Конституцію і настановити цілком инше правління, тоб-то законним способом зробити навіть революційну зміну. Творці Конституції хотіли не обмежити демократію, а "гальмувати її вибрики". Владу народа признали, але боялися нерозважности, поривчастости, змінчивости народньої маси. Говорили про те, що "people" нераз сам не знає, що для нього буде добре. Не довіряли кожній більшости, яка може утворитись під впливом наглого пориву, на короткий час хотіли правління демократичного, але стійкого.

Добре знали, що їх власні заходи біля Конституції багатьом не сподобаються. Першим чином Установче Зібрання вирішило відбувати свої наради за закритими дверми і цілком в тайні, щоб ніхто з делегатів не видав стороннім людям, про що іде мова. Френклинови, що любив випити і вибалакатись, призначували товариша. що ходив з ним чаркувати і тримав його за язик. Тою тайністю хотіли відгородитись від сторонньої агітації і протестів, щоб делегати не боялись говорити і голосувати, як їм каже їх власне переконання. Не вели протоколів і записували лише готові ухвали. Чотири місяці радили, і доси не знала би Америка, як повстала її Конституція, як би не те, що Медисон кожнього дня докладно записував, що говорено на засіданнях. Про ті записки ніхто не знав, і опубликовано їх аж в 1843 році після того, як він помер, переживши всіх инших членів Установчого Зібрання.

Теперішня пропаганда часто говорить про Конституцію як про непомильний твір натхнених Богом патріотів. Але Медисон докладно записав, як чотири місяці вони радили, сперечалися, гарячилися, росхо-

дилися, свої ухвали міняли, креслили і дописували. Довго не могли погодитися на основному питанню: чи нове державне правління повинно бути все-краєве (national government), чи союзне (federal government). Чи, значить, воно повинно одержувати свою владу просто від народу — з вибору населення цілого краю — і повинно мати над ним владу цілком незалежно від стейтів, чи нехай складається з представників "союзних держав" і залежить від стейтових легіслятур.

Вже на Установчому Зібранні дав себе чути конфлікт між північними і південними інтересами. Делегати з північних стейтів, де силу мали комерційні і почасти вже й вирібничі інтереси, домагалися, щоб майбутня держава охороняла їх від заграничної конкуренції. Південь хотів забезпечити собі вільний товарообмін з чужими краями, щоб міг свобідно вивозити свої сировинні матеріали і харчові продукти та купувати собі потрібний крам за кордоном, де дешевше. Були затяжні суперечки за речі, до самої Конституції непричасні, як, наприклад, за те, чи дозволити дальший довіз африканських негрів-невільників. При тому деякі делегати — як Елсворт з Конектикат і Морис з Пенсилвенії — гостро осуджували саму установу чорного рабства. Здається не мала вона прихильности в більшости Установчого Зібрання, але делегати боялись відпрунути південні стейти, що в їх економії міцно утвердилась праця негрів. Компроміс вийшов такий, що Конституція ні не признає рабства, ні не касує, а просто замовчує.

Не було згоди в багатьох инших справах. На силу договорювались до якихось компромісів. Скільки раз, пише Медисон, делегатів "тримав укупі один волосок". Щоби не розцуралися зовсім, Френклин зробив раз внесення, нехай починають кожне засідання молитвою і просять помочі в Божого Провидіння. Та й над тим вийшла суперечка. Між иншим роздратований Гамилтон не хтів кликати "чужої помочі".

Нарешті, 17 вересня 1787 року, проєкт "Конституції Сполучених Держав" був готовий, і з 55 членів Установчого Зібрання підписало його 39. Що-до решти, то або вже перед тим роз'їхались з досадою і гнівом, або відмовились підписати і зараз почали агітацію проти проєкту. Не захоплювались ним і ті, що підписали. Щоби дійти до якоїсь згоди, кожний мусів іти на уступки і радо-нерадо приймати компроміс, що ледви кого цілком задовольняв. Але ліпше щось, як ніщо. Погляд прихильників проєкту висловив Вашингтон словами: "Конституція, яку передаєм на затвердження, не свобідна від помилок. Але основних хиб в ній мабуть менше, ніж можна було сподіватись... А що вона лишає відкриті двері для майбутніх змін, то добре зроблять люди, коли приймуть те, що можемо їм дати."

Установче Зібрання рішило передати проєкт не правильним стейтовим легіслятурам, а понад їх голови просто громадянам, що повинні були в кожному стейті вибрати окрему Ратифікаційну Конвенцію, нехай вона справу обміркує і або прийме Конституцію або відкине. Також рішило, що для затвердження досить буде згоди двох третин усіх стейтів. Вже те саме значило, що настає одна держава. До того часу жадного стейту не обовязувало те, що ухвалять всі инші.

Не легко було нашій Конституції добитися того, щоби з тринацяти стейтів її прийняло девять. Агітація була завзята з обох боків, вжито всякої хитрої тактики. Що-до того перевагу мали, звичайно, прихильники Конституції — більшість міських та значних людей. Опозицію становили передовсім фармери в глибині краю. З агітацією проти Конституції виступили ще раз старі бунтовники з часів боротьби за незалежність — Генрі, Генкок, Самюел Адамс та инші. Між иншими завзято агітував проти нової форми правління Джеймс Монро, пізніш п'ятий президент Сполучених Держав.

Три малі стейти — Ню Джерсі, Делавар і Джорджія — прийняли нову Конституцію майже единодушно, і ще три — Конектикат, Мериланд і Норт Каролайна — доброю більшістю і без гвалту. В Пенсилвенії були бурхливі розрухи і голосування переведено не цілком правильно. На Вирджинію рушили з агітацією всі великі люди того часу, і на ратифікаційній конвенції того стейту їм вдалося переперти новий закон більшістю 88 голосів проти 80. В Ню Йроку, Масачусетс і Ню Гемпшир голосування дало перевагу противникам Конституції, але її прихильники перемовили кількох делегатів, щоби дали свої голоси за неї, тоб-то проти волі тих, що їх вибрали. Таким чином на нюйорській конвенції Конституція перейшла більшістю 31 голосів проти 29, в Масачусетс 187 проти 168. Род Айленд і Саут Каролайна не дали своєї згоди до кінця. Примусила їх аж нова влада погрозою, що закриє для них кордони, як для чужих держав.

Рахують, що в той час було в Америці яких чотири міліони людности і в ній коло 600,000 повноправних громадян, тоб-то дорослих, білошкірих чоловіків. З них голосувала лише яка четверта частина: приблизно 100,000 за нову Конституцію і 50,000 проти неї. Божого вітхнення в цілій справі не видко.

Вашингтон сподівався, що Конституція утримається яких двацять літ, а потім треба буде нової. А вона простояла літ півтораста!

(Далі буде)

"Прогрес на дивовижу. Протягом пяти чи шости тисячеліть повстало пять чи шість цивілізацій; кожня зацвіла, кожня задивувала світ, і кожня потім зівяла і зникла. Але окрім останньої, християнської, ні одна з них не придумала відповідного й докладного способу на убивання людей. Кожня робила що могла, бо з давен давніх забивання було метою й гордістю людського роду. Але аж християнська цивілізація може тріюмфувати, що доп'яла свого. Через два або три століття всі визнають, що единими умілими душогубами були християни: поганський світ піде до них в науку, не за їх релігією, а за арматами."

МАРК ТВАЙН

Справа з Макогоном

Пролог: Сон чи справді?

Багато пакостей натворила українська еміграція в Америці своєму рідному краеви. Чого вона за ті роки не виробляла! Двацять літ! Здавалось би, що нових збитків вже не здумають шалихвости вожді.

Здавалось би, що й від тамтешньої політики вже новини не ждати. З матеріяльних основ все виросло. Вожді і умисли. Чудасії і дивовижі. Підскоки, поклони і переверти. Шкода тільки того бідного краю.

Але коли відійдеш від того всього, то помалу наче забувається. Не читаеш газет, не чуєш чуток, не дратуеш болючих нервів. Рік, другий, третій. Або вже не станеш і нічого не будеш бачити, або станеш, глянеш і побачиш щось краще, розумне, чесне, серйозне, надійне.

Нарешті розплющуеш очі і бачиш Макогін.

Гарячка? Сон? Ні, таки Макогін. Береш львівську газету — Макогін. Береш тутешню — він. В Америці, в Лондоні, в Празі, в Італії, — всюди, пишуть, українська справа, і всюди з неї стирчить Макогін.

Цілком справа замакітрилась. Бриньчать на-потемки якісь гроші. Довкола вожді. Поклони, підскоки і переверти. Хай живе Князь Макогін!

Що це значить, не знаю. Не знаю, звідки взялося. За чотири роки згубив з очей багато тої політики, що текла вниз Гудсоном. Не стежив за заморськими дивовижами. Яскраво виринали тільки окремі факти. Факти групуються в фантастичні сцени. Але який в них політичний умисел? Які матеріяльні основи? Хтось повинен знати і мусить сказати.

Перша сцена: Макогін і Макогониха

В зимі цього року "Свобода" (Джерсі Сіті. 26 лютого 1937) принесла на першій сторінці таку гарячу звістку:

ГОСТЯ З ЕВРОПИ В РЕДАКЦІЇ СВОБОДИ

Редакцію Свободи і головну канцелярію У.Н.Союза відвідала відома українцям приятелька українських визвольних змагань, пані С. Ф. Макогін, що пару тижнів тому прибула до Америки з довшого побуту в Европі. Як відомо, пані Макогін, що походить з старої американської родини, враз з своїм мужем Яковом Макогоном від довгих літ займаються українськими справами і удержують в Европі два інформаційні бюра, одно в Лондоні, одно в Празі, а до недавна третє в Женеві. Ці бюра інформують чужинців про українські справи. Запитана ,як стоять тепер в Европі українські справи, пані Макогін відповіла, що об'єктивно дуже добре. Політичне напруження в Европі так велике, що може кожної хвилі дати українцям ще одну добру нагоду створити свою державу. Та це буде залежати від нас самих, чи цю нагоду ми зуміемо використати.

Коли вірити тому, що надруковано, то виходить, що редактор п'ятнацять літ писав та писав про українську справу в Европі і п'ятнацять літ не переставав говорити про українську справу в Европі, але ще в зимі цього року сам про ту справу не знав. Мусів питатися пані з трьома бюрами, і аж вона інформувала його, як якого темного чужинця. Надруковано также, що хоч про українську справу не знає навіть редактор, то зате всім українцям є відома пані Макогін.

Щоби ще раз прославити Макогонів, редактор "Свободи" пожертвував і правдою і газетою і власною репутацією. Бо що "українська справа в Европі стоїть дуже добре", це тутешні українці чують від своїх проводирів вже двацять-три роки. Всі їм кажуть: добре стоїть, тільки дайте нам використати. Сам той редактор говорить це п'ятнацять літ. Раділи люди ще в ті часи, коли цілком не знали, якого роду пані Макогін. Бо й це не є правда, що ця пані з паном є "відомі українцям", так, як, наприклад, відомо, що Дніпро тече до Чорного Моря.

Заслуга знов "Свободи", що від 1931 року рекламує Якова Макогона як ще одного пана, що будуе державу і знає всі добрі нагоди. Підчас своїх подорожів по Европі та листами тутешні редактори раяли його українцям в Галичині і за кордоном. Багато входів і виходів мае тамтешня українська політика, і можна думати, що й без протекції пп. Мишуги і Ляховича Макогін найшов би собі був до неї як не двері, то вікно. Але факт е факт: коли він міг з'явитися перед Галичиною як відомий патріот і міжнародний дипломат з Америки, і коли міг виступити перед Лондоном, Женевою і не знати ще де як відомий представник "українських визвольних змагань", то цей українцям цілком ще н е в і д о м и й Макогін мав на те посвідчення від вождів української еміграції в Америці.

Друга сцена: На темних вулицях Львова

З Америки, з теплої редакції, від родовитої пані й веселих розмов про bargains на держави — за море, далеко, до Львова. Глуха вулиця, ніч, темно, зимно. На сцені босяки.

В львівських "Українських Вістях" (5 липня 1937) надруковано протокол, який, як каже редакція, при свідках списав і підписав Роман Савчак, бувший член Лугової Організації. Признається він, що в осени 1934 року його і ще двох безробітних бідолах, Біляковського і Камінського, наймав д-р Роман Дашкевич, щоби вони напали й набили редактора "Хліборобського Шляху", д-ра Івана Гладиловича. За те обіцяв їм 50 золотих (приблизно $9.50) і дав п'ять золотих завдатку. З надією на славу і плату вони мерзли вечерами на тій вулиці, де жив Гладилович, та чи цей провідник дома не ночував, чи аж над ранком приходив, а не могли його спіймати. Але ще перед тим з наказу Дашкевича Біляковський і Камінський потормосили редактора "Нової Зорі", д-ра Осипа Назарука, і за те одержали по п'ять золотих (95 центів американських) заплати.

Хто вони є? Д-р Роман Дашкевич, колишній герой і полковник Січових Стрільців, е тепер головний комендант їх наслідників, Лугових Стрільців, що в майбутній війні підуть разом з польською армією за Річ Посполиту і Панство, так як їх попередники ходили з австрійською за Цісаря і Фатерланд. Вже

їх муштрують польські капрали і забалакують українські націоналісти. На з'їзді "Великого Лугу", що був у Львові в липні цього року, Дашкевич проголосив, що "цільлю Лугової Організації є будова самостійної української держави", закликав до "сліпого послуху Провідникови", тоб-то собі, і виписував на прапорі гасло "Бог і Україна".

Д-р Осип Назарук — не лиш колишній герой і сотник Січових Стрільців, а й керівник їх політики та творець їх слави. Потім був за "міністра преси і пропаганди" у Відні, тоб-то три роки писав маніфести до бездольних людей в Галичин, упевняючи їх, що всі держави світу визнали Єдину Правну Владу адвоката Петрушевича, та закликаючи до сліпої вірности і данин Єдиному Законному Диктаторови. Сюди приїхав за податками. Стрічали його сліпі люди з корогвами і "Свобода" (18-22 вересня 1922) вітала "великого письменника, філософа, сатирика, психолога і "найбільшого будівничого держави", Назарука. Укупі з д-ром Мишугою нишпорили по всій Америці, свідчились Богом і Україною, що вже збудували державу, весь світ їх визнав. Страшили Законною Владою, злюще лаялись, як хто не був сліпий. Зібравши гроші, обидва плюнули на Єдиного Петрушевича, оплюгавили один одного, і Назарук проголосив законний послух Єдиному Гетьманови і Єдиному Владиці, а Мишуга — Федору Грицаеви з Филаделфії. А ще потім поїхав, і тепер є там провідник "Української Обнови", обіцяє ще одну державу і в ім'я Бога і України знов хоче послуху.

Слава д-ра Івана Гладиловича видно теж вже перелетіла через океан, бо в Шікаго "Наш Стяг" дає йому почесний титул "редактора-державника". Чи це значить, що доктор редагує державу, чи що держиться редакції, не сказано. Але "Хліборобський Шлях" був очевидно щось берлінсько-гетьманське, тоб-то й собі будував державу, вимагав сліпого послуху Пану Голові Держави, Скоропадському, і за гасло мав "Бог і Україна". Тепер доктор є за редактора "Українських Вістей", що є орган Фронту Національної Єдности, за Єдиного Провідника Нації визнає чомусь Дмитра Паліїва і, щоби була самостійна держава, закликає до сліпого послуху йому. Фронт Національної Єдности має гасло (і як ви вгадали?) "Бог і Україна".

Можна сміятися, не можна не гидувати. А проте й ті три там ведуть і зводять українських людей. Мають організації, газети. Ждуть кривавого часу, щоб знов разом з "всіма партіями" об'явити себе законною владою, міністрами, генералами, — знов продавати шкуру сліпого народу, що їх слухає. Для того присвоїли собі демагогію польського й німецького фашизму, заздалегідь виступають як Вожді, Державники, Войовники, носять Святі Прапори, клянуться Богом і Україною, обіцюють незнатищо і вимагають сліпого послуху. А потемки один одного кусає і шарпає — за теперішні й майбутні вжитки.

Один одному цінує голову на 95 центів і посилає по-ночі босяків, щоби переціли конкурентів — Провідників Нації.

Сцена третя: Забриньчали гроші

Та в чім саме новина? Яка ще може бути новина після "Отмарштейнівської" літератури, що в ній національні герої і полковники доводили один одному крадіжі, провокації і скритовбивства? Чим ще здивують Провідники Нації, коли й такі є між ними, що казали закатувати українського селянина Білецького і застрілити студента й дівчину, що хоч націоналісти були обоє, але не хтіли бути цілком невидючі? Чи не переповнені галицькі газети "національними скандалами"?

Є новина в цій нічній справі: виринає Макогін. За Макогона казав д-р Дашкевич чухрати двох Провідників Нації! Признається Роман Савчак в своїм протоколі:

"В осени 1934 року... один з близьких Дашкевичеви старшин сказав мені таке: "Товаришу Савчак, треба вибити редактора Гладиловича. Підберіть компанію до того, бо справа представляється так. Макогін нам присилає гроші, а Гладилович пише проти його Українського Бюра в Лондоні, то треба вибити Гладиловича. Дашкевич дасть на те 50 зол. А я йому сказав, що коли так, то добре".

"...менше щастя мав др. Назарук. Його тоді таки побили... і побили його за марну плату — по 5 зол. на голову — таки його луговики. Бо др. Назарук перший станув муром за Лугами др. Дашкевича. Але це не помогло, бо він виступив проти Макогона, а Макогон дає гроші".

Макогін фінансує Луги! Ті Луги є частина польської запасної армії, складена з добровольців-українців, що їх підмовили служити Польщі. Писав галицький кореспондент "Свободи" (30 березня 1937) про те, як "Організація Луг веде вже 12-ий рік військову підготовку серед своїх членів", і стоїть у звязку з Polskiem Przysposobieniem Wojskowem, і "Червоної Калини" співає, і що "дуже можливо, що маршал Ридз-Сміглий піде на Київ, а як піде, то буде мати коло себе український корпус".

Разом з тим славить "Свобода" Макогона, що він "від довгих літ займається українськими справами в Европі". Одна справа така, що ще в 1934 році з його рук — чи через його руки — ішли гроші на купівлю українських вояків для польської армії і посіпак для варшавського імперіялізму.

Сцена четверта: В Лондоні

За яку саме образу старого роду Макогонів два редактори у Львові заслужили собі Лугових буханців, не скажу, бо не читав. Кажуть читачі, що "Хліборобський Шлях" відкрив був в грошовитім Якові агента самої Москви і у довід тому приводив склад Англо-Українського Комітету, в якому є відомі, мовляв, приятелі Радянського Союзу.

Чи був коли Макогін агентом Москви, чи не був, не мені це знати. Але коли нема инших доводів опріч членів Комітету в Лондоні, то помилитись могли редактори-державники на тому, що до відомих большевиків вони часто рахують всіх, хто не цілком згідний з Гітлером. Звичайно, це тільки здогади.

Як факт є лише офіціяльний лист редактора "Свободи", писаний в 1936 році до одного українця в Европі і через треті руки завіяний сюди. В листі цей редактор-державник ремствує, "як можна посуджува-

ти Макогона о радянофільство", та радить мати до нього довір'я. Другий факт, що коли з Макогонових рук ідуть гроші для української гвардії Ридза-Сміглого, то ледви ідуть вони з Москви.

Але чому не заглянути до самого "Українського Бюра" в Лондоні? Лише на момент, бо знаю я про нього тільки те, що воно роскішно (gorgeously) прибране, що Макогін влаштовує бувало велико-панські бенкети та що з Бюром співпрацює Англо-Український Комітет. Та ось прислав хтось стару програму праці того Комітету на осінь і зиму 1935-1936. Замишляв Комітет різні гостини і зібрання, і на них мали виступати д-р Літауер з Польської Телеграфної Агенції в Лондоні, гість з Ukrainian Self-Reliance League в Канаді, п. Евген Ляхович, London Correspondent of "Svoboda", та инші промовці. Сам Комітет збирався "робити міст" галицьким проводирам до Варшави:

"Without prejudice to any ultimate goal which the Ukrainians may desire, such as an independent Ukraine, to use good offices of Anglo-Ukrainian Committee to form a bridge, and negotiate with the Authorites concerned with a view to obtaining immediate amelioration of conditions. In Poland, for example, the immediate aim might be to get a percentage of Ukrainians employed in higher posts of the Judiciary, Army, Administrative, Educational Services, etc".

Посади! В польських судах, в поліції, староствах, воєводствах, — вищі посади для вищих українців! Звичайно, самостійній українській державі Англо-Український Комітет не противиться, але де її візьме? Лише українцям в Америці їх проводирі кажуть, що "чужинці" державами розпоряжають. Та й хіба польська в них від мачухи? Нехай буде "негайне поліпшення" для всіх, а це вони знають, значить — вищі посади. Буде на них ліпше українцям, і польській державі ліпше, коли вони будуть за неї тримати державний порядок в безпосадній масі.

Писано цю програму в році замирення між галицькими політиками і варшавським урядом. Чи правда це, що саме посади грали якусь тиху, а важну ролю в переговорах? Чи правда, що в "угоді" мачав пальці Яків Макогін? Про його дружні стосунки з львівськими угодниками свідчить не тільки прихильність "Діла" до його Бюр і до його особи. Галицькі проводирі виїзджали до нього за кордон, і він їх приймав, частував і могоричив. А ось в "Свободі" (4 серпня) поміщено зідомлення його Бюра про "Конгрес Національних Меншин", що був в Лондоні 14 і 15 липня. До таких конгресів допускають лише людей лояльних своїм державам. З Галичини приїхали пп. Мудрий і Пеленський, посли до Сейму і відомі польські лоялісти, з Буковини Залозецький, давній румунський державник. За галицьких угодовців говорив в Лондоні п. Кисілевський — Макогонів секретар. Угощав їх Комітет. Балакали про різні заходи для "меншостей" перед Лігою Націй. Давно вже вона заклякла, а хоч би й ні, то відомо, що Ліга за своїм статутом допускає до себе лиш таких українців, що їх лояльність до Польщі певна.

Що це значить? "Свобода" славиться "сто-процентовим націоналізмом". Редактори самими словами ляхів дорізують. Їх гасло "Україна Ueber Alles". А на мандри по Европі благословляють такого пана, що в 1934 році постачав гроші на гвардію для Сміглого. В 1935 році спокушав галицьких політиків на польські посади. Варшавський уряд, що в 1930 році одіслав його з держави, свобдіно випускає людей за кордон на відкриті наради з Макогоном. Що він взагалі у ті роки затівав, це макогоновці повинні знати. А вони запевняють читачів, що його змагання відомі всім українцям і що Макогонова пані знає добрі нагоди до створення держави.

Багато сцен: Говорять люди

Що "люди говорять", це не мусить бути правда і, на жаль, звичайно не є. Але коли воно здійснюється, то або "слово їх з фортуною було у змові", як сказав би Куліш, або таки трохи правди говорили.

Три роки тому писав земляк з Европи листа про цілком инші речі і дописав наче жарт: "Кажуть, що Макогін скликає Світовий Український Конгрес". Неважно земляки, неважно мені. Та ба, не довго ждати і раптом заворушилось! У Львові, в Празі, по всіх еміграціях, в Америці, всюди партійні й міжпартійні конференції, резолюції, проекти, а все про Конгрес. Макогін чи не Макогін? Як виїхав він до теплих країв, Світовий Конгрес замерз.

Приїзджають бойові емісари і довірочно всім росповідають, що їх полковники ведуть переговори з Макогоном. Про піддержку, значить. Увихаються "зв'язкові" між Лондоном, Женевою і теплими краями. Де Макогонів намет, там націоналістична Мекка. Нарешті, кажуть, договорились. І одночасно, як з фортуною у змові, кінчиться "бойова акція". Ще тільки стріляють студента і дівчину, що хтіли далі вірити в Бога і Україну. Пишуть американські кореспонденти з Галичини, що "українські терористи" одержали наказ заспокоїтись. Заграничні полковники сіли тихо і м'ягко, як вареники в макітрі. Макогін чи не Макогін?

Приїзджає з Праги соціял-демократ і хвалить його за патріотизм, культурність, дипломатичний хист, розум і щедрість. В Празі теж є Бюро.

Приїзджає з Лондону член Британського Парламенту і прилюдно перед українцями згадує про нього як про всім їм відомого представника України! Хто "чужинцеви" таке сказав? Самі провідники українські — перші з Америки, а далі львівські і заграничні.

Над усіми провідниками він Проводир Нації.

Князь Макогін!

Але ціле літо трубили йому славу справжні "чужинці". Скільки знаю, один звихався по Ню Йорку, Филаделфії і сям і там по Ню Джерсі, другий їздив по Канаді. Може більше їх було, може ті самі заїздили до Бостону і до Детройта. Може ще де були, може їздять далі. Не знаю, чи вони урядові розвідчики американські, чи які, чи приватні детективи, чи яка мара. Але виступали самопевно, як "руки справедливости". Ходили по українських провідниках, редакторах, докторах, панотцях, і по простих людях. Роз-

питували про Якова Макогона і ще більше самі говорили. Хтіли довідатись, звідкіля він, з якого краю, роду і племени, і чи не здибав його хто тому літ двацять і трицять, і де він коли був, що робив і як називався. І чи був він в Америці в зимі цього року і де ховався.

Аякже, в бібліотеці на 42-ій вулиці в Ню Йорку читав чужинець про українську справу і ходив до американського знавця Сходу Европи питатися, чи справді є яка Україна, чи це такий самий "фейк", як Український Князь Макогін!

А всім, хто хтів слухати і хто не хтів, розповідали таку несамовиту історію. Макогін, кажуть, давно колись офіцер американської флоти, обертався тут в "найкращім товаристві", а все з людьми знатними, багатющими, "високої класи". Та зміркував, хто з них має більше грошей, як розуму. Тих він переконав, що він є Князь Лев Мазепа Де Розумовський, правний наслідник українського престола, та обіцяв їм, що як засяде на престолі, то поробить їх українськими князями, графами і баронами. За те взяв від них наперед три чверти мільйона доларів і поїхав до Европи. Та ще там захопив від одної держави п'ядесять тисяч доларів і від англійського мільйонера двацять-п'ять. Але окрім того він мав ще сотні тисяч, і дуже хочуть знати, від кого їх дістав і за що, бо є ще тяжчі на нього підозріння. Тому ще від торішньої осени він осиротив свої Бюра і сидить в Італії, яка не має з Америкою договору про видачу. День і ніч його там пантрують очі тутешньої справедливости, та якось в зимі він таки висмикнувся і приїздив до Америки, хоч чигали на нього у всіх портах і знали, що має тут з кимось стрінутися, і хотіли застукати. Та ще різні дивні речі говорили ті люди про Якова Макогона. Але, кажуть, багато ще не знають, а хочуть чисто все знати — кожний день його життя і всі джерела доходу, — і землю й небо, кажуть, справедливість переверне, а дістане того "сановєгана" в свої руки.

Ось вам казка про будування держави. Може справді казка. Цілком не знаю тих людей і не кажу, що правду говорили. Як хто з макогоновців заперечить, напишем, що заперечив. Та й до декого з них по скільки раз приходив дослідник. Перепитував, визивав, називав "відомого всім українцям" Макогона сяким і таким. Вони слухали, ніяковіли, але ні за двері не викидали дослідника, ні в газеті не написали, що приходив до них чужинець інформуватися про українську справу.

Оле одну правду таки ті люди казали. Макогін таки князь. Ще в 1929 або 1930 році була надрукована в "Америці" звістка, що український князь Розумовський приїхав до Филаделфії і відвідав їх редакцію. Пам'ятаю дати двох заграничних газет, в яких Яків Макогон "інформував чужинців" — репортерів, що він славний на всю Україну Князь Лев Розумовський. Чи він також Мазепа і Хмельницький — не скажу.

Хто він і чиї гроші?

З того всього виходить одно серйозне питання.

Сім чи вісім літ тому виринає між українцями цілком невідома людина, Яків Макогін. Звичайно, десь і комусь він відомий, може навіть добре відомий. З українців знав його може редактор "Свободи", може ще хто. Але не чували про Якова Макогона ні на Україні, ні серед української еміграції в Америці, хоч він людина не молода — понад п'ядесять літ — і в Америці прожив принаймі чверть століття. Ану, чув хто, що "українськими справами займається" Яків Макогін, що є така людина?

Як з'являється він, то робляться відомі про нього власне дві речі. Що він багато вештався заграницею, по Польщі, по Румунії. І що виступає під фальшивим ім'ям. Князів Розумовських на цім світі нема.

Проте редактори "Свободи" рекомендують його Галичині як відомого в Америці українського патріота і знатну в світі людину. Тут і там визнають його Бюра і його самого як представництво України за кордоном. Він "інформує чужинців", і що він тим чужинцям скаже, з тим наперед згідні українські провідники в Галичині, заграницею і в Америці. Аякже, дають невідомій людині ключі до чужих дверей; як би він прийшов не як представник народу, то може б чужі люди не пустили Князя Розумовського.

До нього їдуть на наради, за порадою, з секретами "визвольних змагань". Біля нього групуються політичні емігранти. Заїзджають з Галичини Сеймові посли і голови "УНДО". Він гостить прочан до Ліги Націй і делегатів на заграничні конгреси. В нього днюють і ночують націоналістичні полковники і "зв'язкові", і не вадить їм, що він передає гроші на "Луги" польської служби. З Америки "Свобода" ще раз посвідчує і апробує, що "українськими справами в Европі займається" Макогін.

З якої речі таке довір'я до людини, що раптом вискочила з довгої невідомої минувшини і прилюдно не заявила своїх цілів і замірів? Де хоч певність, що він українець? Де певність, що ім'я Макогін правдивіше, як Розумовський?

Певність лише та, що в Макогона гроші. Його подорожі, Бюра, співробітники, гостини, бенкети за шість літ певно коштували сотні тисяч — не рахуючи тих річей і людей, що він просто фінансував. За ті гроші зробився довіреною людиною української політики, а далі її керівником. І це в час міжнароднього інтриганства, дурисвітства, шпіонства і провокації, що їх жертвою має бути, між иншим, Україна.

Тому серйозне питання: хто є Яків Макогін і чиї гроші? Коли його, то де він їх взяв? Коли не його, то чиї?

Або знають це макогоновці або не знають. Коли знають, повинні сказати. В живі очі не вмовляти в людей, що Макогін "відомий українцям", бо "від довгих літ займається українськими справами". Відомий може інтернаціональним фашистам в редакції "Свободи", але не українцям. Відкіля він? З якого краю? З якого міста чи села? Де був і що робив до п'ядесятого року життя, коли раптом почав "займатися україн-

ськими справами"? Як він ними займається і для чого? За які гроші? Не досить розшіптувати, що його пані адміральська дочка і мільйонерська дочка. Не досить ніби підтверджувати це в газеті такими заявами, що українці, мовляв, знають її старий американський рід. Нічого не знають, і не важно, чи вона походить від Майової Квітки. чи ще від Адмірала Колюмба. Коли Макогін справді має за собою мільйонові спадщини, маєтки, прибутки, то треба сказати, по кім саме і де вони. Такі речі не є в Америці ніяка тайна. Коли ж не має, то не вистачить сховати "українські справи в Європі" за спідницю Макогонихи. Чиї гроші?

А як не знають того Макогонові поклонники, то нехай скажуть, що не знають і не питаються. Байдуже їм, хто він і хто його руками фінансує їх "українські справи в Європі", на який новий стид і нове нещастя. Де макітра з грішми, там поклони, підскоки і переверти. Де забриньчало, туди біжать Провідники Нації з криком "Україна Понад Все!"

М. Цеглинський.

"...Ми признаємо національности як очевидний факт, як результат певних природних і історичних обставин життя народнього (хоч иноді ще необслідженних науково і завше перемінних); ми признаємо, що сей факт завше треба мати на оці при громадській роботі, а надто ми признаємо важність найвиднішої національної ознаки, народньої мови як способу морального звязку між людьми. Ми признаємо не тільки право живих груп людей, в тім числі і національних, на автономію, а й безмірні користи, які виносять люди від такої автономії. Тільки ми не можемо шукати собі провідних думок для громадської праці, культурної, політичної і соціяльної, в почуттях і інтересах національних, бо инакше б ми заплутались в усяких субективностях, в лісі історичних традицій, і т. д. Ми шукаємо таких провідних і контрольних думок в наукових виводах і інтересах вселюдських, інтернаціональних. Через те, кажучи коротко, ми відкидаємо не національности, а націоналізм, а надто такий, котрий сам себе противуставля людскости: ми не признаємо примусових думок і почуть, котрі видаються за національні, ніяких обовязкових історично-національних святощів, а надто ненавистів до других національностів."

М. ДРАГОМАНОВ

ПОДЯКА

Занедужавши ще на початку 1933 року, я поверх два роки був цілком зломаний слабістю, ще два роки одужував дуже помалу і з перервами, і тільки недавно дійшов до такого стану, що днів здоровля бувае вже більше, ніж днів нездужання і ночів без сну, а й бувають не тільки дні добрі, а й трохи довші періоди часу.

Протягом тих літ доводилося ходити й лежати по шпиталях, перебувати операції та зазнавати всякого лиха. Довелося, звичайно, зазнати різного відношення з боку різних людей. Та тільки тепер я можу прилюдно подякувати всім, хто у ті не легкі для мене часи мав для мене прихильність і спочуття.

Передовсім дд. Вол. Купчинському, Пл. Стасюкови і Мих. Туранському в Ню Йорку, що завдяки їм я мав можливість рятуватись лікарською операцією, без якої обійтися не міг, — а на її кошти не міг би був спромогтися і в свої найбагатші часи. Прислуга тим більш незвичайна, що для двох перших я був людина особисто незнайома, і що з'явились вони з тою прислугою несподівано у такі дні, коли й добрі знайомі рішили, що раз я повинен нині-завтра вмерти, то й шкода тратити часу.

Не буду називати по імени тих товаришів в Ню Йорку, що, можна сказати, дбали про мене весь той час, постійно і без огляду на те, чи я повинен був вмерти, чи ні; товаришів в Пасейку, серед яких жив у ті часи; товаришів в Ню Йорку, Бостоні, Детройті, Ленсинг та де-инде. Але назву двох приятелів, що у добрі часи стрічався з ними хіба раз на десять літ, але у злі вони памятали, — т. Романа Заремби в Акрон і Юліяна Маслея в Шікаго.

Всім щиро дякую.

М. Цеглинський.

Пресовий фонд Робітничої Громади

На підтримку "Робітничої Громади" передали свої пожертви такі товариші:

1. Нюарк, Н. Дж.: М. Надрічний $25.00; по $10.00 С. Вавричук, М. Кохман, М. Янишин і В. Яроцький; по $5.00 Д. Борецький, П. Вакулинський, С. Дзера, Д. Климців, М. Коропатницький і С. Савіцький; П. Корда $3.00; Т. Стасіцький $2.00; В. Возьний $1.00. — Разом $101.00.

2. Нюарк, Н. Дж.: М. Надрічний, М. Янишин, Д. Климців, Т. Стасіцький, М. Кохман, В. Новодворський, Д. Борецький і Н. Н. по $1.00; С. Савіцький і П. Корда по 50 центів. — Разом $9.00.

3. Бостон, Масс.: Товариство "Українська Робітнича Громада" $10.00.

4. Гиксвіл, Н. Й.: О. Вавричук $5.00.

5. Бабилон, Н. Й.: Н. Н. $10.00.

6. Бруклин, Н. Й.: С. Пелешак $1.00.

7. Акрон, О.: К. Митенко $1.00.

8. Ню Бронсвик, Н. Дж. Гості зібрані на забаві в т. Ол. Галелюка в день його уродин 16 жовтня влаштували збірку на громадські цілі в краю і тут, і з тої збірки, яку передали в його розпорядження, т. Галелюк, призначив на пресовий фонд "Робітничої Громади" $20.00.

Всім щира дяка за товариську підтримку "Робітничої Громади", а всіх, хто ще хоче причинитись до її пресового фонду, просимо присилати свої пожертви на адресу т. Миколи Надрічного в Нюарку (Nicholas Nadrichny, 59 Beacon St., Newark, N. J.)

Товариство "Українська Робітнича Громада" в Нюарку.

TEN CENTS ДЕСЯТЬ ЦЕНТІВ

РОБІТНИЧА ГРОМАДА

ROBITNYCHA HROMADA

Рік I, № 5, листопад 1937 Newark, N. J. Vol. I, № 5, November 1937

"Робітнича Громада" виходить що місяця в Нюарку, Ню Джерзи.
Адреса: "Hromada", 59 Beacon Street, Newark, N. J.
Передплата: один долар на рік, 50 центів на півроку, окреме число 10 центів.

СИЛА РОБІТНИКІВ

Робоча сила на продаж

Часто можна чути слова про велику силу робітничої класи, та аж надто часто є в тих словах велика неправда.

Велика сила робітників є їх робоча сила. Вона виробляє все, що мають люди для свого життя, вигоди і добробуту. Без неї заросли би поля бурянами, вода позаливала би шахти, не ворухнулось би колесо на залізній дорозі, поржавіли б у всіх фабриках всі машини. Не було б ні їжі, ні одежі, ні теплоти й даху над головою, ні їзди і перевозу, ні забави і панування. Все добро творять робітники своєю робочою силою. Утримують всіх, від старчати до паняти, від найвищого президента до найменшого поліцая.

Велика сила, але не для себе. Для себе робітнича класа тією силою творити не може, бо не має на чім, не має засобів продукції. Не має ні землі, ні фабрик і машин. Мусить найматився до власників-капіталістів, які ті вирібничі засоби мають. Найматився значить продавати свою робочу силу. Так само, як люди продають всякий инший крам — сукно, шкіру, кірець збіжжя чи вязанку сіна. Ціна на робочу силу називається заробітна плата, але тільки у тій назві різниця.

Вона підіймається і падає, як ціна на всякий инший крам. Коли його мало чи мало робочої сили, то ціна за них більша. Коли багато — ціна менша. Правда, буває, що якоюсь об'єднаною й енергійною акцією робітники стримують врізування заробітної плати, а то й здобувають якусь підвишку. Це значить, що застрайкувавши вони обмежили кількість робочої сили, тоб-то краму на ринку. Але справа це тимчасова і все трудніша. З кожним роком робітників прибуває, а при новій автоматичній машинерії попит на їх робочу силу зменшається. Все частіше попиту нема цілком, і робітники з усією своєю великою силою залишаються без роботи, безпомічні.

Кому ще трудно повірити, що при капіталізмі робоча сила людини є лише крам на продаж і для купівлі, той може тепер бачити доказ, так сказати, законний. Саме тепер на порядку нарад Конгресу Сполучених Держав є два законопроекти, що обидва вийшли з почину Розвелтового уряду. Один має забезпечити робітинкам принаймі 40 центів за годину праці, другий фармерам 12 центів за фунт бавовни, 50 центів за бушель кукурузи і відповідну ціну за инше збіжжя. Яка різниця? Можна би одним законом встановити ціну для краму живого й неживого. Звичайно, своїми реформами президент хоче помогти хоч найбіднішим робітникам, та так, щоб не порушити капіталістичного ладу. А лад такий, що робітник має лише свою робочу силу і на неї може бути тільки менша або більша ціна. Розуміється, за ціну торгуються. Закони, як був закон про "Ен-Ар-Ей" або тепер Вагнерів, признають робітникам право "колективно торгуватися", щоб за свою робочу силу дістати ціну більшу, як законне мінімум. Так само вільно фармерам, окремішне і колективно, торгуватися за свої в'язанки бавовни і кірці кукурузи.

Яка ж це сила робітників, коли її цінують, сторговують, продають, купують? Тільки все частіше ціни на неї нема, робітник без роботи, його сила безвартісна, і навіть Конгресові закони не можуть встановити ціни на крам, якого ніхто не купує.

Сила для свого визволення

Робітнича класа має силу робочу, біля машин, і нею утримує цілий світ. Але не має сили громадської, в людському суспільстві. Той громадський лад, що встановився між людьми — лад капіталізму — запер їй навіть приступ до машин, якими вона могла би творити собі все потрібне для життя. Змінити цей лад робітники сили не мають.

Не мають тепер, але можуть мати. Можуть мати всю силу, щоб взяти у свою власність машинерію, фабрики, шахти, землю, всі засоби продукції. Можуть їх втримати в своїх руках, орудувати ними і продукувати все, чого треба для добробуту і вигоди. Тільки таким чином раз на завсіди охоронять себе від недостатку, непевности і безробіття. Замість продавати свою силу для чужого зиску, можуть вжити її для свого добра.

Инакше кажучи, робітнича класа може мати всю потрібну силу, щоби капіталістичний лад перетворити на лад соціалістичний, встановити Індустріяльну Республику Праці. Така переміна називається соціяльна революція, і тільки така переміна визволить робітничу класу з сучасного лихоліття.

Де ж для того сила та де її взяти? Це є питання про методи соціялізму, тоб-то про способи, як його осягнути. Не можуть вони бути однакові для всіх країв. Тут мова передовсім про такі краї, як Сполучені Держави Америки, де промисловість стоїть на дуже високім ступні розвитку, капіталізм довершився до краю і робітнича класа дуже многолюдна.

Держава і соціялізм

Справа, здавалось би, проста. В державі маємо тут демократію. Вибираємо всіма голосами представників до Конгресу, щоб ухвалювали закони, і вибираєм Президента та инше управління, щоб їх виконували. В Америці робітники велика більшість народу. Коли соціялісти їх переконають або примусить капіталістичне лихо, то виберуть своїх людей до Конгресу, і ті ухвалять закон: від нині вся земля і всі індустрії є власність працюючих людей, і все, що вони своєю працею випродукують, є їх. Коли Форди і Гірдлери не схочуть віддати, то нові судді накажуть їм, щоб слухали закона, а як би ще пручалися, то Президент пішле військо і відбере від них що вже не їх.

Це політичний шлях до соціялізму: взяти в свої руки державу і її вжити до тої цілі. Шлях ніби простий, але цілком неможливий.

Сучасна або так звана політична держава є установа і знаряддя капіталізму. Це організована сила капіталістичної класи, щоби оберегати її власність, інтереси і зиски. Що перше, то тримати на привязі класу робітників, яка ті зиски творить. Що друге, то здобувати для капіталістів зиски в чужих краях. Що третє, то вирішувати конкуренційні суперекн між самими капіталістами і між групами капіталістів. Для тих цілей пишуть закони і за законами стоїть сила державної влади: адміністрація, суди, поліція, військо. Другим кінцем того бука обернути не можна: не можна вжити держави для скасування капіталізму.

Може хтось сказати, що в американськім Конгресі — і ще більше в европейських парламентах — ухвалюють также закони корисні для робітників. Чому б не мали піти ще далі? Реформа за реформою аж до цілої революційної зміни.

Реформи не є кроки до революції, тоб-то до корінної зміни, — хіба навпаки. Ними латається капіталістичний будинок, щоб не впасти. Не перечить тому факт, що деякі з так званих робітничих законів, що їх ухвалюють Конгрес і парламенти, можуть дати якійсь частині робітничої класи тимчасове облегчіння. Але все вони виходять на користь як не цілій капіталістичній класі, то її міцнішій частині, або рятують в критичні хвилі сам капіталізм.

Ще Розвелта на світі не було, як в Німеччині пруський юнкер Бісмарк перевів цілу купу "робітничих законів", щоб ними відвернути робітників від соціялізму. Пізніш, вже при участи соціял-демократів в парламенті, вони росли, як гриби по дощі. Що-до так званого робітничого законодавства Німеччина давала світови приклад тих благодатей, якими капіталізм може наділити робітничу класу. Але все одно та класа зоставалась в наємній неволі і творила зиски капіталістам. По війні то вже соціял-демократи наче-то правили державою і ще законів доробили. Але як прийшла економічна скрута і робітничі закони перестали капіталістам оплачуватись, то показалось, що держава таки їх: поставили до влади Гітлера і він увів індустріяльну панщину.

По всій Европі пішла мода на робітничі закони зараз по війні, щоб заспокоїти розчаровану, схвильовану і збунтовану робітничу класу. Не скажем, наскільки утрималась в Польщі спадщина по Дашинськім і Морачевськім, але з Розвелтовими реформами вона, як на багато біднішу країну, могла порівнятись. Та чи близько було польським робітникам до соціялізму за тих "соціялістичних прем'єрів"?

Сам Розвелт, секретар Роупер, пані Перкінс та інші міністри нераз хвалилися, що президентові реформи врятували Америку й американський капіталізм від революції, яка їм загрожувала в 1932 році. Як курята до квочки, так горнулись капіталісти під крила "Ен-Ар-Ей", і загавкали на Розвелта аж тоді, як їм лекше стало. Коли корпорації проголосили свої зиски за 1936 рік, загомоніли всі "ново-дільці": коштувало, але, бачте, варто було! З тою самою метою перевів подібні реформи в Англії Станлі Болдвин, лідер тамтешньої консервативної партії й британського імперіялізму.

Ще виразніше видно справу, коли придивитись до окремих реформ — до нового, наприклад, закона про мінімальну плату й години праці. Правда, Розвелт казав, що третина народу не має ні досить їжі, ні доброї одежі й помешкання. Але хіба може робітнича родина все те мати за шіснадцять доларів на тиждень? Справжній аргумент той, що при коротших годинах праці треба буде більше робітників, і платити їм по 40 центів за годину роботи вийде дешевше, ніж давати безробітним допомогу з капіталістичних податків. Чому за закон так завзято обстає сенатор Лодж з Масачусетс, "консервативний республиканець"? Щоб текстильних капіталістів в Новій Англії не перемагали південні конкуренти своїм дешевим робітником. Через те саме проти того закона є "поступові демократи" з південних стейтів. За нього голосують Конгресові політики з Мишиген, бо у тамтешних великих індустріях все одно не людська сила працювати більше, як вісім годин, і такої марної плати не платять. А як би й їм прийшлося знижати, то мають наче законний дозвіл, що шіснацять доларів — досить.

Ну, відома річ, що в Конгресі засідають капіталістичні адвокати. Але як би увійшли туди справжні представники робітників та ще соціялісти — що тоді?

Мусіли би погодитися з фактом, що сучасна держава є класова держава і її парламенти є капіталістичні установи. Тоді могли би зайнятися "парламентарною діяльністю", тоб-то торгуванням і компромісами на непорушнім ґрунті капіталістичної системи. А ні, то могли би вести соціялістичну агітацію, але не зробили би нічого. В парламентах справжні соціялісти більшости мати не можуть.

Щоб до своїх виборних установ недопустити небажаної більшости, на те пануюча класа має десятки способів: може обмежити право голосування, переділити виборчі округи, рахувати голоси так, щоб більшість була меншість. Це й тепер роблять нераз капіталістичні партії одна проти одної.

А нехай навіть не вспіють того зробити. Нехай покотиться така лавіна голосів, що вибере до Конгресу і за президента самих соціялістів. Змінить Конституцію і скасує Найвищий Суд. Що тоді? Тоді той Конгрес одноголосно ухвалить, що від нині настає соціялізм. На те прийде сотня озброєних людей з двома кулеметами і Конгрес разом з президентом посадить за дроти. Настане инша форма капіталістичної держави.

Звичайно, будуть маніфестації, бійки, нехай навіть громадянська війна. Все одно Конгрес справи не рішить. Він може зробити голословний закон та й годі. Чимало своїх власних законів і конституцій ламала капіталістична класа, коли того вимагав її інтерес. Законови вона не здасть своїх багацтв і зисків. Законом соціялізму увести не можна.

Европейський парламентаризм

Були соціялістичні письменники, які доводили це ще давно, довго перед війною. Тепер видючі люди самі бачать. На політичнім шляху до соціялізму тяжко постраждала робітнича класа в мало не кожній країні. Майже всюди провід робітничого руху мала соціял-демократія, і майже всюди парламентаризм довів її до загибелі, здебільша неславної, а робітничу класу обезсилив.

На кожних виборах росли голоси на соціял-демократичних кандидатів. Все більше товаришів засідало в парламентах. Говорили промови, проводили закони, а там робились міністрами, прем'єрами, наче справді соціялісти мали владу в державах. Але разом з тим привикали до думки, що робітнича справа рішається в парламенті законами. Щоб їх проводити, ішли на компроміси то з тою, то з другою групою капіталістичних політиків. Коли капіталісти багатіли, їм не вадило купити собі класовий мир якоюсь уступкою робітникам, — і з того зродилась фундаментальна помилка соціял-демократичних провідників, що, мовляв, положення робітників залежить від положення капіталістів, краще одним, то й краще другим. І ще далі привикали думати, що держава, в якій вони є послами і міністрами, проводять закони і мають посади, є їх держава.

В одній країні за другою приходив тому край, коли стиснула її економічна скрута. Робітники бунтувались, капіталістам вривались зиски. За дорого виходив їм люксус робітничих законів і соціял-демократичної влади, що надіями вже не могла заспокоїти покривдженої маси. По черзі виявлялось, що кожна держава є установа капіталістів, в якій вони тимчасово допустили соціял-демократів виконувати закони капіталізму. А треба було взяти робітничу класу в міцніші диби, то демократичну владу по шапці, парламент розігнали і настає з доручення капіталістичної класи правління фашистів. А робітники стояли безпомічні або даремне бунтувались: думали, що сила в парламентах, а тут одні парламентаристи в фашистських уніформах, а другі за дротами.

Трагічний приклад того розвитку дала робітнича класа Німеччини — многолюдна, масово соціял-демократами організована й віддана їх проводови. Почалась там соціял-демократія як рух соціялістичний. В його почині стоїть Август Бебель, один з найбільших проводирів, яких мало революційне робітництво світу. Але останні роки його життя вже цілком затроїла боротьба з "реформізмом", і аж надто часто він вже мусить іти на уступки своїм парламентарним колегам. А рік по його смерти соціял-демократи в німецькім Райхстагу дають свої голоси за підтримку війни — для Кайзера і для німецьких капіталістів. І так нестримно далі, аж в 1932 році робітничими голосами вибрали за президента генерала Гінденбурга, той передав нагайку Гітлерови — і скінчилося. По всіх виборчих перемогах, по здобутках в парламенті, по соціял-демократичних прем'єрах і міністрах не зосталось і сліду.

Та чи багато ще лишилось в Европі парламентів, що їх капіталісти в критичний момент не розігнали салдатською силою?

Політична акція

Коли для соціялізму нема надії на парламенти і парламентські здобутки, то це ще не значить, що треба відрікатись політичної акції. Політична акція є не лише торгування і компроміси в парламенті чи Конгресі, щоб дістати такі уступки, які капіталістам вигідно дати. Це також попередні вибори і голосування, і ще перед тим політична агітація.

Коли держави і парламенти є установи капіталізму, то вибори і голосування не є спеціяльно капіталістична справа, так само, як, наприклад, не є нею суд, дарма що тепер суди є теж знаряддя капіталізму. Голосування, вибори, мирні суди, то-що, принісь поступ людської цивілізації, яка ними замінила давніші криваві розправи на кожнім кроці. Конституції американських стейтів і за ними Конституція Сполучених Держав мають навіть те почесне місце в історії, що вони перші увели ідею Установчого Зібрання, тоб-то дали можливість мирно, голосуванням і виборами, змінити форму правління в державі, а коли хочете, то й скасувати саму державу.

Ті цивілізовані способи капіталізм прийняв, бо вони були для нього вигідні. У февдальній державі князі та барони вирішували свої суперечки та вста-

новляли правління неустанними війнами. Але Форд з Крайслером не можуть воювати між собою так, як колись воювали два польські магнати. Це значило би затримати або й цілком руйнувати індустріяльну продукцію. Тому капіталізм прийняв певні суди, щоб ними вирішувати конфлікти між окремими капіталістами, і прийняв голосування і вибори, щоб встановляти правління для цілої держави. Прийняв, бо йому вигідно, і касує, коли йому невигідно. Та все таки це є надбання цивілізації, яких робітнича класа відрікатись не повинна. Вибори, голосування та суди маєм в робітничих організаціях, і вони залишаться при соціялізмі, як що не хочем диктатури. Не можна відкидати їх в теперішній державі і ставати на те становище, що хоч маєм демократію, голосування, вибори, можливість здобути всяке право, але не хочем. Хочем, але знаєм тому ціну.

По-друге, політична акція дає широке поле для соціялістичної агітації; можливість свобідно критикувати теперішній суспільний лад і проповідувати соціялізм; викладати його економію й соціологію; указувати шляхи до зміни й організувати для неї справжню силу робітничої класи. Нарешті, хоч тією силою не є "соціялістичні голоси" і "посли соціялістичні", але вони теж пропаганда, указують на соціялізм та його цілі.

Короткими словами відношення соціялістів до політики можна би виразити так:

"Теперішній суспільний лад капіталізму спирається на приватну власність засобів продукції і наемну працю маси народу, і тому робітникам чинить велику кривду. Єдиний вихід — скасувати капіталізм і встановити соціялістичний лад, тоб-то спільну власність і продукцію для вжитку всіх. За те мусить бути боротьба між класою робітників і капіталістичною. Конституція Сполучених Держав дозволяє нам вирішити ту справу і зробити потрібну зміну мирним способом, нашими голосами. З того дозволу робітнича класа повинна користати. Вона має право вибрати людей, що будуть мати право скасувати капіталізм і законом встановити індустріяльну республику праці. Натаких людей треба голосувати."

Але коли соціяліст не хоче бути парламентаристом, то мусить зараз додати:

"Робітники є люди цивілізовані і добиваються свого права тими давніми способами цивілізації. Але при тому вони мають розум і мають досвід. Повинні знати, що капіталістична класа потопче всі цивілізації й конституції, а того права їм не допустить. А як би й допустила більшість робітничих представників, то в Конгресі здобудемо лише право на соціялізм, а не соціялізм; лише право на засоби продукції, а не самі фабрики й машини. А найпустіша річ у світі є право без сили його здійснити. Всі права і закони капіталістичної держави не вартували би шматка паперу, як би за ними не було сили — шерифів, поліції, війська. Всі права, які може собі здобути робітнича класа, будуть шматком паперу, коли вона не буде мати сили. Треба сили — фізичної сили."

Сила і насильство

Коли казати, що ціль соціялістичного руху є соціяльна революція і що для неї треба фізичної сили, то певно не один читач зараз уявить собі криваву боротьбу і всяке насильство. Але це буде уявління неправильне.

Соціяльною революцією називається основна зміна соціяльних, тоб-то суспільних чи громадських відносин. Очевидно переміна капіталістичного ладу на соціялістичний буде такою докорінною зміною, і тому говориться про соціяльну революцію, все одно якими способами вона станеться, нехай і цілком мирними. Революцію відрізняє від реакції ціль, а не способи. Способи можуть бути добрі або кепські, доцільні або недоцільні, вдатні або невдатні, але нема спеціяльно революційних, ні не-революційних способів. Насильство теж не є ніякий революційний привилей; його можна вживати за революцію і проти неї. Розумним читачам тутешньої "Свободи" дивно читати, що еспанських аристократів, біскупів і генералів вона в кожнім номері називає революціонерами. Хоч вже півтора року вони чинять над еспанським народом криваве насильство, але їх ціль не зміна громадського ладу, а поворот до старої шляхецької влади і панування, і тому вони не революціонери, а реакціонери.

Також слова "фізична сила" не мусять означати насильство. Коли ви хочете відібрати від когось вашу річ, а сили у вас небагато, то буде бійка і насильство, поки хтось когось не подужає. Але коли ви багато сильніші, то возьмете свою річ без ніякого насильства, або й побоїться злодій вашої сили і сам віддасть. Хоч трудно уявити собі, що така зміна, як соціяльна революція, може обійтись цілком без насильства, але не в тім річ. Може й обійдеться невеликим. Певне тільки те, що чим сильніша робітнича класа, тим менше треба буде насильства.

Питання про класову війну

Перша фізична сила у всякої людини є її мязі і кулаки. Як би вони рішали, то справа певна: робітничих кулаків багато більше, як капіталістичних.

Але силу кулаків можна збільшити буком в руках, залізякою, револьвером, бомбою, кулеметом, газом і всякою зброєю, і ще десятькрат збільшити військовою організацією й тактикою. Що-до того капіталістична класа має очевидну перевагу: вона має державу, і з нею всяку поліцію, військо і зброю.

Військо в Америці не є бідолашні мужицькі сини, що їх на силу підвели під міру, а добровольці до тієї служби. Поліція та инші виконавці влади не европейська "мужва", а добре платні сторожі капіталістичного ладу, що будуть його боронити в своїм добрім інтересі. Військо збільшують стейтові гвардії й міліції, що складаються переважно з відповідних елементів, і останніми часами, принаймі в деяких стейтах, ще відповідно муштрованих. До того зграї приватних поліцаїв і "службовців", що їх мають великі капіталістичні компанії; аякже, деякі мають свої

склади зброї й хімікалій. Нарешті — ті "комітети ладу і закона" та банди "вігілянтів", що виходять на денне світло підчас страйків. В більшій потребі все те йде під відповідне командування і знає що робити. Можна було помітити, як в роки "депресії" пануюча класа готувалась на всякий випадок, і видно було підчас зимових і весняних страйків, що її воєнні приготування поступають далі.

Ледви були би рівні сили на полях бою, і не багато рівніші в фортецях. Америка не Росія, де міста тільки острівчики на широких просторах, і "громадянська війна" могла тягнутись місяцями, декуди роками, а поза тим край працював, продукував і при всіх соціяльних заверюхах якось прогодовував і себе і тих, що билися. Розгалужений, складний і переплутаний апарат американської промисловости досить поторощити в кількох нервових центрах, і настає руїна і голод для маси населення — робітничих родин. До того маса робітництва скупчена у величезних містах, і хоч би таке місто "взяти" і витримати на широких і простісіньких (для кулеметів) вулицях, то його існування залежить від води, що допливає з за сотні миль, від світла з далеких електро-станцій, від десятків тисяч вагонів, які що-дня довозять поживу з усіх сторін. Не трудно мабуть змусити таке місто до здачі голодом, спрагою і темнотою.

Підчас тяжких економічних кріз та гострих страйків капіталістичні посіпаки аж надто часто провокують робітників до бунтів, саботажів, то-що, щоб мати право й оказію здушити їх легальним насильством. Тому дуже ризиковано для усеї маси робітників, коли якась робітнича організація включає між свої тактичні засоби "масову акцію", "зброєння пролетаріяту", "озброене повстання" чи "громадянську війну". А сама організація, що пропагує такі методи, ставить себе поза закон і мусить іти "під землю", де її заїдають звичайні хвороби потаєнних гуртів: осамітнення, безконтрольність скритих провідників, шпіонство і провокація, то-що.

Цілком нерозумно це робити там, де можна соціялізм явно визнавати і для нього організуватись. Цілком недоцільно — бо в такій країні, як Америка, його не можна створити тайною змовою, ні скритим нападом, ні накинути його, захопивши якусь владу. Перехід цілого індустріяльного апарату країни, незліченних фабрик і машин, в руки і управління робітників може статись тільки в білий день силою робітничої класи, організованої в цих індустріях.

Коли вже була мова про парламентарну соціял-демократію, то треба додати, що були власне два трагічні дні в новій історії робітничої класи Европи. Один в 1914 році, коли соціял-демократична делегація в Райхстагу дала свої голоси за війну і тим деморалізувала соціялістичний рух у всіх краях. Другий був день в 1921 році, коли Комуністичний Інтернаціонал поставив робітничим організаціям всього світу "21 пунктів": послух "штабови революції" в Москві; його контроля над програмами, тактикою і членством; нелегальні групи; озброене повстання і диктатура пролетаріяту як цілі, — і разом з ультіматум, що, мовляв, або приймайте або будем побивати вас і розбивати всіми способами. Не пасували ті умови саме до індустріяльних країн, не прийняла їх ні одна серйозна соціялістична організація, і раньше чи пізніш фактично понехали їх самі комуністи. Але за ті пункти з Москви не лиш розбивали можливости робітничої єдности у всіх краях, а й давали Браунам і Макдоналдам оправдання, що захищаючи капіталістичну класу в своїх державах, вони захищають робітників від московських авантюр і диктатури. А авантюризм і диктаторство були очевидні — проголошені на весь світ за підписом самого Зінов'єва.

Спадщина тих днів живе доси і не дає зациліти поломаним рядам робітничої класи Европи — навіть перед обличчям фашизму і на еспанських бойовищах.

Вертаючись до речі треба додати, що коли для соціялістичного руху краще розгортатись на відкритому і законному грунті, ніж в тайних змовах, то це не значить, що закони святі й обовязкові для всіх часів, ситуацій і випадків. Очевидячки явність і відкритість неможливі в таких, наприклад, умовах, як є в Італії, або подібних.

Страйкуючі робітники правильно не хочуть порушувати законів, але й відчувають, що слово кожного поліцая і кожний наказ суду не є ще непорушна законність. Коли пікетування перед бруклинським рестораном забороняє суддя, який в тім ресторані роками дурно харчується, або коли наказ проти займання фабрик у Флинт видає суддя, що сам є багатющий спільник в "Дженерал Моторс", то ясно, що їх накази не заповіді дані з Синайської Гори. Довгі окупаційні страйки були б неможливі, як би не почуття, що окрім законности слів "no trespassing" є ще инша законність, дарма що не писана.

А передовсім, про законність чи незаконність в класовій боротьбі рішають не самі робітники. Виходять, наприклад, на страйк навіть з особливою увагою, щоб не порушити закона, а проте нераз насильство і провокація доводять їх до вчинків, яких не заміряли.

Тим менше можна встановляти правила поведінки, коли класова боротьба переходить у справжню війну клас. Між роками 1894 (залізничий страйк) і 1932 (дно останньої "депресії") в індустріяльній Америці скільки раз вже збиралось на класову війну — не з бажання робітників і не через революційну агітацію, а приводили до того кризи й насильства капіталізму. Ніхто не знає, чи й коли може прийти великий зрив, цілком незалежно від того, які заміри й тактику можуть мати робітничі організації. Може його спричинити ще тяжче й довше безробіття, невдатна війна, загроза фашизму, чи якесь тяжке й провокуюче злочинство капіталізму. І що-до того, то можна хіба сказати: горе буде робітничій класі Америки, коли несподівана чи спровокована класова війна не застане в неї кращого приготування, як шахтярський динаміт, аматорські бомби, бойові частини з бувших вояків та просто масові виступи.

Сила індустріяльної організації

Але так не мусить бути. Робітнича класа може мати всю силу для оборони, для наступу і для свого визволення. Та сила — конечна фізична сила — це індустріяльна організація робітників, коли вона має соціялістичну ціль і доцільно організована. Тоді вона може відбивати атаки капіталістів, виривати від них тимчасові концесії без шкоди для остаточної мети, і може осягнути ту мету — скасувати капіталізм і встановити на його місці республику праці.

В краях високо розвиненої промисловости індустріяльна організація є природна організація робітників і їх непереможна сила. Не може її мати ніяка инша класа.

Як сказано на початку, едина тепер сила робітників є їх велика робоча сила. Ту силу вони мають не як громадяни краю, не як члени політичних партій, а за машинами, продукуючи. Тут їх ніхто не замінить. Тут своєю працею вони утримують цілий світ. Саме тої сили, яку мають, можуть вжити для свого визволення.

По-друге, індустріяльно вони вже організовані, тільки ще не для себе. Організував їх капіталізм, коли згромадив їх у фабриках, розставив по департаментах і кожному призначив завдання. Гляньте, які збаламучені робітники при політичних виборах; яке безладдя, коли на юрбу на вулиці вдарить кількадесять метких поліцаїв; і порівняйте з тим порядок, дисципліну, уміліть і самопевність робітничу серед гущі й руху фабричної машинерії. Ту блискучу організацію утворив капіталізм для своїх зисків; вона послужить робітникам для свого визволення від капіталізму.

Що третє, то кривда робітників під капіталізмом є основно економічна кривда: через наємну працю, грабунок її продуктів, і нарешті безробіття. Боротьба робітнича є основно економічна: за засоби вирібництва, щоб ними продукувати не для зисків власникам, а для вжитку працюючих. Соціяльна революція є основно економічний і технічний факт: робітники беруть засоби продукції собі і ними орудують.

Хто тоді попровадить продукцію? Державна влада, вибрані посли чи урядовці? Хіба вони на тім розуміються? Держава є на те, щоби оберегати капіталістичний лад, і це діло політики й урядовці знають. При соціялізмі вона буде непотрібна і відпаде. Чи може індустріяльним вирібництвом керувати комітет з соціялістичних агітаторів? Теж ні. Тільки індустріяльна організація може об'єднати в собі технічну уміліть, знання і досвід робітничої класи та взяти в свої руки індустріяльне управління.

Соціялізм настає, коли робітнича класа забирає від капіталістів знаряддя продукції і коли може утримати його в своїх руках та продукувати ним все, що треба, для свого вжитку, тоб-то для всього працюючого суспільства. Це вона може зробити лише через свою індустріяльну організацію, яка таким чином візьме на себе управління всеї промисловости і перетвориться в Індустріяльну Республику Праці.

Можна собі уявити, що таким чином перехід від капіталізму до соціялізму діється цілком просто й мирно. Практично — марна би була на це надія! Коли для пануючої класи стане небезпечно, вона ужиє всіх сил, щоб організацію робітників знищити — насильними, очевидно, способами, бо по закону вільно творити індустріяльні юніони, все одно що з соціялістичною цільлю. Слабу організацію насильство змете. Але коли робітнича класа вспіє організуватись до того ступня індустріялізму, що в критичний час він притягне тих, що ще не організовані, то зможе дати відсіч і перемогти, тим більше, що індустріяльна форма організації дасть їй змогу повести далі продукцію.

Хто привик думати "політично", той певно скаже: куди ще Америці до соціялізму! Де для нього ті величезні партії, що були в Европі, міліони голосів на виборах, сотні послів в парламентах, могутні першомайські маніфестації? Правда, але де це тепер в Европі? В таких справах пророків нема, Можна бачити, до чого йде, але коли дійде, передбачити не можна. Може ще далеко Америці. А може ближче, як всім иншим країнам.

Помилка думати, що соціялізм роблять соціялісти. Певна річ, що треба для нього соціялістичної науки, освіти, агітації, то-що. Але коли вжити яскравого порівнання, то можна сказати, що потрібне це так, як для доброго народження дитини потрібні наука фізіології, медицини, шпиталь, лікар. Без їх помочі дитина може загинути або вродиться каліка. Але дитини вони не створять — треба матері. Справжньою матірю соціялізму є капіталізм. Тільки мати це така, що гуляла, світу уживала, а про наслідки не думала. Та й тепер не хоче родити, бо знає, що при тім сама загине. Рятуючи себе, готова навіть замість здорової дитини привести на світ недоношену потвору — фашизм. Тим більше треба лікарського знання, уваги й енергії, — адже буває, що треба операції.

Соціялізм підготовляється унутрі капіталістичного ладу таким чином, що масу народу капіталізм позбавляє власности, тоб-то засобів для життя, і повертає в класу наємних робітників, щоб працювали для зиску власників; одночасно для збільшення тих зисків будує нові фабрики, заводить все кращу машинерію, привчає робітників вирібничої техніки та організує їх працю; нестримно зростає продукція, поки врешті немає для неї збуту; настають кризи, безробіття і злидні, хоч є всяке знаряддя і знання і сила виробляти подостатком всякого добра для всіх; конечність зміни цілого громадського ладу робиться все більш очевидна і все більш неминуча.

Наростання соціялістичного ладу унутрі самого капіталізму Маркс прирівнював до розвитку птахи в яйці — від ледви помітного зародка до цілого розвиненого організму, що нарешті вже не може поміститись в шкаралющі, ламає її і виходить у світ.

А що саме можна бачити в Америці? Величезна більшість народу це наємні робітники, що працюють

не для себе, а для зисків власникам-капіталістам. А проте все частіше капіталізм не може їм дати навіть прожитку. Іде від кризи до кризи. Ще не скінчилась семиліття "депресія", а вже починається "рецесія". Та яким би делікатним словом тих кріз капіталізму не називати, для робітничої класи справа все більш безнадійна. Чи мусить так бути? Край має всяке багацтво на землі і під землею. Промисловість розвинена, як ніде у світі. Є всяка машинерія, яку придумала винахідчивість людського ума. Треба більше — негайно може бути більше. Налагоджене постачання сировини, скільки треба, на час. Робітнича класа вміє ходити біля машин, орудувати всею індустрією. Є організація, є техніка, щоб усе йшло складно і справно. Хоч завтра ставай і починай продукувати досить всякого добра і вигоди для всіх. Де перешкода?

Перешкоджає капіталістична шкаралюща. Щоб не розсипатись, вона підпирає себе всіми силами держави, демагогії й дурисвітства. Але все одно — робиться все тонша і все менш потрібна. Капітал скупчується в небагатьох руках. Самі прихильники капіталізму нераз говорять про кілька чи кільканадцять тисяч людей, які посіли цілу країну. Чи потрібні їй ці люди? Це вже не ті старі капіталісти з другої половини минулого століття, що задля своїх зисків мусіли творити, будувати, винаходити, докладати голови й енергії. Тепер це просто власники "шерів" — шматків паперу. Для самого вирібництва вони непотрібні. Наймають і руки і голови.

Недавно відомий юморист Гейвуд Брун надрукував в одному з своїх фейлетонів оповідання про те, як він хотів розбагатіти й купив "шери" якоїсь компанії, що йшли в гору, тоб-то дорожіли, і навіть не питався, чим ця компанія займається. Юмор ніби в тому, що вона виробляла дентистичні інструменти і він довідався про це саме тоді, коли в нього боліли зуби. Але є в тій справі багато глибший і зліший юмор: оповідач міг багатіти з праці робітників, навіть не знаючи і не турбуючись, де вони і що вони роблять. Можна сказати, що цілій країні її капіталістична класа потрібна не більше, як потрібний Гейвуд Брун для вирібництва дентистичних інструментів.

Ми вже приводили слова нюйоркської "Геральд-Трибюн" з приводу зимових окупаційних страйків: "коли годиться гуртови робітників посісти власність компанії, то за тою самою логікою як не признати їм права вживати її і продукувати для себе?"

Зіркий орган капіталізму добачив і корінь цілої справи і її логіку. Коли робітники того не роблять, то лиш тому, що ще відповідно, за індустріями, не організовані і тому не готові повести продукцію для себе. Але здійснення соціялізму в цій країні можна уявити собі тільки так, що робітнича класа, доцільно організована в індустріяльні юніони, займає всі засоби вирібництва, але не на те, щоб страйкувати. А навпаки — зробивши локаут непотрібним гурткам капіталістів, повести продукцію для вжитку й достатку всього працюючого суспільства.

З царства тьми

(Лист з Ню Йорку)

Де у вас в Робітничій Громаді такі слова беруться? "Українська іміграція в Америці є двічі і тричі консервативна"! "Підлягає впливам реакційного оточення"! Чи ви викладаєте студенткам соціологію, чи тиждень не їли? Не двічі і тричі, а таки просто темна і дика та славна іміграція. Ось вам три картинки з самого Ню Йорку.

На 2-го листопада були в Америці вибори. Де як де, а в Ню Йорку заворушились і українці. Навіть не прості, а американські громадяни. Заворушились, щоб до міського управління вибрати кандидатів з Тамані Гол.

Хто не знає, що є Тамані Гол? На весь світ славна ця організація Демократичної Партії, що в місті Ню Йорк уміє з'єднати укупі політику, управління, судівництво, злодійство і злочинство. Навіть редактор Ювилейної Книги Українського Народного Союза виписав з американської книжки спомини про те, як "Ню Йорком правила Тамані Гол": в її проводі стояли засуджені і незасуджені убійники, розбишаки (генгстери) та професійні картівники; злочинці, поліція, міські урядовці і провідники Тамані Гол мали спілку і ділилися зисками; голова міста стояв на чолі злодійської шайки, — і таке инше ("Пропамятна Книга", ст. 14).

Ще п'ять літ тому слідство Сібирі розкрило цілу смердючу купу крадіжів, хабарів та всякого лупійства, на якім багатіли міські поліцаї, урядовці і провідники Тамані Гол. Сам голова міста Вокер волів негайно резигнувати і виїхати на довге лікування до Европи. Управу міста виборці відібрали від таманістів, які втримали тільки деякі повітові установи і між ними важний для них уряд дистриктового прокуратора, через який можуть робити протекцію злодіям — особливо великим, "ракетовим". Саме перед цими виборами лідерови демократичної організації в другій виборчій окрузі, пану Марінеллі, зроблено закид і тепер доводять, що він "політичний союзник і протектор злодіїв великих і кишенькових, бандитів, торговців наркотиками і ракетчиків", — між иншим приятель славного Лучіяно, що наживав міліони з визиску нещасних проституток. Коли Тамані Гол програла, то зараз по виборах "образився" і зрезигнував лідер восьмої округи, Шнайдер, що бувши помічником прокуратора за дві тисячі доларів взяв на себе адвокатську оборону і причинився до звільнення — навіть без суду — убійника, який з доручення банди ракетчиків в білий день забив людину. Та чи мало такого?

Я знаю, що ви скажете. Ви скажете, що капіталізм розкладається і догниває, вже не може дати своїм годованцям досить наживи, і вони мусять братися за злодійство, злочинство і таку політику, як в Тамані Гол. Нехай і так. Але чому саме до того

політичного стерва горнеться українська імміграція в Америці? Це ж робітники — класа, якій належить будучність. Чому ж той робітник українець, як лиш дістане в Америці громадянські права, зараз віддає себе на послуги найпідлішому політиканству, яке є в його місцевости? Чому при виборах продає себе за "сендвич і шклянку пива"? Чому вважає собі за честь, коли його політичний хабарник поклепає по плечу? Аякже, він американський громадянин і український патріот, але чи не гірший він за нещасного галицького "хруня", який продавав голос за в'язанку хворосту, бо не мав чим в хаті затопити?

В суботу перед виборами було в Народнім Домі в Ню Йорку українське віче. За кандидатів з Тамані Гол говорили тутешній адвокат П. і редактор М. з Джерсі Сіті. Вже забув, що до Ювилейної Книги виписав про засуджених і несуджених злочинців. А може добре запам'ятав і саме тому приїхав агітувати. Звичайно, доктор М. ще раз державу будував. Вирішив, що Ля Гвардія і всі анти-таманісти є большевики, їх поразка буде поразка для Москви і перемога для України, і візвав всіх борців за українську державу — та хто тому чоловікови ще подивує? Але "українська імміграція" сиділа, слухала і навіть приплеснула. З промови адвоката П. я записав кілька аргументів: "Ви знаєте суддю Магоні! То наш приятель! Пам'ятаєте? То той, що був в Улмер Парку на пікніку товариства Дністер. Пам'ятаєте? Зі мною на сцені танцював коломийки. Всі українці повинні на нього голосувати! Був на нашім пікніку!"

Тисячі всяких передвиборчих зборів відбулося в Ню Йорку, але певно не було другої такої темної групи, щоб її агітували пікніком і коломийкою. Не знаю, що собі думали ті люди, що слухали і плескали. Роками виплекували в них провідники пониження перед "чужинцями", то може справді роздулась в них національна пиха, коли почули, що пан суддя коліна зігнув до присюдів. Роками їм говорили, що хтось там державу збудує, то може справді повірили, що цей раз збудує її Тамані Гол, і вони будуть борцями. Та певне й на щось ближче надія була: що після перемоги Шнайдер і Марінеллі нагородять також своїх українських посіпак, а з того й голосуючій дріботі щось перепаде. Зрештою відомо з дослідів над людьми, які перебувають на низькому ступні розвитку, що в них речі цілком різні і між собою незв'язані можуть творити одно уявління — чогось доброго або чогось злого. Так і тут в одно принадне уявління могли зливатись вибори в Америці, пікнік, коломийка, українська держава, сендвич і шклянка пива. Бо що люди темні і дикі — на це вам два приклади.

Українська імміграція в Америці є вже в тому віці, що з її дітей багато вже підросло до права голосування. Ті молоді люди читають не українські, а американські газети, і з них начитались стільки про політично-злодійську спілку Тамані Гол, що організували окремий український комітет для вибору Дюї, кандидата в прокуратори, що здобув собі аж надто велику славу як переможець ракетчиків та їх політичних спільників. Скликали якісь передвиборчі зібрання і видали відозви.

Почули про цю справу всі українці в Ню Йорку і околиці на "українській радіо-годині". Забрав слово "український батько" і перед всім світом не лиш відрікся своєї дочки, що підписала відозву за Дюї, а й відозва, каже неважна, бо дочка підписала "без мого дозволу", і він "потягне до відповідальности" тих, хто її намовив підписати.

Чи зробив би так найтемніший селянин в Галичині, хоч би трицять літ тому? А це робить американський громадянин, що чверть століття прожив в Америці. Як він уявляє собі світ, політичні права в Америці, відношення батьків до дітей? Чи знає він, що як би вибрали були всіх суддів з Тамані Гол, то й ті викинули би за двері темного "форейнера", що прийшов "тягнути до відповідальности".

Скільки тих радіо-станцій в Америці, день і ніч щось говорять, а таких заяв не бувало ще, аж на "українській годині". Але дайте ви темним людям радіо і телевізію і всі чудеса техніки, а вони все таки залишаться Мишуговими борцями. Аякже, другий батько таки побив свою дочку, що агітувала за Дюї.

Взяв і вибив.

Де тим людям про "півтораста літ конституції" писати! Їм про пікніки, гопаки, будування держави, борцями їх називайте, покажіть при виборах оказію на пару шклянок пива. А як їх діти схочуть бути ліпші за них, то в морду їх, в морду.

Не думайте, що таке віче, така радіо-година і така сімейна справа є незвичайні випадки. Підіть на патріотичні віча, на мітінги товариств, по клюбах та шинках, де збираються земляки, прислухайтесь до розмов, придивіться до поведінки, — то в очах вам потемніє і в ухах залящить. Коли має бути колись написана справжня історія української імміграції в Америці, то таким картинам і згукам віддайте хоч четвертину сторінки в газеті. Нотуйте їх хоч дуже коротенько, наприклад так:

"Жовтень 1937: 1. Вибори в Америці: На масовім українськім вічу в Ню Йорку патріотичні промовці закликають голосувати на кандидата, що був на пікніку і пробував танцювати коломийки — 2. Зміна Конституції: В промові на радіо відомий громадянин лає дочку, що підписала відозву проти генгстерської політики, і уневажнює ту відозву, як підписану без його дозволу. — 3. Наші герої: Захоплений патріотичними промовами народних провідників, батько б'є дочку.."

Десяток таких документів місця не забере, а за рік буде їх сто-двацять і для майбутности живий і цінний матеріал. Коли заведете в себе такої пів колюмни, то побачите, скільки матеріялу люди пришлють. Бо є ще інші люди, які на те все дивляться і лиш зубами скрегочуть, що все те наше українське життя в Америці заливає море тьми і самодурства.

Б. Б.

Півтораста літ конституції

(Продовження)

IV. ДЕРЖАВНЕ ПРАВЛІННЯ В СПОЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ

Коли на Установчому Зібранні 1787 р. незгодливі делегати таки договорились до якоїсь Конституції, то лише тому, що більшість їх мала один твердий замір: утворить для цілого краю одно центральне правління й наділити його такою владою, щоб воно могло обороняти край від ворогів, здобути собі повагу заграницею, збірати податки, регулювати заграничну й між-стейтову торгівлю, приборкати ворохобні і, передовсім, охороняти власність громадян. Та щоб те правління було не лиш сильне, а й стійке.

Це завдання виконала Конституція. Вона зробила з тринацяти держав одну, даючи їм одно краєве правління, national government. Правда, назвала його federal government, і доси воно так називається, але з записок Медисона відомо, чому це так. Творці Конституції знали, що державної єдности їх земляки не похочують, і маскували її назвою федерації, союзу держав. Через ту назву теоретики державного права нераз ламали собі голови над питанням, чи суверенну (верховну, найвищу) владу мають тут Сполучені Держави як одна цілість, чи є десятки суверенних держав в тісному між собою союзі. Аж Громадянська Війна 1861-1865 рр. переконала всіх кривавою силою, що понад "союзними державами" стоїть щось вище за них — "Союз" (the Union), і вийти з нього не можна.

За Конституцією нове державне правління одержало дуже широку владу, — не меншу, як мала тут колись британська держава. Звичайно, різниця в тому, що своє конституційне правління вибірають самі громадяни демократичним способом.

З колишньої американської демократії залишилась у наші часи ледви тінь, і тепер дехто доводить, що за Конституцією воно й повинно так бути, — адже її славні творці самі не хотіли встановляти правління більшости народу. Але досить прочитати цей старий документ, щоб переконатися, що його автори мали на меті правління цілком демократичне і визнавали повну волю більшости, нехай вона править. Допускали навіть її законне право скасувати саму Конституцію і змінити форму правління по своїй уподобі. Вони боялись лише наглих, нерозважних змін. Не хотіли віддавати правління в руки більшости, що може утворитись під впливом моментального пориву та наробити бешкету. Тому, не обмежуючи демократії, заздалегідь шукали способів, щоби виснажувати її наглі пориви, гальмувати темпо майбутніх змін. Конституція дає повну можливість виявляти політичну "волю народу", але багато трудніше ту волю здійснити.

Як відомо, в одному державному правлінні влада поділена тут між ри "галузи": законодатну, виконавчу і судову. Всі три незалежні одна від одної і що-до своєї сили рівнорядні, одна одної не переважує. Але їх права й обовязки Конституція розмежувала дуже невиразно і двозначно. Умисел той, що коли одна захоче зробити надто велику зміну, то друга зголосить своє право до тої самої справи і зміни не допустить. Для американської форми правління ця система "рівноваги й гальмування" дуже прикметна: Президент гальмує Конгрес, Конгрес Президента, федеральні суди обох. Все хтось комусь заважає і не дає розігнатись. Треба певного натиску, щоби рушити всі три галузи.

Законодатну владу має Конгрес. Але виразно Конституція дає йому тільки деякі права: утримувати армію й флоту, об'являти війну, накладати й збирати податки, платити державні довги і брати позики, регулювати заграничну й між-стейтову торгівлю, то-що. Але на які ще справи простягається законодатна влада Конгресу, в Конституції виразно не сказано. Є одна загальна постанова, що її можна розуміти дуже широко й дуже вузько, і є параграфи, що їх натягають у різні боки. Про багато законів юристи Найвищого Суду могли казати, що Конгрес мав право їх ухвалювати і що не мав права.

Конгрес поділений на два зібрання: Представників, що їх вибирають з виборчих округ на два роки, і Сенаторів, по два від стейту, вибираних на шість літ. Кожен закон мусить пройти через обидва зібрання Конгресу, і при тому ще та гальма, що як би більшість народу розмахнулась і вибрала Представників надто схильних до зміни, то нехай трохи охолоне, поки зможе вибрати Сенат. До того Президент може своїм вето стримати закон, за яким не стоїть дві третині депутатів в Конгресі.

Конгрес ухвалює закони, але виконує їх Президент, що є вибраний цілком окремо від Конгресу, від нього незалежний і перед ним не відповідає. Він повинен "подбати, щоби всі закони були докладно виконані", але й та докладність може бути більш і менш докладна, і навіть сповняючи волю Конгресу Президент може її потрохи гальмувати.

Всю виконавчу владу Конституція дає одному Президентови. Для того він не лише має під своєю рукою цілу купу федеральних урядовців, а й старшинує над усею збройною силою держави, армією й флотою Сполучених Держав (commander in chief), ба й міліцією стейтів. На Установчому Зібранні передбачували, що проти ворожого наїзду чи ворохобні в краю може знадобитись диктаторська влада, і заздалегідь дали Президентови законну можливість зробитись диктатором. Розуміється, не в теперішньому значінні диктатором, як Мусоліні, а як бували диктатори в давній римській республиці, яка нераз віддавала всю силу держави в повеління одного виконавця, що по-

винен був виконати не свої, а її, республики, рішення і закони. З трицяти-двох президентів, яких мали Сполучені Держави, один Линколн покористувався усею повнотою президентської влади.

Федеральні суди повинні були служити позовникам, що не сподівались найти право в стейтових судах, складених з "своїх людей", або покликалися не на стейтові закони, а на федеральні, Конгресові. Але окрім того ті суди перевірюють, чи закон або ухвала Конгресу згідні з Конституцією, тоб-то чи за нею Конгрес мав право ухвалити такий закон та чи він не порушує її постанов. Коли федеральний суд визнає, що закон чимось суперечить Конституції, то й не стосує його у тих справах, які розсуджує. А коли дорогою апеляції справа прийде перед Найвищий Суд Сполучених Держав, то й він може визнати, що закон незгідний з Конституцією і, значить, неважний. На такий закон ніхто вже не буде покликатися, бо знає, що в кожнім суді його знехтують. Коротко кажучи, Найвищий Суд є "офіціяльний сторож Конституції": він має силу уневажнити закони ухвалені Конгресом і підписані Президентом, коли думає, що вони "неконституційні".

Чи сама Конституція дає йому таке право? Можете читати її сто раз і такого права не найдете. Але на Установчому Зібранні про нього говорили, і здавна юристи находили його наче затаєне в кількох невиразних словах Конституції і різними тонкими й крутими аргументами доводили, що Найвищий Суд таки його має.

З другого боку, довго і нераз заперечували це право Найвищого Суду. Дуже гостро виступав проти судового "самозванства" Джеферсон, третій президент Сполучених Держав. Він говорив про найвищих суддів, що вони "закрадаються як тихі злодії", щоби собі привлащати права, які їм не належать; що присвоївши собі право товмачити Конституцію, вони "мнуть її як віск в своїх руках" і роблять з неї що їм треба; що загарбуючи собі право касувати ухвали Конгресу, Найвищий Суд зробився владою над владами і повертає у нівець волю народу. Приблизно те саме говорили Джексон і Линколн.

Линколн був останній президент, що не хотів визнати "надвлади" і "узурпацій" Найвищого Суду. Після Линколнових часів наступає в Америці суто капіталістична доба, і той Суд робиться знаряддям капіталістичних інтересів. Пануючій класі він служить як путо на "дикі Конгреси", що десь-колись зачіпають її пожитки. Він відгукається на заклики капіталістів навіть проти таких дрібненьких реформ та уступок робітникам, які хоче робити Розвелт. Та й Розвелт вже не заперечує йому права касувати ухвали Конгресу. Він тільки хоче мати инших суддів, щоби не касували того, що йому любе.

Нарешті, змінити Конституцію не може ні Конгрес, ні Президент. Вона застерегає, що для всякої зміни треба згоди великої більшости стейтових легіслятур або окремих установчих зібрань. Такими різними способами автори Конституції утворили правління сильне і правління стійке. Та змін вони цілком не виключали. Відкривали їм законну дорогу і навіть передбачували, що зміни будуть потрібні вже незабаром після них.

V. ДЕМОКРАТІЯ, ВІЛЬНІСТЬ І ВЛАСНІСТЬ

Творці Конституції Сполучених Держав не зла хотіли, а добра для свого народу. Коли тепер є всякі причини на неї нарікати, то не треба забувати, що писана вона не для нас, а для людей, що були півторста літ тому. А на ті часи це був документ незвичайний не злими, а добрими сторонами. На трудному шляху людської цивілізації американська конституція значила великий крок уперед.

Були в ній дві незвичайні для тих часів риси. Вона встановила в державі правління "з волі народу", демократичне. А по-друге, встановила його лише для певних визначених цілів і зрештою його владу виразно обмежила.

Хоч її батьків тривожила поривчастість і мінливість народньої маси, то лиш дехто, як ось Гамилтон, доводив, що треба відсунути ту масу від правління. Більшість заявилася рішуче і принціпіяльно за демократію і, стараючись гальмувати її "вибрики", утворила правління цілком демократичне. А в ті часи тільки одна маленька і непомітна Швейцарія зберегла була своє народоправство ще з середніх віків. В Англії поруч короля ще лише аристократія здобула собі участь в правлінні. Зрештою всюди панували самовладні монархи "з божої ласки", і їх піддані могли лише покорятись законам і наказам даним їм з гори. У той час американська Конституція визнала рівноправність всіх громадян (окрім чорних рабів, що одержали політичні права аж в 1868 році). Дала їм — і тільки їм — право установляти для себе закони і вибирати урядовців, щоб їх виконували. Правда, американські провідники того часу були вихована на французькім політичнім і філософічнім письменстві 18-го віку, але його науку учні здійснили раньше, як учителі. Аж через два роки почалася революція у Франції. Американська республика з своєю демократією була для тих часів незвичайна новина.

Друга її особливість — це конституційне обмеження державної влади. Конституція визначує, які завдання має державне правління, дає йому владу потрібну для виконання тих завдань, але поза тим залишає поле особистої вільности, на яке державна влада вже не повинна сягати. А в 18-му віці ще загально панувала думка, що "суверенної держави" не можна ніяк обмежити: не можна державного правління в'язати писаною конституцією та визначувати його владі такі чи инші межі. Що-до того Конституція Сполучених Держав далеко попередила тогочасний світ, особливо коли в 1791 році доповнилась "законом про громадянські вільности" (bill of rights), що міститься в перших десяти "Долатках до Конституції". Тих гарантій вільности зараз домагались від нового правління стейти, які все ще недовіряли центральній владі. Джеферсон і Медисон причинилися найбільше до того доповнення Конституції.

Що перше, то Конституція заборонила державній владі як-небудь обмежати волю віри — все одно, як хто вірить — та настановлятм якусь "пануючу релігію", і зробила це у ті часи, коли всюди, навіть в Англії, держава визнавала привилей одної релігії. Друге — свобода слова, друку, зібрань і товариств, що їх Конституція забезпечила від цензури, заборон і втручання з боку державної влади. Це новина не лиш для тих, а й для пізніших часів, коли "поліцейська державність" цілою системою нагляду, контролі і заборон обставляла думку, слово і поведінку підданих людей. Новина — незайманість особи і помешкання: щоби без судового доводу й наказу не можна нікого арештувати, трусити, займати речі. Заборонила Конституція в'язнити і каратн без суду та завела для всіх справ суди присяжних. А майже всюди у ті часи держава могла своїх підданих самовільно в'язнити, грабувати й карати. Заборонила Конституція "жорстокі й незвичайні кари", хоч у ті часи тортурування належало ще всюди до правильної судової процедури. Саме ті постанови Конституції, що дають людям охорону від самої держави, придбали Америці славу "вільного краю".

Нині може нас вражати, що творці Конституції бачили в охороні власности одно з головних завдань держави. Конституція каже її захищати усею силою державної влади, ба й самій державі забороняе порушити приватну власність громадян. Але півтораста літ тому ще не було ні теперішнього індустріяльного капіталізму, ні класи наемних робітників. Багатство краю не було поділене по-рівному, але кожна людина мала якусь власність і сподівалась мати її ще більше. Фармер мав землю, крамар крамницю, візник підводу з кіньми, ремесник кузню, варстат чи майстерню. Хто не мав ще нічого, той ішов далі на захід і займав собі свобідної землі, скільки лиш міг обробити. Всі люди були власниками, і всі з своєї власности жнли. Кожному його власність була за засіб для життя. Кожний хотів охорони, щоб її не забрали ні злодії, ні грабіжники, ні держава. Коли Конституція охороняла права приватної власности, то тим самим захищала основне право людини — право на засоби до життя. Охороняючи вільність і власність громадян, Конституція у с в і й ч а с стояла на сторожі двох основних людських прав.

VI. КОЛИСЬ І ТЕПЕР: КОНСТИТУЦІЯ І КАПІТАЛІЗМ

Сто-п'ядесять літ на тій самій Конституції основується демократичне правління Сполучених Держав. Ще доси вона охороняе вільність і власність громадян. Але це не та власність, що була півтораста літ тому. І через те не така вільність і не така демократія. Бо хоч Конституція та сама, але основно змінився край. З кільканацяти фармерських колоній на східних берегах Америки виріс многолюдний народ, що зайняв всю країну від моря до моря й утворив складну індустріяльну цивілізацію. Але велика більшість того народу, 80 до 90 відсотків, вже не маe своєї власности, тоб-то тих засобів, якими люди творять собі що їм треба для життя. Не маe і ніколи не може мати. Це е основна різниця між давніми часами і теперішніми.

Америка заселилась і загосподарилась від моря до моря. Свобідної землі немае вже давно. Вже й хліборобська людність здебільша не працюе на своїм. Між фармерами мало не половина чиншівників, що живуть на арендованій землі. А наймитів, що лише наймаються на роботу в полі, садах і городах, більше, ніж фармерів-господарів.

Ще більше причинився до зміни могутній розвиток промисловости. Текстильні фабрики заміннли ткацький варстат, сталівні ковальську кузню, автомобільні майстерні стали замість стельмаха, залізниці замість візника з підводою. Просте знаряддя, яким орудував майстер з челядником — майбутнім майстром — замінила складна машинерія, і продукуе нею не одинична праця, а громадська — праця багатьох робітників. Разом з тою економічною переміною виріс капіталізм, що росколов населення на дві класи. Індустріяльне багацтво скупчилось в руках небагатьох капіталістів, що посіли у свою власність всі індустрії, фабрики, машинерію. Зате робітнича класа — більшість народу — не маe тих засобів, якими могла би творити собі життя. Робітник нашого часу жие не з власности, а з наемної праці. Щоб жити, мусить наматися у власників-капіталістів.

Наймаючись за умовлену плату, він віддае власникови фабрики все, що утворив своею працею. Працюе і творить не для себе, а на зиск власникам-капіталістам. Коли їм його робоча сила непотрібна, він лишається без роботи і не маe з чого жити. Чим більше продукують робітники всякого добра, тим гірше для них, ближче безробіття. Кожна нова машина, замість облегчити працю і дати людям більше продукту, витручуе їх з роботи. Недостатки і безробіття все тяжче налягають на робітників у такі часи, коли новочасні індустрії дали б їм можливість творити подостатком всякого добра і вигоди для всіх. Але до тих індустрій робітнича класа — більшість народу — права не маe, бо вони є приватна власність власників-капіталістів.

На сторожі прав приватної власности стоїть держава. Оберегае їх з наказу своєї старої Конституції, дарма що є основна різниця між старими часами і нинішними. У ті часи кожний був власником засобів для свого прожитку й утримання сім'ї. Хто мав фарму, хто варстат для ремесла, хто крамницю або грошовий капітал. Право власности було одним з основних прав людини. Охороняючи його, Конституція забезпечувала людині її засоби до життя, право на працю і плоди тої праці. Але у наші часи права приватної власности суперечать тим основним людським правам. Бо капіталізм відняв від великої більшости народу засоби до життя і віддав їх небагатьом капіталістам. Коли тепер держава, на основі своєї конституції, оберегае права приватної власности, то захищае інтереси одної капіталістичної класи. Закріплюе наемну неволю і визиск робітників. Не допускае їх до тих засо-

бів продукції, що могли б усім дати достаток і вигоду.

Але виходить, що Конституція не лиш оберегає саму систему капіталізму, а й не допускає аби-якого її облегчіння. Виявилось це підчас економічної кризи, яку переживала робітнича класа Америки в останніх роках. В найбагатшій країні світу третина народу зійшла на злидні і біду. Марнувались безмірні багатства природи, а люди ходили голодні й холодні. Позамикано перед ними ворота фабрик, в яких вони могли б були виробити досить всякого добра для всіх. Але чи багатства природи, чи ще більше індустріяльне багатство, все воно не для вжитку працюючим людям, а для зиску власникам. Сім літ, та хіба скінчилася біда? Не для тих, що все ще даремне шукають роботи та мусять брати милостиву допомогу від держави. І не для тих, що їх автоматична машинерія знов витручує на вулицю. А далі будуть приходити ті кризи раз-пораз, не легчі, а тяжчі. Передбачують це навіть прихильники капіталізму. Бачать загрозу, як що він масі схвильованих робітників не зможе дати прожитку й надії на завтрішній день. Щоби рятувати сам капіталізм, хочуть вкоротити хоч найгірші його зловживання. Таку ціль мають реформи, що їх хоче перевести президент Розвелт. Та ба, виходить, що навіть ті дрібні реформи є "не-конституційні" і неважні. Конституція забезпечує недоторкальність капіталістичної власности навіть проти самої державної влади — Конгресу і Президента.

Один приклад. Між гарантіями вільности вона містить таку постанову: "Нікого не вільно позбавити життя, свободи або власности без правильного суду." Тими словами творці Конституції захищали громадян від самоволі державної влади, щоби вона без законного резону не карала і не грабила людей. Але тепер ті слова розуміють так, що, мовляв, за Конституцією держава мусить оберегати всі капіталістичні маєтки і зиски та й сама не сміє вкоротити їх ні на волосок. Немало законів, що як не-будь зачіпали капіталістичні інтереси, уневажнив Найвищий Суд на тій основі, що, мовляв, Конституція не дозволяє відбирати від нікого його власности, ні прибутків з неї.

Або ж, наприклад, Найвищий Суд уневажнює індустріяльні закони, що могли б дати якусь малу полекшу робітникам, на тій основі, що Конституція не знає законодавства для одної класи. Але закони на користь капіталістів ніколи не є не-конституційні, бо це, кажуть, не класове законодавство, а охорона інтересів приватної власности, що їх Конституція визнає. Раз-у-раз на пожиток пануючій класі обертають букви Конституції — все одно що проти її духа й думки і проти умислу її творців. Її слово "свобода" вже давно перекрутили так, що воно означає їм повну й недоторкальну свободу капіталістичного визиску.

Тим лекше пануючій класі використати старий закон для себе, що вона захопила в свої руки державне правління. Правда, воно ще доси зберегло всі ті демократичні форми, які дала йому Конституція. Конгрес і Президента вибирає весь народ загальним голосуванням. Але капіталізм росколов той народ на дві класи — власницьку і без власности. Більшість народу мусить наматися на роботу до власників-капіталістів, привязана до їх машин і залежить від їх волі. Робітники голосують, але за кого й за що — про те не в одній фабриці рішають "боси". Що більше, скупчивши в своїх руках багатства краю, капіталісти можуть зібрати виборчі фонди, організувати пропаганду, агітацію й демагогію, в їх руках преса, і чи кінець кінців вибрані "республикани" чи "демократи", то все вибрані адвокати інтересів пануючої класи. З тої демократії, що її задумали батьки Конституції, залишилася порожна лушпина. Політичну демократію вигнала індустріяльна автократія.

Зостались доси в силі старі конституційні вільности американські: свобода слова, преси, зібрань, заборона самовільних арештів, трусів, то-що. Але й ті вільности нівечаться під капіталізмом. Підчас страйків і взагалі у класовій боротьбі пануюча класа та державні виконавці її волі нераз безкарно топчуть ту Конституцію, що для робітників повинна бути свята.

В короткій передмові до Конституції Сполучених Держав її творці щиро писали, що вона повинна служити "для загального добра". Але з того часу капіталістична класа Америки успіла зробити з неї знаряддя для свого добра: для охорони своєї власности, своїх зисків і свого класового панування.

VII. ПРАВО НА ЗМІНУ

Взявши собі Конституцію Сполучених Держав до своїх послуг, пануюча класа краю оповила її сяйвом особливої святости. На святі речі люди дивляться як на щось вічне, незмінне й недоторкальне. Кожна думка про зміну Конституції викликає бурю протестів: не торкайте! не чіпайте! це святий твір святих батьків нашого краю!

Але ті батьки, що півтораста літ тому писали американську Конституцію, ні себе не вважали за святих, ні в ній не бачили довічної заповіді. Для них ніяке державне правління не могло бути святе. Адже лиш кілька літ перед тим вони не лиш валили тут владу британського короля "з божої ласки", а й при тому на весь світ проголосили свою політичну теорію, за якою кожне державне правління можна і часом треба звалити.

4-го липня 1776 року п'ядесять-шість провідників американського повстання підписало "Заяву Незалежности" свого краю, в якій є такі слова:

> "Для нас це істина й очевидна правда, що сотворені всі люди рівні; що всіх їх Творець наділив деякими неодмінними правами; і що між ними є право на життя, право на свободу і право добувати собі щастя в житті. Щоби можна здійснити ті права, на те між людьми є встановлені державні правління, які по справедливому можуть мати владу лише за згодою підвладних людей. Коли яка форма державного правління не дає осягнути тих цілів, то народ має право її змінити або скасувати і встановити собі нове правління, основуючи його на нових прінціпах і організуючи його владу так, як людям здається, що їм буде безпечно і щасливо жити."

Ясно сказано, що державне правління не якась надлюдська святощ, а потрібний людям порядок, що залежить від їх волі і повинен забезпечити їм життя, свободу і можливість добувати собі кращу долю. Коли того завдання воно не сповняє, то люди мають право його змінити або й цілком скасувати і замінити иншим, яке їм краще послужить. А ще далі каже та сама Заява, що не лиш їх право, а їх обовязок скинути і змінити таке правління, що їх довго кривдить, присвоює собі права і хоче людей покорити своїй абсолютній владі. Тої Заяви не могли забути делегати, що одинадцять літ пізніш зібралися на Установчому Зібранні, щоби дати Америці нову форму правління. Вони й не могли инакше думати, бо це був загальний погляд вільнодумної політичної філософії 18-го віку.

Автори Конституції не могли бачити ніякої святости в документі, який вони самі писали, креслили, поправляли, дописували, написане рвали і наново починали. Сперечалися мало не над кожним словом, нерадо один одному уступали і з бідою договорнлись до компромісу. Вони знали, як не легко придумати таку форму правління, щоб хоч сучасинкам забезпечила "життя, свободу і шлях до щастя". Півтораста літ наперед ніхто з них не міг бачити, ніхто не дивився, і ніхто не був такий сліпий чи пишний, аби думати, що їх план держави добрий на віки вічні. Приятелеви Вашингтон писав, що "не сподівається, що Конституція утримається довше, як двацять літ". Агітуючи за неї, її прихильники підкреслювали, що кожного часу можна буде її поправити. Навіть Гамилтон указував на "основний прінціп республиканської держави, який допускае право народу змінити свою конституцію, як що вона стоїть йому на дорозі до щастя".

В самій Конституції є П'ятий Артикул, що допускає її зміну і встановляе законні способи для всяких змін. Звичайно, творці Конституції хотіли, щоб державне правління в їх краю було стійке, не мінялося з року на рік. Але коли вони приписали цей артикул, значить вони знали, що колись зміни будуть потрібні, і хотіли простелити їм законну дорогу. Розуміли, що суспільні відносини не все будуть такі, як були в їх час; тоді до нових відносин прийдеться достосувати державне правління і стару Конституцію менш чи більш змінити. Фактично її автори не поклали ніякої межі змінам. Вони не виключали, що майбутні покоління можуть їх Конституцію цілком скасувати і встановити цілком инше правління. Можна сказати, що тим артикулом батьки Конституції хотіли легалізувати навіть цілком радикальні, революційні зміни в державі.

Цілком не ті погляди були в давніх американців, що в теперішніх патріотників. Томас Джеферсон дійшов навіть до такої думки, що мерці взагалі не повинні накидати свого закона на живих та що дітей треба питатися, чи вигідна для них така форма правління, яка була добра для їх батьків. Вже на старости літ, в 1816 році, він писав в листі до Самюела Керчевала:

"Дехто дивиться на конституції з такою набожною пошаною, наче це заповіді божі і святі скрижалі, що їх навіть доторкнутися не можна. В людях попереднього покоління добачують якийсь надлюдський розум; краще за них, мовляв, ніхто нічого не зробить. Я того не скажу, хоч сам до того старого покоління належав і з ним працював... Закони й установи повинні іти рука в руку з поступом людського ума. Як він розвивається, просвічається, робить нові відкриття й пізнає нові правди, як з зміною обставин зміняється побут і думка людей, так громадські установи мусять поступати й дотримувати хочу часови. Годі вимагати, щоби доросла людина ходила в тім убранні, яке пасувало недоросткови, і так само не можна вимагати від цивілізованого суспільства, щоби воно залишалось під правлінням своїх варварських предків."

"Чи мають мерці право на послух живих людей? Ніяких прав вони не мають... Ця земля з усім, що є на ній, належить своїм теперішнім мешканцям. Лиш вони мають право керувати тими справами, які тільки їх обходять, і для того встановляти потрібні закони."

Ще багато пізніш був в Америці славний президент Абрагам Линколн, що в своїй інавгураційній промові, 4-го березня 1861 року, сказав так різко, як він звичайно говорив: "Цей край з усіми своїми установами належить людям, які тут живуть. Коли їм існуюче державне правління затяжить, то їх конституційне право — поправити його, і їх революційне право — те правління сикнути."

Але швидко настає в Америці повне панування капіталізму. Пануюча класа обертає державну владу на свій ужиток і пожиток, і щоб не було зміни, капіталістична пропаганда робить з Конституції святу ікону, на яку можна лише молитися.

Та світ на місці не стоїть. За півтораста літ Конституція Сполучених Держав свій вік віджила. Її творці писали її "для загального добра", і довгий час вона своє завдання сповняла, охороняла людям "життя, свободу і шлях до кращої долі". Той час давно минув. Настали економічні переміни, про які півтораста літ тому нікому не снилося. Приватна власність, яку хотіли забезпечити творці Конституції згідно з потребами свого часу, тепер більшости народу не дає творити собі життя, відбирає свободу, запирає шлях до кращої долі. Приватна власність в наші часи — це капіталізм, скупчення багацтва краю в небагатьох руках, а для більшости народу це наємна неволя, залежність від пануючої класи власників і трівога за завтрішній день.

Тепер загальне добро вимагає, щоби власницькі права капіталістів були скасовані так, як колись американські повстанці касували тут царські права. Земля, фабрики і вся вирібнича машинерія мусять перейти на громадську власність і під орудування організованої робітничої класи. Наємну працю для зисків власникам-капіталістам мусить замінити продукція для вжитку всім, і при теперішньому розвитку індустрій вона може всім дати всяке добро й вигоду. Тільки та докорінна зміна соціяльного ладу здійснить для теперішніх людей славне бажання "батьків нашого краю" — забезпечить всьому народови життя, свободу і вільний шлях до доброї долі.

ВІДПОВІДИ РЕДАКЦІЇ

І. НАФТОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ В ГАЛИЧИНІ

А. П. Ню Йорк. — Ваше питання: "Хто і яких держав капіталісти експлоатували копальні нафти, соли та инших мінералів в Галичині до світової війни та хто їх експлоатує тепер?"

Питання може бути лише про нафту. Інші мінерали там неважні і для міжнародньої економії цілком неважні. Галичина має великі поклади соли, але кожний край в Европі має її досить і може мати на всі потреби. В Австрії монополію на продукцію соли мала держава. Солянки і саліни, тобто джерела та заводи-рафінерії, в яких сіль переварювали, були державна власність і залишились власністю держави — тепер польської. Окрім звичайної соли край має в Калуші поклади соли потасової (каініт), що її вживають на штучне угноїння грунтів; має також трохи фосфорових угноїнь. Багато в Галичині бурого вугілля, дуже кепського і безвартісного. Навіть на місцях дуже мало де добувають його для отоплювання хат. Для індустріяльного ужитку він цілком нездатний. Не оплачувався навіть транспорт, тим більше, що Австрія мала багато доброго кам'яного вугілля, і тепер має його Польща.

Про инші мінерали в Галичині ми не знаєм. Трапляються в газетах вістки, що десь щось відкрито та покя що значіння таких відкрить хіба наукове, а не комерціальне. Немає там ні заліза, ні инших металів, важних для промисловости. Єдиний справжне мінеральне багацтво Галичини є скельний олій (petroleum, rock-oil) або сира нафта; в краю називають її кип'ячкою або ропою. Переробляли її давніш лише на нафту для освітлення і на парафіну для свічок; в новіших часах також на бензину, газоліну, асфальт, індустріяльні мастила і цілу низку півпродуктів.

Нафтові терени простяглися здовж цілого Карпатського підгіря. Сліди підземної ропи надибано в кількасот громадах. Але добувають її далеко не всюди, бо справа це коштовна і ризикована. Багаті ключі нафтової ропи є там дуже глибоко в землі. Треба вертіти яку тисячу метрів вглиб або й більше. Виверчення одного шиба (oil-well) коштувало перед війною яких 200,000 корон — багато більше, як в Америці. А хоч діру вивертів, то можна на ропу не потрапити. Пояс з джерелами вузький. На бориславському терені він декуди має не більш, як 500 метрів вшир, і ніде не ширшає до цілої милі американської. Поза ним ропи нема. Коли довертілись до неї, то вона виливається сама, але на день може виливатись і стокількадесять тон і лиш кілька тон. Може текти кільканацять місяців або лиш кілька тижнів. Можна здобути великі зиски, а можна й коштів не покрити. А виллялась ропа, то треба вертіти другу діру і знов шукати щастя. На такі ризиковані штуки в Галичині не бувало надто багато капіталу, ні свого, ні заграничного.

Добувають ропу лише в трьох районах: Дрогобицькім (передовсім містечко Борислав і село Тустановичі), Коломийськім і Горлицькім на Лемківщині. Найважніша дрогобицька округа, яка після зросту продукції в передвоєнних роках давала близько 90 відсотків галицької нафти. Здається польський уряд хоче піднести продукцію на Лемківщині, але й доси Борислав і Тустановичі постачають поверх 80 відсотків ропи в Галичині.

Для індустріяльних цілей почато добувати ропу в 1850-х р., після того, як в Америці придумано добрий спосіб дестилювати з неї чисту нафту для освітлення. Незабаром нафтова гарячка охоплює Галичину, і починаються ті трагедії, що їх чимало описав Франко в своїх "бориславських оповіданнях". Що перше, то грунти, на яких виявилася ропа, від селян за безцін скуповують жидиспекулянти. Коли селянин здогадується, що справа незвичайна, або з яких инших причин не хоче землі пустити, його шахрують та грабують. Власників розпоюють, під'юджують батьків на дітей, пишуть фальшиві документи, підкупляють суддів. Не обходилось без душогубства. Кінець кінців нафтові терени опинились майже всі в руках бориславських і дрогобицьких жидів. Мимохідь можна сказати, що на багато більшу міру, та не багато кращими способами християни Рокефелери купчили колись в своїх руках американську "кип'ячку".

Трагічна була доля колишніх господарів, що потратили свою землю з ропою і на тій самій землі мусіли наймативсь за "ріпників". Добували ропу просто так, що копали глибокі ями, вузькі зверху і все ширші, чим далі вглиб. Коли ропа не витікала сама, витягали її відрами. Аж надто часто земля обривалася, робітника засипувала, і ніхто не рятував. Аж з половини 1870-х рр. почато трохи поліпшувати добування нафти. Ями копають глибші, до двохсот метрів, та настільки безпечні, що не обриваються. Але багато робітників гине від трійких газів, що утворюються на дні ям.

Підноситься нафтова промисловість в Галичині аж з початком 1890-х рр., коли уведено канадийську систему верчення, що може сягати дуже глибоко і виціджує багато більше ропи без ніяких ям. Разом з тим ця промисловість ще раз міняє власників. Лиш частина перших бориславських "нафтярів" розбагатіла настільки, що може взятись за нові, коштовні способи добування ропи. Більшість мусить віддати справу тим, хто має потрібні гроші. У той час виступають два піонери нафтової промисловости в Галичині, поляк і американець. Станіслав Щепановський, людина великого розмаху і енергії, заслужив собі доброї памяти як автор книжки "Нужда Галичини в цифрах", що давала цифрову і документальну картину галицької нужди в селі і місті. Щоби край рятувати, автор взявся самотужки до індустріялізації Галичини. Притягаючи до справи капітали львівських банків, закладав індустріяльні підприємства і почав добувати нафту на великий штиб; він перший почав канадийське верчення. Але ропа не підплила раз і другий, захинталось одно і друге підприємство, і деякий час він рятував справу вже лиш неправильними позичками з Краевої Каси Ощадности, в якій був директором. А нарешті, по всіх великих зусилях і невдачах, Щепановський пустив собі кулю в лоб. Американець MacGarvey був типовий "промотор" чи, по европейськи, "гріндер". Находив нафтові терени, вертів діри, творив компанії для добування і для перерібки ропи, і для того притягав гроші звідки міг — галицькі, віденські,

англійські. Америка ще не вивозила грошей, а сама позичала їх з Европи, щоб розвивати свої індустрії.

Галицькою нафтою зацікавились були англійські і бельгійські капіталісти, але скоро попекли пальці і повтікали. "Галицько-Карпатське Нафтове Товариство", яке заклав Мекгарі з англичанами перейшло цілком в місцеві руки. Краще утрималась французи, але лиш на кількох шибах в Бориславі. Трохи більше галицької ропи зайняли в останніх роках перед війною німці. Готуючись до війни, німецькі капіталісти хотіли збутися залежности від "Standard Oil", яка постачала туди всю нафту, і кинулись до Румунії, набувати там нафтові терени і організувати виробництво. При тому, звичайно, захвалювали заможним землякам, як то добре інвестувати гроші в нафті. З тої реклами скористали деякі "гріндери", щоби частину охочих грошей заманити не до Румунії, а до Борислава. Але взагалі чужий капітал був тут припадковий і неважний.

Промисловість була дуже роздроблена. В різні роки перед війною в Галичині бувало по двісті, триста або й понад триста "нафтових фірм", незалежних одна від одної. В 1908 році було в Бориславі до п'ятисот продуктивних шибів, але найбільше і найміцніше нафтове підприємство, "Галицько-Карпатське Товариство" мало їх не більше, як двацять-п'ять. По кільканацять мали товариства "Галіція", "Східниця", "Галицьке Товариство для Нафтового Промислу" та ще може одно-два. На чолі тих компаній можна було бачити імена галицьких поміщицьких фамілій: Водзіцький, Горайський, Єнджейович і їм подібні. Зрештою про "національність" того нафтового капіталу можуть сказати назви відомих бориславських фірм: Княгиня Любомирська, Граф Замойський, Длугош, Шуйський, Мікуцький і Перуц, Ангерман і Махер, Гартенберг, Вагман. Рознер, Фаєрштейн, Шуцман, Фанто (мадяр). До великих фірм рахувались ті, що мали по кілька, до десятка, шибів. Але чи не три чверти нафтових гешефтів були одно-шибові підприємства, при чому часто й один шиб був власністю кількох спільників або цілого товариства на акціях ("шерах"), часто дрібних і спекулянтського типу.

За малими виїмками, значить, джерела ропи та її добування були в Галичині в руках "крайових", галицьких. Були це руки капіталістів більших і менших, здебільша поляків і евреїв. Треба додати, що коли почато добувати ропу на Лемківщині, то часто селяни затримали землю у своїй власности і зробились буржуями, арендуючи її нафтовим підприємцям за добру арендну плату і відсоток прибутків.

Добування ропи є лише одна галуза нафтової промисловости. Добуту ропу треба рафінувати, тоб-то хімічними і технічними способами очистити, дестилювати з неї чисту нафту, переробити різні складники на бензину, газоліну то-що, та спожиткувати відпадки. Лише передові нафтові компанії в Галичині, як Карпатське Товариство, Галіція, Східниця мали свої добре влаштовані рафінерії. Але таким чином лише малу частину — ледви може четтвертину — галицької ропи рафінували самі власники шибів. Понад три чверти добутої ропи власники мусіли зараз продавати до чужих рафінерій. Та рафінація нафти була в инших руках, инакше організована і мала характер великої капіталістичної промисловости. Рафінаційні компанії мали не лиш рафінерії, а також резервоари для ропи і труби (pipe-lines), щоб її зливати. Ризика не знали і платили по 15 і 20 відсотків дивіденди.

Найбільше галицької ропи рафінувала "Петролеа" — капітал віденський. В ній верховодили пани з віденської Kreditanstalt. Це була найбільша в Австрії фінансова інституція і для цілої середньої Европи щось таке, як для Америки є Морганові банки. Друга велика спілка рафінаторів мала назву "Краєвого Союза Продуцентів Ропи", але належали до неї лише ті більші нафтові товариства з своїми рафінеріями, а зрештою більшість становили капіталісти, що може й не бачили "шиба". Було ще з двацять компаній — теж різного австрійського капіталу. Але нарешті всунулись були до того бизнесу заграничні капіталісти, а саме Vacuum Oil Company, одна з тих компаній, що є "affiliated with Standard Oil". Збудувала в Шлезії і на Угорщині дві рафінерії і почала підривати австрійських рафінаторів. Боротьба закінчилась миром і утворенням справжнього тросту усіх рафінерій нафти під проводом Петролеї і Кредітанштальт.

Хоч галицькі нафтові джерела були єдині на всю Австрію, але лиш яка половина рафінерій була в Галичині, і з тої половини не всі в Бориславі й околиці. Друга половина була порозкидана по цілій монархії: під Віднем, в Шлезії, в Трієсті, на Угорщині та де-инде. Коли в 1918 році українці зайняли дрогобицькі терени, то захопили навіть не половину справи. Мали ропу, але щоби всю переробити на готові продукти, на те бориславські рафінерії не вистачали.

Між "продуцентами" і "рафінаторами" ішла зажерта боротьба, в якій ці останні мали завше перевагу. Коли ропа тече, то стримати не можна. Треба негайно віддати до рафінерії або резервоару, а ні, то виливається, вітріє і твердне. Цілі Тустановичі бували залиті грязюкою з шибів, бо рафінатори казали, що не мають місця на ропу. Роками нафтярі плакали і зойкали, що рафінатори навмисне не будують потрібних збірників, щоби марнувати ропу, забирати її за безцін і з другого боку підбивати ціну на нафту. Може й справді так було. Нарешті крайовий уряд Галичини збудував нафтярам якусь кількість резервоарів, але й того не вистачало, і першим паном над галицькою нафтою та зисками з неї залишилась Кредітанштальт.

За змінами по війні ми не стежили, але видні вони навіть з припадкових звісток. В першім десятилітті цього віку продукція ропи в Галичині швидко росла. В 1909 році дійшла до 2,000,000 тон. Після того швидко падає і в 1913 році лиш перевищила один мільйон, а по війні до цілого мільйона тон річної продукції вже й не наближалася. Проте "нафтових фірм" там понад чотириста. Між більшими трапляються нові імена — можливо зайдів з Польщі. Карпатське Товариство й инші старі компанії існують далі, але переросли їх нові, з осідком в Варшаві. Перша між ними і чи не найбільше тепер підприємство для добування галицької ропи є "Olej Skalny".

Після того, як Галичина відійшла від Австрії з її рафінеріями, польський уряд взявся будувати свої, державні, і помагати нафтярам, щоби розбудовувались. Звичайно, будовано їх також на польській території, щоб туди брати для перерібки сиру ропу, так само, як забирала її Австрія до себе і як роблять всі державні центри, що хо-

чуть привязати до себе окраїнні краї з їх сировиною. Нафтярам, яким колись виливалася ропа на луги і дороги, новий уряд догодив аж надто. Трицять рафінерій, що є в Польщі, для зменшеної продукції за багато, і приходиться їм стояти без діла. В 1932 році увійшов в життя закон, за яким уряд бере нафтову промисловість під своє управління. Мабуть ще порятунок нафтярам, але промисловість занепадає далі.

Нарешті, за польських часів, влилися до неї заграничні гроші. Рахують, що на цілу половину в ній тепер французький капітал. Мабуть тільки з імени польські ті нафтові компанії, що виросли в Варшаві. В "Олею Скальнім" має якусь пайку "Стандард Ойл" — чи власне теж її французькі філії. Але коли французи займають нафтову промисловість в Польщі, то це не значить, що вони сподіваються з цієї цілком хворої промисловости особливих зисків чи особливої нафти. Це один з тих політичних хабарів, які вони платять польській державі, щоби мати з неї політичного і військового союзника.

На всьому світі капіталісти та їх держави потребують нафти як рук і ніг і ока в голові. Потребують нафтових продуктів для промисловости і транспорту, на топливо і на мастило. Цілком необхідні вони для війни, для военних індустрій і транспортів, моторизованих частин, флоти, танків, аеропланів. За нафтовими джерелами і концесіями побиваються по цілому світі, одні одним з рук видирають. Пригадаєм лиш один приклад — яка ворожнеча настала була зараз по війні між Францією і Англією, як шкодили одна одній усіми штуками дипломатії аж до 1923 року. Кріваві війни були — наперед Франції з Туреччиною, потім між Туреччиною і Грецією, при чому турецькими руками воювали вже французи, а Лойд Джордж грецькими. За що? У великій мірі за нафтові джерела в Мезопотамії, що у той час ще й початі не були. Всі величезні зусилля і кошти — про людські жертви не казати — на те, щоб видерти британцям "як з горла" четверту пайку в майбутній експлоатації тої далекої ропи, що для неї треба було проводити труби через цілу сирійську пустиню.

В Галичині ті самі французи мають приступ до всіх джерел, а проте продукція падає і ціла промисловість наче завмирає. Або не можна її піднести або не варто їм. У той сам час вони дістали нафтові концесії в Румунії і продукцію почетверили! Чи через природну скупість і непевність галицьких джерел, чи через труднощі добування, а якось чужі капіталісти ніколи до неї не квапились. Не йшли би, мабуть тепер, як би Річпосполита не вміла видушувати з них політичних хабарів.

Галицька нафта має свою вагу для самого краю, для держави, навіть для деяких сусідних країв. В світовій капіталістичній політиці ролі не грає. Її надто мало. В українських статтях — та ще для "чужинців" — можна часто стрінути інформацію, що що-до нафти Галичина стоїть на третьому чи четвертому місці в світі. Правда, так написано в географіях Рудницького, але кого та нафтова справа взагалі обходить, той добре знає, як воно є. В 1900-1914 рр. Галичина давала в різні роки 1 до 3 відсотків світової продукції нафти; лише в трьох роках найбільшої продуктивности, 1907-1909, від 4 до 5 відсотків. З того часу світова продукція більш як потроїлась, а галицька впала більш як на половину. В 1924 році Сполучені Держави добули з землі 99,600,000 тон сирої нафти; Мехіко 21,600,000 тон; Радянський Союз 6,655,000; Іран (Персія) 4,600,000; Голандські Східні Індії 2,800,000; Румунія 1,800,000; Британська Індія 1,157,000; Венезуела 1,157,000; ще далі Перу і Аргентина, і після них Галичина — 670,000 тон, що не є навіть пів одного відсотка світової продукції. Або ж, для прикладу, цифри з 1934 року — американські, тоб-то ропа міряна не на тони, а на барили. В тім році Сполучені Держави випродукували тисячок барил 909,345; Радянський Союз 163,644; Венезуеля 142,072; Румунія 62,006; Іран 52,663; Голандські Індії 42,289; Мехіко 38,167; Перу 14,143; Аргентина 14,115; Індія 8,997; і нарешті Галичина 3,697. Галицька цифра є рівно два відсотки продукції стейту Оклагома або один відсоток продукції стейту Техсас. Що це значить для потреб світу, промисловости, комунікації, війни? Що з того, як би та продукція подвоїлась або потроїлась? Значно для галицьких "нафтярів", але для світових запасів нафти буде той сам наслідок, коли продукція ропи в Техсас збільшиться на один відсоток.

До того потрібна там нафта самому краєви і тій державі, що його має. Надвишка на вивіз буде все багато менша, як продукція. Світовий капіталізм побивається за ропою в таких краях, як Південна Америка, Персія, Мезопотанія, де нафтові джерела безмірно багатші і забрати можна мало не все. Венезуеля, де першу діру пробито в 1914 році, дає тепер трицять чи сорок раз стільки нафти, як Галичина.

Галичина є бідний край. Для чужих держав вона цікава як терен якоїсь майбутньої війни, куди наперед посилається розвідчиків добувати мапи і плани та пропагандистів добувати прихильність. Чужі капіталісти можуть мати її на увазі я ринок збуту — найбільш для якогось дешевого краму. Але ледви хто бачить в ній ласий шматок для придбання. Має трохи доброї землі — але й багато гір і підгіря — і має трохи ропи, непевної і глибоко. За те по береги перелюднена біднотою.

Підчас світової війни не розпинались за Галичиною ні Австрія, ні Росія. Військо російське ішло на Галичину не за її бідними багацтвами і не визволяти "під'яремну Русь", а тому, що через поразку Австрії і через гори Карпати був шлях до мети петербурзького імперіялізму — на Балканський півострів, до Царгороду і Дарданелів. Як би це могли були дістати в Петербурзі, то й не дивились би на під'яремну Русь. В Австрії завсіди хотіли мира з Росією і за вільну руку на Балкані й економічні привілеї в Азії завше готові були віддати цареви Східну Галичину. Був час, що навіть на випадок перемоги готовились заміняти її за щось ліпше — за Сербію чи добрий шмат Польщі. Як би перед обидві держави стануло було питання, чи хочуть Галичини, чи чого иншого, то мабуть без довгої надуми сказали би обидві: Галіцію беріть, а давайте що там маєте ліпше.

З Польщею инша справа тільки тому, що східно-галицькі пани землевласники, міщанство, начальство та всякі обиватслі і "оборонці Львова" є самі надто велика частина польської держави і надто велика в ній сила.. За що вони могли б віддати той бідний край, що все таки є підставою їх прибутків, доходів, влади і панування? Що для них ліпше за них самих?

TEN CENTS ДЕСЯТЬ ЦЕНТІВ

РОБІТНИЧА ГРОМАДА

ROBITNYCHA HROMADA

РІК II. № 6, січень 1938 Newark, N. J. Vol. II. № 6, January 1938

"Робітнича Громада" виходить що місяця в Нюарку, Ню Джерзи.
Адреса: "Hromada", 59 Beacon Street, Newark, N. J.
Передплата: один долар на рік, 50 центів на півроку, окреме число 10 центів

ВІД СТРАЙКІВ ДО БЕЗРОБІТТЯ

I.

Як би так справді злетів на землю той старий приятель нашої планети, що його письменники-фантасти називають "гостем з Марса", і як би зупинився він, наприклад, в місті Детройт, то напевне назвав би його містом божевільного народу.

Про Детройт, очевидно, на Марсі чували. Знає про нього цілий світ. Місто півтора мільйона народу, трицять індустрій, невсипучої праці й масового виробництва. Хто не чув про автомобільні фабрики Детройта, їх чудесну техніку та поспіх "збірних ліній", що можуть випускати по десять тисяч нових, блискучих автомобілів на день.

Коли так, то й на Марс доходили торішньої зими вісти про славні речі, що діються в Детройті. Адже почув про них навіть Конгрес Сполучених Держав і аж злякався, що держава в небезпеці! — детройські робітники не хочуть працювати! Таки не хотіли. Страйкували в фабриках залізних, алюмінійових і дерев'яних, в сталівнях, гамарнях, столярнях і різнях. Перестали робити машини, чоботи і цигари. Повиходили з готелів, крамниць, пралень і гаражів. Покидали працю шофери, молочарі, дівчата і, передовсім, автомобільні робітники: одинадцять тисяч в Гудсон-Компанії, двацять тисяч в Брігса, шіздесять-пять тисяч в фабриках Крайслерової Корпорації. Вісім її фабрик заняло шість тисяч чоловіка, зупинили машини, заперли ворота і вісімнадцять днів не пускали власників, не піддавались поліції, не корились наказам влади. На Кадилак Сквері сто тисяч робітників, прапори, музика, пісні, промови. Заявляють, що не скоряться всім силам світу і *працювати не будуть!* Було це в зимі 1937 року, ще рік не минув.

Знов зима, 1938. Знов збирається маса народу, сто тисяч, двісті тисяч тих самих робітників, знов лунає могутній голос робітничого Детройта. Завзяті! — сказав би фантастичний гість, злетівши на Кадилак Сквер. Та ба, слухав, цілком не та луна йде, що торік. Відкривайте фабрики, хочемо жити, *хочемо праці!*

Але помилився би гість з Марса, як би дав знати на свою планету, що в Детройті масове божевілля, самі не знають, чого хочуть. Ту саму наглу зміну він побачить в Толідо, Клівленді, Акрон, Питсбургу. Торік там не давали Детройтови робити автомоболів, бо не хотіли робити для них сталі, шкла, дерев'яних корпусів чи гумових коліс. Нині шукають нагоди робити сталь, шкло і гуму для автомобілів, яких нема. Та ба, навиворіт повернулось по всій широкій Америці, у всіх різнородних індустріях, що не мають ніякого звязку з Мишиген-ським промисловим районом. Робітники, що ще недавно самі не йшли до роботи і сторожили біля фабричних воріт, щоб нікого не пустити, тепер ходять попід заперті ворота і даремне ждуть, щоб вони відчинились.

Але гість з Марса, як звичайно, ніяк не може розчовпати дивних людських справ. З розуму люди не зійшли, цілком ні. Вони тільки не знають, що їх життям керує справді божевільна сила — економічний лад капіталізму. Він їх жене при роботі, жене від роботи, трівожить кожний день, і вони стараються його направити, нарозумити, налякати, вговорити, аби таки якось влаштувати собі при ньому краще життя. Не знають, що це неможливе і що шукаючи рятунку у цій біснуватій справі, самі мусять вести себе нелогічно, нині так і завтра инакше. Відчувають вже, що справа робиться безнадійна, але ще не знають чому.

II.

Ще не бувало в Америці стільки страйків, як торік. Для перших десяти місяців 1937 року Федеральний Департамент Праці підрахував, що через страйки було страчено 26,617,000 робочих днів. Це значить, що протягом тих десяти місяців кожного дня страйкувало пересічно яких 120,000 робітників. В червні та пересічна цифра перевищувала 200,000. Звичайно, одні страйки кінчались, другі починались, і весь страйковий рух захопив девілька мільйонів народу, всі сторони краю і кожну індустрію.

В Америці страйки не новина. Тормосили вони цілим краєм в 80-х і 90-х роках минулого століття. Це був час раптового зросту і розросту американських індустрій та багатіння індустріяльних власників. Фабрики росли, як гриби на дощі, робітників було не так бага-

то, вони були всюди потрібні і могли мати надію, що за свій цінний труд робітнича класа здобуде собі добру плату і добре життя. Бувало багато страйків в пізніших десятиліттях, звичайно в часи так званого добробуту, коли був попит на всі продукти робітничої праці, збільшалась продукція і росли капіталістичні зиски. Бачили їх робітники і страйкували, щоб частину тих зисків повернути до себе і таким чином поліпшати свою долю.

Але з тих робітників, що страйкували в 1937 році, — чи багато ще мало надію здобути кращу долю в житті? Часом добивались малого поліпшення в роботі чи платі, а звичайно аби не гірше, як колись було! У тих індустріях, де плата трохи краща, відбивали собі колишній заробіток, поврізуваний за роки індусріяльного занепаду. Домагались наче-то кращих умов праці, а справді — щоб не робились вони з дня на день тяжчі; передовсім, щоб не гнав людей нестерпний поспіх машин і праці. Тільки найбідніші робітники й робітниці — як прислуга в ресторанах або фабричні дівчата — добивались новини, тоб-то двох чи трьох доларів додатку до тижневої плати. Але різниця між $12 і $14 не така, щоб покращало життя людини.

Здебільша робітники в страйках перемагали, часто по завзятій боротьбі. Юнійні провідники підписували контракти і оповіщали перемогу. Разом з головами компаній давали заяви про індустріяльний мир, спільні інтереси капіталу і праці та кращі часи, що тепер настануть для всіх. Але після того всього — чи багато робітників ішло до роботи з почуттям певности, що їх сім'ї будуть мати прожиток хоч на рік? Про певне поліпшення і кращу долю не казати.

В щоденній боротьбі клас страйк є природна зброя робітників. Страйкують, коли робота надто нестерпна чи плата надто мізерна, так само, як нападена людина піднесе руку, щоб захиститися від удару. Коли людина завзята, то в боротьбі вона може навіть моментально переважити сильнішого ворога. Буває, що несподіваний і завзятий страйк дає робітникам тимчасову полекшу. Тому страйкували і ще будуть. Але в протилежність колишнім страйкам з надією на здобуття кращої долі — теперішні є основно безнадійні.

Надія була почасти оправдана у ті часи, коли капіталізм ріс і розростався, коли будував нові фабрики та інші виробничі засоби, раз-у-раз збільшав продукцію та находив для неї нові ринки збуту. Розуміється, зростали також кошти продукції і між ними ціна робочої сили, якої теж треба було все більше. Тому робітники могли мати надію на більшу плату чи кращі умови праці. Капіталісти могли їм це дати, цілком не надриваючи своїх зисків, які постійно і певно зростали.

Той час минувся. Капіталізм робітникам вже надії не дає, бо для нього самого надії немає. Він вже не росте, а переріс і похилився до упадку.

Основний факт є той, що з поміччю новочасної машинерії робітники можуть тепер виробляти більше всякого продукту, ніж індустріяльні власники можуть продати. Через те відома надпродукція, перевантажені магазини і безробіття для робітників, які для дальшого виробництва поки-що непотрібні. А що з невпинним розвитком індустріяльної техніки вирібнича машинерія раз-у-раз поліпшується, то й кріза безробіття мусять бути все частіші й гостріші. Але це ще не все.

Коли тої маси готових продуктів, що виходить з фабрик, власники не можуть всеї продати, то для них така надпродукція значить упадок цін і непевність зиску. Нині ще гроші горнуть, але що буде завтра? "Ю-Ес Стіл" Корпорація загребла в 1937 році "чистого зиску" $99.930,836 — мало не сто мільйонів і вдвоє стільки, як за рік перед тим. Але це був бизнес дев'яти місяців, і в останнім кварталі він підірвався. Продукція сталівень впала до третини того, що вони могли б продукувати, і на більше нема купця. Що буде в 1938 році, що далі? Чи будуть держави далі кувати собі зброю, фортеці і кораблі з американської сталі, чи ще вирвуть з під неї який чужий ринок? Чи будуть залізничі компанії купувати собі паровики, чи й старими не буде чого возити? Скільки сталі для автомобілів треба буде через рік, через два? Питання про завтрішній день стоїть перед кожною індустрією.

Тому власники-капіталісти вже не можуть збільшити коштів продукції, до яких належить також плата за робочу силу. Навпаки, щоб втримати зиски й витримати неминучі кріси, вони мусять кошти продукції зменшати. Що перше, то заводять кожну "поліпшену" машину, з автоматичним механізмом, при якому як найменше треба людської сили. Непотрібні робітники ідуть шукати роботи в другій такій фабриці, де при таких самих машинах вони теж невжиточні. А що друге, то остальних робітників перетворюють в автоматів, що сквапно, без віддиху, за рухом машини повинні виконувати призначене завдання, аби тільки продукувати як найбільше і найдешевше. Наслідок — ще збільшене вирібництво, ще швидша надпродукція, ще маса робітників на вулиці, ще непевніші для капіталістів зиски, ще більш пекуча потреба зменшити кошти продукції, — і так навколо і без кінця.

Це є те блудне і божевільне коло, з якого не має виходу капіталізм і немає виходу для робітників під капіталізмом.

III.

Були люди, що ще від 1929 року ставили питання: чи справді це тільки ще одна кріза надпродукції, після якої повернеться звичайний „добробут" аж до нової "кріси"? Чи в критичному стані капіталістичної економії вже будуть тільки коротші чи довші передишки? З тих чотирнацяти чи п'ятнацяти мільйонів робітників, що втратили роботу в 1929-1932 роках, скільки дістане ще її назад, а для скільки мільйонів роботи вже під капіталізмом не буде?

Для всіх нема й досі. Навіть в роки передишки 1936-1937 рахували в Америці вісім чи дев'ять мільйонів безробітних. Але ті два роки таки прийшли. Рушились колеса американських індустрій, потекли зиски власникам. Заворушилась робітнича класа, щоб відбивати втрачене за тяжкі роки, дістати пільгу в тяжких умовах фабричної праці, спинити скажений поспіх лінії".

В липні місяці ми писали в "Робітничій Громаді" про страйковий рух 1937 року, про його причини й мету, страйкову тактику, займання фабрик, капіталістич-

ну оборону, то-що. Писали ми также про поступ робітничої класи, який виявляється в тих страйках супроти давніших класових боїв в Америці, а нарешті про реальні здобутки:

"Але виступає в тому страйковому руху одно — майже трагічне — противенство. Така безмежна сила робітничої класи, а так мало вона для себе вимагає. І так мало здобуває навіть перемогами своїми".

"Можна б спитатися: нащо ж стільки труду, терпіння, самопосвяти і дїл хоробрих робітничої класи?"

Пишучи про страйкові здобутки, невеликі самі собою, "Робітнича Громада" зазначила, що й бажання робітників не виходили поза межі капіталістичного ладу:

"А розвиток такий, що де-далі, то все менше може капіталізм робітникам дати. Всяке облегчіння, від нього здобуте, може бути тільки тимчасове. Раньше чи пізніш підвишку плати рівноважить подорожіння прожитку. Лінію чи пояс не сама одна корпорація жене, а жене її конкуренція з другими корпораціями, з Німеччиною, з Японією. Нехай і юніїні контракти і державні закони гарантують робітникови плату і час праці, то вони не можуть йому гарантувати найважнішого — самої праці. Ще сьогодня рахують в Сполучених Державах сім до дев'яти мільйонів безробітних. Де певність, що їх не буде більше? Закриється ринок збуту, заведуть у фабриці нову машинерію, — і робітник мусить з фабрики іти. Отсе є основна справа: капіталізм доборовся до такого стану, що він не може забезпечити робітникови ні праці, ні прожитку".

В листопаді рахували вже десять мільйонів безробітних. Дванацять мільйонів робітників без праці стрічали Новий Рік. Передишка скінчилася. Що далі? Коли знов прийде друга? Скільки тоді робітників здобуде собі працю? Рахують технологи, що за останні роки машини замінили від 8 до 10 відсотків робітників, для яких була робота ще в 1929 році. А ті відсотки — це мільйони народу. А індустріяльна техніка творить машини все більш продуктивні і більш автоматичні. Чи пустять вони до роботи усіх тих, що загубили її в осени 1937 року, та ще тих, що даремне шукають по сім та вісім літ? Чи сотні тисяч молодих робітників, які що року підростають до праці, найдуть її під капіталізмом?

IV

Проте проти самої системи капіталізму робітники не виступали навіть підчас торішніх бурхливих страйків. Але поступ таки є. "Робітники вчаться помалу, але певно, бо вчаться з гіркого досвіду. Їх поступ повільний, але він нестримний і неминучий наслідок економічних змін в краю". Хоч які бурхливі та завзяті були ті страйки, але немало робітників відчувало їх основну безнадійність. Відчували, що тою тяжкою боротьбою вони можуть добитись облегчіння найбільш нестерпної кривди, але кращої долі не дібються. Ще несвідомо відчували безнадійність капіталізму.

Вчаться у теперішній скруті, що якісь права вони повинні мати, хоч нікому тепер не треба мати їх в наймах. "Хочемо праці!", "Права на працю, права на життя!", "Людські права вище прав власности!" — з такими і подібними гаслами виступає на Кадилак Сквері двіста тисяч робітників детройтських. Промовці говорять про нову катастрофу безробіття, злидні і голод. Робітники збудували всі ті будинки, всі фабрики, зробили для власників мільйони й більйони доларів, і в цю люту скруту мають право на працю і плату. На час безробіття домагаються знижки мешкального чинншу, мораторії довгів і передовсім негайної грошової допомоги від уряду. Це, кажуть їх право.

Так, робітники мають право — але не під капіталізмом. Коли вони набудували тих будинків і фабрик, то дістали за те заробітну плату, і більше права їм не признають ні капіталізм, ні держава. Коли їх праця власникам непотрібна, права не мають нінащо. Ніякі закони не визнають права на працю — бо закон нікому праці не може дати. Сам капіталізм вже цілком не може дати праці всім робітникам. Може дати допомогу, але на допомогу теж ніхто права не мав. Саме слово допомога означає ласку, добру волю.

Держава допомогу поки-що дасть, щоб не було зриву голодової маси. Але що далі? Чи на злиденній допомозі повинні доживати свого віку працездатні й робочі люди, які могли би творити подостатком всякого добра для себе, для сім'ї і для всього суспільства? А що буде, як не зможе держава дати тієї допомоги?

Гіркий досвід примусить робітничу класу додумати думку логічно до кінця. Коли вона збудувала всі будинки й фабрики, то чому їй належиться тільки ласкава допомога? Коли вона зробила вже для власників мільйони й більйони, то за те домагатись від них ще більше наємного ярма? Творити для них ще більше мільйонів і більйонів? Коли робітники збудували всі будинки, фабрики й машини краю, то за ними логічне право на все, що вони своєю працею створили. Але справжне право будуть мати аж тоді, коли створять відповідну робітничу організацію, яка матиме силу все те виробниче багатство забрати в свої руки і матиме здатність повести продукцію для вжитку і добра всього суспільства.

З приводу безробітної скрути "Робітнича Громада" може повторити те саме, що писала з приводу страйкового руху:

"Отсе основна справа: капіталізм доборовся до такого стану, що він не може забезпечити робітникам ні праці, ні прожитку. Тому раньше чи пізніше перед робітничою класою мусить стануги питання: капіталізм чи соціялізм? Права власности чи людські права? Чи повинна капіталістична класа на віки задержати собі всі індустрії як свою приватну власність і орудувати ними для своїх зисків? Чи мусить занидіти більшість народу в наємній праці, безробітті, на лінії поспіху?

"Права індустріяльної власности можуть бути скасовані, як були скасовані права царів, що в свій час теж здавалися вічними. Всі фабрики й індустрії збудовані працею робітників. Вони можуть продукувати тільки спільною працею робітників. Вони повинні бути їх спільною власністю. Повинні продукувати для вжитку всім. І вони можуть продукувати всякого добра подостатком для всіх".

ПРО ЯПОНІЮ, АМЕРИКУ І КАПІТАЛІЗМ

MADE IN JAPAN

З обрахунків Департаменту Торговлі Сполучених Держав можна бачити, що з року на рік напливає на тутешні ринки все більше японського краму. В 1932 році привезли його сюди на суму $134,000,000, в 1936-ім вже на $171,700,000. В 1937 році японський імпорт вже до кінця жовтня перевищив 175 мільйонів.

Відомо, що з чужих країв привозять сюди таке добро, якого не дає Америці сама природа: сиру гуму, тростяний цукор, каву, сирий шовк, рослинні олії, кожухи, вовну, то-що. Продуктів промисловости індустріяльній Америці не треба. З Японії вона імпортує передовсім сирий шовк — що-року за яких сто мільйонів доларів.

Але не його прибуває все більше. На диво зростає довіз фабричних продуктів японських. Везуть відтіля дрібний крам до "ланцюхових крамниць", соломяні капелюхи, дитячі забавки і все більше ткацьких виробів, вовняних і бавовняних. Самої, наприклад, бавовняної матерії вивезли сюди японські фабриканти в перших десяти місяцях 1937 року за $5,195,000; це вдвоє стільки, як за десять місяців попереднього року.

Америка має дуже добру текстильну промисловість. Проте японським капіталістам варт заплатити кошти перевозу через океан та дуже високе мито, і ще мають зиск. Може так бути тому, що кошти продукції в них дуже малі. Японські робітники живуть в хатах нетоплених в найгострішу зиму, стіни з дощечок, вікна з паперу. Живляться рижом та трохи фасолею, солодкою картоплею, морськими черепашками і морською хоттою. Мало коли робітник-фахівець заробляє цілого долара на день. За рахунком державного Японського Банку, наприкінці 1936 року пересічна заробітна плата в Японії була 60 центів на день для індустріяльного робітника, 20 центів для робітниці. При тому капіталісти вже добре взялися за ту масову продукцію, якою доси славилась Америка. Текстильну машинерію "поліпшили" до того, що робітник мусить доглядати ще більше веретен чи тканиць, як в Англії, і навіть більше, як в Америці!

Через те японська тканина робить конкуренцію британській навіть в далекій Африці, а в Сингапур, під британським стягом в Азії, можете купити сорочку японського виробу за 20 центів, тоді як така сама сорочка з Манчестер коштує долара. Через те ткацький виріб японський підриває ґрунт під найбільшим текстильним ринком Великої Британії — в Індії, і починає підривати під американським — в Америці. Через те саме японці могли продавати в Европі добрі біціклі по девять долярів, і через те саме, не дивлючися на тарифи, час і простір, в американських крамницях можна бачити стільки річей, зазначених як "японська робота."

Американська бавовна.

Ухвала Конґресу і підпис Президента могли б заперти порти для японського краму. Але не запруть, бо японські капіталісти не лиш продають в Америці, а й купують, і не могли би стільки купувати, як би не мали тут доларів за свій крам. До того їх держава відцлатила би, не пускаючи до свого краю товару з Америки. А після Британії і Канади Японія є третій найліпший купець на американське добро. В 1936 році продано його туди за $204,300,000. Торік — вже до кінця жовтня за $253,700,000.

Сполучені Держави експортують всяку всячину, але досить згадати головні, масові артикули експорту: сира бавовна; машинерія (індустріяльна, хліборобська і електричне знаряддя); нафта і нафтові продукти: автомобілі, цілі і частини; хімічні продукти: заліво і сталь. Всього чимало продукують до Японії, і йде туди инший крам.

В південних стейтах Сполучених Держав було торік під бавовною 33,736,000 акрів землі, а до 1933 року, тоб-то як ще Президент Розвелт й його Секретар Хліборобства Волес не казали заорювати урожаю, плантації займали понад 40,000,000 акрів. До тої боротьби держави з урожаєм "бавовняна країна" Америки давала щороку близько 60 відсотків світового запасу бавовни. І ще тепер дає коло 45 відсотків. В 1936 році "бавовняні фармери" взяли за своє жниво $979,000.000, а в роки перед економічною крізою здобували ще більше. На бавовні, кажуть, стоїть вся економія Півдня, торгівля, банки, залізниці, міста, весь капіталістичний добробут. Але бавовну треба продати.

Традиційно Америка експортувала 60 відсотків своєї бавовни і постачала її до текстильних фабрик по всьому світі. Ще в сезоні 1932/3 з 13,000,000 в'язанок (по 500 фунтів в'язанка), що зібрано на тутешніх плантаціях, продали коло мільйона до Франції, близько півтора мільйона до Англії, звиш півтора до Німеччини і найбільше, 2,322,000 в'язанок, до Японії. Та ще понад мільйон в'язанок до Китаю, де між фабрикантами багато японців. Треба їх шанувати, бо за купця бавовняним фармерам все трудніш і ціни їм падають стрімголов.

Скорчились їм ринки збуту і впали ціни, коли капіталістична скрута 1929 року позамикала силу ткацьких фабрик в краю і за кордоном. Щоб "рятувати фармерів", тоб-то їх зиски, Президент Гувер установив FARM BOARD, який три роки скупляв "хліборобську надвишку", тоб-то бавовну і пшеницю, що на них не було покупців з бажаними цінами. Чотириста мільйонів коштувала державу та штука. Щоб далі рятувати фармерські зиски, Президент Розвелт і Секретар Волес пішли на великий саботаж 1933 року: не досить, мовляв, в магазинах складати надвишку, якої фармери не можуть продати за добрі гроші, а треба знищити, зруйнувати, створити недостачу, і тоді ціни підуть в гору. У той час урядова "ААА" платила бавовняним фармерам, щоб заорали четверту частину плантацій, на яких вже добре підросло. Знищили 4,470,000 в'язанок на ниві.

Щоб далі рятувати зиски плантаторів, уряд три роки давав їм субсидії, нехай не садять "надвишки", і давав на кожний фунт бавовни позичку, щоб не мусіли його продавати нижче 12 центів. Коштувала "ААА" втрое стільки, як Фарм Борд, але — природи не перемогла.

Прийшов 1937 рік і з ним такий урожай, як ще не бувало! З 34 мільйонів акрів зібрано 18,200,000 в'язанок бавовни—більше, як коли збирали з 44 мільйонів акрів! На бавовняних біржах, серед південних політиканів, в Конгресі, в Білім Домі — трівога, алярм, паніка! Урожай! Ще він тільки показався в літі, а вже Конгрес ухвалив наглих $130,000,000 на рятування бавовняних фармерів: на позички по 9 центів на фунт, щоб не продавали дешевше, і на доплату до кожного фунта, що продасть нижче 12 центів. А в осени урожай здійснився страшніший, як в літі загрожував, і ціна на ринку впала до 8 центів — нижче, як бувало за Гувера. Вже Президент, Секретар Хліборобства, голови "ААА" і урядові економісти знов всі забалакали про "вкорочення надвишки", "контролю продукції" та "планове господарство" — попросту дальше спустошення. Вже Містер Волес має для Конгресу наглий законопроект, щоб—все одно, яким коштом — негайно залишити облогом ще два чи три чи чотири мільйони акрів бавовняних піль, аби тільки не дати природі вродити більше, як 12 мільйонів в'язанок. За Волесовим планом мусить нарешті опустіти яких десять мільйонів акрів землі, на якій до його "ААА" цвіла бавовна.

Коли американський уряд іде на такі жертви і подвиги, щоб задовольнити своїх бавовняних фармерів, то хіба може він відганяти від їх дверей купців з Японії? Волес рахує, що в Америці залишилось з давніх жнив 5,500,000 в'язанок бавовни, на яку купця не було, а після осіннього урожаю "надвижка" зросте принаймі до 9,500,000 в'язанок. Залишати ще те, на що є купці? Цілком ціни не буде. А останніми роками все трудніше пробитися на заграничні ринки. Коли в Вашингтоні зорювали продукцію і підбивали ціни, то користали плантатори в Індії, Єгипті, Аргентині і передовсім в Бразилії, де вони покинули збіжжя чи каву і мільйони акрів засадили бавовною. За кордоном вже продукують яких 10,000,000 в'язанок більше, ніж продукували перед американською "ААА", та продають за дешевшу ціну — яка коли є на світовім ринку, а не за ту, якою в Вашингтоні хочуть рятувати південних плантаторів. Британські, німецькі і французькі капіталісти волять купувати в краях, яким можуть зате продати продукти своїх фабрик. Колись чужі краї забирали що-року коло 8,000,000 в'язанок американської бавовни, ще в перші роки кріси коло 7,500,000, після "ААА" 6,000,000, в сезоні 1936/7 вже лиш 5,000,000, і будуть брати все менше, в міру того, як зростає продукція де-инде.

Тільки вірні японці навіть в останніх чотирох роках брали що-року пересічно по 1,800,000 в'язанок. Як не рахуйте, а для бавовняних фармерів це кожний раз яких сто мільйонів доларів і підтримка цін на ринку. Торік певно взяли більше, бо бавовни треба для виробництва пороху і на уніформи для салдатів в Китаю. Беруть і платять, все одно що кривавими руками. Але щоб могли платити доларами, мусять тут продавати свій крам. Тому порти для них відкриті, а мита й тарифи їм не перешкода. Їх робітник такий дешевий, що японським капіталістам оплатиться купити в Америці бавовну, везти за океан, переробити в своїх фабриках, привезти ткацькі продукти назад сюди і продати з зиском. А що ті японські нитки і тканини відбирають роботу від тутешніх ткачів, це для міжнароднього капіталістичного бизнесу найменш важне. Не вони одні без роботи.

На нашому Півдні

Ледви треба казати, що плантатори, великі чи малі, і бавовняні біржевики, і південні політикани, і "південний блок" в Конгресі, і Конгрес, і Секретар, і Уряд, — всі стоять в цій справі на становищі капіталізму, під яким вся продукція служить не для вжитку людям, а для зиску власникам. Дехто з жахом бачить наслідки, хоч не бачить коріня справи. Сенатор Бора в промові 3-го грудня дав дуже людську критику саботажного законопроекту. Але корінь справи є в економічній системі капіталізму.

Як би не вона, то урожай радість би викликав, а не паніку. Не треба би руйнувати, ні вивозити до Японії, як би люди продукували для свого ужитку. Коли в літі вже перші ознаки урожаю викликали нові проекти нищення, писав професор хліборобської економії в Корнельськім Університеті, Джеймс Е. Бойл (BOYLE): "На Півдні живе сорок мільйонів народу. Щоб ті люди мали досить робочої одежі, досить пошивок на подушки, простирал на ліжка, фіранок на вікна, і досить звичайного хатнього убрання для всіх хат на Півдні, — на те було би ще за мало цілого бавовняного жнива 1938 року. Навмисний саботаж 4,500,000 в'язанок бавовни був гріх, помилка і злочин". Далі він пише: "Коли ААА проголосила на Півдні надпродукцію і важку надвижку та казала заорати четвертину посадженої бавовни, можна було бачити з фотографій, що заорювали її люди в дранім' яхмітті". А заоравши, сотні тисяч робітників стратили роботу на бавовняних полях.

На всі жертви і подвиги іде уряд, щоб фармери мали $12 за 100 фунтів бавовни. Але за зібрання сто фунтів з поля фармери платять своїм робітникам 75 центів, а то й менше. Добрий робітник може зібрати від сходу до заходу сонця 200 фунтів, жінка 100, діти, що покидають там школу на цілу осінь, щоб збирати бавовну, від 15 до 75. Очевидно не можуть купити тої бавовни, яку садять, збирають, чистять і вяжуть.

Це є основний факт капіталізму: робітнича класа, яка як заробітну плату одержує лише малу частку тієї вартости, яку продукує, може купити лиш малу частину продуктів своєї праці. Тому власники, щоб їх продати, мусять побиватися за заграничними ринками. "Не дратувати Японії!" — писав генерал Гю Джонсон, — Японія є один з головних ринків, які ще залишилися для нашого Півдня. Хліборобський Південь виріс на бавовні і залежить від неї майже так, як риба від води. Не продавати японцям бавовни значить те саме, що з злости на другу людину відкусити собі палець."

Хліборобський Південь — це очевидно плантатори-власники, а не їх робітники, що на спеці 100 градусів, повзаючи по землі, пораненими руками збирають ба-

вовну. Для зиску власників і для вирібництва японського пороху, стріляти китайців.

Питання про бойкот

Звістки про повітряні напади на китайські міста; про те, як гинули тисячі людей від бомб і кулеметів, скерованих в гущу тамтешніх вулиць; про забивання безборонної людности, жінок і дітей; про лютий терор японської салдаччини в нападеним краю, — викликали були в чужих краях думку про бойкотування японських продуктів. Певна річ, що воно могло б завдати напасникам важкий удар. З продажі своїх продуктів в инших краях вони мають чужу валюту, за яку можуть купувати сировину для своїх фабрик, для военних індустрій, для вирібництва зброї й амуніції.

Британська Імперія і Сполучені Держави Америки укупі купують більш, як половину японського експорту. Тому в Англії, в британських домініях і в Америці була мова про бойкот. В Англії вже перші звістки про кріваві діла японські глибоко схвилювали громадську думку. Кожний день різні в Китаю збільшав жах і огірчення. Вже в вересні промовці на масових мітінгах агітували за бойкот японських продуктів. Закликали до нього проповідники в багатьох церквах та пацифістичні товариства. На початку жовтня Конгрес Лейбор-Партії (в Борнмаут) ухвалив резолюцію з закликом "до всіх британських громадян, щоб не купували японського товару і таким чином виразили свою ненависть до японського варварства". Газети важно остерегали японців, щоб масакрами в Китаю не ображали почувань світу, який купує їх крам і може перестати.

Але вже в жовтні уряд дав знати, що він цілком не похваляє бойкотової кампанії, яку японці можуть зрозуміти як "неприязний акт" та готові відплатити: перестануть купувати продукти британських індустрій, вовну з Австралії, то-що. Газети, які до того часу самі містили заклики до бойкоту, мало не всі гостро виступили проти агітації, що робить клопіт урядови, може заподіяти велику шкоду британській промисловости та ще доведе Японію до одчаю. Бойкотовий рух скінчився нічим.

В Америці він був багато слабший і не треба було урядової гальми. Вистачило, що преса виступила дуже рішуче і майже єдинодушно, щоб змалювати благодаті торгів японських та страшні для Америки шкоди, як би їх не було. А що найважніше, то Японія "наш ринок", вона купує "від нас", від американських капіталістів.

Справді, не тільки від "нашого Півдня" бавовну забирають японські добродії. Купують в Сполучених Державах нафту і нафтові продукти (в 1936 році за $30,000,000), машинерію, автомобілі, залізо, оливо, шкіру, фарби, всякі хімікалії і всяку всячину. А капіталізм доборовся до того, що в краю нема кому купити. Не дратувати Японії!

Різня в Китаю і світовий капіталізм

Як би дві держави хотіли стримати різню в Китаю й завоювання мирного краю, то просто заборонили би продажі до Японії — і вже руки наїзникам скручені.

Японія є природно бідна країна. Має промисловість, але не має для неї сировини. Не має бавовни, вовни, гуми, ніклю, цини, меркурія, і мусить діставати їх з чужих країв. Майже не має нафти: імпортує 90 відсотків. Звіз три чверти заліза мусить імпортувати навіть для мирних індустрій. Майже цілком не має олива і довозить собі більш, як половину цинку і мало не половину міди, алюмінія і дерева. Ще купує за кордоном третину машинерії, і 80 відсотків автомобілів в Японії є або імпортовані цілі або складені з імпортованих частин.

Без металів нема армат, рушниць, багнетів, нема танків, ні кораблів военних. Без бавовни нема пороху, нема бомб. Без газоліни і мастила не полетять аероплани, не можна перевезти салдатів й амуніції. Як би японські капіталісти не могли купити за кордоном сировини, не було би лютої смерти в Китаю. Але вони купують і їм всюди продають. Кругло рахуючи, ціла третина японського імпорту приходить з Сполучених Держав, і друга третина з Великої Британії, її домініїй і колоній.

Ще в жовтні Генрі Л. Стимсон надрукував статтю про "Кризу на Далекому Сході", в якій дав докладну характеристику японського імперіялізму в Азії й теперішнього злочинства в Китаю. Застерегаючись, що мілітарної інтервенції він не хоче, бувший Заграничний Секретар Сполучених Держав писав:

"Але це не значить, що едино можлива є бездіяльність або ганебне потурання тому злу, що там чиниться. Є факт жалюгідний, що японський напад підтримують люди з нашої власної нації і з тієї другої великої демократії світу — Британської Спілки Народів. І не тільки що активно підтримують, але ця підтримка має таке основне і переважне значіння, що як би не вона, то ще сьогодні можна би японський наїзд стримати."

"Нападаючи на китайців, Японія не може ніяк обійтися без помочі стороннього світу. Хоч вона має всі засоби для вирібництва кожньої зброї, але не стає їй для того вирібництва аж надто багато сировини. З того погляду вона дуже вразлива. Про її запас нафти шкода й говорити. Цілком не має гуми. Залізної руди ледви має на сему частину своїх мирних потреб, і майже не має бавовни. Друга особливість її економічного становища є та, що вона купує припаси тих необхідних для неї річей від небагатьох держав і що найголовніші продавці є Велика Британія і ми."

"Сотні тисяч хоробрих китайців стоять сьогодні в бою запеклім і безнадійнім. Газетні вісти приносять раз-у-раз докази їх завзяття, відваги й самопосвяти. Але новочасна війна є справа машинерії й амуніції. Ті хоробрі люди не мають иншої зброї опріч рушниць і кулеметів, що їх двигають на собі. Навіть для тої зброї не вистачає їх мізерний запас набоїв. Їх артилерія аж надто бідна і цілком її мало. Їх аероплани тільки дрібний уламок тої повітряної сили, що мають вороги. Танків китайці не мають. День в день градом сиплються на них бомби ворожих літунів, яких вони не можуть прогнати; не можуть порівнятися з тою масою артилерії, що засипує їх гарматними кулями; не мають чим стримати танків, що пробивають їм бойову лінію. Своїм дотеперішнім змаганням вони задивували світ. Але коли їм приходиться безнадійно битись проти такої переможної сили, то тільки через нас."

"В світлі фактів я мушу поставити американському і британському народам питання: чи вимагає того добро американської нації й добро британської імперії, щоб ми помагали Японії вигубляти — її щоденними способами

— хоробрих британських вояків, — не казати вже про цивільне населення Китаю, яке вона люто тероризує? Чи на те зійшов у нас державний провід, що не може найти простих способів міжнародньої кооперації, які б стримали нашу участь в тій різні?"

Відповідь дали рапорти Департаменту Торговлі: "наш експорт" до Японії зростав, все більша "наша участь в різні". Газети, що друкували Стимсонів заклик, вже давно заглушили його гвалтом, щоб не руйнувати нашого ринку, нашої бавовни, нашого Півдня.

На 6 жовтня наш Президент сказав в Шікаго прекрасну промову про те, який нині світ настав. Про "панування терору й міжнародньої беззаконности". Про напасні держави, що їм нема закону. Поламали контракти Ліги Націй, пакт Келога, умову Девяти Держав, всі святощі. Докоряв їм за "інвазію чужих територій", за "нещадне убивання жінок і дітей" і за "потоптані цвіти культури". Рішуче заявився за мир, закон, "святість договорів й утримання міжнародньої моральности". Заповів "позитивие зусилля, щоб встановити в світі мир" та завести "кварантину проти епідемії світового безправства".

З зацертим духом слухав цілий світ. Нарешті позитивне зусилля! Кварантина! Яка саме? Економічний бойкот? Заборона експорту до Японії? Стримання кредиту? Не знати, але щось вже задумав Президент Сполучених Держав. Скоро вияснилося, що задумав він тільки сказати ще одно казання грішному світу та як приклад указати йому свою моральну і праведну державу. Ні практичну політику ці проповіді впливу не мають і не перешкодили постачати до Японії знаряддя для топтання цвітів культури.

Від перших стрілів в Китаю — в місяці липні — до кінця року Вашингтонський Департамент Закордонних Справ вислав до Японії силу силенну нот з протестами, осторогами, докорами і моральною наукою. В деяких Секретар Гол захищає американців в Китаю від напасти, а здебільша повчає японську державу, як треба в світі жити: не втручатися до других держав, не вживати проти них сили, лагодити суперечки, шанувати договори, утримувати мир, не зброїтися. Отак робити, як Уряд Сполучених Держав, що знає тільки святі договори, дружбу з сусідами, закон, моральність, гуманність.

Разам з моральною наукою відходять до Японії кораблі навантажені матеріялом, який напевне втрунеться в життя китайських сусідів. Департамент Торговлі звідомляє, що що-до "матеріялу, який має вартість у війні", експорт до Японії в 1937 році, проти попереднього, подвоївся або й потроївся. До кінця жовтня вивезли туди: заліза і сталі за $38,572,000, залізних прутів (на дріт) за $1,266,000, чорної сталі листової за $1,410,000, цини в плитах за $3,608,000, газоліни за $2,455,000, нафтових мастил за $4,100,000, пасажирських автомобілів за $3,750,000, вантажних за $3.534,000, і так далі. Заліза й сталі справді забрали велику силу, бо купують їх у формі відпадків і решток, які перетоплюють у своїх гутах. В осени була в газетах звістка, що деякі залізниці відмовляються перевозити "скреп" з Бофаловської стальової округи до порту, бо тижнями не можуть розвантажити вагонів — кораблі не устигають забрати таку масу. 11-го січня на ріці Делавар коло Филаделфії почато набірати на німецькі кораблі 2,500 тон повітряних бомб, що посиплються або на Барселону і Валенсію, або на китайські міста.

Хто ж чинить спустошення і різню в Китаю? Була би неправда і несправедливо казати, що американці. Капіталізм всюди однаковий і всюди держава старається для нього. Невил Чемберлен теж балакає про сумління світу, пише протести в стилі Кордела Гола і добре дбає, щоб через те не було шкоди для експорту на Далекий Схід. В вересні Ліга Націй (цілих п'ядесять держав!) "урочисто осудила" повітряне бомбардування китайських міст, бо гинуть безборонні люди, жінки і діти, і "зжахнувся цивілізований світ". Але даремне китайці просили урочистих панів в Женеві, щоб Ліга не допустила своїм державам постачати Японії засобів для бомбардування. В жовтні знов п'ядесять держав урочисто судили Японію за поламання їх святих договорів і навіть "висловили моральну підтримку Китаєви". Але й натяку не зробила свята Ліга, що не годиться підтримувати японців залізом і бомбами. В листопаді, на Далеко-Східній Конференції в Брюселі, п'ятнацять держав ще раз прославили благодаті миру, осудили вжиток збройної сили, запропонували Японії помиритися з китайцями, і для мирного вжитку постачають їй далі аероплани, газоліну і колючий дріт.

Прибідешня війна

Не має ні межі ні міри для капіталістичної класи, коли вона чує зиск. Перед нічим не стримається і стриматися не може, бо під капіталізмом зиск власників є єдиний мотив і єдина ціль продукції. Зиск творить праця робітників, але щоб заміняти його за гроші, треба продукти робітничої праці продати, чи то, як кажуть, робити бизнес. "Бизнес є бизнес", і капіталістична класа буде його робити де може, аби гроші. Коли бизнес добрий, буде його робити з злими ворогами, на шкоду свого краю, ба й на власну шкоду, коли користь є зараз, а від шкоди є надія ухилитись. Давно сказано, що за 20 відсотків прибутку капіталіст скочить в огонь, за 50 відсотків готовий на кожне злочинство, а за 100 відсотків сам собі петлю заложить на шию.

Злочинство в Китаю і петлю для себе роблять американські та інші капіталісти, коли постачають японським засоби для різні китайців й завоювання їх краю. Перша мета наїзників, то здобути для японських індустрій сировину, яку їх власники мусять тепер купувати в чужих краях. В самих північних провінціях Китаю, що найближчі до Японії, є багатющі поклади вугля і заліза, а страх їх треба для японської стальової індустрії. Вже доси добували китайці коло 20,000,000 тон вугля річно, а японські капіталісти, звичайно, зможуть китайськими руками добути скільки їм треба. Резерву залізної руди в Шансі, недалеко копалень антрациту, оцінюють геологи на триста мільйонів тон, а в сусідніх провінціях ще на двічі стільки. Коло півтора мільйона тон заліза вже тепер витоплюють в китайських гутах, і продукцію можна піднести. Джерела нафти ще ледви початі. Плантації бавовни в Гопей, теж на півночі, і в долині ріки Янгце продукують до 3,000,000

в'язанок річно. Китайська бавовна ще коротка й шорстка, але агрономія знає способи, щоб поліпшити якість і збільшити урожай. Думають, що до кількох літ японці можуть мати з самого північного Китаю яких 3,000,000 до 5,000,000 в'язанок, щоб замінити ними американську бавовну та ще експортувати.

По-друге, звоювавши Китай, японці можуть зачинити славні "відкриті двері" до японського бизнесу, що їх доси мали капіталістичні здобичники всіх країв. Коли вони вже давно не розщарпали нещасної країни, то тільки тому, що кожна держава заздрісно стримувала другій руки. Тому так побиваються за "територіяльну цілість і політичну незалежність Китаю", але з "відкритими дверми для всіх". Тому ще раз забезпечили китайську недоторкальність і свої двері урочистим Вашингтонським Договором Дев'яти Держав 1921 року. Тому таке праведне обурення, що японці подамали. Через ті відкриті двері британці, японці, росіяни, німці, французи, американці та італійці захопили собі добру пайку в китайських будинках, фабриках, копальнях, залізницях, мійській господарці, в банках і торговлі. Чужі "інтереси" в Китаю оцінюють на два до двох з половиною мільярдів золотих доларів. Через відкриті двері сторонні капіталісти привозять на продаж свій крам. З Сполучених Держав в 1936 році експортовано до Китаю товару за $46,000,000. Поки-що до Японії продають пять раз стільки. Але на будуче надія була на Китай. Країна більша за Европу, чотириста мільйонів народу і останній в світі великий "свобідний ринок". Та ось японці готові заперти двері.

Таким чином японська перемога в Китаю значить для сторонніх капіталістів передовсім втрату величезного ринку. Нова китайська влада, яку вони настановлять, може найти десятки способів, щоб викурити їх конкурентів і віддати цілу країну для японського бизнесу й експлоатації.

На тім не кінець. Доси японські фабриканти мусіли купувати в чужих краях мало не весь сирий матеріял, а проте на чужих ринках продукти японських індустрій своєю дешевизною підривали грунт під иншими. Що буде, як в Японії будуть мати свою сировину, дешеву, добуту руками злидарів китайських? При дешевизні робочої сили в Японії і масовій продукції японський крам — нижче всякої европейської чи американської ціни — залле світ і загрозить світовому капіталізмови на всіх ринках.

Тому так само, як в Европі, так на Далекому Сході і на океанах *буде війна.*

Автоматична машинерія і посліх робітничої праці дають все більшу масу продукту на продаж. Хто його купить? Певно не робітники, що одержують як п'яту чи шесту частину вартости продукту. Не дванацять мільйонів безробітних в Америці. В Японії не ті злидарі, що заробляють по пів долара на день. Всюди треба за граничних ринків, а їх все менше, все тяжче за них змагання. Але без них — ще більше непроданих продуктів, упадок цін і втрата зисків. А кінець капіталістичних зисків — значить стримання продукції, руїна і кінець капіталізму. Він може себе рятувати тільки світовою різнею.

Що вона неминуча, це знають у всіх столицях. З Новим Роком Президент Сполучених Держав зажадав від Конгресу мільярда доларів на оборону держави, і Конгрес дає цілий мільярд, і дасть другий — передовсім на нові воєнні кораблі і на зброю для них. Всі газети проти війни і всі похваляють воєнне готування. Адже Японці збroяться! В січні ще зріс експорт заліза і сталі до Японії! Узброївши ту Японію і давши їй силу для завоювань, американські капіталісти збroять Америку, щоб рятувати їх шиї від японської петлі. Підіймають патріотичний крик за могутню американську флоту, щоб могла битись з японською, зробленою з американської сталі. Користають на експорті до Японії і користають — як виявила Комісія Сенатора Найя — 20 "чистих" відсотків на воєннім кораблі американськім. А як прийде люта смерть, то не до них, а до робітників.

Війни не відхилять миролюбні настрої і проти-воєнні резолюції. Пацифізм тепер в Америці популярний, бо росте експорт до Японії, продають бавовну, вивозять сталь і переговорюють про продажу машинерії за п'ядесять мільйонів доларів. Але коли без японського ринку ціна бавовни впаде до п'яти центів, то перші плантатори закричать про жовтих ворогів. Коли продана японцям зброя і машинерія забере "наші" ринки збуту і ще кілька мільйонів робітників стратить роботу, то не трудно переконати їх, що винні японці. А напевне зникне пацифізм, коли над Манілою зявляться хижі літуни японські з такими бомбами, як кидали на Нанкін і Кантон. Коли робітнича класа світу хоче охоронити себе від тієї жахливої загибелі, яку принесе їй майбутня війна, то мусить усунути основну причину — капіталізму. Лиш тоді, коли працюючі люди почнуть продукувати всяке добро для свого вжитку, а не для зиску власників, лиш тоді не загине людство в божевільній різні за торги, ринки і ціни.

РОБІТНИЧА ГРОМАДА

місячник присвячений питанням робітничого руху і соціялістичної науки

Видає

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКА РОБІТНИЧА ГРОМАДА

в Ньюарку, Ню Джерсі.

Редактор *М. Цеґлинський.*

Адреса:

"HROMADA"

59 Beacon Street, Newark, N. J.

Передплата: один долар на рік,
50 центів на пів року.
Окреме число десять центів.

Шляхом міжнародньої інтриги

Історія повторяється

Був на Україні 1918-ий рік. Була війна, стала революція, наренті прийшли німці, мадяри, австріяки. Настав з ними Павло Скоропадський, була йому честь і слава. Були йому на Софійській площі молебні, гвардія німецька, паради військовії. Вітають Пана Гетьмана "Союз Земельных Собственников" і "Союз Представителей Промысла, Торговли и Финансов"; полтавські землевласники, київські цукроварники, біржа одеська; князь Голіцин, граф Бобринський, князь Кочубей. Поздоровляють з недалеким "возрождением России" генерали Денікін і Краснов. Від імені дружніх держав вінщують фельдмаршал Айхгорн, генерал Гренер, барон Фон Мум, граф Форґач. Кайзер Вільгельм наділяє медалею. Слава його Свїтлости Новому Монархови!

Було колись, і не дурно було. На Україні дві окупаційні армії — пів мільйона німецьких й австрійських салдатів. Вивозять руду, метали, худобу, м'ясо, хліба тридять-п'ять відсотків. Збройні стички при реквізиціях. Заводять німецькі генерали порядок. Підбирають адміністраторів з бувших царських чиновників й офицерства. "Земельні закони" фельдмаршала Айхгорна. Повертаються поміщики до своїх маєтків. Гетьманські старости виганяють людей на роботу на панських ланах. Військовою силою відбирають зерно, худобу, знаряддя, — повертають панам шкоди заподіяні аграрною революцією. Вганяють по селах гетьманові "карні загони", здирають контрибуції, розстрілюють непокірних, січуть різками, мстять за революцію. Пімста за пімсту. Селяни грабують фільварки, нищать засіви, рубають ліс. Німецька команда розпускає по краю свої військові частини. Обезброїння людности, масові арешти, жорстокі екзекуції. Судять цілу Україну німецькі польові суди. Виходять повстанці з лісів. Бої від села до села. Полягло двадцять тисяч німецьких салдатів, забитих селян ніхто не рахував. Горіли поміщицькі маєтки, підпалені селянами, горіли села під огнем німецької й австрійської артилерії, горіла вся Україна в огні повстань. Українська трагедія 1918-го року.

Історія повторяється, — казали в старовину. Історія повторяється, — доповнив Карл Маркс, — перший раз як трагедія, другий раз як фарс.

1937-ий рік в Америці. Вітають Данила Скоропадського, сина. Знов загриміло: Слава Його Свїтлости Пану Гетьманичу! Тільки замість двірських балів — chicken dinners в параквіяльних залях. Замість російсько-української аристократії — Доктор Лоньо, Отець Пуньо і Отець Тиндиримди. Німецьких фельдмаршалів та амбасадорів цісарських замінили Фон Кузь, Фон Драгинда і Фон Федитник. Замість Кайзера з медалею — дячиха з букетом. Обновилася як фарс боротьба проти Гетьмана. Замість запеклих повстанців в очеретах — нервуються націоналісти при пиві. Замість Тютюнника і Зеленого — Мишуга, пан доктор. Замість обрізанів і кулеметів — гістерика: москаль! малорос! ренегат! масон! рятуйте! Замість післати "карательный отряд", Пан Гетьманич казав проголосити, що "Коновальцеві націоналісти" є байстрюки.

Якого треба Гоголя, щоб вмалював американські карикатури українських трагедій!

Гість з Берліну

Але сміх не бере. Мало не чвертть століття побивається українська еміграція в Америці, щоб собі причепитись до міжнародньої політики. Делегації, меморіяли, віча, лекції, резолюції, — все до "міжнародного положення" і все даремне. Ніхто й не помічає. Аж чи не перший раз оце понадобилась міжнародньому інтриганству ця наша бідна еміграція, — і вона того не помітила. Не помітила навіть, як тому інтриганству вона послужила. Не помітила, що не звичайну патріотичну комедію цей раз відограно, як все тут грають. Не помітила, що не звичайну свою пакість вона повинна цей раз зробити людям на Україні, а кривавe, міжнародне зло. Тому треба про це написати.

Чого приїздив сюди Данило Скоропадський? На початку всюди заявляв, що приїхав познайомитись з американськими інженірськими методами, і при нагоді, як стане часу, рад бачити також українську еміграцію. Але його власний "Наш Стяг" містив докладні відомости про все, що він тут робив, — за днями, за годинами і навіть (в Детройті) за мінутами. За два місяці свого побуту в Сполучених Державах він і не подивився на ніяке інженірство. На бенкеті в Филаделфії сам признався, що ще "п'ять літ тому залишив інженірську працю і віддав всі свої сили національній роботі" ("Наш Стяг", 20 листопада).

Інженірську неправду сказав був очевидно тому, бо ще не знав, чи в Америці йому вдасться, і як би не вдалося, то він лише до машин приїздив. Але як найцілився в п'яти містах люди готові приняти його за Його Свїтлість Престолонаслідника, тоді сміливо неправду перемінив: "прибув по наказу Батька, щоб ознайомитись з роботою Гетьманців-Державників, як рівнож з життям і працею цілої української еміграції." Але на життя і працю еміграції він теж не дивився. Та публика, з якою тут стрічався, є дуже мала і ненатуральна частина еміграції. Гостина в Отця Пароха, обід в готелі, бенкет під церквою, казання попів і плескання в руки не є нічим життя і праця.

Деякі українські газети здогадувались, що приїздив скріпляти гетьманський рух в Америці. Але нащо той рух кому здався? Тутешні Гетьманці Державники

мають воєнні уніформи задля парахвіяльних балів і на війну вони не підуть, хоч би їх було десять на одного. Різні делегати з Европи скріпляли тут свої рухи, щоб мати з них деякого долара. В Берліні наших доларів не треба, Данило їх не збирав і може навіть лишив тут в кого яку валюту. Чого ж він приїздив?

Протекція римської церкви

Не знаєм, скільки "гетьманців" в Канаді, але в Сполучених Державах ця порода людей трапляється дуже нечасто і лише в Шікаго, Детройті і Клівленді. Та й там цілий Союз Гетьманців Державників міг хіба постачити ті "свити уніформових гетьманців", що волочилися за Данилом по богослуженнях і бенкетах. Справді привітання і рекламу влаштувала йому уніятська церква. Зрештою й до того часу кволий Союз Гетьманців Державників вигрівали під своїми рясами різні Отці Каноніки. Тепер вони правили для гостя урочисті служби, сажали його на парадних фотелях, вітали з амбон, робили в церковних залях бенкети, показували парахвіянам "Його Світлість Престолонаслідника", казали плескати в долоні, — і взагалі це була їх справа.

В поклонах уніятського духівництва людині православної віри деякі газети бачили не лиш дивовижу, а й наче порушення католицької правовірности. До того дехто здогадувався, що тим престолонаслідником обдарував Америку Гітлер, який католицьку церкву утискає. Ненатуральне привітання пояснювали гетьманськими симпатіями епископа Констянтина та деяких попів, що в їх, мовляв, ті політичні симпатії переважили навіть їх повинність для церкви.

Та ледви воно так. Правда, Констянтин теж возився з гостем з Берліну і співав йому за вечерею "многоліття". Його найближчі духовники прилюдно обіцяли вірність "божим дітям" Скоропадським. Але дальші попи звичайно не поспішають за епископською політикою. Коли їм вигідно, то й редактора "Свободи" визнають за божу дитину. Проте цей раз били чолом Гетьманичеви, хоч націоналісти-"безбатьченки" страшили, що за "зрадницьке діло" покарають, тоб-то будуть робити збитки на парахвіях. Православного берлінця вітали нижчими падамдонками, як власного владику. Світили йому очима такі кремезні каноніки, що вже безпечно могли би на старість в сірка очей не позичати. Католицькі ударники Василяни ледви оглядаються на примхи епископа. Більшим шумом, як тут, стрічало Скоропадського уніятське духівництво в Канаді. В Галичині коло "Української Держави з Гетьманом Павлом" пеклуються лиш три газети: "Нова Зоря", "Укр. Бескид" і "Правда", — всі три крайнекатолицькі.

Неминучий висновок, що політична машина католицької церкви взяла фамілію Скоропадських під свою протекцію та що уніятські попи в Америці мали наказ зробити тут всі потрібні Данилови штуки. З якої речі? Поки-що підкреслимо тільки сам факт, що один кінець міжнародньої інтриги був в якійсь католицькій канцелярії в Римі.

Ніякої закавики не могло бути в православній вірі "божих дітей". Коли Святий Рим бачив собі пожиток, то нераз вже підтримав не то схизматиків, а й єретиків, ба й султанів турецьких. "Здоровий церква має шлунок", — казав Гете. Стравить ще сотню таких гетьманів і не зашкодить ні своєму здоровлю, ні сумлінню.

Вітання Престолонаслідника

В Сполучених Державах Скоропадський заїздив до п'яти міст. За "Нашим Стягом" вітало його в Детройті коло 1,200 осіб, в Шікаго кількасот, в Клівленді близько 300, в Филаделфії коло 150, в Ню Йорку коло 150. Коли від офіціяльної статистики відняти всі "коло" і "близько" (в Ню Йорку справді вечеряло 110 ротів), то поза Детройтом ледви дійде до тисячі душ. Для порівнання досить сказати, що в Филаделфії Народний Союз має сам понад тисячу членів, є сорок українських товариств і п'ять Народних Домів, з яких один в своїй залі нераз збирає тисячу голов. В Шікаго і Детройті багато більші колонії, і ще більша в Ню Йорку, де на українських маніфестаціях бувало вже по дванадцять тисяч народу, хоч приймали участь навіть не всі організовані групи.

Якість не краща за кількість. На сотку вітаючих нюйорчан "Наш Стяг" назвав сім попів з родинами і п'ять дяків. Решта паламарі, старші брати і сестри, гробокопи, Лонгин Цегельський, то-що. Незвичайних п'ять придніпрянців. В Филаделфії виключно та тісна компанія, що тулиться коло церкви й манастиря, з попами на покутті. В Клівленді і Шікаго ще трохи простих парахвіян. Трохи "бизнесменів" тої вроди, що їм однаково кого вітати, аби показати, що їх стати на два-три долари за вечерю. По кілька так званих американсько-українських інтелігентів, що теж на всяких зборищах рекламують укупі з патріотизмом свою адвокатську фірму. Про детройтську компанію прийдеться сказати окремо. Всюди инде привітання мало характер парахвіяльної оказії. Багато більш многолюдні і помішані були паради в Канаді, про які тут не говоримо.

В Ню Йорку було голе "урочисте приняття". В Филаделфії окрім того концерти й вечері в двох манастирських школах. В трьох инших містах мандрівець также обідав або вечеряв в Отців Парохів і з ними їздив в гостину до різних "панства", тоб-то заможніших парахвіян і амбітних бизнесменчників. В Детройті був концерт. Головна всюди штука урочисте приняття, тоб-то вечеря в церковній залі або в готелі, за якою давали гостеви хліб, сіль і квітки, співав церковний хор і промовці голдували.

На п'яти урочистих приняттях промовляли: 15 попів, 3 поповичі, 3 инші "американсько-українські інтелігенти", один службовець (розвідчик) у Форда, 5 Гетьманських Кошових (ті сироти лише до хліба-

соли), дівчина з Католицької Ліги, Олекса Шаповал, два "представники німців", одна дячиха і Лонгин Цегельський.

Більшість промовців ніколи не виявляла ніякої цікавости до Скоропадських і очевидно дуже мало про них знала. Знечевля всі заговорили, навіть не вислухавши, що гість скаже. Всі промови були на один штиб. Попівська ораторська школа і на цей раз не гальмувала звичайної словесної роспусти. Що-до змісту, то передовсім всі оратори "проливали сльози радости" та иншими неприродними способами старались виразити особливу втіху, що "оглядають і чують" сина старого Скоропадського.

Що-друге, то раз-пораз повторяли, що обидва Скоропадські є справжні й законні царі для всіх українців. Довести це без чуда трудно, і оратори не доводили, а просто вигукували титули і прикметники. Батько в Берліні — це Славний Наш Гетьман, Великий Гетьман, Гетьман Всієї України, Ясновельможний Пан Гетьман, Його Світлість Пан Гетьман, Проводир Українського народу, Верховний Вождь, Будівничий Держави, Найвищий Володар, Лицар і Монарх, Правитель України ,і так далі. Син Данило — Достойний Гість, Великий Гість, Вельможний Пан Гетьманич, Син Ясновельможного, Наслідник Гетьманів, Дорогоцінний Діямант, Державний Муж України, Воплочення Ідеї, Ваша Світлість, Син Його Світлости, Правний Представник Трону, Законний Представник Держави, Єдина Законна Влада, і раз-пораз Український Престолонаслідник, без міри і стиду.

Нарешті, оратори запевняли про свою "до скону" вірність і відданість обидвом берлінцям та гаряче бажали їм, щоб як найшвидше вони сіли в Київі на Троні.

Це не були політичні зібрання. Не було викладу ніяких громадських думок, ні заклику до громадського діла. Не було навіть пропаганди монархізму. Промовці, яким двацять літ Скоропадський не снився, раптом провиділи, що він їм Єдиний Монарх. Поштиві парахвіяни, які ще вчера не знали, що він є на світі, повинні були плескати в долоні. Зазначім і цей факт: попи скликали своїх людей лише на те, щоб гучно проголосити, що вони визнають Скоропадських за вождів і царів; і також — трохи тихіше, але виразно — що хочуть, щоб на Україну ішла німецька війна, жах і смерть. На довід, що є такі люди, всі промови надрукували і всі зборища сфотографували.

Здавалось, що в урочистих ораторів залишилась кришечка стиду. Говорили лише від свого імени. Ніхто не вдавав, що репрезентує щось більше, як тих три долари, які дав за вечерю. На приняттях Гетьманича не було представників жадної організації чи товариства. Але видно йому за мало було голдування Отців Понятишина й Сембратовича з приятелями. Хтів доводу, що за вождя й царя його тут визнають всі українці. Казав це в кожній промові, і кожний раз попи "бурхливими оплесками" потвердили йому, що вони їдять, вітають і фотографуються як представники всіх українців в Америці.

Промови Престолонаслідника

Людям, які наслухались Націоналістів-Неврастеніків, державний Данило приніс деяку пільгу. Не скреготав зубами, не плював кров'ю і залізом, нікого не різав. Не називав безневинних слухачів непереможними легіонами, не продавав їм ворожих трупів по два долари за голову і не казився на могилах борців. Не збирав грошей.

Зате з усіх його промов не довідаетесь нічогісінько. Дякував за привітання і собі вітав від себе, від батька і від "гетьманського руху". Хвалив за патріотизм, за національну свідомість, за попівський авторитет. Болить йому серце за Україну, бо була батькова держава, впала, але знов буде. Треба відбудувати, треба сили, скріплення, державного підходу. "Рух" все це робить, тримає прапор державної ідеї, то-що. Провідна думка: хоч може на світі не все гаразд, але Батько, Син і Рух постараються.

Нікого не переконував, нічого не навчив. Очевидячки говорив перед тими людьми в Америці, але не для них. Говорив для когось иншого.

В кожній промові запевняв, що його вітають "як найширші кола українського суспільства за океаном". Ось два приклади, з Клівленду і Филаделфії:

> "Я радий, що мені приходиться виступати перед українськими людьми різних політичних і релігійних переконань, як рівнож перед людьми, що належать до різних суспільних клас... українськими патріотами, що зібралися щиро-сердечно привітати мене, що репрезентує на американській землі Батько свого і Гетьманський Рух..."

> "Я зворушений тим приняттям... Бачу, що прийшли сюди не тільки організовані гетьманці, але також представники інших українських течій..."

Ту неправду сказав в с ю д и, де був. Для кого? Певно не для своїх слухачів. Вони знають краще за нього, хто вони є. Запевняв когось, хто не знає, що за Монарха і Вождя його визнають всі українці в Америці, всі класи, всі віри, всі партії. А попи з дяками кожний раз "громовими оплесками" посвідчили йому, що неправда є правда.

Також кожний раз запевняв, що його "гетьманський рух" в Европі це не відомий гурток в Берліні, а "всенаціональний державний рух". Вони там "плетуть сітку зв'язків серед цілого здорового українства", "притягають до своєї роботи всіх національно-думаючих українців", творять "організаційні рямці для цілого визвольного руху". До них горнуться патріоти, молодь, вояки, люди з усіх партій, "всі здорові, активні і творчі сили українства". Не назвав ні одної людини, але заяви такі, наче справді Павло з Данилом є сітка, рямці, центр і "керівна ідея" всього народу. Звичайно, хотів попишатись перед публикою, яка про його царство не чувала. Але коли й ту неправду вона вітала "бурею оплесків", то

наче-то свідчили йому тут всі класи українців, що їх земляки в краю теж визнають берлінську фамілію за Вождів і Царів.

Що третє, то хоч "Україна роздерта на чотири части", але трьох частин ні разу не назвав. Але кожен раз заявив, що "наш найбільший ворог є московський большевизм" і тільки большевиків повинні всі "безкомпромісово поборювати". Чому? Не казав і не доводив. Проти найбільшого ворога вистачило йому кілька фраз, які не стосуються до України, але зате належать до словника німецького фашизму. Казати, що "большевизм загрожує нам зовні і розкладає наш національний організм унутрі", є нісенітниця, коли "ми" не німці. Хіба допіру загроза, як на Україні большевики вже двадцять літ? Що "ця хвороба загрожує цілому культурному світови", це ясно лише для імперіялістів німецьких, що ніби-то хочуть розносити всюди свою Kultur. Всяким иншим людям треба би сказати, де саме той культурний світ, в чім його оборона і в чім загибіль. Тість з Берліну тільки повторяв націвські гасла, наче для когось зазначав, що до підданих йому українців в Америці можна говорити проти большевизму з становища Гітлера.

Нарешті, в кожній промові підкресляв, що "наближається світова заверюха" і "новий світовий вибух" та що "в будучих подіях ми мусимо активно виступити". Знов не сказав своїм слухачам, що таке вибухне, для чого, і як їм виступати (навіть Отців Понятишина і Сембратовича не вербував до уланів). Говорив до них, але не для них. Дав знати, що в Америці він заповів похід німців на Україну та що тутешні українці "бурхливо плещуть" не лиш Гітлеровим теоріям, а й майбутньому ділу.

Це зміст американських промов Скоропадського. Перекласти їх на чужу мову, то німець чи англичанин оголить їх з порожніх слів і прочитає справжній зміст. А саме, що українці в Америці всіх вір, клас і партій визнали двох Скоропадських за своїх царів і вождів. Єдинодушно посвідчили, що так само визнає їх вся "сила українська" в Европі. І разом з своїми берлінськими монархами всі просять для України німецьких багнетів і повітряних бомб. За таким посвідченням приїхав сюди Скоропадський, і попи йому дали, від імени всього народу.

Документи на дорогу

Описи "урочистих принять" містили чотири українські органи католицької акції в Америці, але між ними филаделфійська "Амернка" зберегла деякий такт і міру. Як газета доволі розповсюджена не хтіла може в живі очі писати читачам очевидну неправду про речі, які вони могли добре бачити. "Наш Стяг" в Шікаго і "Укр. Робітник" в Торонто є водночас католицькі і берлінсько-гетьманські органи й укупі з "Укр. Зорею" в Детройті відповідальні лише перед своїми Отцями Парохами. Могли Отці закріпити на папері всю урочисту неправду й додати ще такої, як гостеви з Берліну треба везти до дому. З брехні попи не мруть, — каже приповідка.

Про його візити в п'яти парахвіях писали як про "поїздку Престолонаслідника" і "тріюмфальний похід Гетьманської Ідеї за океаном". Самі виконали наказ свого міжнароднього центра, але писали, що до приняття Вельможного Пана готувались "місцеві українці в Филаделфії", "організації міста Клівленду" та "українська громада міста Ню Йорку". Про парахвіяльні оказії друкували, що урочисто зібралися "визначні члени української колонії" та "чільні представники колонії" та "цвіт української колонії".

Містили повні тексти попівських голдувань й зазначали, що при кожнім новім титулі для Ясновельможного і Повноправного та при кожнім натяку на війну лунали оплески — рясні, гучні, бурхливі, громові. "Невгаваючі бурхливі оплески" навіть таким Демостенесам, як Отець Понятишин і Лонгин Цегельський. Десять раз описали, як Його Світлість всі привітали "бурями оплесків", греміли "Слава", співали "стихійно", і "вся саля затряслася від оплесків, як став Вельможний Син Гетьмана Всієї України". Друкували його промови як державні документи і зводили підсумки тріюмфів:

> "В кожній місцевости, де перебував серед Українського Народу Син Гетьмана України бодай кілька днів, Його вітали ентузіястично. Вітали Його особисто, вітали Його Батька, Будівничого Української Держави... З незвичайним натхненням маси українського люду вітали Гетьманську Родину... То були українські монархісти, українські націоналісти, українські радикали, навіть деякі вчорашні українські комуністи... так вітала молодого Гетьманича американська Україна." ("Наш Стяг", 20 листопада)

За такими документами приїздив Скоропадський: за друкованим і фотографованим доказом, що він визнаний Вождь і Цар для "американської України", для "мас люду", для всього "українського народа". І що всі гаряче прагнуть того, що й він, — війни, крови і смерти на Україні. Нехай це фальшовані попами документи, але він їх дістав.

Еміграція і край

Але яке воно може мати значіння? Нехай би навіть правда, то хіба в світовій політиці рахуються з бажаннями українських людей в Америці? Розуміється, що ні. Яка сила в тих людей окрім "моральної", тоб-то жадної? Тому даремне посилали делегації, ухвалювали резолюції й писали домагання до "міжнароднього положення".

Навіть на земляків в рідним краю еміграція звичайно впливу не має, — не лиш українська, а не мали його такі сильні й серйозні групи, як ірландська і жидівська. Сміх казати, що фарс урочистих принять міг би додати Скоропадському поваги в людей на Україні. Але загально відомо, що — навпаки — на еміграцію може впливати край. Тому можуть повірити сторонні люди, що тутешня штука з наглим

монархом є відгук якихось справжніх думок і бажань на Україні. Хто йме віри фальшивим документам з Америки, той легко схилиться до такого пояснення.

Доводилось бачити таке. На східній стороні нью-йоркського Подолу гордовито іде по вулиці молодий чоловік в шовкових штанах, зелені з халявами чоботи, на пазусі мережана величезна звірюка. Хто це? Українець?

— Gosh, do your people dress that way in the old country?

Молодий чоловік був з'явище цілком ненатуральне так для української еміграції, як для самої України. Але американська людина, що не може оправдати такої одежі ні кліматом, ні модою, ні красою, — готова бачити в ній українство.

Як люди, як робітники, як американські громадяни, як переселенці з України, — з всякого погляду і з сотні причин — українці в Америці не повинні би пустити Скоропадського в хату. Не повинні би хтіти світової різні; ні для свого рідного краю такої смерти і такого жаху, як дознає тепер Китай; не повинні би хтіти царів, Гітлера, фашизму; не повинні би вітати гостя з Берліну з такою програмою. Коли ж привітають його як свого царя і вождя, тоді в чужих краях можна викласти справу так: бачите, як прагне Україна війни і жде завоювання з Берліну, коли те бажання перемогло океани, перемогло десятиліття еміграції, перемогло вплив Америки й американського громадянства, перемогло класове чуття робітника і в людей людські почування, і охопило навіть давніх українських переселенців в Америці!

Хто знає, той скаже, що факти не ті і тому логіка крива. Ні над Дніпром, ні над Дністром, ні понад Великими Озерами американськими не тужать українські люди за Скоропадським, так само, як не носять зелених чобіт і звірюк на пазусі. Але сторонні люди того не знають. До них він поїде з фальшивими документами і кривою логікою.

Воєнна пропаганда

Ледви ще для кого тайна, що німецький імперіалізм намірився на південний схід Европи: на Австрію й Чехословаччину, і далі на Балканський Півострів і на Україну. Де далі поступають воєнні готування, чим ясніше видко, за чим посягають берлінські державники і кудою збіраються кинути огонь війни.

Серед великих приготувань військових, економічних і дипломатичних свою меншу службу сповняють пропагандисти для країв прийдешнього завоювання. Це, звичайно, свої люди для тих країв і повинні робити в них настрій прихильний для завойовників, що ті, мовляв, принесуть всяке благо, якого там можуть люди хотіти. За кордоном вони повинні робити славу, наче то помочі з Берліну в їх краях кличуть і домагають. Це дає Гітлерові "моральне право" на війни й завоювання: адже посилає військо не лиш за добичю для своїх капіталістів, а на рятунок людям, які його просять. Розуміється, кожна держава вживає собі таких помічників, коли їй треба. Також не треба думати, що лиш українці бувають готові до таких послуг. Руських, румунів, мадярів, то-що, певно на берлінській службі більше, як земляків, яких врешті є кілька груп. Відомо, що тим цінніші такі агенти, чим більша їх повага в своїм народі. Тому часто помагають собі значними, представницькими чи популярними титулами. Це речі старі, як світ, дарма що урочисті оратори "проливали сльози радости", що дожили бачити Данила. Не він один.

Що Павло Скоропадський і його "гетьманці" є здавна на утриманні і службі німецького штабу, не так загально відомо, що доводити це прийдеться ніби тоді, як би хто з їх зважився заперечити. Група це мала і поки-що неважна. Практично ледви може вести яку пропаганду на Україні, і як що переживання останніх двацяти літ там ще не затерли памяти по "Гетьмані", то й память лишилася препогана. Львівська "Нова Зоря" признає, що на диво він непопулярний навіть в Галичині, навіть в тамтешніх націоналістів і фашистів. "Гетьманський рух" вертиться там в вузькому колі крайне-католицьких однодумців епископа Григорія, людини теж широко непопулярної.

Можливо, що описи й фотографії тутешніх парад підбичують становище групи перед берлінським штабом: поїхав, зробив що треба і привіз докази. Може в Варшаві будуть ними переконувати тамтешніх полковників, щоб перекинули свою ласку на Данила, що поможе їм краще за їх гетьманів, коли він аж в Детройті здужав покорити собі українців. Та все це внутрішні справи "Батька, Сина і Духу". Головне — вжиток тутешніх "урочистих принять" в гітлерівській воєнній пропаганді за кордоном.

Коли Гітлер з своїми Sturmtruppen німецького капіталізму доси не кинув у світ огню війни, то лише тому, що його військові порадники бояться союзу так званих ситих держав, які надобували собі досить і хочуть в мирі заживати. Тому вже другий рік вся закоплонна політика німецького уряду скерована на те, щоб дістати з Лондону "вільну руку" для завоювання Австрії, Чехословаччини, балканських країв чи України. Засоби тої політики це, за словами Викгема Стіда, pressure and persuasion.

Загроза війни на заході Европи; небезпека морських і повітряних рейдів на англійські міста; примус для Британії тратити кошти на зброєння; галт берлінських державників за колоніями; їх спілка з мілітаристами Італії і Японії; шкоди для британських власників в Еспанії, — все це і таке инше є "натиск", щоб в Лондоні нарешті спекались клопоту і пустили німецьку державу на схід Европи. "Умовляння" — це тисячі німецьких послів і посланців до Англії; дипломатів і підбрехачів, писак, лекторів і навіть спеціяльно муштрованих найомок, які повинні переконувати лапів англійських, що лиш Гітлер може завести "на схо-

ді" лад, і тільки як тим сходом добре наситяться німецькі капіталісти, тоді обидві імперії заживуть сито і дружно. Окрема надія на британських консерватистів, між якими є крайні зубри, що не поділяють поширеної там огиди до фашизму і можуть піддатись уговорюванню і натискови.

Серед тисячі Гітлерових ротів в Англії можуть прислужитись також гетьмани з самого Сходу. Навіть з "Нашого Стягу" (4 грудня, 1 січня) можна довідатись про "діяльність д-ра Коростовця в Англії". Їздить по краю і читає в консервативних клюбах доповіді про те, що британський уряд повинен поєднатися з фашистами усіх країв, бо, каже, "в Німеччині перемогли національні сили під кермою Гітлера, в Італії — Мусоліні, в Еспанії вони переможуть під кермою генерала Франко, а в Україні під кермою Гетьмана".

Знають британські політики, які це національні сили, і ледви повірять на слово переможцеви Скоропадському. Будуючи свою імперію, немало британці натворили таких гетьманів в Азії, Африці. Ще в 1922 році, коли їх компанії хотіли видерти від турків нафтові землі в Іраку, англійська преса відкрила, що "тисячлітні права до престола" має там Емір Фейсуль. Не до 1918 року сягали Фейсульові права, а до царів Вавилону, в глибину тисячеліть перед Христом! Розуміється такому Законному і Повноправному британці помогли, Фейсуль дістав престол, а вони нафту і все инше. Не зараз повірять, що то Україна хоче Гетьмана з Берліну.

За доказ послужать газети і фотографії з Америки: документи, що й за морями українці, давні емігранти, американські громадяни, робітники, — а й вони визнають Скоропадських за Вождів і Царів, просять на Україну Гітлера і молять в нього війни. Може не лиш в Лондоні будуть показувати, а й де-инде. Хто там у тих столицях знає, як тут робляться урочисті приняття і тріюмфальні походи? Хто знає Отців Понятишина і Сембратовича, Лонгина Цегельського і Михайла Федитника, — чи є вони, чи не є представники "мас українського люду"? Хто знає громадську ціну тим людям, що били чолом Скоропадському? А нехай хто підозрить, що воно комедія, то все одно світова політика не керується бурхливими оплесками наших Отців Духовних. Але як треба буде міжнароднім облудникам, то й ті фальшиві документи витягнуть і розголосять перед своїми народами, що нехай буде тим бідним українцям їх воля, коли вони так просять Гітлера, війни і смерти. Аж з Америки просять!

Нитки міжнародньої інтриги

Перша нитка виходить з Берліну, з одної з багатьох канцелярій для военної пропаганди. Чиновник в бурім мундирі приймає доповідь якогось землячка про те, що ще українців в Америці можна би вжити для цілів Фірера. Бурі мундири рішають вислати Данила Скоропадського і призначують кошти.

Але хто його знає в тій Америці? Зав'язується перший вузлик в Римі. В одній з багатьох канцелярій для католицької політики за кордоном монсіньйори згоджуються зробити Гітлеровому агентови протекцію. З якої речі? Можна сумніватися, чи й проти комунізму римські політики хочуть самі їхати на такій непевній коняці, як Пан Гетьман. Скоріш можна допустити, що італійські фашисти казали монсіньйорам зробити ту вигоду для своїх союзників в Берліні, а ще скоріш — що це просто ділова справа між німецьким урядом і католицькою церквою. Незгода між ними цілком не така, щоб виключати щоденне порозуміння і практичні гешефти: за протекцію Данилови в Америці націсти можуть десь зробити католицькій ерархії теж якусь практичну вигоду. Для обох сторін, кінець кінців, справа дрібна.

По наказу з свого міжнароднього центра уніятські попи роблять тут всі штуки, що потрібні гостеви з Берліну. Зводять до нього парахвіян, говорять що йому треба, потверджують що він каже, фотографують, описують і дописують в газетах. Таким чином дають йому документи на довід, що наче-то представники "мас українського люду", всіх клас, вір і партій, мають Скоропадських за Вождів і Царів та гаряче прагнуть "світового вибуху", щоб посадив їх на "Київський Трон".

З тими документами він і такі, як він, будуть їздити по европейських столицях, ходити задніми дверима і доказувати кому зможуть, що українські люди — навіть в Америці — просять на Україну Гітлера, фашизму і війни.

Війна

Львівська "Нова Зоря" (12 грудня) передрукувала з віденської газети Der Morgen лист купця з Шангаю, писаний в час боїв в тому місті. Приведем короткий уривок:

> "Я пережив чотири роки великої світової війни зі всім її страхіттям, але не бачив аж такого жаху й аж такого немилосердного мордування, як тут. Руйнування й винищування людей відбувається тут у величезних розмірах. Ні одна, ні друга сторона не бере вівого в полон, але японці перші зачали це робити. Так, як вони ведуть війну, не вів її ще ніхто в нових часах. Не задля якоїсь тактичної або стратегічної цілі, а просто щоб здеморалізувати китайців, вирізують японці тисячі китайських жінок і дітей та безборонних некомбатантів... На короткий час я був виїхав у Нанкін. А як вернувся, велике тримільонове місто було вже купою руїн. Шпиталі, школи, місії, приватні доми були зруйновані. Було одно пекло полуміні, диму, смерти, божевільного нищення й руйнування, палення й мордування."

Таких вже в Китаю вісім місяців. Так само будуть воювати союзники японської салдатчини — італійські й німецькі фашисти. Така буде тепер кожна війна.

Що попам війни любі й бажані, це історики завважили давно. З великого горя людського їм росте багатство й авторитет. Але чи хочуть того горя українські люди в Америці? Люди, робітники? Щоб був такий Китай на Україні? На всьому світі?

До читачів Робітничої Громади

(ЛИСТ РОБІТНИКА З КАНАДИ)

Перечитав я ще раз з увагою програму товариства "Українська Робітнича Громада" в Нюарку, і хочу написати з того приводу пару слів, щоб поділитись з читачами своїми думками. Програма написана ясно і зрозуміло для кожного думаючого робітника, що вміє читати по українськи. В ній сказано ясно і недвозначно, "що в людському суспільстві робітники є окремою класою, яка має свої спільні інтереси, відмінні від інтересів инших клас, і з окрема, що між класою робітників і класою капіталістичною була, есть і мусить бути боротьба; у тій боротьбі товариство стоїть твердо на грунті інересів робітничої класи". А далі, що "як організація соціялістична товариство визнає, що та боротьба мусить завершитись перемогою робітничої класи і що перемога буде лиш тоді, коли замість капіталістичної системи продукції настане соціялізм". Теж коротко і ясно накреслено різницю між капіталізмом, коли гуртова продукція служить для приватної користи і зиску, — і соціялізмом, що є така форма громадського ладу, в якій люди всяке потрібне їм добро продукують гуртом і для загального вжитку.

Чи все те, що сказано в програмі, є чужі справи для українських робітників в Сполучених Державах і Канаді? Коли добре справу зрозуміти, то не повинні бути чужі. Варто серйозно над ними подумати. Адже ми, робітники українці, тут живемо і працюємо, і всею своєю долею і недолею зв'язані з тутешньою робітничою класою. Усіх робітників однаково опанував капіталізм, і від приватних власників індустріяльного багатства залежить, чи мільйонова маса людей може працювати, заробляти, їсти і жити. Чи мало й ми вже досвідчили на собі тої кривди, що є неминучим наслідком капіталістичного ладу? Пам'ятаймо, що нинішнє лихоліття, безробітність, голодування, війна, фашизм, є конечні з'явища капіталізму. Не один призадумається, чи не можна тому якось зарадити. Щоби зарадити лиху, треба усунути його причину. Щоби зарадити лиху, яке творить капіталізм, треба боротися з капіталізмом. Не поможе лихо направляти та латати діри такими чи инщими законами з усякими реформами. Треба скасувати цілу капіталістичну систему і замінити її новою, соціялістичною системою продукції, яка запевнить усім робітникам повний продукт праці та захоронить їх від недостатків і, що гірше, від тривоги перед недостатками. Соціялізм є повсесвітна справа всіх робітників, в тім числі й українських, і тому вони повинні боротися за справу соціялізму там, де живуть, працюють і де їм діється кривда.

Не легкий спосіб на соціялізм відкрила Українська Робітнича Громада в Нюарку, коли в програмі визначувала для своєї діяльности провідні ідеї і перші завдання. Таке в газеті "Робітнича Громада" немає заманчивих обіцянок і солодких слів, а сказана правда про соціялізм. Видко "Робітнича Громада" не дбає, що не сподобається може кому її наука, чи хто її налякається. Правда, муху легко спіймати на мід, але для соціялізму не мух треба, а людей, які чесно і щиро бажають, щоб він настав.

Тому я відзиваюся до всіх читачів і прихильників "Робітничої Громади", щоб серйозно звернули увагу на ті перші намічені завдання в програмі товариства, яке її видає, а саме оці завдання Української Робітничої Громади в Нюарку:

1. об'єднати тутешніх робітників українців, що в своїй спільній громадській діяльности хочуть стануть на робітничому грунті, тоб-то на грунті класової боротьби, і визнають соціялізм за її остаточну ціль;

2. поширювати соціялістичну думку і знання між земляками-робітниками в Сполучених Державах і Канаді;

3. докладно познайомитися з сучасним станом робітничого і соціялістичного руху в світі, передівсім тут в Америці, — і після того:

4. приняти в цім руху і в боротьбі робітничої класи за своє визволення і за соціялізм відповідну свідому і активну участь.

Маючи на увазі ті цілі, я звертаюся з гарячим покликом до читачів "Робітничої Громади". Бачимо, що ні одна з існуючих українських організацій в Сполучених Державах чи в Канаді таких завдань собі не ставить і вже тому не може їх сповнити. Правда, є люди, що жалують "бідних робітників" і навіть називають себе соціялістами, але при тім вони відкидають науковий соціялізм Маркса та замикають очі на клясову боротьбу, яка нині всюди лютує, і надіються на співпрацю клас — що робітники й капіталісти можуть ще спільно і взаємно собі помогти. Але не може бути співпраці між вовком і вівцею. Капіталіст і робітник не рівня. Капіталіст пан, робітник наймит, кожний толкує справу з свого становища. А що їх становища мусять бути ворожі одно одному, то й не може бути спільної платформи для співпраці. Тому балачки про співпрацю клас і всякі реформи для направи капіталізму є тільки піском в очі робітникам, шкода справжній справі соціялізму і добра прислуга реакції.

На жаль, українських робітників опутує подвійна реакція — американська чи канадийська і таки "своя", українська. Тому треба нам тісніше з'єднатися, хоч би в невеличкі гуртки на основі тої програми, що її приняли Українські Робітничі Громади в Нюарку і в Бостоні, для славного діла соціялізму, до якого варт стремітя і за яке варто боротись.

Не треба думати, що соціялізм є добра річ, але нам ще далеко до нього. Майте на увазі, що біда та злидні до робітників все близько. Скільки то між нашими робітниками нарікання на тяжкі часи, нудьги, жури, та хіба дехто скрутив голову очима назад себе і оглядається за поворотом давнього капіталістичного "добробуту". Це так, як є наші з заплющеними очима патріоти, що не розуміють історичного й економічного ходу подій, і мріють про те, щоб в 20-му столітті повернулась Україна 17-го століття з її славою козацькою. Як не вернуться старі часи на Україні, як не вертаються ніде "старі часи", так годі вижидати, що ще раз розцвіте "добробутом" пережита капіталістична система. Давно вже помітив Енгельс, що зітхають люди за "давніми добрими часами", але вони ніколи не вертаються; буває, що добробут наче заповідає свій прихід різними змінами, але кожний раз вони як би розплились у

повітрі, і нема.

Ну, та таки багато вже робітників розчарувалось, виждаючи добробуту. В їх думках можна завважати багато вже поступу, хоч не все він свідмий. Мало вже нині таких, що, як колись, мають мрію доробитись грошей, незалежними стати. Коли говорити про неволю наємної праці чи про класову боротьбу — не посмішкуються. Не ображаються, коли їм сказати, що робітнича праця продається на базарі, як всякий инший крам. Сьогодні це вже не образа робітника і не жарт, а правда, яку кожний знає і розуміє. Не багато нас дивиться на маленького синка з тою думкою, що він буде мати колись славну посаду, а на донечку — як на пишну паню майбутніх палаців. Багато нині робітників, в тім числі українців, турбується, що в рот вложити, в що задягтися, як дітей виховати. Хіба в кого не мозок в голові, а полова, щоб ще обороняти цей безглуздий лад в світі та ще передати його в спадщині своїм дітям, щоб і вони ходили в кайданах наємної неволі. Але ні, є надія, а цею надією є соціялізм — єдиний шлях на волю. Соціялізм благовіщує кращу будучність. Все, що на протязі віків створила наша земля, все, що можна ще з неї добути, всі придбання людської цивілізації, — все те добро, знання, мистецтво, всі радощі життя, — належиться всьому людству.

Дотеперішній розвиток людства поклав основи нового життя, і будучність кличе до нього. Робітництво всього світу має перед собою завдання те нове життя увести у світ. Те завдання — увести новий лад в людське життя — вкладає на робітників відповідальність, якої вони скинути з себе не сміють. Треба скинути з своїх плечей наємну неволю — задля власного добра й задля робітничої класи всього світу. Своєю працею робітники продукують все багацтво, вони є в більшости, вони повинні взяти справу в свої руки і всі безмірні багацтва країни та всі її засоби продукції обернути на користь всього людства. Не грабунком і розбоєм, а правильно організувавшись, щоб зайняти продукцію під своє управління. Робітники-соціялісти виступають у бій з індустріяльними панами не як руйівники, а як творчі будівники нового ладу.

Щоб і ми, українські робітники в цих краях, приклали своїх рук до будови соціялізму, треба й нам негайно братися до роботи. Добре писали в "Робітничій Громаді" товариші з Лавингтон: "Не вина українських робітників в Америці і Канаді, коли вони слухали лукавої мови про соціялізм та вірили різним дрібним реформаторам, коли ті вдавали з себе соціялістів. Не вина робітника, як він робив щось таке, що виходило на шкоду робітничій справі, коли він инакше не знав. Але тепер, коли 'Р. Г.' указує українським робітникам на те, що є справді соціялізм і що не є, то вони можуть знати і повинні читати. І не тільки читати, а й дати газеті моральну і матеріяльну піддержку."

З того справжнього і певного добробуту, який принесе соціялізм, будуть користати всі робітники, весь рід людський, то й обов'язок усіх помагати справі соціялізму. Подумайте над тим, читачі "Робітничої Громади"!

Торолд, Онт. **Василь Романович.**

Січень 1938.

Пресовий фонд Робітничої Громади

Перші жертви на підтримку "Робітничої Громади" були оголошені в 4-тім номері нашого часопису (жовтень 1937). Після того передали або прислали:

9, Ньюарк, Н. Дж.: Тов-во "Українська Робітнича Громада", дохід з товариської забави, влаштованої 16 листопада — $50.00.

10. Ньюарк, Н. Дж.: М. Литвин $10; В. Кострa $5.00; М. Струш $2.00; по $1.00: М. Надрічний, М. Янишин, М. Кохман, Д. Климців, Т. Стасіцький, В. Новодворський і Н. Н.; по 50 центів П. Корда і С. Савіцький. — Разом $25.00.

11. Пасайк, Н. Дж.: Федір Вовканич $8.00.

12. Бостон, Мас.: Збірка, прислав т. І. Романишин — $16.00.

13. Акрон, О.: М. Заремба $5.00; по $1.00: Т. Кульчицький, А. Онисько і К. Митенко; по 50 центів: М. Митенко і Ю. Мудрик. — Разом $9.00.

14. Спокейн, Ваш.: М. Гандзюк $1.00.

15. Веланд, Он.: М. Лозіцький $2.00.

16. Ньюарк, Н. Дж.: А. Білас $5.00; по $1.00: Д. Климців, М. Кохман, М. Янишин, Д. Борецький, М. Стасіцький і М. Надрічний; по 50 центів: С. Савіцький і П. Корда. — Разом $12.00.

17. Ню Бронсвик, Н. Дж.: Олекса Галелюк $25.00.

18. Ню Йорк, Н. Й.: А. Фесолович і И. Куців по $2.00; по $1.00: П. Славута, С. Рівник, І. Божемський, М. Дусановський, Г. Тернопільський, Ю. Кафтан, В. Фесолович, І. Калинин, Я. Чиж і Н. Ярема; М. Кізима 50 центів, Я. Стецкевич 25 центів. — Зібрала і прислала т-ка А. Фесолович разом $14.75.

19. Акрон, О.: М. Заремба $2.00; по $1.00: І. Віклич, Л. Кульчицький і Н. Н.; І. Онисько 50 центів. — Разом $5.00.

20. Торолд, Онт.: В. Романович $1.00; по 50 центів: К. Романович, М. Зет, І. Андрусів і MOOR'S DRY GOODS; по 25 центів: С. Равлик, Н. Романчук, Р. Литвин, М. Миронюк, Д. Стоянов, А. Березюк, Г. Стоянов, П. Буратинський, І. Мандрик, С. Вонджелов, А. Коренов, Д. Чередар, М. Кролюк, М. Лукаш, В. Лукаш, К. Вирозумський, І. Січинський, М. Коронюк, І. BOXLE, H. POMARANZ і NICK'S COZY CORNER; по 10 центів: В. Павлюк, Т. Буда, А. Біловусяк, Т. Сизоник, Л. Себо і В. Дерій. — Зібрав і прислав т. В. Романович разом $8.85.

Всім щира дяка за товариську підтримку видавництва "Робітничої Громади".

Товариство "Українська Робітнича Громада"
в Ньюарку.

TEN CENTS ДЕСЯТЬ ЦЕНТІВ

РОБІТНИЧА ГРОМАДА

ROBITNYCHA HROMADA

Рік II. № 7. лютий 1938. Newark, N. J. Vol. II. № 7. February, 1938.

"Робітнича Громада" виходить що місяця в Нюарку, Ню Джерзи.
Адреса: "Hromada", 59 Beacon Street, Newark, N. J.
Передплата: один долар на рік, 50 центів на півроку, окреме число 10 центів

МАШИНА І РОБІТНИК

I

Часто можна бачити в американських газетах такі, наприклад, новини:

"В фабриках McGill Company в Мінеаполіс пущено в хід сімнадцять автоматичних машин для вирібництва паперових конвертів. Машини ріжуть папір, складають, ліплять, мажуть клеєм і висушують — все те одною механічною дією. Протягом одного дня можуть дати мільйон конвертів всякої потрібної форми і міри".

Або таке: "В двох цигаровнях в Ню Гейвен заведено нові машини, щоб виробляти ними п'яти-центові цигари. Руками найліпший робітник не звине їх в однім дні більше, як 500. З помічю машини можна зробити 3,800. Компанія вивчає дівчат, що стануть на роботу біля тих машин, по чотири біля кожньої. Доси робітникам платили приблизно дванацять доларів від тисячі цигар. Молоді робітниці, з платою по $10 на тиждень, вироблять на машинах тисячу за два долари".

Або ще вістка з Тенесі: "Брати Джон і Мак Рости (Rust) ще поліпшили й блискуче продемонстрували свій довго жданий винахід, що над ним вони працюють вже десять літ. Їх бавовняна жниварка (cotton picker) протягом п'яти мінут збірає з поля стільки пучків, що руками треба би збірати цілий день. Машина має свій мотор, електричне світло для нічної праці, й може нею орудувати одна людина. Зібрання ста фунтів бововни буде коштувати 11 центів, тоді як робітникови, що обриває її руками, треба заплатити 75 центів або й долара".

Ледви треба казати, що значать такі новини для робітників. Сотні їх згублять роботу, яку мали при вирібництві конвертів. Тисячі може машина вигнати з цигаровень. А коли на бавовняних полях загуркотять механічні жниварки, то без роботи і без заробітку залишаться сотні землеробських робітників на Півдні.

Ще один приклад з недавнього минулого. Услід за індустріяльним занепадом, що настав в 1929 році, зменшився також транспорт на залізних дорогах, порідшали пасажири і вкоротились прибутки залізничих компаній. Щоб не губити своїх зисків, вони мусіли вкоротити оперативні кошти. Простий спосіб був такий, щоб випускати менше поїздів, відправити частину робітників і ждати, щоб повернулись старі часи. Але капіталісти знали вже те, чого робітники й доси не знають, а саме, що старі часи не вертаються і треба приспособитись до нових. Зараз взялися будувати багато міцніші й тривaліші локомотиви. Нова машина може тягнути за собою сотню навантажених вагонів і може гнати найтяжчий "експрес" тисячу миль без зміни по дорозі, без уставлення і навіть без інспекції на станціях. Також поліпшили вирібництво стальових рельсів, щоб довше послужили. Заїзджає їх залізниця звичайно на кінцях, де сходяться два рельси. Бувало їх забірали, кінці врізували і добрі частини вживали на другорядних коліях. Тепер кінці відновляють лютуванням, і робить це машина, що посувається по шляху й утворює свою власну силу. Мало не всю роботу на шляхах робили колись люди заступом, мотикою і молотом. Тепер кладення рельсів є механічна справа. Машина кладе поперечки, вирізує в них рівці, укладає рельси, стискає пояси й забиває гвинти і цвяхи. Нарешті, великі залізничі варстати перетворено так, що їх repair lines зробились як assembly lines в автомобільних майстернях — з автоматичною машинерією, контрольними апаратами і поспіхом праці. Який же наслідок тих усіх змін? Наслідок такий, що коли в 1929 році на так званих залізницях першої класи працювало 1,660,000 робітників, то в 1937-ім вистачало їх 1,045,000. Понад шістьсот ти-

сяч залізничників без роботи. Половина їх може мати ще марну надію, що їх знов покличуть до праці — коли рух на залізницях дуже зросте і як що компанії не будуть робити дальших технічних змін. Але для трьохсот тисяч вже й тої надії нема — вони зробились цілком непотрібні.

Таких прикладів можна дати без ліку для всіх галуз промисловости і передовсім для вирібничих індустрій. В кожній великій фабриці старішу машинерію раз-у-раз заміняє нова, поліпшена, тоб-то більш продуктивна, і раз-у-раз вона витручує з роботи людей. На всі поля індустріяльної праці вдирається машина. Навіть колишню хлоп'ячу роботу "принеси і подай" виконують блоки, пояси і труби. А з другого боку чудесні фото-електричні апарати вже не лиш подають сигнали, пускають і стримують машини, підганяють робітників та сортують деякий крам, а й наважились забрати з людських рук навіть таку роботу, при якій треба відрізняти краски, міряти, рахувати, ба й читати.

II

В перших роках після катастрофи 1929 року, коли мільйони робочих рук даремно шукали собі роботи, багато говорено про *технологічне безробіття,* що його спричинив сам розвиток індустріяльної техніки. Самі технологи й інжиніри зібрали були скирти статистичного матеріялу на доказ, що з помічю новочасної машинерії і теперішніми вирібничими методами можна продукувати всякого краму багато більше, ніж власники індустрій можуть *продати.* Через те неминуча надпродукція, і непотрібні робляться робітники. Вони мусять зазнати злиднів саме через те, що своєю працею натворили силу всякого багацтва.

Що ж робити з тією клятою технікою? Питання було поставлене ясно, але відповіди не вспіли найти. Сама мова про технологічне безробіття затихла, коли настав Президент Рузвелт з своїми промовами, проєктами і планами, що мали зарадити великому лихоліттю, не зачіпаючи його причин. Корінь лиха залишився непорушний, і по всіх Президентових сусиллях, законах і реформах справа з безробіттям стоїть нині на тому місці, де була п'ять літ тому і вісім літ тому. Тільки на короткий час в 1936 і 1937 роках американську промисловість наче оживили ті велитенські суми, що перелляв в її жили уряд, просто чи обходом. Але скінчилося переливання, то вже в листопаді 1937 року урядовий перепис знов налічив понад десять мільйонів безробітних. Скільки їх тепер, в лютім 1938 року? Може дванацять мільйонів, може більше. Навіть не рахуються ті, хто ще працює по два-три дні в тижні. А скільки таких у сталівнях, у текстильній, одежній та инших індустріях! Ніхто не рахує жінок та дітей в безробітних сім'ях. Ніхто не злічить, скільки в німих цифрах індустріяльної статистики людського пониження.

Ні Розвелтові промови, ні Конгресові закони не порушили технологічного факту. Як в 1929 році, так в 1938-ім вирібнича машинерія дає можливість продукувати багато більше, як можна *продати,* а те, що можна продати, виробить якась частина робітників, — і всіх для того не треба. Не треба було навіть торік, у час штучного підбичування американської промисловости. Після довгого занепаду дуже збільшилась індустріяльна продукція, знов великі торги, знов виросли зиски та дивіденди. Вже тріюмфували були політичні проводирі, що своєю політикою вони причарували назад добрі часи. Але й у найкращі торішні дні вісім мільйонів робітників ходило без роботи. А ті, що їм коротка передишка дала роботу, швидко знов утворили надпродукцію.

Безробіття є вже лихо невідчепне і таке, що мусить безупинно зростати. Ті самі причини, що творили його в минулому, діють далі ще швидше і сильніше. Не перестають працювати винахідники й технологи. В кожній індустрії поліпшується машинерія, росте її продуктивна здатність. Саме в останніх роках фабрики заповнялись новими машинами — кращими, як коли були, здатними продукувати без ліку й міри. Саме в роки "депресії" цілі фабрики робились на половину автоматичні. Технологічного поліпшення не стримала ні Гуверова німа політика, ні Розвелтова голосна. Ось вам короткий рахунок. Незабутній 1929-ий рік, що закінчився такою чорною осінью, був проте рік кипучої індустріяльної діяльности. Ні перед тим ні потім не випродукувала стільки працююча Америка в однім році. Ще доси "1929" є міра й ідеал: аби то знов треба було стільки всякого добра — скільки би праці було! Та ба, не було би. Вирібнича техніка поліпшилась настільки, що для такої самої продукції треба би в 1938 році семи мільйонів робітників менше, ніж треба було в 1929-ім!

Протягом восьми літ, 1930-1938, сама поліпшена машинерія витрунула з фабрик на вулицю сім мільйонів народу. Одночасно протягом тих восьми літ нормальний приріст населення дав на ринок наємної праці чотири з половиною мільйона нових, молодих робітників. Що далі?

III

Людська винахідчивість не зменшається а росте.

Ще в 1790 році Конгрес Сполучених Держав ухвалив перший закон, що забезпечував винахідникам їх права і прибутки, і з того часу уряд їх винаходи патентує. Але минуло три десятки літ, і ще тих винаходів не з'являлося навіть двісті у рік. Аж в 1837

році утворено в Вашингтоні окреме Патентове Бюро; в 1849-ім воно перший раз видало тисячу патентів; ще в 1860-ім не дійшло до півтора тисячі. Підчас і після Громадянської Війни країна швидко індустріялізується. і в 1866 році нових патентів вже звиш 8,000, в 1869-ім близько 13.000. До кінця століття число щорічно патентованих винаходів доходить до 30,000, підчас Великої Війни до 40,000, а оце торік перший раз записано їх в Вашингтоні понад 50,000. А кожний винахід це нова або поліпшена машина, або новий чи поліпшений спосіб вирібництва, або новий чи поліпшений продукт.

Звідкіля беруться ті винаходи? Чому такий раптовий і безупинний зріст?

Відомо. що розвиток промисловости в нових часах тісно зв'язаний з дослідами й відкриттями на полі теоретичної механіки, електрики й магнетизму, химії. то-що. Думки про нові машини, нові методи вирібництва чи нові їх продукти виникали й виникають передовсім з наукового пізнання. Правильно "винахід" є нове застосування науки до ужитку в індустрії. А що наука поступає уперед і раз-у-раз робить нові відкриття, то все більше її здобутків можна приклясти до індустріяльної продукції.

До того наукове знання поширюється в усе ширших колах, досягаючи все більше людей з винахідчивим хистом. Той хист трапляється также в людей, що, працюючи біля машин, придбали собі практичне знання і досвід. Тим більше буває таких винахідників, чим більше в краю всякої машинерії і де далі поступив індустріяльний розвиток.

Але це ще не головна справа. Поруч з чистою наукою, що має собі за ціль саме пізнання природи світу, в індустріяльних краях швидко розвивається технологія, тоб-то те саме природознавство, але пристосоване до потреб промисловости і техніки. Завдання технології не тільки обняти готове знання, що потрібне інжинірам, а й задовольняти потреби різних індустрій новими винаходами і технічними поліпшеннями. З розвитком кожньої індустрії все більшого значіння набірає відповідна технологія. Її поступ, відкриття і винаходи раз-у-раз причиняються до поступових змін в даній індустрії. Тому індустріяльній Америці не вистачає навіть та сила технологічних шкіл, що вона має. Кожня велика індустріяльна компанія має свої власні дослідчі лабораторії, в яких технологи-спеціялісти не перестають працювати над новими винаходами і поліпшеннями.

Через те винахід вже мало коли є твір якогось одного славного винахідника. Не можна сказати, хто "видумав" радіо чи автомобіль. Не можна назвати творців цілої маси фабричної машинерії. Нова машина, новий вирібничий процес чи новий продукт є звичайно сума і результат багатьох детальних винаходів і поліпшень. Але через те саме винахід не є вже припадок, що несподівано зродився в геніяльній голові. Тисячі тих голов невсипуще працюють над винаходами і поліпшеннями, що потрібні в індустрії.

Які ж саме винаходи вони вважають за потрібні? Що значить поліпшення? Та які наслідки має та винахідчивість для робітничої класи?

IV

Не кожний винахід забірає від робітників їх працю і заробіток. Чимало бувало таких, що давали почин новим індустріям і відкривали нові поля для праці. Ще в цьому столітті виросло шість індустрій, що сперлися на такі нові речі, як телефон, район, автомобіль. кінематограф, радіо й аероплан. Вирібництво автомобілів зайняло було кілька мільйонів народу, бо підбичувало й инші індустрії (машино-будівельну, гумову. стальову, нафтову), викликало потребу безлічі битих шляхів, дало поиуку до будування хат (для міської людности. що розселювалась поза міста). Раптовий зріст автомобільної індустрії загаїв був навіть на деякий час неминучу велику крізу. Але й та індустрія вже не лиш не зростає і не притягає до себе робочих рук, а при нових методах вирібництва потребує їх все менше.

Не шкодить робітникам поліпшення продукту без зміни способів вирібництва. Багато нових продуктів не входить в загальний ужиток через те, що були б надто коштовні, — продукція вимагала би надто багато робочої сили або зміни дорогих машин. Нарешті, є такі винаходи, що їх ужиток дуже обмежений.

Але попри те все винахідництво має взагалі виразну тенденцію чи напрямок: раз-у-раз *збільшати продуктивність машинерії і вирібничих методів,* а це значить — витручувати робітників з роботи. Це давня і цілком природня мета винахідницьких зусиль. Бо що таке "машина"? В чім її вага і цінність? Саме в тім. що механізм переймає з людських рук вирібниче знаряддя — голку, веретено, молот чи пилу; і що коли руки можуть робити лише одною голкою, веретеном чи молотом, то механізм може водночас орудувати багатьма, багато швидше і з більшою силою. Чим більше людських рук можна замінити машиною, тим більше можна нею продукувати, тим вона краща і вартніша.

Коли таке поліпшення машинерії не надто коштовне, то хоче його мати кожний індустріяльний власник. А в конкуренційній боротьбі з иншими капіталістами він навіть примушений заводити в себе найновішу машинерію, що вимагає менше робочої сили і таким чином зменшає йому кошти продукції.

Тому особливо багато винаходів з'являється в часи воєн і економічних кріз. В воєнний час машина повинна зайняти місце робітників, що відходять з

армією. Підчас індустріяльної кризи, коли для "надпродукції" нема збуту і капіталістам тають зиски, вони ще більш побиваються за машинерією, що защадить їм коштів на робітника. Саме в час безробіття винахідчивість технологів служить для того, щоб його ще збільшити і кризу загострити.

Мало того. що раз-у-раз зростає продуктивність фабричної машинерії. Ще три риси дуже характеристичні для новочасної американської індустрії. Що перше, то поступінний перехід до автоматичної операції машин — без людських рук. Що друге, то уведення так званого "безпереривного процесу праці", щоб ні на момент не зупинялася ні праця робітника, ні обрібка матеріялу — від сировини до готового продукту. Що третя. то вжиток цілої маси реєструючих і контрольних апаратів.

На тому тлі раз-у-раз вигадують нові labor-saving devices, що або дозволяють цілком обійтися без робітника, або помагають спожиткувати всю його робочу силу і кожний момент його праці. Багато таких штук уведено в американських індустріях ще до 1929 року. А з того часу на "защадження праці" скеровані всі зусилля технологів і винахідників. Раз-у-раз нові способи описують і реклямують фахові журнали. Раз-у-раз уводять їх у фабриках, і раз-у-раз виходять з тих фабрик робітники без праці.

V

Під назвою Technological Trends and National Policy вийшла торік в Вашингтоні книга про новочасні "технологічні прямування" й до чого вони ведуть. Це праця цілої групи американських соціологів й економістів, написана як рапорт для уряду, й сам уряд її видав.

Коротко кажучи, пишуть про значіння машинерії в теперішньому світі: про її дотеперішній розвиток, про різні винаходи та про ті зміни. що вони вносили в життя і працю людей. З окрема указують на величезну вагу й незвичайний поступ технології — науки, що безупинно працює над поліпшенням індустріяльної техніки. Окремі розділи присвячені тим глибоким перемінам, що услід за дослідами й відкриттями на різних полях технології виникали в хліборобстві, мінеральних промислах, в перерібці металів, в транспорті й комунікації, в продукції й передаванні електричної сили, в будівництві, то-що. Кожня зміна мала свій вплив на заняття і побут людей, на громадське життя і передовсім на долю робітничої класи.

На основі дотеперішнього технологічного розвитку автори стараються вгадати майбутній та які за ним прийдуть зміни в індустріях і в людському житті. Очевидно усіх майбутніх винаходів ніхто не передбачить, але є вже початі, що тільки якогось часу треба, щоб їх приспособити для загального вжитку. Дуже багато таких надійних починів в технологічній химії. Але для простого прикладу досить згадати три новини, що їх можна сподіватися через десять-двацять літ: "фабрикування" мешкальних домів, охолоджування температури в будинках і механічне збірання бавовни. Куди дінеться маса теслярів, мулярів, вапнярів та инших будівляних робітників, коли прийде час, що хати почнуть робити в фабриках, на машинах? Бавовняна жниварка вижене з південних плантацій сотні тисяч негрів-робітників, і певно вижене їх на північні ринки праці. Удар з другого боку впаде на індустріяльну й робітничу Північ, коли поліпшиться й подешевіє апарат для регулювання температури в будинках (air-conditioning); тоді не буде вже ніякої перешкоди для переходу фабрик на гарячий і дешевий Південь.

Книга не дає ніяких порад. Вона тільки указує факти, між якими яскраво виступає і той факт, що нові винаходи раз-у-раз збільшають продуктивну здатність машин і все більше робітників залишають без праці. Один розділ має назву "Безробіття і зростаюча продуктивність" і, по шости роках політичного шуму, завертає справу знов до фактів "технологічного безробіття". Між иншим автори рапорту теж завважили, що так зване одужання промисловости в 1936-1937 роках виявило себе збільшеною продукцією і торгами, збільшенням зисків і дивіденд, але залишило "трівожний факт", що проте не зменшилася потреба державної допомоги безробітним. Хоч і робітників більше пішло до праці, але багато їх не знайшло роботи ще від 1929 року, дарма що промисловість ніби одужала. Чому? Саме через незвичайний поступ у вирібничій техніці. Для тої самої продукції вимагається все менше робочої сили.

Автори указують на драматичні приклади — як та нова техніка витручує людей з фабрик — і дають статистичні докази. Ось, наприклад, різниця *п'ятнацяти літ* — між роками 1920 і 1935: "Хоч в 1935 році кількість працюючих робітників була на 18 відсотків менша, як в 1920-ім, проте ті робітники зробили всякого краму і послуг на 14 відсотків більше". Другий підрахунок такий: "Хоч в 1935 році продукція була на 14 відсотків більша, як в 1920-ім. але водночас *продуктивність наємних робітників збільшилася на 39 відсотків*".

Коротко кажучи: *ту саму продукцію, для якої в 1920-ім році треба ще було семи робітників, в 1935-ім давало вже п'ять.* А робочого народу прибуло і прибуває. Що буде ще через десять років? Що далі? Автори рапорту не сумніваються, що дотеперішні чудеса технологічного поступу є тільки початок і віщування ще більших прийдешніх чудес. А кожне поліпшення техніки значить дальше механізування праці. Винахід один за одним буде ставити робітників за кращі машини, буде збільшати продуктив-

ність їх праці і буде — через те саме — витручувати їх з фабрик в юрбу безробітних і вже безнадійно без робітних. "Не можна означити меж поза якими машинерія не зможе взяти на себе людської праці", — каже професор Ґілфнлан, автор "Соціології винаходу".

Швидкими кроками індустріяльна Америка наближається до ідеалу — автоматичної фабрики.

VI

Іде дев'ятий рік лихоліття, непевности і трівоги, а ще робітнича класа Америки наче не бачить, чому воно так і де корінь лиха. Якось воно, мовляв, прийшло і якось минеться. Перебути час з бідою. а там знов "піде робота". А вона як піде — то від тих, хто ще доси працює.

Більше енергійні все ще думають, що треба чогось від когось домагатися і хтось повинен щось зробити. Надія на уряд, на Президента, на Конгрес, на ораторів, на вибори, на політику.

Але що може зробити уряд? До якогось часу може давати безробітним допомогу, щоб не бунтувались. Та можуть політикани піддобрюватись під людей, щоб люди на їх надіялись. Можуть говорити промови. Можуть конопадитись з конференціями, анкетами, рапортами, проєктами. Можуть обіцювати добробут за дверима, за углом, з весною, в осени, по виборах. Можуть спихати вину одні на одних, демократи на республикан, республикани на Президента, Президент на Найвищий Суд — чи на кого там. Можуть ухвалювати закони, критикувати закони, касувати їх, писати нові, ще більше проєктів, ще більше законів. Але все те справи не зміняє. Бо корінь справи — це *машинерія продукції*, якою розпоряджають її власники, *класа капіталістів*. Політикани можуть реформувати собі зверху та з боку. але того факту їх реформи не порушать. Можуть чинити шум, гаїти час і тільки відвертати увагу від основного питання.

А основне питання таке: *чи одоліє машина робітника, чи робітник машину?*

Чи, значить, індустріяльна машинерія, опинившися у власности капіталістичної класи, буде служити тільки для її зисків? чи тільки задля тих зисків повинні біля машин працювати наємні робітники? і чи, як їх праця для зиску капіталістам не потрібна, вони повинні зійти на становище непотрібної сіромашні, яку кінець кінців прийдеться знищити війною чи провокацією бунту чи просто — щоб не заважала?

Чи може ще робітники одолюють ту машинерію, яку вони своїми руками створили, візьмуть її в свої руки й орудування і будуть нею продукувати все, чого їм треба, для свого вжитку? І тим більше будуть продукувати всякого добра, чим краща і здатніша та машинерія.

Про це питання в другій статті.

РОБІТНИКИ-ЗЕМЛЕРОБИ

На землі працює в Сполучених Державах яких 2,500,000 наємних робітників (farm laborers). Недавно федеральний Департамент Хліборобства збірав відомости про заробітну плату, яку своєю працею здобувають різні групи тої бідноти в різних сторонах краю: в пшеничній смузі, в кукурузяній, на степах, де випасають худобу або овець, на плантаціях бавовни і тютюну, на молочних фармах, в садах, то-що.

Заробітки тих земельних робітників все були дуже мізерні, а, порівнюючи з тим, що їм платили були перед 1929-им роком, ще впали на 20 відсотків і для багатьох не доходять до 50 центів на день.

Тільки в одній невеликій групі садівників в Каліфорнії робітник заробляв до $60 на місяць. Зрештою в північних і західних стейтах цілорічний заробіток на землі давав пересічно по $140 на члена робітничої сім'ї, в південних — всюди менше, як $100. З усіх досліджуваних груп наймарнішу плату мали жінки-робітниці на бавовняних полях — пересічно $62 на рік. В Луізіяні робітник, що збірає бавовну, заробляє на рік $178, тоб-то не цілих пятнацять доларів на місяць.

Очевидно політики з Хліборобського Департаменту воліли би не бачити таких злиднів. Проте в лютім місяці вони дістали від Конгресу ще один закон, що дає їм право заорати й залишити облогом ще більше мільйонів акрів пшеничних, кукурузяних і бавовняних піль. Зате фармерам-власникам уряд заплатить і, передовсім, зменшивши продукцію, сподівається підбити їм ціни на фармерські продукти. Що-до фармерських робітників, то зменшення земельної продукції залишить їх ще більше без роботи і вижене на мандрівку по краю — щоб збивали плату таким самим бідолахам, як вони. Мимохідь кажучи, законопроєкт про 8-годинний день праці і принаймі $16 плати на тиждень, що за його так побивається Президент Розвелт, виключає від тих благодатів саме земельних робітників. Не згодились би фармери-землевласники, а держава дбає за власників.

На автомобільні та инші теми

Пишуть кореспонденти з Вашингтону, що в урядових колах трівожно поглядаються на стейт Мишиген і його автомобільну індустрію як на "найболючіше місце" цілого хворого краю. Там почалася була банкова кріза. В Детройті тріскали перші великі банки. В останні дні Гуверового урядування там вже ворохобилась безробітна юрба.

* * *

Представники Юніона Автомобільних Робітників, що на першого лютого їздили до Президента Розвелта, говорили йому, що там тепер діється, і передали записку. З 516,000 робітників, нормально занятих в автомобільній індустрії, 320,000 цілком без роботи. Працює 196,000, але половина їх працює тільки частину часу.

З 60,000 робітників, яких в Детройтській окрузі наймала Крайслерова Корпорація, працює 14,000. З нормальної сили 87,000 чоловіка у Фордових фабриках у Дірборн залишилось при роботі 17,000.

В тій самій записці пишуть, що з 300,000 робітників автомобільної та инших тяжких індустрій Детройта 200,000 без праці і 71,000 заняті лише почасти.

Надія на весну, але поки-що "познак поліпшения" ще нема. Може ще, кажуть, минути багато тижнів, поки автомобільні робітники повернуться до фабрик.

Вислухавши промов і прочитавши записку, що міг Президент зробити? В розмові міг трохи розчулитись. В душі міг трохи затрівожитись. Міг на незгойну рану покласти ще один пластир і обіцяти "реліф" — тимчасову допомогу безробітним. За тим приїздили. "Один мільйон на тиждень буде досить?" Погодились, що поки-що буде досить.

* * *

Їздив до Президента Франк Мирфі, говернор стейту Мишиген. Разом обмацали болюче місце. Болить. Торік зроблено п'ять мільйонів автомобілів. Але багато їх ще на ринку, непроданих. На цей рік не треба більше, як два з половиною мільйона. Та й то багато частин вже готових. На решту року роботи мало. Може на весну що змелеться, хоч познак ще не видко. Що робити?

Говорили про "реліф": скільки грошей держава мусить людям просто дати, щоб якось перебідували, і скільки через "WPA", щоб мали коло чого поратись. Що більше можуть зробити Президент укупі з говернором?

* * *

В Білім Домі невсипучі конференції. Президент радиться з "лідерами індустрії і бизнесу", що його робити, щоб "оживити бизнес". З'їзджаються лідери такі і лідери сякі, і їдуть, на 21-го січня, автомобільні. Вилем С. Кнудсен, президент Дженерал Моторс; Едсель Форд, президент Фордової Компанії. К. Т. Келер, президент Крайслер-Корпорації; Алван Маколей, президент Пакард-Компанії; та ще штук п'ять лідерів запрошені в гості до Президента Сполучених Держав. Раду радядь, як ізцілити бизнес.

Все одно, якого бизнесу деришкіри, а по кожній гостині неодмінний комунікат для газет. Обидві сторони дуже задовольнені конференцією і сподіваються від неї добрих наслідків. Президент і його гості обміркували найважніші проблеми індустрії, вияснили багато питань і ствердили згідність думок в усіх основних пунктах. Дружня розмова виявила готовість уряду і індустріяльних лідерів співпрацювати для загального добра краю. За найбільш пекучу потребу тепебішньої хвилі всі учасники визнали одужання бизнесу. Деякого поліпшення сподіваються в весняному сезоні.

Між порожніми словами одна ніби реальна справа. Говорили про те, щоб обмежити продажі на кредит і на рати; не продавати, як хто не зможе платити; не підмовляти і не спокушати на купівлю людей, яких на те не стати, і не заганяти їх в довги. Говорив Президент, і автомобільні гості щиро притакнули, що не годиться так робити. В урядовій мові таку балачку називають "заходами для стабілізації індустрії".

Фактично тільки напружені зусилля "сейлесменів"-розпродавців, намова, спокуса та кредитові полекші від часу до часу підбичовують продукцію! Так звана стабілізація значила би тільки те, що трохи більше робітників робило би цілий рік, та зате ще більше їх було би цілий рік без праці. Але ніяка стабілізація неможлива при капіталізмі, тоб-то коли продукція призначена на продаж. Пригадаєм, що кілька літ тому той сам уряд вже раз "стабілізував автомобільну індустрію" доброю порадою, щоб нові моделі випускати не під весну, а в осени. На весну, мовляв, все одно купують, бо весна, а в осени будуть купувати, бо спокусяться на новину. А ось в осени 1937 року на нові моделі люди дивились, аж очі вилазили, але не купували, бо не мали грошей.

Надія, що будуть мати на весну, а хоч би й не мали, то весна буде.

* * *

Між усіми автомобільними компаніями General Motors Corporation найперша; Навіть Крайслер і

Форд досягають їй тільки до пояса, а решта компаній, хоч які здоровенні в них капіталісти, — до колін і до п'ят.

В своїм звіті за 1936-ий рік Корпорація оцінювала свої маєтки на звиш півтора мільярда долярів. Вона має дев'ядесять-три фабрики в Сполучених Державах і Канаді та ще двацять дві в чужих краях. Роблять в них автомобілі, пасажирські і вантажні, окремі частини і додатки до них, хатні ледівні та инші речі для кухні, й Дізельові мотори. У добрий рік з фабрик Дженерал Моторс в Америці виходить коло 2,000,000 автомобілів, тоб-то 40 відсотків автомобільної продукції краю. Розпродує їх по всім краю близько 18,000,000 "ділерів", місцевих агентів для продажі.

Серед тих шіснацяти осіб в Америці, що в 1936-ім році мали по більш, як $300,000 річної платні, було сім верховодів Дженерал Моторс. Вони та кільканацять сто-тисячних і п'ядесять-тисячних директорів — це, звичайно, тільки керівники бизнесу корпорації. Її прибутки загортають власники-акціонери. Найбільший між ними — Компанія Дю Понтів, що має в Дженерал Моторс 23 відсотки усіх паїв, тоб-то близько четвертину власности і прибутків Корпорації.

Коли вирібництво йде повним ходом, то в її американських фабриках працює понад чверть мільйона робітників. В квітні торішнього року працювало 270,000. Кілька тисяч загубило роботу ще до жовтня. В жовтні з тих фабрик відправили трицять тисяч, і від нового року ще трицять робітників. Вся решта, 205,000, почала з новим роком працювати по три дні в тижні за половину тижневої плати.

* * *

4-го січня 1937-го року, перед торішнім страйком в фабриках Дженерал Моторс, Корпорація видала поклик до своїх робітників, в якім пишно заявляла:

"Праця у фабриках Дженерал Моторс буде й на будуче залежати лише від хисту і працездатности робітника... Корпорація буде й далі платити своїм робітникам найвищу плату, яку можна слушно заплатити, так само, як платила в минулому і платить тепер".

Ще рік не минув, і 65,000 цілком працездатних робітників та сама Корпорація відправила на вулицю; двіста тисячам дозволила працювати тільки половину робочого часу і обірвала їм половину тої плати, яку сама визнала була за слушну.

* * *

Не тільки Президент кличе гостей з цілого краю. Сенат Сполучених Держав давно має свою Комісію для Безробіття, яка нарешті теж хоче щось знати та й собі почала кликати "індустріяльних лідерів". З гостин у Президента передають до преси тільки теплі слова, але засідання Конгресових Комісій прилюдні. Коли 6-го січня виступила перед Комісією Сенату така персона, як Вилем С. Кнудсен, президент Дженерал Моторс, то на другий день всі газети в Америці мали докладне звідомлення, що могло послужити робітникам за добру лекцію політики і економії.

Політична лекція в тому, що читаєте, як дорослі сенатори ставлять дитячі питання. Чому з фабрик Дженерал Моторс відправили стільки робітників? Замість працювати їм для "WPA," і брати за те державну допомогу, чому Корпорація не використає їх праці для себе? Чому з своїх зисків перенесла п'ядесять-чотири мільйони до запасного фонду, а не потримала ще деякий час робітників? Чому спиняти продукцію? Звідки Кнудсен знає, скільки виробляти автомобілів? Як він знає, що люди не купують? А чому перестали? Може знов почнуть? А що його робити, щоб купували?

Сенатори не діти, може й знають самі. Тільки хочуть показати, як вони дбають за робітників, і водночас навести тих робітників на дитяче думання.

Але як малим дітям Кнудсен читав сенаторам лекцію капіталістичної економії. Дженерал Моторс є організація для вирібництва і *продажі* автомобілів. Вона наймає робітників, бо вони потрібні для вирібництва, продукції. Але *"продукція залежить не від того, скільки автомобілів можна виробляти, але скільки їх можна продати".*

Скільки можна продати, про це Корпорація добре знає від своїх 17,900 "ділерів". Доки вони продавали, доти продукція ішла повним ходом. Але в літі ринок захитався, а в грудні заломався цілком. Торік зробили в фабриках Дженерал Моторс близько до 1,900,000 автомобілів, але 200,000 залишилось на цей рік непроданих. Нащо виробляти ще більше, коли не можна продати? Корпорація відправляти робітників не хоче, але як вирібництво непотрібне, то й не треба їх. П'ядесять-чотири мільйони доларів утримали би їх кілька тижнів при роботі, та зате вони зробили б ще більше тих автомобілів, що дурно залежувались би на ринку. Тому й брати безробітних з державних робіт — для корпорації не користь. Нехай вже капіталісти заплатять державі за "реліф" та й годі.

Чому люди не купують автомобілів — не його діло знати. Але мабуть тому, що не мають грошей, багато безробітних. А хто ще має, то не знає, як далі буде. Зрештою й Кнудсен не без надії, що з весною справи поправляться.

Питаються і питаються і раз-по-раз він їм викладає азбуку: продукція залежить від того, чи можемо продати...Не можемо продукувати більше, як продамо.

Все відповів так, як воно є. Хіба випросити що в індустріяльного лідера? Чи не думаєте, каже сенатор, що як навіть така могутня Корпорація відправляє робітників, то вже те саме викликає в людей тривогу? Як би закликати їх знов до роботи, то набрали би люди довіри, що йдуть кращі часи, почали б купувати. Чому не взяти назад хоч тих тридцять тисяч, що їх відправили в грудні?

"Добре воно було би, — каже Кнудсен — *але що ми тим людям дамо робити?"*

Не відповіли сенатори. Бо відповідь могла бути тільки одна: робити автомобілі, бо вони потрібні на те, щоб ними їздити, а не на те, щоб ними торгувати. Але це значило би заперечити саму основу капіталізму.

* * *

Велику неправду писали верховоди Дженерал Моторс, коли в 1937-ім році писали, що від працездатности і хисту робітника залежить його праця. Але коли в 1938-ім році казав їх президент, що праця робітника залежить від того, чи може Корпорація продукт робітничої праці продати, — то сказав святу правду капіталізму.

Вся індустріяльна продукція служить для зиску власників-капіталістів. Зиск дає їм праця робітників, які у фабриках виробляють автомобілі чи які инші речі, що мають вартість багато більшу, як треба заплатити робітникам. Коли їх продати за гроші, то та надвишка вартости, в грошах, є зиск. Иншими словами: хоч зиск творить робітника праця, але щоб капіталіст його мав не в формі торішніх автомобілів чи якого иншого краму, але в громах, то він мусить продукти робітничої праці продати. Не продасть — нема зиску й не треба йому продукції. Слушно сказав Кнудсен: "продукція залежить не від того, скільки автомобілів можна виробити, а скільки їх можна продати".

Але чому не можна продати всіх, що робітники можуть виробити, щоб для всіх була праця?

* * *

Хто може купити ті гори продуктів, що їх раз-у-раз висилають на ринок фабрики індустріяльної Америки?

Велика більшість — принаймні дві третини — населення Сполучених Держав становлять наємні робітники з своїми сім'ями. Вони повинні би бути найбільший ринок збуту! Та ба, купити вони можуть не більше, як за свою заробітну плату.

В 1929-ім році усім робітникам в автомобільній індустрії заплачено за роботу кругло 733 мільйони доларів. Страшенні, здавалось би, гроші, і чого за них не купиш! Але в тому році вся автомобільна продукція мала вартість 5,260 мільйонів, і за весь свій заробіток робітники могли б були купити не цілих 14 відсотків того добра, яке самі продукували. Або ж, наприклад, 1935-ий рік: вартість автомобільних продуктів — 3,942 мільйони, плата робітникам — 535 мільйонів, знов менше, як 14 відсотків. Коротко кажучи, заробляють стільки, що не можуть купити шестої частини продуктів своєї праці.

А як у сталівнях, машино-будівельних заводах, у вирібництві електричного апарату, у рафінеріях нафти, у пекарнях, у фабриках химічних, текстильних, одежних та п'ядесяти инших вирібничих індустріях? Відношення між вартістю продукції і сумою заробітної плати в різних галузах промисловости не однакове, але для всіх підрахунок виходить такий. В 1929-ім році вартість продукції в усіх вирібничих індустріях Америки — 70,435 мільйонів, плата робітникам — 11,620 мільйонів, або майже рівно шеста частка. В 1935-ім році вартість продукції — 45,759 мільйонів, плата робітникам — 7,544 мільйони, тоб-то теж майже шеста частина, тільки вже до повної шестої частини трошичко дальше.

Ясно, що робітнича класа може купувати тільки за гроші, які заробляє, і що вся велика більшість населення не в силі купити більше, як шесту частину продуктів американської промисловости. Але й той "ринок" помалу корчиться. Був час колись, що робітники одержували як плату четверту частину вартости продукції, пізніш зійшли на п'яту, тепер не доходять до цілої шестої. Бо хоч їх прибуває і зростає заробітна плата, але ще швидше, з помочю новочасної машиверії, зростає продуктивність їх праці.

Хто купить решту, понад п'ять шестих?

* * *

Більше купує та третина людности, що не належить до класи наємних робітників. В тій третині є індустріяльні власники-капіталісти, найбільші багатії. Вони є ринок для вирібничої машинерії і сирого та пів-готового матеріялу, що його купують задля перерібки в своїх індустріях — як що є купець на готові речі. Зрештою капіталістів небагато, і навіть при дуже вибагливому житті ця класа багато не споживає. Великий багатій може мати стільки доходу, як тисяча робітників, але не потребує ні тисячі автомобілів, ні тисячі помешкань, ні тисячі убрань, ні тисячі снідань що ранку.

Більше всякого краму купує та купа народу, що на утриманні в капіталістів: їх зарядчики, адміністратори, книговоди, службовці, агенти; цілі такі професії, як банкова або адвокатська; державні урядовці. Купує сама держава — найбільше воєнного матеріялу.

Є ще всяка така публика, як лікарі, учителі, артисти, письменники, актори, то-що. Багато так званої

інтелігенції виросло в Америці після війни, здебільша на те, щоб опинитись на "реліф" або близько нього.

Але передовсім до тої третини належать дрібні "бизнесмени" по містах та господарі на близько семи мільйонах американських фарм.

Чи для того не-робітничого ринку може зростати продукція фабрик? Помало й він висихає. Великий капітал не перестає витискати з "бизнесу" малий. Все більше народу відходить з власницької класи до найманої. Тільки вона зростає, але все одно не купить більше, як шесту частину продуктів своєї праці.

Чому в Вашингтоні так пеклуються коло фармерів? Всіх способів уряд пробує, всіх зусиль і коштів докладає, щоб підбити ціни на їх продукти і збільшити їм прибуток. Чому? Бо це здається ще найбільш надійний масовий ринок збуту для перевантаженої капіталістичної системи. "Покупча сила" фармерів була Гуверова мрія і є Розвелтова мрія. Але від війни фармерська людність майже не зростає. Люди відходять до міста. Зате 40 відсотків фармерів господарить вже не на своїй, а на арендованій землі. В новорічній промові перед Конгресом, 4-го січня, Президент говорив про те, як уряд помагав фармерам і мусить далі помагати, бо ось яке зробив відкриття: "Водночас ми відкрили, що велика сила людности наших фарм живе в таких чорних злиднях, яких не знає багато европейських селян; що ціни на продукти нашого хліборобства часто залежать від спекулянтських груп; що чужі держави, намагаючись обійтися своїми засобами або загосподарити непочату ще землю, не купують вже, як бувало купували, надвишки нашої бавовни, пшениці, сала, тютюну чи городовини".

Значить, що з фармерів вже теж не дуже хапкий ринок на фабричні продукти. Вони самі не мають де збути продуктів землі.

* *
*

Зрештою сам край американській промисловости вже давно не вистачає. В повоєнні роки тутешні капіталісти вивозили за кордон сім, вісім, а то й десять відсотків своїх фабричних продуктів, тоб-то така ж частина робітників працювала на експорт.

Але чужі ринки закриваються. Держави відгорожують себе митиими тарифами від заграничної конкуренції, або хочуть, щоб в заміну брати їх продукти.

Індустріялізуються країни, які колись своєї промисловости не мали. Самі тутешні капіталісти розбудовують індустрії в инших краях, щоб і там мати зиски. Вирібнича машинерія є один з головних артикулів американського експорту. А куди навивозили машинерії для вирібництва автомобілів, туди вже не вивозять самих автомобілів.

* *
*

Під капіталізмом індустріяльне вирібництво все мало на меті продажу продукту і зиск власників-капіталістів. Тому все воно залежало від "ринку" — чи є де і кому продати. Тому все перебувало в стані непевности і нераз гальмувалося. Бували кріяи місцеві і загальні, менші і більші, короткі і затяжні. Минались або через здобуття цілком нового ринку або, рідше, через поширення на старих ринках нового продукту. Але де-далі кожня кріза гостріша, тяжча, довша. Теперішня почалася ще в 1929-ім році і вже не минеться. Може ще раз і другий прийти тимчасове "оживлення", але не "одужання".

Одужати можна з слабости, але на старість ліку нема. Капіталізм безнадійно доживає свого віку саме через те, що *нових ринків збуту нема, а старі заникають, — все менше покупців, що їм можна продати; а тимчасом з помічю новочасної машинерії робітнича класа може продукувати все більше і більше.*

Тому індустріяльна діяльність мусить все більше гальмуватись. Для продукції того, що ще можна продати, все менше треба робочої сили. А під капіталізмом вся продукція є продукція для продажі.

* *
*

Що поможуть Вашингтонські промови і конференції, закони і реформи? Чи можуть рушити загальмовану капіталізмом промисловість?

Тієї гальми урядові оратори і реформатори ні не можуть, ні не хочуть зняти. Для них капіталістичний лад є природний і конечний. Сенатська комісія цілком погодилася з Кнудсеном, і иритакие йому цілий Конгрес, що як на автомобілі нема купця, то їх не треба виробляти. Так само Президент Розвелт ледви може собі уявити продукцію для чого иншого, як для продажі продукту і зиску власника. Він може жалувати, що "третина народу недоїдає і не одягнута як слід", але водночас раз-у-раз говорить про "надвишку" бавовни, пшениці і сала та журиться, чому їх не вивозять до чужих країв.

В Вашингтоні вірять, що аби тільки капіталізм ту тяжку кризу якось перетримав, то ціла стара система одужає і вийде з хвороби реформована, ще міцніша, як була.

Багато політичних промов і розмов, законів і реформ має лише "психологічний" умисел — поліпшити настрій і розбудити надію. Лекше людям витримати, коли чують, що за їх дбають, планують, радять, шукають винуватих і сподіваються на весну поліпшення.

Реально уряд передовсім намагається зберегти для капіталістів скільки ще можна старих ринків збуту та найти якісь нові. А як годі найти, то штучно утворити. Нищити хліборобські продукти і обмежати засіви, щоб подорожіння дало фармерам прибуток на купівлю фабричних продуктів. Переводити всякі дер-

жавні роботи, щоб для них купувати матеріял, машини і всяку всячину, якої фабриканти инакше не продадуть.

Що друге, то через позички і субсидії держава переливає величезні суми в каси індустріяльних компаній, щоб утримати їх, доки не трапиться їм бизнес.

Що третє, то на публичних роботах і на різних родах державної допомоги утримати безробітних, доки їх знов не треба буде власникам індустрій. А там, з весною чи коли, може "індустріяльні лідери" що зроблять, може кріза "сама" минеться.

Та чи швидше минеться неминаюча кріза, чи державні гроші? Держава збірає їх з податків, що платять капіталісти з зисканих грошей. А зиск дає їм праця робітників. Чим менше робітники працюють і продукують, тим менші капіталістичні зиски і менший для держави податок. Вже в Вашингтоні трівога, що за цей рік податку збереться багато менше, як зібрали за той. А державним довгам вже недалеко до сорока мільярдів.

* * *

Мабуть аж тоді, як тимчасової допомоги не стане, аж тоді робітнича класа Америки побачить, що те положення, в яке загнав її капіталізм, цілком не тимчасове. Зрозуміє, що виходу з нього нема в ринках, цінах, торгах та платах, бо саме та капіталістична економія доборолась до краю.

Тоді вже мабуть робітники подивляться нарешті на справу не капіталістичними очима, а своїм, людським поглядом.

Чи на те є автомобіль, щоб ним торгувати, чи щоб їздити? Чи на те їжа, одежа, мешкання, всяка вигода і всяке добро на світі, щоб продавати їх, чи щоб люди їли, вдягалися і уживали того добра, яке творять своїми руками?

Чи на тій широкій землі і тими вирібничими засобами, які має країна, в сотні тисяч фабрик, теперішньою технікою, не можна створити всякого добра подостатком для всіх?

Чи як люди бідні і не можуть купити, то саме тому пустошити засіви і замикати фабрики? Саме тому, що недостаток, то припиняти продукцію тих річей, яких людям треба? Тому, що біда, то творити ще більше тих бідних — безробітних? Чи аж до такого безумства додумались розумні люди?

Очевидно такого безумного стану ніхто не видумав. Утворився він через те, що всі засоби продукції опинились в руках небагатьох приватних власників, які орудують ними для свого зиску. Їх вся продукція — окрім шестої частини.

Та чи повинно так бути, що робітники, які збудували всі індустрії і творять все добро, яке є в краю, мають право тільки на шесту частину, хоч їх так багато-багато? А не мають права на ніщо, коли їх праця не дає власникам зиску.

Саме погіршення людської долі під капіталізмом мусить привести робітничу класу до думки про соціялізм, тоб-то про продукцію не для зиску власникам, а для вжитку людям. А погіршення неминуче. Капіталізм може ще раз і другий створити якусь штучну весну, але будуть ті весни холодні і короткі і не стримають основного розвитку. А розвиток такий, що з поступом техніки робітнича класа може продукувати все більше й більше, а за ринки збуту капіталістам все трудніше. Все більше робітників буде непотрібних, бо, як каже Кнудсен, *"що дамо їм робити?"* Під капіталізмом вони можуть робити тільки на продаж.

З БОСТОНУ

(Про підтримку Видавництва Робітничої Громади)

Товариші члени Бостонської "Української Робітничої Громади" рішили піддержати пресовий фонд нашого органу і зробили це таким способом.

Наперед від прихильників нашої організації зібрано пожертви на "листи", а саме т. Корній Вишньовський зібрав $15.00 і Илля Романишин $11.00, — разом $26.00.

Потім при нагоді "коляди" збіркою на пресовий фонд занялись тт. Андрій Яворівський, Павло Кудрик, Яким Калита, Корній Вишньовський і Илля Романишин. Пожертви зложили на їх руки слідуючі товариші і громадяни:

Степан Мартин $4.00; Іван Андроник $3.00.

По два долари: А. Яворівський, И. Романишин, П. Кудрик, К. Вишньовський, Як. Калита, Мих. Калита, Віра Седлярчук, Ев. Безубка, Ст. Сухецький, М. Ничай, М. Мельник, Дм. Галатин, Теофіл Берестецький, Теодор Костецький.

По доларови: Олена Корецька, Ил. Вонс, Ч. І. Романський,Ев. Косій, Вас. Мельничук, Ів. Матеїк, Ів. Шліц, Ів. Волецук, М. Волецук, М. Волошин, Т. Остапчук, Параня Пивовар, П. Ягодюк, М. Затурський, М. Захаркевич, М. Томас, Матрона Бартків, О. Ничай, Мик. Кукуруза, Ил. Дацко, В. Мигован, П. Берестецький.

По 50 центів: Оліяна Пужак, П. Костецький, М. Христинич.

Разом з коляди $58.50. Укупі з збіркою на листи $84.50. Розходу було $3.00. На пресовий фонд "Р. Г." вислано *$81.50.* (Окрім того Т. Бачинський передав через нас $1.00 на видання творів М. Драгоманова).

Всім товаришам і громадянам щиро дякуємо за їх пожертви на робітничу справу, як теж дякуємо товаришам, що занялися збіркою, за їх труд.

За Товариство
УКРАЇНСЬКА РОБІТНИЧА ГРОМАДА В БОСТОНІ,
Илля Романишин, секретар.

Населення і робітники у Львові

Останній перепис населення зроблено в польській державі наприкінці 1931 року, але зараз оголошено тільки загальні підсумки. Докладні і подрібні цифри тамтешній Статистичний Уряд почав оголошувати аж пізніш, і оце недавно видав том цифрового матеріялу для міста Львова. На основі урядової статистики д-р В. Огоновський зробив огляд "національної, соціяльної та професійної структури Львова", і з того огляду ми вибіраєм за львівською "Новою Зорею" деякі цифри.

Наприкінці 1931 року було у Львові 312,231 душ людности. Її національний склад виходить такий: для 198,212 людей або 63.5% усього населення міста рідна мова є польська; для 75.316 або 21.6% жидівська ("їдіш"); для 24,245 або 7.8% українська і для 10,894 або 3.5% "руська". Не треба казати, що до справжнього стану тим урядовим цифрам може бути дуже далеко. Що-до релігії і обряду, то 157,490 осіб або 50.5% усьої людности міста записано як римокатоликів; 99,595 або 31.9% до єврейської віри; 49,-747 або 15.9% греко-католиків і 1,077 православних.

Львів, як взагалі галицькі та волинські міста, є все ще передівсім торгівельний і адміністраційний центр, хоч помалу зростає також його індустріяльне значіння. З "промислу", до якого ця статистика залічує вирібничі індустрії та постачання газу і електрики, живе 30% львівського населення. 20% живе з торгівлі, до якої включено не лиш торги товаром і грошовий оборот, а й винаймання хат і помешкань, так що до тої професії залічені також власники мешкальних домів і "сторожі", що їх доглядають. 10% населення утримується на "комунікації", тоб-то залізницях, пошті, трамваях, таксі та всякому перевозі і транспорті. 7% — домашня прислуга, і ще 7% на "публичній службі", тоб-то в державному та міському управлінні, судах, поліції; тут залічені також церкви та церковні установи і адвокатські канцелярії.

Що-до соціяльного поділу населення, то урядова статистика відрізняє в ньому чотири класи: підприємці, які наймають робітників; такі що не наймають (дрібні крамарі й ремесники); умові робітники; і робітники фізичної праці. Окрім того всіх поділено на людей "активних", що самі добувають такий чи инший прожиток, і "пасивних", що живуть на чийомусь утриманні — здебільша сім'ї активно працюючих. У Львові наємні робітники разом з своїми сім'ями творять 44% людности; самостійні ремесники і крамарі 18%; умові робітники 17%; і нарешті підприємці, які для праці наймають робітників, 6%. Коли рахувати лиш активне населення, без родин, то в ньому є 49% наємних робітників; 18% "білих комірників"; 14% дрібних ремесників і крамарів; і 4% більших чи менших капіталістів, що користуються з найманої праці.

Але українське населення міста Львова своїм соціяльним і професійним складом відрізняється доволі різко від загалу львівської людности. Між "активними", тоб-то працюючими, українцями і українками у Львові майже ціла третина це хатня прислуга, або, кажучи галицьким словом, слуги. Ті українські "слуги" становлять майже половину (45%) усьої домашньої прислуги в місті. З окрема 64% усіх працюючих українок — це наймички, кухарки, покоївки і різного рода, кажучи по галицьки, "служниці".

З промислових занять живе 27% львівських українців. Тільки в ковальстві, слюсарстві і столярстві та серед не-фахових робітників їх участь трохи більша, як український відсоток в цілому населенні. Тільки 11% українців у Львові живе з торговлі, та й з чотирох тисяч українських "комерсантів" в тім місті половина є "кам'яничні сторожі", яких польська статистика записала до купецтва.

Также що-до свого класового складу українська людність відхиляється від загалу населення. 67% тієї людности живе з найманої праці рук; 9% з так званої умової праці; 9% з ремесла і крамарства; і 2% з підприємств капіталістичного типу, що наймають собі робітників. Ще різкіше виступає робітнича перевага серед тої української людности, коли рахувати лиш "активно" працюючих осіб, без родин: 73% чоловічого населення і 80% жіночого — це наємні робітники і робітниці.

Наріщті відрізняється українське населення Львова своїм віком. Мало не третина його — це люди від 20 до 29 року життя. Ширша група молодих, від 15 до 29 року, творить 44% українського населення, а лиш 33% польського і 31% жидівського.

З тих цифер очевидний висновок, що до міста напливає з сіл молодий працездатний елемент, що шукає собі прожитку в наємній праці. Коли рахувати у Львові кругло 50,000 українських людей, то 30,000 з них "активно" здобуває собі прожиток. Решта — їх сім'ї, учні в школах, то-що. В тих трицяти тисячах є поверх 9,000 фахових робітників і коло 1,500 не-фахових, що працюють де й коли трапиться; яких 2.000 „сторожів" у кам'яницях; і близько 10,000 хатньої прислуги, здебільша жіночої.

Насувається также питання: чи мають вони які свої робітничі організації? Чи виходить там хоч одна робітнича газета українською мовою? Коли виходить, то сюди ще не дійшла. А такий сам класовий склад української людности также по инших галицьких і волинських містах.

З документів берлінської гетьманщини

ЛИСТ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО

Покійним В'ячеславом Липинським завсіди свідчаться перед українцями агітатори берлінської гетьманщини. На його "Листи до братів-хліборобів" указують як на вершок і завершення української громадської думки. В них він, мовляв, воскресив державну традицію України і міцно оснував політичну теорію української монархії в історичній формі гетьманства. В своїх американських промовах Данило Скоропадський підкреслював, що "під духовим проводом покійного Липинського" утворилась ідеологія гетьманського руху, який він з батьком Павлом тепер практично здійснюють.

Справді, ім'я і твір Липинського дають єдине моральне оправдання цілій глибоко неморальній берлінській афері. Його знали як українського патріота ще в ті довоєнні часи, коли Скоропадський та його теперішня компанія перебували на вірній царській — або цісарській — службі. В 1918 році він був з Скоропадським, але не разом з тими "земельными собственниками, промышленниками и торговцами", що задля власної наживи і грабунку помагали німцям сажати в Київі ляльку-гетьмана. Він теж був поміщик і в революційний час захищав інтереси своєї класи, але тільки тому, що з його погляду це була класа творча і для суспільства корисна. На еміграції відрізняли його від тих пройдисвітів та кар'єристів, що купчились біля Пана Гетьмана. В його "Листах" є чимало добрих помічень і думок про революційний час на Україні та слушної критики української демократії того часу. Немає в нього ні тупого націоналізму, ні німецького показу, ні хоробливих вигуків, як в Донцова чи кого.

Яким же чином людина, здавалось би, щира і розумна могла зробитись "ідеологом" такої поганої справи? В ідеї особливої "трудової монархії" він очевидно хотів погодити інтереси своєї класи, свій український патріотизм і загальне добро народу, і на папері вийшла ніби нова і не погана політична теорія. Але як погодити її з тим, що справді діялось на Україні, з фактами боротьби клас, соціяльної революції і всього того бурхливого часу на Україні, який він добре бачив? Для його міркувань українська дійсність не давала ніякої підстави, і тому в його "Листах" вийшла не політична теорія, а мрія, фантазія. Його Монарх — добрий батько і "господар землі української"; його поміщики — лицарі, хлібороби і учителі народу; його селяни — патріярхальні плугатори й женці золотої пшениці; вся його ідеальна держава з тими ідеальними людьми є твір щирої фантазії. Боротьбу клас він бачив, і тому трудніше йому налаштувати ідилію між капіталістами й робітниками. Цих і тих він відсуває на задній план своєї хліборобсько-лицарської України, а взагалі вона наче піраміда складена з різних суспільних клас, що лежать одна на одній, та проте одна одної не тисне, кожна кожну шанує, і всі як одна щаслива сім'я.

Ще з часів Платона немало письменників старалось здумати "ідеальну державу", і в українськім письменстві "Листи" Липинського залишились би як нарис своєрідної "утопії" — такого царства, що його ніде не було і ніколи не буде. Нарис запізнений, і інтересні в ньому тільки дотепні завваження про окремі сучасні речі. Та на лихо собі самому автор хотів свою фантазію здійснити — з помічю Павла Скоропадського. Мусіло постигнути його трагічне розчарування. В мріях бачив утопійного Монарха, Лицаря, Патріота і Господаря, а утворив живу нікчемність, що назвала себе Паном Гетьманом.

Про своє тяжке розчарування Липинський написав одному з діячів так званого гетьманського руху в Америці. Ось цей лист — здається ще ніде не друкований:

Бадеґ, д. 20. IX. 1930.

Високодостойний Пане Головний Отамане!

Перш за все прошу прийняти мою найсердечнішу подяку за ласкаво прислані мені фотографії Ваші і Вашої родини. Нині вже зовсім добре уявляю Вас і маю враження, що Вас особисто знаю. Отаке навязання стислішого духового контакту з Вами особливо важне для мене тепер, коли ідея і орґанізація наша переживають найстрашнішу кризу, яка тільки могла зустрінути нас.

Події пішли тут так швидко, що вже не міг я діждатись наслідків Вашої інтервенції в Центрі. Зрештою, при напрямі, який там тепер запанував, така інтервенція була-б безцільна.

Сьогодня посилаю комунікат до "Діла", і сьогодня-же його копію послаю Вам. Комунікат цей скаже Вам все, що можна було прилюдно сказати і що творить суть цілої справи. Але єсть ще факти, про які прилюдно говорити не можна, а про які вважаю собі обовязком повідомити Вас (очевидно абсолютно довірочно), щоб Ви мали повний образ дійсности, приймаючи те чи инше рішення.

В Січні 1929 р. п. Скоропадський, не порадившись зі мною і без мого відома, поїхав до Будапешту, там підписав акт, яким в імени будучої Української Держави вирікся на користь Угорщини всіх прав до Підкарпатської Руси, зажадав одночасно від угорського уряду 50 тисяч пенґо місячно в протязі трьох літ, потім згодився на менше, не одержав, розуміється, нічогісенько, крім двох польовань, на які його передтим, ніж він документ підписав, запросили, і, оставивши підписаний ним акт в руках угорського уряду, вернувся ні з чим до Берліну.

Це факт, про який п. Скоропадський мусів мене потім докладно повідомити, переславши мені записки своїх розмов в Будапешті. Чи не було инших подібних фактів, мені невідомих, про це не знаю, але, пізнавши вдачу п. Скоропадського, підозріваю, що такі факти могли бути, а тепер напевно будуть. Цей нахил п. Скоропадського до самої безсоромної, і при тім нерозумної, політичної спекуляції був між иншим одною з причин, чому при т. зв. "бадеґській умові" я зажадав від п. Скоропадського слова чести, що він нічого не буде робити без мого відома. Це слово п. Скоропадський зломав і тепер він має знов вільну руку, бо ані п. Скоропис, ані п. Шемет не мають стільки авторитету, щоб його здержати. Значить, коли Ви вирішите далі піддержувати п. Скоропадського, то мусите бути приготовані, що Вас можуть зустріти дуже неприємні

несподіванки в найдражливіщій сфері міжнародньої політики.

Розуміється Ви самі знаєте, що од Вашого рішеня, як представника єдиної нашої орґанізованої сили, залежить дуже багато. Розумію Ваше трагічне становище, бо сам я в такому становищі мучився, поки нарешті не зробив того, що наказувала мені совість. Ніяким чином на оце Ваше многоважне рішеня впливати не хочу і зразу Вам зазначую, що навіть, як останетесь при Скоропадськім (розуміється без орієнтального рабства, яке Вашій природі чуже), то це мого поважаня до Вас і мого доброзичливого до Вас відношеня не змінить. Дозволяю собі тільки поділитись з Вами зовсім обективними думками про ці виходи, які, на мою думку, можуть стояти перед Вами.

І. Остаетесь при Скоропадськім. Тоді мусите забезпечити "Січі" од всяких несподіванок, а саме від того, що зроблено зі мною, коли я показався для спекулянтів невигідним. Для цього були-б два виходи:

а) кращий: перевести те, що мені не удалось, але що Вам тепер удатися може, а саме, щоб п. Скоропадський абдикував і передав свої права сину, з тим, що Головою Гетьманської Управи при Данилі Скоропадськім буде Д. Дорошенко. Хоч проф. Дорошенко не єсть людина боєвого характеру, але він має те, чого абсолютно не мають теперішні верховоди в Ванзее: Скоропис і Шемет — а саме політичний такт і політичну чесність.

б) гірший: зажадати від п. Скоропадського призначеня нової Гетьманської Управи в порозумінню з Вами під умовою, що Ви будете в курсі всіх важніших справ, і що ніяке важніще рішения, без порозуміння з Вами, прийнятим бути не може.

ІІ. Йдете з нами. Тоді оголошуєте, що нічого в січовій ідеї не змінилось за вийнятком того, що питання особи Гетьмана одсувається до часу здобуття Києва тому, що на еміґрації, як показав досвід, це питания вирішене бути не може. Що це питання не єсть для монархічної ідеї кардинальне, доказує десятилітнє істнування Угорської Монархії без Монарха. Отже Січі мають і далі виховуватись в засаді вірности будучому фактичному Гетьману, всі січові гасла остаються незмінні, а поки такого фактичного Гетьмана нема, Січі мають без застережень коритись свому Проводові, в якому на час відсутности Гетьмана зберігається верховна влада, і який цю владу в Києві, разом із всіми січовиками, в руки всенароднього тоді проголошеного Гетьмана складе.

Пізніше, коли нам тут Бог поможе знищену тепер ванзейськими панами орґанізацію гетьманську відновити (над чим працюємо), можна було-б сотворити спільно з Вами Верховну Раду, яка-б весь гетьманський рух координувала і підготовляла поволі вирішеня питания Династії.

Покищо на цьому кінчу, бо хочу конче, щоб лист цей сьогодня ще вийшов до Вас. Не потребую Вас запевняти, що всім, чим зможу — пояснюючи документами, думками, інформаціями — завжди готов служити Вам, вірячи в Вашу, в наших приватних взаємо відносинах, лояльність, навіть як-би політичні шляхи наші мали розійтись.

Певне зрозумієте, Високодостойний Пане, що в таких умовах моє лічення мусіло знов відійти на далекий план. Я його був частинно розпочав і воно мені добре робило. При першій можливости буду продовжувати. У всякому разі завжди Вам за нього всім серцем дякую.

Прийміть запевнення глибокої пошани і щирої відданости, з якими завжди остаю для Вас.

Вячеслав Липинський.

Лист говорить сам за себе, і вистачить додати до нього три маленькі пояснення. "Пенго" є угорський ґріш приблизної вартости 20 центів американських. Що друге, то треба зазначити, що наш американський земляк, до якого був написаний цей лист, відійшов від "гетьманського руху", як тільки довідався про гетьманські спекуляції; не приймав участи навіть в тім "орієнтальнім рабстві", яке попи тут влаштували для Данила Скоропадського. Зате ще раз розчарувався би покійний Липинський, як би дожив бачити всю "політичну чесність" Дмитра Дорошенка. Та чесність, зверху обмотана професорською повагою, в середині завсіди була дуже не тверда, але останніми часами до того вже розїздилась поміж Берліном, Прагою і Варшавою, що прийдеться і про неї дещо сказати.

ЕКОНОМІЯ І САМОГУБСТВО

На питання про те, скільки в Сполучених Державах бувае самогубств, відповідае своєму читачеви филаделфійський Inquirer:

"Найновіші цифри включають 1935 рік; пізніших ще нема. В 1925-ім році випадків самогубства було 4,000; для 1926-го цифра 4,264; 1927 — 4,292; 1928 — 4,479; 1929 — 4,996; 1930 — 18,551; 1931 — 20,088; 1932 — 20,927; 1933 — 19,993; 1934 — 18,828; 1935 —18,241".

Не знаєм, де филаделфійська газета взяла ту статистику, і ніяких пояснень до неї не додано. Чому до 1929-го року цифри не доходять до п'яти тисяч, а від 1930-го накладае на себе руку по сімнацять і двацять тисяч народу?

1930-ий рік був перший повний рік тої великої скрути, що її назвали тендітними назвами "депресія бизнесу" і "рецесія бизнесу". Чи не витримують люди того стану пониження і тривоги, до якого їх звів капіталістичний бизнес?

СВИНІ В МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ

1.

Почалося воно в 1933 році, коли настав наш Президент-Реформатор. За Секретаря Хліборобства взяв собі Містера Волеса, наробили таких штук, як "ААА", і рада в раду, казали умертвити сім мільйонів свиней і закопати їх в глибокі ями. Все одно, мовляв, через "депресію" велика в краю біда, люди м'яса не їдять, а буде менше свиней, то будуть на м'ясо вищі ціни і може не буде депресії. Окошилася реформа на поросятах.

Але в 1934 і 1935 роках припекли великі посухи і знищили на полях кукурузу. Здихала безрога твар без доручення з Вашингтону, і вирізували її фармери, бо не мали чим годувати. Уряд свою квоту свинобийства виконав, але природа, так сказати, перевиконала. Не стало в Америці свинини і почали привозити її з чужих сторін. З того часу з'являється в Америці так звана польська шинка.

Чесно її люди привітали, але вона, маючи свинську натуру, як внадилася, то вже не вижинеш. Вже в Америці свої свині обчухралися по реформах, наново розмножились, а тут польські не перестають лізти з своєю шинкою. Торік імпортовано її за $10,000,000.

Фармери з Айови і таких инших стейтів до свого Волеса: рятуй, Геирі, від ляцького наїзду! Та ба, не можна. Поляки купили тут торік бавовни за $12,000,000, а не пустимо ми їх свиноти, то поїдуть за бавовною до Єгипту. Ну, а яка ж, при такій конкуренції, майбутність американських свиней, Де їх краще за гра? Не журіться, хлощі, каже Волес, бо уряд за вас дбає: вже провів закон, щоб заорати ще кілька мільйонів акрів. У того Містера Волеса на всі клопоти одна реформа: заорати, закопати, запустити. В одній особі так сказати, Секретар Хліборобства, вибух вулкану і трясіння землі.

Але в Конгресі маленька буря. З свино-кукурузяних стейтів депутати підвищають мито на свинське м'ясо, не хочуть пускати його сюди, а з бавовняних кажуть, що пускай. Проти свинини чужого роду огітують шікаговські різники. Зате Конгресман Динджел представник Мишигенського народу, бачить в польських свинях віщунів того добробуту, що ще не принесли дотеперішні реформи. Аби тільки, каже, поляки купували в Детройті автомобілі, то будуть їх люди робити, будуть їсти польську шинку і будуть жити собі посвистуючи. Прихильно ставиться до тої справи Заграничний Секретар Гол. Відомо, що в міжнародній торговлі, яка включає также польську шинку, він бачить гарантію миру між народами.

2.

Має та свинська справа більше кінців.

Українські проводирі в Галичині погодились з польською державою, але за те хочуть від неї цього і того, шкіл, посад, уступок, субвенцій і — дуже важно — участи в польськім експорті. Навіть англійські газети писали, що галицькі українці вже подобріли для Польщі, тільки ще хочуть участи в експорті, тоб-то щоб уряд вивозив на продаж за кордоном также їх щітину, шкуру, масло, яйця, шинку, то-що.

Так як угода давно зроблена і галицькі політики експортовий привилей дістали, то є всяка підстава думати, що свинина, яку тут називають польською, може бути щира українська шинка, вихована на ідеалах української кооперації.

Бизнес є безнес, і за такі привилеї галицькі політики платять польській державі, підтримуючи її силу і владу. Виступають в сеймі за зброєння і зміцнення польської армії, захвалюють те добро, яке мають українці під її захистом, та закликають до оборони держави в мирі і у війні і проти всіх її ворогів.

Але як оправдати таку політику перед простими українськими людьми, які бизнесу не розуміють і на експорт мають хіба свою чорну біду? Людям політичні кооператори навіть не кажуть, що справа в експорті шинки яєць, щітини і мережанок. Головне діло, кажуть, в визволення України. Державу вони підтримують, бо, кажуть, наближається хвиля, коли Маршал Ридз Сміглий і з ним Січові Стрільці підуть на Київ, замають прапори, кров і залізо, і так далі. Люди слухають і бадьораться, що їх проводирі визволяють Святу Софію, тоді як справді вони рахують вигоди з експортової торговлі.

Тому Секретар Гол може собі здоровий говорити, що міжнародній обмін свиньми причиняється до миру між народами. Українських свиней він не знає. Вони виростають не на кукурузі, а на ідеалах, і викликають настрої войовничі, криваві, куди ти їх не експортуй і за які моря не вези.

3

Українська іміграція в Америці ще досі не відгукнулася, але чуємо, що один відомий редактор-державник не спить, а скликає протестаційне віче. Протест має бути, як звичайно, рішучий, але цей раз проти американської преси, яка пише про польських свиней, цілком замовчуючи великий поступ, який зробила українська кооперація, і що саме вона постачає найліпшу шинку. До живого вразили редактора газетні рисівники, які рисують свиню, що залізла до американського фармера в город або виїдає йому з діжки яблука, а все в неї на животі написано "польська свиня". Поляки присвоюють собі наші заслуги, каже редактор, а американська преса їм помагає, нехтуючи расове питання. "В усіх могутніх державах Европи расове питання грає тепер на першу скрипку", каже відомий стиліст, і його нехтування в Америці він пояснює "виродженням демократії та інтригами міжнароднього жидівства".

Протест має бути поданий до відома Японського Консуляту.

ВІДПОВІДИ РЕДАКЦІЇ

2. СПРАВА З МАКОГОНОМ.

Р. в К. — Що перше, то Цеглинський не є співробітник "Укр. Щод. Вістей" і в тій газеті не пише. Вона тільки передруковує тепер, в лютім, статтю під назвою "Справа з Макогоном", що ще в жовтні була надрукована, з підписом Цеглинського, в "Роб. Громаді". Зрештою в "Щод. Вістях" (ч. 47) зазначено, що це передрук. Так само вони недавно (ч. 18-19) передрукували з "Організаційних Вістей Оборони України" статтю п. н. "Що собою уявляє націоналізм в краю" і назвали як автора д-ра Вол. Левицького. По Вашому треба би сказати, що ті довіряні відомости з Галичини він списав для "Щод. Вістей".

2. Ніяких "нападів на заслуженого чоловіка" в нашій газеті не було. Навпаки, ми відзначили всі його славні заслуги, про які знали з "Свободи" та инших газет, і саме тому поставили питання, хто є той славний Макогін (чи Князь Розумовський) і де він такий взявся. На те просте питання ні він сам, ні його приятелі доси не відповіли.

3. Певно в "Укр. Щод. Вістях" теж думають, що час би вже знати, і тому повторили нашу статтю. Цілком нерозумно робити з того наглий висновок, наче то ми "єднаємось з большевиками". При чім тут большевизм? У Львові виходить суто націоналістична газета "Укр. Вісти", яка за "Роб. Громадою" теж підняла справу про великого Макогона. "Громадський Голос", з радикальної партії, теж думає, що на наше питання повинна бути відповідь. Зрештою ми голосно сказали лиш те, що пошепки говорило багато людей в краю. Тай хіба не сміють вони знати, де в них взявся проводир і представник на весь світ? Хіба це напад спитатися кого, хто він і звідки? Прославили в газетах, що "знають його всі українці", а як ми спиталися, хто ж він є, то ніби ніхто нічого не знає.

4. Коли польська газета репетує, що він великий український проводир, має Бюра, говорить з британськими лордами та возить "УНДО" до Женеви, то що саме це доводить? Нічого більше, тільки те, що польський редактор читав про Макогонові подвиги в "Ділі", в "Новім Часі", в канадийськім "Укр. Голосі" чи в тутешній "Свободі". Саме тому Ви повинні їх спитатися, хто є той славний проводир. Аби потім не було ніяково не лиш перед британськими лордами, а й перед польською газетою! Зрештою, ні Ви ні ми не можемо знати, для чого вона що пише. Не так ще писали про того пана польські газети в 1930 році, коли підчас пам'ятної пацифікації він чомусь з'явився в Галичині. Страх який гвалт счинили, щоб вигнати його з краю. Страх раділи, що уряд нарешті арештував і вигнав небезпечного Макогона. Заграничка преса розголосила, що з Галичини вигнали добродія, який своїм коштом хотів рятувати нещасний край. Про вигнаного князя писали. Зашуміли українські газети в Америці, і тим шумом зробили першу славу людині, про яку до того часу ніхто не чував: патріот, князь, мільйонер, герой! Адже поляки його лають, з краю вигнали! Але не додали газети того, що повернувшися в Америку, Яків Макогін *відмовився* посвідчити перед урядом Сполучених Держав, що його в Польщі як-небудь скривдили. Чому? Бо як би тутешній уряд заступився за свого громадянина, то легко перевірив би, що поляки арештували і вигнали — але не його. Тому й тепер краще не покладатися на газети, а нехай він сам і його приятелі скажуть, хто він є.

5. Не каже того службовець його Бюра в Празі Д. Антончук, що розіслав до українських газет в Галичині і в Америці листа з хвалою для свого грошодавця і з лайкою на редактора "Роб. Громади". З галицьких газет не помістила того здається ніодна, і даремне ждали ми, що зважиться котрась з тутешніх. Зробив це тільки "Укр. Голос" в Канаді, і чули ми, що в львівськім "Новім Часі" відвертає увагу другий його бюровець, Кисілевський. Його писання ще не маєм, але все одно не будем займати місця в газеті кожним макогоновцем з окрема, а нехай наперед виговоряться усі, відомі і притаїні. Але коли читали "Укр. Голос", то зверніть увагу на ось що. Пан Антончук ще раз славить ті заслуги свого Князя, які ми самі сумлінно перелічили; замовчує ті, які Князь волів би в Італії забути; погано лається; але ні одним словом не відповідає на саме питання: хто є Яків Макогін чи Князь Розумовський (чи ще инакше), звідки він взявся і звідки бере засоби, щоб собі здобувати довірчивість галицьких політиків. Правда, прочитавши "Роб. Громаду", дехто з них вже й собі питається: а справді, хто він такий?

6. Коли Вам казали, що він "чоловік поступовий", то саме тому треба знати, звідки й кудою він поступав. Знаєм не тільки про його знайомство з "Лейбор Парті", а й про близьких до нього українських "соціял-демократів". Та це власне ще більше спонукало нас поставити питання, і як не він сам, то мусять на нього відповісти макогоновці всіх партій. Чим довше будуть відмовчуватись, відшептуватись чи відвертати увагу, тим більше будуть люди питатися.

3. СПРАВА В РИМІ

Бувший Націоналіст. — Про те, що в Римі відкрито пам'ятник Маршалови Пілсудському, були звістки в американських газетах — не пам'ятаєм, чи в січні, чи ще в грудні. На те свято приїхав з Варшави генерал Вєнява Длугошевський з урядовою делегацією, була військова парада і виступав Мусоліні. З тієї нагоди одну з римських вулиць перезвано на "вулицю Маршала Пілсудського". На пам'ятнику поміщено напис італійською мовою: "Чоловік, що повернув Польщі те становище, якого вона в світі заслугує".

Чому Евген Онацький не написав про те допису до Вашої газети, не знаєм. Може тому, що вона захвалює Мусоліні як особливого приятеля українців, і читачі могли б сказати так, як Ви: видко він полякам більший приятель.

Насправжки приязнь тут ролі не грає. Такі пам'ятники і паради служать державникам для їх практичної політики. Коли польським фашистам вигідно буде піти до спілки з італійськими, то лекше буде переконати польських людей, що бачте, мовляв, які там наші приятелі в Римі, шанують Маршала та признають польській державі велике становище в світі. Серед українців можна робити таку пропаганду багато меншим коштом, та й вона там багато менше варта. Польські бандити можуть помогти італійським для якогось спільного грабунку, а про українських націоналістів самі пишете, що з'їхалися до Риму за піддержкою собі.

Ми на такі речі не звертаєм уваги, бо вони не такі важні, як думаєте. Коли краще придивитесь до фашизму, то побачите, що це є передовсім замах капіталістичної класи, щоб силою запрягти робітників в ярмо індустріяльної панщини та, коли треба, гнати їх на війну за користи і колонії для пануючих капіталістів. А патріотичні фрази, паради й пам'ятники — це тільки пропаганда для більш чи менш нерозумних людей; читачам Вашої газети вистачає запевнення, що Мусоліні їх приятель.

4. ХОЧЕМО ЧИ НЕ ХОЧЕМО

М. П. в П. — На питання, чи "хочете української держави, чи не хочете", не може бути серйозної відповіди "в двох словах", і хто вимагає такої відповіди, для того це справа не серйозна.

Сказати, що "ми хочем", значило би хотіти все, всюди і при всіх умовах. Тоді треба записатися також в піддані Скоропадського, який сподівається здобути окрему державу українську через Гітлера і війну. Розуміється, не задля того німецькі імперіялісти готують війну, і нема певности, що вони мусять перемогти, ані що після перемоги буде їм вигідна якась окрема і самостійна держава на Україні. Певности цілком нема, але можливе й те, і коли хто готов іти на всі можливости, аби лиш держава, то туди йому дорога — до воєнної пропаганди і послуг Гітлерови. Коли ми ту пропаганду розкриваєм, то бачите, що не хочемо ні воєнної різні, ні перемоги фашизму, дарма що в результаті може й була би з того якась окрема українська держава. Але сказати двома словами, що "не хочем", то виходило би, що ніяк і в ніякому разі не хочем! А для нас ті державні кордони, що їх встановили шахраї-дипломати на Сході Европи, цілком не святі, нема в нас ніякого "фільства", ані не захищаєм держави для ніякого европейського Ґоґи.

До таких питань не можна підходити з двома словами. Треба придивитися до того самостійницького руху, який хочете оцінити. Хто хоче тої держави і для чого? Які виступають в ньому громадські сили, чиї інтереси хочуть задовольнити тою державою, якими засобами стараються її утворити? А тоді вже можна сказати, чи це буде рух поступовий, яким країна підноситься в своїм економічнім і соціяльнім розвитку, в цивілізації, то-що, чи рух реакційний — назад. Очевидно всі ті рухи, що звязуються з німецькою колоніяльною політикою чи міжнароднім фашизмом, є реакційні. Це не доказ, що такий мусить бути кожний самостійницький рух серед українців, і як є инший, то придивившися до нього, може прийдеться Вам инакше його оцінити. Розуміється, маємо на увазі громадський рух, що коріниться в справжніх силах і інтересах краю, а не саму писану програму, що виражує якісь побажання, але зрештою остається на папері.

Ще менше важне те "хотіння держави", яке бачите серед української еміграції в Америці і яке є лише відгомон якихось далеких бажань; або відгук наглого поклику; або сантимент емігранта на чужині; або святочний настрій; або забава в уніформи; або навіть своєрідна професія чи навіть "ракет". Є фаховці, що хочуть української держави на вічах, зібраннях, концертах, ювилеях, балях, і пікніках; хочуть тілом, душою, зубами, кров'ю, залізом, співаючи, танцюючи і всіма способами; хочуть її все одно, що з того виходить, і все одно, як не виходить ніщо. За довгі роки не лиш самі в тому хотінні, так сказати, спеціялізувались, а й масу людей призвичаїли до того, що не треба їм ні про що знати, вистачить "хотіти держави". Не видумка, а щирий факт є український оратор в Америці, що буде говорити про вибори в Ню Йорку, про Івана Франка, про народне мистецтво або про поширення сифілісу на Гуцульщині, а все той аргумент і той сам висновок: що він, оратор, хоче української держави. Слухачі плещуть, бо певні, що такий щирий державо-хотець про мистецтво і медицину теж не збреше.

Ми думаємо, що як мистецтво, то мистецтво, а як медицина, то медицина. А як 'Р. Г." присвячена питанням соціялізму і робітничого руху, то вона буде писати про ті речі. Думаєм, що для робітників це речі важні. Колиж вони для Вас не цікаві, але хочете знати, чи видавці є добрі люди, що теж хочуть української держави, то скажем відразу: ідіть до д-ра Мишуги чи куди. Хоч би хотіли, то не дорівняєм фаховцям від хотіння.

ПРЕСОВИЙ ФОНД

На підтримку часопису "Робітнича Громада" дали дальші пожертви товариші:

21. Бостон, Мас.: К. Вишньовський і И. Романишин по $5.00; по $2.00: А. Яворівський, С. Сухецький і І. Ляшкевич; по $1.00: Я. Калита, Е. Безубка, В. Сидлярчук, М. Захаркевич, М. Мельник, О. Ничай, О. Корецька, Т. Берестецький і Н. Н.; по 50 центів: М. Пастушак і Н. Н. — Разом зібрали тт. Романишин і Вишньовський $26.00. З того прислано попереду $10.00 (оголошено в 6-ім номері "Р.Г."), тепер *$16.00.*

22. Нюарк, Н. Дж.: Т-во "Українська Робітнича Громада" $21.00; Г. Залепський $2.00; по $1.00: М. Струс, М. Янишин, М. Кохман і М. Надрічний; по 50 центів І. Рутка і В. Співак. — Разом *$28.00.*

23. Гилсайд, Н. Дж.: по $1.00: І. Радкевич, С. Піцик, Г. Мартиняк, В. Раб і С. Корда; по 50 центів: В. Федчишин, С. Корда і М. Турчин; Г. Палюх 25 центів. — Разом *$7.25.*

24. Пасайк, Н. Дж.: Ф. Вовканич $2; по $1.00: А. Левончук, А. Ткачук, В. Петрина, Т. Зелинський, Д. Білах, Г. Савків, М. Гуцалюк, Л. Гайовик, Ф. Константинович і С. Смолин. — Разом *$12.00.*

25. Белвил, Н. Дж.: Ю. Кондратович $4.00.

26. Рочестер, Н. Й.: Д. Братусь *$2.00.*

27. Бостон, Мас.: Товариші Яворівський, Кудрик, Калита, Вишньовський і Романишин "заколядували" на пресовий фонд "Р.Г." *$55.50.*

Всім щира дяка за товариську підтримку робітничого видавництва.

Товариство Українська Робітнича Громада" в Нюарку.

TWENTY CENTS ДВАДЦЯТЬ ЦЕНТІВ

РОБІТНИЧА ГРОМАДА

ROBITNYCHA HROMADA

Рік II, № 8-9, червень 1938. NEWARK, N. J. Vol. II, № 8-9, June 1938.

"Робітнича Громада" виходить що місяця в Нюарку, Ню Джерзи.
Адреса: "Hromada", 59 Beacon Street, Newark, N. J.
Передплата: один долар на рік, 50 центів на півроку, окреме число 10 центів

ГІТЛЕР ПРО НІМЕЧЧИНУ, РОСІЮ І УКРАЇНУ

Біблія німецького народу

В 1924 році Адольф Гітлер писав перший том свого славетного твору Mein Kampf (Моя Боротьба); оповідає в нім про своє життя і гостро критикує політику німецької держави за Кайзера і ще гостріше повоєнну, німецької республики. В 1926-ім закінчив другий том — з політичною програмою для своєї партії "націонал-соціялістів" і для цілої держави на той час, коли в ній буде мати владу його партія.

Коротко кажучи, ціль є "велика і могутня німецька держава", і до неї він указує дорогу. З'єднити всіх німців почуттям "расової вищости" і "расової ненависти", тоб-то вмовити в них, що вони є порода людей вища і краща за всі инші і мають право знищити "нижчі раси" або запанувати над ними. Викорінити "жидів, марксистів і пацифістів". Щоб не могла виявитися ніяка незалежна думка, скасувати парламент і всі виборні установи. Робітничі юніони "координувати", щоб сповняли лише службу наказану державою. Пресу поставити під урядову контролю. Все населення виховувати так, щоб думало і робило, як йому кажуть. І передовсім створити військову силу, як найміцнішу.

З тією силою держава може повести доцільну заграничну політику і придбати для неї союзників. Надіється на Італію і передовсім наказує за всяку ціну здобути дружбу Великої Британії. Тоді можна всі сили німецької держави вжити для того, щоб дістати назад території втрачені у війні; далі — в границях великого Райху об'єднати німців, що тепер піддані иншим державам; і нарешті — придбати нові землі "коштом Росії і її окраїнних держав". Для того, між иншим, прийдеться знищити Францію.

Книжка писана для пропаганди, і повно в ній обіцянок, фальші, лести, лайки, простої гидоти. Коли автор зробився канцлером держави, її перекладено на багато чужих мов. Але німецький видавець дозволяє видавати такі переклади лише з великими пропусками, щоб не показувати чужим читачам усеї гидоти, якою своїх підданих годує німецький "фірер".

Гітлерів твір був за головний підручник фашистської пропаганди в Німеччині. За ним горлали агітатори і писали писарі. Відколи автор є начальник держави, книжку називають біблією німецького народу, кажуть вивчати в школах і салдатам, мусить вона бути в кожній німецькій хаті. Гордо указують на її пророчий зміст: все мовляв, діється так, як намітив собі вождь. Визначив програму і крок за кроком виконує. Бачите, скільки намічених планів вже виконав, а решта жде недалекої черги! Хто хоче знати, що далі буде, хай читає ту Гітлерову біблію — ключ до німецької політики.

Критичні німці кажуть инакше: ім'я Гітлера і почасти його перо, але політичні плани добре розважили для нього експерти німецького капіталізму (групи Фріца Тісена) та ще помагали їм старшини з старого воєнного штабу (групи Людендорфа). Певна річ, капіталісти знають, чого й де їм треба, і свої плани виконують силою держави та її вождів. Тому, як ми будем далі говорити, що Гітлер каже те й те чи хоче того й того, то треба мати на увазі, що рот його, але інтерес і хотіння тих, що за його плечима.

Так чи сяк, книжка є офіціяльна програма теперішньої німецької держави і дає політичні плани її керівників, явних і скритих.

Які ж їх заміри що-до України? З цікавістю може спитатися український читач, що в своїх газетах раз-у-раз читає про Гітлерові плани визволення. Гіркі того читача ждуть несподіванки.

Нема ні визволення, ні України

Передовсім німецький вождь грубо заявляє, що він не думає нікого визволяти, і з наругою підкреслює: "Мушу зазначити, що ми не є поліцаї для охорони відомих 'малих бідних народів', але салдати свого власного народу". До Берліну, каже, приїзджають різні представники "союзів поневолених народів", але в нього не було терпцю говорити з тими Krueppel і schwatzhafte Wichtigtuer. Перше слово значить — каліки. Другу назву трудно перекласти двома словами, але значіння таке: правлять теревені і пишаються, як корова в хамуті. Трохи

прикра характеристика для Союзів Визволення України.

Друга несподіванка, що в цілій Гітлеровій книзі немає навіть слова Україна чи українці. Польщу ледви згадує, як одну державу і один край, а часто згадує Росію, теж як одну державу і один край. Пару раз додає: "Росія і підвладні їй окраїнні держави", не називаючи їх, та зрештою назвою Росія обіймає все укупі, стару Росію чи Радянський Союз. Говорить про "сто-п'ядесять мільйонів росіян", яких всіх визнає за "нижчу расу" і "мало-варту расу", не відрізняючи між ними ні українців, ні инших народностей.

Та й не потребує відрізняти ні для своєї історичної теорії, ні для політичних планів. За його теорією Росію як державу організували були германські пани, що колись запанували були над нижчою славянською расою, та тепер вона дісталася в руки "жидівським большевикам". Але Гітлер не думає ні визволяти цілої нижчої раси, ні ділити Росію на окремі держави, за народностями чи як инакше, так що й називати їх не потребує.

Але що-до Росії взагалі плани має дуже великі, і здається що в тих планах має на умі передовсім ту частину "Росії", яку називають Україною. Одначе, як побачимо далі, плани такі, що цілком для них неважно, яка там живе нижча раса і як називається.

Про ті плани говорить в 4-му розділі першого тому, критикуючи заграничну політику довоєнної Німеччини, і в 14-му розділі другого тому, в якім проголошує теперішні завдання німецької держави на Сході Европи.

Критика довоєнної політики

Щоб на віки забезпечити державу, каже Гітлер, треба дати німецькому народови можливість існування на всю майбутність. Що року приростає в Німеччині до 900,000 душ людности, і з року на рік трудніше буде всіх прогодувати. Перелюднення доведе до масової бідноти і голодування, а це вже небезпека для держави, і треба їй заздалегідь запобігти. Розуміється, иншого він не знає способу, як воєнний грабунок.

Для грабування бачить два шляхи: або, каже, "земельна політика" або "торговельна і колоніяльна". Або, значить, держава мусить здобути нові землі і поселювати на них що-року "мільйони зайвого в Німеччині народу", щоб таким чином "ціла нація завсіди могла себе прогодувати"; або — другий шлях — розвивати промисловість, вивозити її продукти на світові ринки і міняти їх там за засоби для прохарчування краю; для того потрібні также колонії, як джерело сировини, чи ринку збуту.

Перший шлях — завоювання і заселення нових земель — має в його очах перевагу з огляду на дальшу майбутність. На землі "можна утримати здоровий хлопський стан", що буде за фундамент для цілої нації. Лише земля прогодує народ в мирі і у війні, незалежно від заграниці. Індустрія і торги довершать незалежність держави від чужих країв, але "в тяжкий час" не можна на них покладатися як на насушний хліб.

Тому Гітлер докоряє довоєнним проводирям німецької держави, що цілком не дбали за придбання нових земель для поселення. Але де і як їх взяти? Не в гарячій Африці, де европейцям трудно вижити. Кращі заморські землі можна взяти лише тяжкою боротьбою з тими, хто їх посів. А як вже боротися, то за землі в самій Европі, де німцям найкраще жити і близько Фатерланду. Тому, каже Гітлер, їх держава повинна була здобувати нові території в Европі, а це можливе було лише на Сході, коштом Росії. Як в давнину німецькі лицарі займали все дальші "східні окраїни", колонізували й германізувати долини Дунаю і Лаби, Прусію і балтійське побережжя, так тепер німецька держава повинна обернутись до Сходу, "щоб німецьким мечем здобути ріллю для німецького плуга".

Певна річ, по доброму не віддадуть, і треба "кулака". Німецькі державники повинні були готувати армію і шукати союзника. За всяку ціну, каже, треба було прихилити до того плану Англію. Не робити конкуренції британській індустрії і торговлі, не пхатися на океани і світові ринки, не дратувати англичан воєнною флотою. Маючи плечі криті їх прихильністю, можна було сміло починати новий германський наступ на схід.

Німецькі верховоди того не зробили, але посягнули по світові торги і заморські колонії. Не злий і той план, каже Гітлер, але не знали, як його здійснити. Посягаючи по колонії, Німеччина загрозила британській імперії. Німецькі індустрії кинули на ринки світу масу краму, роблючи конкуренцію британському. Для неминучої війни з Англією спорудили в Німеччині воєнну флоту. Але того на думку Гітлера було цілком мало. Треба було знайти проти Англії доброго союзника, і найліпшим союзником, каже Гітлер, могла бути Росія. Як не з Англією проти Росії, то треба було йти з Росією проти Англії. Раз в Німеччині вибрали торгівельну і колоніяльну політику, то Росія не була ворог, і укупі могли перемогти англичан.

Замість того зробили німецький союз з Австрією, який Гітлер називає "справжнім божевіллям". Це, каже була "струпішіла держава", засуджена на загибіль і оточена з усіх боків ворогами. Союзом з нею німці настроїли проти себе Італію і Росію. До того, каже Гітлер, в Німеччині цілі десятки літ "до війни з Росією підло цькували найгірші вороги обох держав, жиди і марксисти". Прийшлося німецьким салдатам воювати на всі боки. Мусіли програти, і за таку політику Гітлер тяжко докоряє своїм попередникам.

Завоювання і колонізація на Сході

В другім томі Гітлер об'являє нову заграничну політику Німеччини: що саме він та його партія будуть робити, маючи владу в державі і коли вона озброїть міцну армію і найде союзників, так що її верховоди зможуть здійснити свої бажання в широкім світі.

Пише Гітлер: "Ми націонал-соціялісти свідомо перекреслюєм загранично-політичний напрям нашого передвоєнного часу... Ми зупиняєм герман-

ський наступ на Захід і Південь Европи і звертаєм наш погляд на країни на Сході. Разом з тим кінчимо колоніяльну і торгову політику довоєнного часу і переходимо до земельної політики майбутности". Земельна політика значить "збільшення простору для нашого народу в Европі" через завоювання земель для колонізації і заселення їх німцями.

Для німецької заграничної політики указує єдину ціль: "забезпечити прогодування і утримання нашого народу та його нащадків". Єдиний для того спосіб — "здобути подостатком землі, на якій майбутні покоління німецьких хлопів зможуть плодити здорових синів". Раз-у-раз повторяє: "Ми націонал-соціялісти мусимо невхильно йти до нашої заграничнo-політичної цілі, а саме щоб німецькому народови забезпечити на цій землі належний йому грунт". Або: "Грунт і ріля є ціль нашої заграничної політики". Або: "Націонал-соціялістичний рух мусить згуртувати наш народ до походу уперед на тім шляху, що виведе його з теперішньої тісноти життєвого простору на нові землі".

Скільки ж йому треба нових земель? Хоче не лиш колонізаційного терену для щорічної надвишки населення. Здобута земля "своїм обширом і родючістю повинна задовольнити всі вимоги теперішности", тоб-то виживити всіх німців "на своїм грунті". До того держава повинна здобути її стільки, щоб "на всі майбутні століття дати пайку землі кожному нащадкови нашого народу". Але й того мало. Здобуті землі треба буде захищати, і для того, каже Гітлер, держава мусить мати політично-мілітарну силу на весь світ. Заздрісно указує на Британську Імперію, Сполучені Держави Америки, Росію, Китай, Францію, що не лиш людністю переважають Німеччину, а й територіями, і в них мають основу для своєї світової сили. Таку й німецька держава повинна завоювати собі стільки земель, скільки треба, щоб зробитись "світовою силою".

Нові землі, каже Гітлер, мусимо здобути і колонізувати в самій Европі, щоб "таким чином не лиш утримати переселенців німецьких в тіснім звязку з рідним краєм, а й державі запевнити ті користи, які дає приєднання до неї великих просторів".

Де ж ті простори для німецької держави і колонізації? Каже Гітлер: "Коли ми говоримо про нову землю і нові грунти в Европі, то мусимо в першій лінії думати про Росію і підвладні їй окраїнні держави". Не називає їх, але Україна є одна з тих окраїнних держав, землю має дуже родючу і, порівнюючи, недалеко до Фатерланду.

Здобувати і забирати є, за Гітлером, не лиш право, а повинність його земляків: "Право на землю може зробитись обов'язком, коли без поширення своєї території великий народ мусітиме загибати". А німці, лестить їм вождь, є "народ героїчний", вони "дали світови його культурне обличчя", вони "зберегають в собі найвище людство".

Значить, обернутись до Сходу, "гострити мечі" і здобувати собі "кривавим боєм". Тільки, остерігає Гітлер, "меч має дати лише землю", а головна буде "праця німецького плуга", тоб-то колонізація, загосподарення і культурне приєднання здобутої землі до німецької батьківщини.

Східні шляхи німецького капіталізму

Гітлерова книга писана для агітації. Агітувати можна правдою і неправдою, але одно певне: за що хто агітує, того й хоче.

Коли Гітлер завзято переконує за завоювання на Сході Европи, за приєднання тамтешніх земель до німецької держави і за їх колонізацію німецькими мужиками, то очевидно хоче того він сам, хотіли ті, хто з ним визначав заграничні шляхи німецької політики, і хочуть того її теперішні керівники. За те й агітують німецьких людей.

Перед своїми мужиками Гітлер має деякі довги. Він і його зграя виросли на плечах німецької дрібної буржуазії — міської і мужицької. "Націонал-соціялісти" виступили були з терором проти робітників, але у другий бік горлали проти великого капіталу. Для буржуазної дріботи це були два вороги, і вона надівала бурі сорочки, давала синів в Гітлерові банди і голосувала за його партію. Він віддячив, закріпачивши робітничу класу. Але того мало, щоб затримати давніх прихильників, та ще коли другому ворогови — великим капіталістам — він служить. Земля на Україні, яку там добре пам'ятають з часів німецької окупації 1918 року, може бути ласа нагорода мужикам за минуле і примана, щоб на будуче підтримали Гітлерів Райх і його воєнні плани на Сході.

Але чи тільки для того готується війна, щоб на вік віки кожен німець міг сидіти на своїм грунті? Чи дозволили би німецькі капіталісти воювати тільки за те?

Славу, голосн і банди харцизяк давала Гітлерови дрібна буржуазія, але диктатора зробила з нього велика — щоб йому диктувати свою волю. Відомо, хто фінансував був фашистський рух в Німеччині і хто організував в 1933 році переворот, з якого Гітлер вийшов проводирем держави. Під проводом тамтешнього стальового і вугільного царя Фріца Тісена зробили це власники "тяжких індустрій" німецьких. До нині верховодять вони в державі і керують Гітлеровими руками. Очевидно німецький капіталізм має й свій інтерес в тому, щоб підголовляти "германський наступ на Схід Европи".

Теперішня загранична політика Німеччини не так дуже відрізнилась від довоєнної, як каже Гітлер. Вирішують її ті самі капіталістичні інтереси. Ще перед війною вони звернулись були до Сходу, щоб опанувати Середню Европу, краї Балканського Півострова, Туреччину і далі Близький Схід в Азії. Садовився там німецький капітал, здобуваючи собі окремі права і концесії, і продукти німецьких індустрій заливали тамтешні ринки. За тим економічним проникненням стояла військова сила німецька, що в слушний час мала довершити завоювання. Але у війні вона програла. Держава не була досить сильна, щоб здобути для своїх капіталістів все, чого вони хотіли.

Хто читає газети, той знає, що в той сам бік намірились німецькі капіталісти тепер. Приєднуючи Австрію до свого Райху, знесилюючи Чехію та підкопуючись під Угорщину, Румунію і Югославію, підготовляють те завоювання південно-східньої Европи, що не вдалося їм в останній війні. Для того державу хочуть мати ще сильнішу, більше салдатів і смертельної зброї, і робітників закутих фашистською владою.

Тільки до своєї майбутньої добичі німецькі капіталісти додали тепер території "Росії і її окраїнних держав", тоб-то передовсім Україну, яку вони добре оцінили в 1918 році. Тут вони бачать також землю, яку можна цілком приєднати до своєї держави, колонізувати німецькими мужиками і таким чином дати державі "належні їй користи" і "світову силу" для дальших завоювань. Це, каже Гітлер, найголовніша загранична ціль німецької держави. Для того вона повинна зброїтись і наступати на Схід.

МІЛЬЙОНИ НЕПОТРІБНИХ ЛЮДЕЙ

Три роки тому писав для американських читачів-капіталістів їх письменник в їх журналі, **Magazine of Wall Street** (16 березня 1935):

"Десять мільйонів спосібних до праці робітників і взагалі яких 30,000,000 народу є сьогодні поза кругом праці, продукції і доходу. Вони є не тільки тягар — вони економічна втрата — коли сказати жорстоку правду, край був би доволі заможний, як би тих людей знищити".

Хто є ті непотрібні люди, завада в світі, шкода для краю? Безробітні робітники, їх сім'ї, жінки, діти. Нема для них праці, нічого вони не творять, не мають з чого жити, — справді, навіщо їм існувати в капіталістичному світі?

Що з того, що вони хтіли би працювати і могли би творити всяке добро? Не мають чим і на чім. Землю, фабрики і всю вирібничу машинерію забрали власники того капіталу. Їх тільки робоча сила, і був час, що з нею наймалися, працювали, продукували. Скільки багатства створило десять мільйонів народу за свої робочі роки! Але не для себе. День в день продукти своєї праці віддавали власникам-капіталістам, щоб ті їх продавали, брали зиски, жили в добрі і роскошах, вживали світу, будували нові фабрики, наймали більше робітників та забірали ще більше продукту робітничої праці.

В ті часи вони були потрібні. Їх працею край багатів і є доси найбагатший край світу. Своєю працею зробили стільки продуктивної машинерії і за поспішними машинами стільки всякого добра, що власники не мають вже кому всього продати. Чим більше вони давали багатства капіталістичній класі, тим швидше робилися для неї непотрібні, завада. Годувати їх треба, щоб не бунтувалися. Краще як би можна знищити.

Тридцять мільйонів непотрібного народу в Америці налічив письменник капіталізму три роки тому. Тепер більше буде, бо безробітних багато більше, як десять мільйонів. А як далі? З розвитком промисловости по всім світі і з поліпшенням машин все більше народу буде капіталізм витручувати "поза круг праці, продукції і доходу".

В кожній країні з високим станом індустрії є вже мільйони таких невжиточних для пануючої класи людей, що проте мусять їсти й задягнутися і хочуть бути людьми. Як їх збутися? Коли сказати "жорстоку правду" капіталізму, то війни є не тільки на ворога.

Війна дає ласу надію здобувати нові землі для користання чи нові ринки збуту. Тоді й тих непотрібних робітників, що не загинуть у війні, капіталісти-переможці зможуть вжити, щоб для них працювали. Поки-що якусь частину вживають для вирібництва знаряддя смерти. В Німеччині третина народу працює на війну, і лиш тому нема там поголовного безробіття, голоду і бунту. Але наробивши того воєнного знаряддя, прийдеться знищити його війною, щоб був новий бизнес для власників воєнних індустрій. А разом з тим знищити непотрібних для капіталістичної класи робітників.

Дев'ять мільйонів вояків впало трупом на полях бою останньої війни. П'ятнадцять мільйонів загинуло від ран і хвороб придбаних у війні. Для майбутньої різні помножили засоби убивання, поліпшили їх, придумали нові. Забивати будуть не лиш тих робітників, що в салдатських уніформах, а й цивільне населення.

Використавши робітничу працю, заграбивши її продукти, капіталізм мусить нарешті нищити самих робітників. Мусить і буде це робити, коли раніш робітнича класа не успіє знищити його, тоб-то скасувати приватну власність на землю, індустрії та всі засоби продукції. Тільки взявши їх в своє орудування, робітники ніколи не опиняться "поза кругом праці, продукції і доходу", не зробляться непотрібні. Будуть мати всі на чім працювати, будуть продукувати все, чого їм треба, і будуть мати як дохід всі плоди своєї праці.

ЖОРСТОКА ПРАВДА

В газеті **New York World Telegram** пише генерал Гю Джонсон:

"Новітня війна є передовсім змагання між економічними силами. Держава, яка в тому змаганні зможе зробити найбільшу вагу заліза і сталі, зможе кидати її на бойовища найбільшою силою химічних препаратів, і зможе найдовше зливати поля бою найбільш смертельними і найбільш проникливими трійкими газами, — та держава переможе. Цілком певна її перемога, коли її кораблі на морі і під водою, її повітряна флота і її стальовий обруч на землі зможуть відрізати ворогови його запас поживи, позбавлять його вояків оборонної зброї і виморять голодом його батьків, жінок і дітей. Картина огидлива і ганебна. Але це жорстока правда про війну, і нічого не поможе нарікати".

БОМБИ, ОТРУТА І ЗАРАЗА

Коли наприкінці вересня торішнього року японські літуни почали сипати бомби на Нанкін, Кантон та інші міста в Китаю, звістки про те люте руйнування та щоденну масакру людности вразили людей по всьому світі. Один повітряний рейд на Кантон, далеко від усякого фронту, залишив на вулицях міста дві тисячі забитих і тяжко покалічених, здебільша жінок і дітей. Хіба не можна якось зупинити кривавих рук?

Але коли так звана Ліга Націй заговорила про "жах і стурбування всього світу" та "урочисто осудила такі акти" як японські, то не треба собі уявляти, що урочисті представники п'ядесяти держав справді заломали руки: як так можна! як так можна!

Коли британський заграничний секретар Іден і американський Гол передавали до Токіо ноти з казаннями про законність, моральність і гуманність та "не хтіли вірити", що високий японський уряд робить такі речі з умислом, теж не треба думати, що оба міністри щойно вийшли з тихого манастиря і з грішним світом стрінулись аж в Китаю. Трудно навіть повірити, що Президент Розвелт аж торік в жовтні по дорозі до Шікаго довідався про ужиток повітряних бомб і з великої несподіванки сказав промову про нещадне забивання жінок і дітей, топтання культури і ламання закону і моралі.

А коли після тих всіх моральних казань світова преса заговорила про варварство, тероризм і жорстокість, про "ображене сумління всіх народів" і "осуд цивілізованого світу", — то редактори дуже добре знали, що робить сам їх цивілізований світ. Всі праведні держави постачали і доси постачають японському війську воєнний матеріял, без якого воно не могло би масакрувати китайців, китаянок і китаєнят. Зате коли державним праведникам не треба чого бачити, то вони ще доси не завважили ні цивілізації, ні гуманности, ні людей забитих в Еспанії.

А передовсім кожна держава готується до війни і кожна приготована чинити те саме. Всі знають, що теперішня війна має нищити також цивільне населення, щоб вигубити його як найбільше, як найшвидше і найлютішими способами.

Новітня війна

Що майбутні воєнні дії будуть всюди скеровані на нищення людности, про те пишуть військові фаховці не від нині, і не лиш у своїх фахових журналах і книгах, а й для широкої публики. Несподіванки не повинно бути. Для прикладу укажем на статтю про "планування нового страхіття у війні", що її автор-спеціяліст помістив в популярному американському журналі ще дванадцять літ тому*). Ось що він писав:

Вже наприкінці Світової Війни в обох воюючих таборах лунало гасло, що "перемогу у війні дасть перевага в повітрі". Перевагу хтіли мати на те, щоб налітати на чужі краї, руйнувати їх, забивати людей і таким чином зламати "моральну силу" супротивників. Повітряні флоти мали рознести вздовж і вшир Европи не лиш бомби, а й трійкі гази. Те страхіття не здійснилося тільки тому, що війна скінчилася раніш, як думали. А тепер воно здається наче невинний жарт в порівнанні з повоєнними планами і експериментами — щоб в майбутніх війнах з повітря вдарити по цивільнім населенні та пустошити широкі простори поза бойовими лініями бомбами, огнем, отрутою і заразами.

Бомби і гази будуть скеровані на міста й села, індустріяльні центри, засіви на полях, копальні, доки, запаси поживи й санітацію. Залякати ворожий край, знищити йому всі засоби до життя і поширити голод і зарази — це мають бути рішаючі дії у війні. Військові і морські авторітети згідні в тому, що хімічна війна, атаки з повітря і підводні човни мусять значно змінити дотеперішні правила стратегії і тактики. Буде знехтовано багато правил міжнароднього права, що доси обов'язувало у війнах так званих цивілізованих держав. Між иншими будуть скасовані права не-комбатантів, тоб-то цивільної людности. Її будуть теж забивати. Річ у тому, що хімічна, повітряна і підводна війна повинна завдати "ворогови" удар наглий, без остороги і на просторах далеких від лінії фронту. Коли вона вдарить на масу незахищених людей, жінок і дітвору, то це буде мати величезний моральний ефект, а "військові і морські лідери рахують саме на моральний ефект як у двадцятеро сильніший за всі инші удари в новітній війні".

Так писала знаюча людина про воєнні приготування всіх держав — дванадцять літ тому. Чого ж японським генералам стидатися "сумління світу" і слухати моральних казань "цивілізованих держав", що собі приготовані робити те саме?

Літунські бомби, що цілими тонами сиплються тепер в Еспанії і в Китаю, будуть сипатись всюди, де буде війна. Є такі, що кожна має в собі тону або й дві вибухового матеріялу і торощить будинок чи будівлю — деревляну, мурована, бетон, залізо. Розривні бомби розриваються на дрібні уламки, щоб ними забити і калічити як найбільше народу. Пожарні бомби розсипають чи розбрискують горючий матеріял або розливають розтоплену масу. Тих невеликих бомб можна взяти на літак цілу купу, і перед тим, як їх скидати, японські літуни кроплять будинок, збіжжя, вулицю чи юрбу людей бензиною, щоб швидше горіли. Є бомби для всякого ужитку і можуть бути вжиті в кожнім краю, бо міжнародні фабриканти смерти не мають між собою секретів і продають нові винаходи і патенти з краю до краю.

*) Current History, June 1926.

Троїння людей

Звичайна назва "воєнних газів" охоплює не тільки газову отруту, а й текучі та тверді препарати, що хімічною акцією можуть ізнівечити людині шкіру, легені, кров, очі або й усе тіло, і що їх уживають проти маси народу, щоб людей парити, сліпити, душити та як найбільше їх обезвічити.

Щоб досягнути людей, затроюють передовсім повітря. Трійкий газ сам розходиться в повітрі і опадає до його нижчих верстов, при землі, де люди. Трійку тіч розбрискують на дрібні капельки, що теж затроюють повітря і, осідаючи на землі, також терен чи воду. Отруту в ціпкому стані можна розвіяти дрібними порошинками.

Думка про отруту давно не сходить державникам з голови. На конференції в місті Гаґ 1899 року сім великих держав (Німеччина, Франція, Велика Британія, Австрія, Італія, Росія і Японія) перший раз всі урочисто заріклися не вживати у майбутніх війнах "задушливих або убійчих газів". В 1907 році в тому самому місті ті самі держави ще раз підписали собі урочисту обітницю не вживати "отрути і трійкого газу". Це та сама конференція, на якій вони ще раз заприсягнули на віки вічні незайманість Бельгії.

Сім літ пізніш німецька армія була в Бельгії і в квітні 1915 року на ріці Іпр заскочила і подушила багато англичан газовою атакою. З того часу отрута зробилася правильною зброєю усіх армій у Світовій Війні. Протягом 1918 року приблизно четверта частина американських жертв війни впала затроїна або забита всякими газами.

Від мирового договору 1919 року починається доба миротворчої Ліги Націй та разуразних міжнародніх конференцій, на яких державники всього світу навипередки запевняють про своє бажання миру, виклинають всі війни і обіцюють роззброїти свої держави. Разом з тим всі зброяться до такої різні, проти якої Світова Війна уявиться як дитяча іграшка. Аж тепер воєнній химії призначено наварити масової отрути. В 1920 році также при американській армії організовано окрему Воєнно-Химічну Службу.

В 1922 році відбулася в Вашингтоні конференція в справі морського роззброєння, і представники Сполучених Держав, Великої Британії, Франції, Італії і Японії підписали окремий документ, в якому заявляють, що "громадська думка всього цивілізованого світу слушно осудила ужиток задушливих, трійких та инших газів" і що "заборона тих засобів воювания повинна увійти до міжнароднього права й обов'язати сумління і практику всіх народів"; тому ті праведні держави обіцюють ніколи не вживати такої отрути. Це та сама конференція, що урочисто гарантувала цілість і недоторкальність Китаю.

Але "Химічна Служба" працює сумлінно далі, в своїх щорічних звітах хвалиться новими здобутками убійчої химії і зазначає, що саме від того урочистого року в усіх державах помітний незвичайний розвиток химічних засобів воювания. Всюди вчені химіки придумують нову отруту, аби міцнішу, та як її розсипати і розвіяти, щоб при добрій нагоді вигубити як найбільше народу.

Чомусь деякі газети почали були багато писати про той жах, що його воєнна химія готує для світу, і треба було людей заспокоїти. З благословення Ліги Націй зібралася була на весну 1925 року ще одна дипломатична конференція, і з понуки американських жалібників двадцять-сім держав підписало в Женеві ще один договір, обіцюючи цілком "понехати ужиток заразливих бактерій і трійкого газу у війні".

Через рік після того писав той американський спец, що його статтю ми цитували: "Бачимо, що підписавши ті договори, держави подвоїли свої зусилля, щоб створити гази, перед якими не захоронить людей ніяка маска... Досліди над використанням заразливих бактерій для воєнних цілей не припиняються день і ніч..." Жадна держава не вірить иншим, чи вони не зламають умови, і кожна мусить собі приспособитись. А по-друге, має кожна, мовляв, моральний обовязок охороняти свій народ і свою цивілізацію і для того мусить мати готові всі засоби і не цуратися жадного. "Тому всі ті договори, що ніби обмежують або забороняють якийсь спосіб воювания, не будуть ніщо більше, як шматки паперу".

Одна зміна настала з того часу. В усіх державах не лиш варять отруту, а й повели широку пропаганду, щоб переконати людей, що тяжкі муки від тої отрути є насправжки справа людяна, добра і моральна. Пригадаєм два тутешні приклади.

Два роки тому з гарячою обороною масового отруйництва виступив Отець Нюланд, професор католицького університету (імени Божої Матері) в Нотр Дам, Огайо*). Каже цей побожний чорноризець, що сьогодні перша ціль війни не так забивати ворога, як зробити його нездатним до бою, і для того трійкий газ є засіб просто і д е а л ь н и й та більш г у м а н н и й, як инша зброя. Слуга Христовий не сумнівається, що ближнього треба добре погромити, але милосердна душа воліла би не забивати "ворогів" цілком, а залишити їх живими, нехай і з спаленою шкірою, невидючими очима чи затроїним мозком.

Про гуманність воєнного троїння людей писав торік в популярному журналі майор Кернан**). Він теж указує на завдання газів — "не забивати ворогів, а параліжувати їх здатність до убивання". До того, "параліжуючи ворогам руки, ноги, горла і пальці на курках рушниць, майбутній командант... не буде мусіти тельбушити тисячі людей, щоб здобути один горбок". Тому, каже майор, "трійкий газ є найбільш людяна військова зброя, і цілком нерозумно її бояться і гудять".

*) Цитовано в Weekly People, October 23, 1937.
**) Harper's Monthly, August 1937.

Вийшла торік книга підполковника американської Воєнно-Хімічної Служби Прентиса, що дає повний виклад "штуки і науки хімічного воювання": всі технічні і військові інформації, огляд хімічних боїв у Світовій Війні та пізнішого розвитку воєнної хімії, надії на майбутнє, то-що*). Але й цей фаховий автор старається "розвіяти неоправдану неприхильність" до хімічної війни. Лише, каже, 70,000 американських вояків "газовано" у Франції. Є лише шість ужиточних для війни газів і лиш один з них є very effective, хоч "на цю справу скеровані зусилля мало не всіх хіміків світу". Не треба, каже автор, рахувати на сантиментальні надії. Трійких газів будуть вживати у всіх війнах поміж великими державами. Небезпека повітряно-хімічних атак для американських міст не така близька, як для европейських. але й ми можемо їх зазнати. Полковник Прентис щиро признає, що ніяка війна не може бути гуманна, але теж запевняє, що газ дає, порівнюючи, людяний, удачний і недорогий спосіб воювання.

Хіміки всіх країв віддають своє знання і докладають всіх зусиль, щоб зготувати ті гази як найбільш пекучі і найбільш убійчі, і водночас письменники доводять, що це справа гуманна, моральна і патріотична.

Смертельні зарази

Людському звірству краю немає. Окрім отрути бойове завдання в прийдешніх війнах призначено также смертельним заразам. Воєнні штаби мають експертів, що досліджують і випробовують широкі можливости заразливих хвороб у війні.

Питання "війни бактерій" були недавно обговоренні в фаховому органі німецьких офіцерів**). Що тиф і холера повинні причинитись до слави і перемог фатерланду, що-до того в автора і видавців вагання нема. Правда, бактерій хвороб не можна вжити проти ворожого війська в полі. Це було б небезпечно для атакуючої армії, що могла б собі заразитися від близького ворога. Автор підкреслює, що смертельні зарази прийдеться розповсюдити за фронтом, в глибині нападеного краю, серед цивільної людности. Це, каже, один з найкращих способів, щоб зламати моральну силу другої держави.

В статті обговорено три питання: які бактерії найбільш убійчі і через те найбільш спосібні для воєнного вжитку; як їх заздалегідь виплекати і приготовити потрібний запас; і як ними заразити населення того краю, який прийдеться здобувати.

До тих тяжких хвороб, що їх можна добре вжити в чужім краю, берлінський фаховець залічує жовту пропасницю, дезинтерію, плямистий тиф, шлунковий тиф, холеру і чуму. Вчені зберегають їх для воєнних потреб. Плекають комарів, що носять в собі бацили жовтої пропасниці. Знавці-патріоти залюбки пеклуються коло вошей, що рознесуть між людей плямистий тиф. Холеру утримують в криницях, хоч, на жаль, штучно виплекані бактерії не діють досить енергійно. Бацилі шлункового тифу Гітлерові експерти викохують міцніші, але й вони не дають смертельної певности. Холера, тиф і дезинтерія поширюються лише через близьку зустріч здорових з зараженими людьми. Можуть вигубити багато народу, але не стільки, скільки треба для "моральної перемоги". Для воєнних цілей найкраще надаються бацилі чуми. Вони найбільш убійчі, добре витримують спеку і холод, і вдихають їх люди просто з повітрям.

Одначе й инших зараз автор не радить нехтувати. Армія повинна мати під рукою запас всяких заразливих бактерій і вживати їх відповідно до пори року, природи краю, класи людей та тих засобів, які вони мають для поборювання зараз. Взагалі найкращий час для їх поширення є раиня весна і пізна осінь. Деякі зарази, як, наприклад, жовта пропасниця, пасують тільки для гарячих країв. Инші бактерії, навпаки, гиюуть від гаряча. Автор рекомендує дезинтерію, плямистий тиф і холеру, щоб вигубити масу бідноти по містах, яка живе в тісноті і несанітарних умовах.

Найкраще можна поширити всяку заразу з аеропланів, скидаючи бомби або скляні трубки з бактеріями або просто розсіваючи їх спеціяльним апаратом. Таким чином можна позаражувати воду й харчі та поширити ті зарази, що їх люди вдихають з повітря.

Не одні німецькі націоналісти готові зачумити половину світу, аби лише слава фатерландови і добича його капіталістам. Берлінський журнал цитує італійських спеців, що мовляв, добре дослідили справу тих зараз і мук людських. В лютім цього року Маршал Ворошилов говорив до офіцерів і салдатів своєї армії: "Десять чи більше літ тому Радянський Союз підписав міжнародню умову проти ужитку трійкого газу і заразливих бактерій у війні. Тої умови ми тримаємось, але — але коли наші вороги вжиють таких способів проти нас, то я кажу вам, що ми приготовані — і цілком приготовані — вжити їх теж і вжити проти напасників на їх власній землі". Видко справа з заразами поставлена в Берліні серіозно, і в Москві знають. На чуму в Києві може бути чума у Львові. Всі приготовані. Ми вже привели слова американського спеціяліста про те, що всі такі міжнародні договори є ніщо більше, як шматки паперу, бо, каже він, кожна держава має моральний обовязок боронити свій народ і цивілізацію всіми способами.

Доборолась капіталістична мораль і капіталістична цивілізація до отрути, зарази і чуми. Загинуть від них мільйони робітників, яких капіталістичні кліки різних країв поженуть битися за свою добичу, ринки і колонії. Загинуть страшною смертю, загинуть їх сім'ї і діти, як що раніш вони не знищать зараженого й зачумленого капіталізму.

А. Б.

*) Chemicals in War. A Treatise on Chemical Warfare, by Augustin M. Prentiss, New York 1937.

**) Deutche Wehr, Berlin, September 1937.

В ІМЯ ГОСПОДНЄ

Католицька єрархія, тоб-то начальство Католицької Церкви, є передовсім політична організація і політична сила, що сягає по політичну владу, щоб нею здобувати багацтво і панування. Релігія є для неї тільки підсилок, як для інших політичних організацій буває патріотична пропаганда.

Політика тої міжнародньої ватаги проникає в усі краї та поміж народи й держави. В своїй політиці багатюща єрархія всюди тягне руку за класою капіталістів, бо й укупі з нею загрібає собі зиски усіми капіталістичними способами визиску людської праці. Всюди католицькі верховоди є в передовій зграї капіталістичної реакції. Всією своєю силою, політичною й теологічною, помагають утримати поневолення робітничої класи. Всіми пекельними проклонами виклинають думку про те, що могло би не бути визиску людини людиною і могло б не бути тої дармоїдної класи, до якої й вони належать. Певна річ, їх церква визнає й найлютіший спосіб капіталістичного грабунку — війну.

Католицькі теологи знають не лиш заповідь "не убий", а й коли треба люто убивати ближнього свого. **New York Herald Tribune** (21-го березня) переказує зміст викладу, який мав Отець Ігнатій В. Кокс, монах Ордену Єзуїтів і професор етики в католицькій колегії (Фордгам) в Ню Йорку. За словами того єзуїта католицька система моралі дуже тендітно відрізняє війни праведні й неправедні: "щоб війна була справедлива, вона мусить бути оборонна, конечна і за права такої основної ваги, що зрівноважать воєнне спустошення". Дуже вигідна та єзуїтська мораль, бо, певна річ, кожна держава скаже, що веде війну конечну й оборонну, і кожна має досить Отців, що доведуть праведність бомб і отрути.

За приклад праведної католицької війни може бути різня етіопів та спустошення їх селищ. Коли в 1935 році Мусоліні гнав італійських робітників і селян за море, щоб мостили африканські шляхи для капіталістів Італії, і коли виряжав туди фашистських розбишак, щоб вигубили людей, які їм не заподіяли ніякого зла, то не лиш духівництво краю горлало за ту війну, а й сам Римський Папа благословив своїх католиків на праведне діло — вирізати сотні тисяч африканських християн.

Той розбишацький напад на Етіопію є очевидний доказ, що головне завдання Римської Церкви не релігійне, а політичне, і що той раз вона виконувала своє завдання в спілці з індустріяльними панами Італії. Свого часу **New York Sun** (31-го серпня 1935) передав з офіціяльного Ватиканського органу промову Папи Пія до католицьких сестер жалібниць:

> "В Італії нема питання про те, що це є праведна війна. Бо війна оборонна, щоб забезпечити кордони від неустанної і наглої небезпеки, війна конечна задля того населення, що зростає з дня на день, і війна для запевнення моральної безпечности краю, — така війна є оправдана війна".

Стара вже людина з Папи Пія, над гробом, а проте готов стати перед свого Творця з руками в крови і з неправдою на устах, з клеветою на замучених християн.

Не через зріст населення, але ще від 1869 року італійські державники старались поширити свої володіння коштом нещасної Етіопії. Не задля людей італійських посилав Мусоліні експертів шпигувати за її природніми багацтвами, а щоб знати, чи варто їх заграбувати капіталістам.

Не боронилася їх держава від босих африканців, що сиділи за горами і морами і за тисяччю миль. На сусідні італійські колонії, Ерітрею і Сомалію, вони не нападали. Обидва бандитські фельдмаршали, Еміліо Де Боно і Пієтро Бадоліо, написали вже про свої криваві перемоги над безборонними людьми. Перший про "Приготування і Перші Операції", другий про "Війну в Абісинії". Завдали брехню і свому архи-генгстерови Мусоліні і святому Пієви. Чи власне тепер вже всі можуть скинути облуду з лиця.

Розповідає Де Боно, як ще в 1932 році італійська військова команда і колоніяльне міністерство почали потаємні приготування до нападу. В Ерітреї поробили пристані й дороги, літунські майдани, становища для артилерії, то-що. Щоб приспати підозріння, Мусоліні увів Етіопію до Ліги Націй як цивілізовану державу, якої цілком не треба цивілізувати фашистськими кулеметами. На італійські колонії ніхто не нападав аж до грудня 1934 року, коли якась ватага перейшла границю в якомусь Вальваль, чи, як, каже Де Боно, "в Богом забутій пустині". Але про те він теж розповідає, як його військова команда, італійське посольство в Етіопії і спеціяльні агенти підкупляли етіопських ватажків і старались спровокувати напад. В Богом забутій пустині ждали вже танки й аероплани, щоб по геройськи відбити босу ватагу, але Мусоліні міг загорлати на весь світ, що його нападають, Італія загрожена і мусить боронити цивілізацію. А Святий Отець міг поблагословити провокаторів на праведну війну.

Праведна війна не була війна, а масове масакрування людей, для новочасної війни не озброєних і не навчених, що виступали відкрито густою лавою і лягали скиртою трупів, коли літуни засипали їх бомбами і сікли кулеметним огнем. Сам Бадоліо говорить про "скоре знищення" через "пригнітаючу перевагу озброєння". Для своїх тріюмфів маршал дає такі цифри: в битві коло Тембієн убитих італійців 665, абісинців 8,000; там же в другій битві італійців 581, абісинців 7,000; коло Шіре італійців 969, абісинців 7,000; коло Ендерти далійців 802, абісинців забитих 20,000, — і так далі. Та ще після тої Ендерти кинули 396 тон бомб і вистріляли 30,000 кулеметних патронів на ворога, що розбігся і ховався, тоб-то на етіопські селища та де побачили гурт людей.

Коли нема ворожої авіяції, бандит в повітрі безпечний. Несе смерть де хоче, де людей більше, густіша юрба. Знищить силу людського життя, задишить страждання і руїну і відлетить веселий як пта-

шок. Синок старого катюги, Бруно, теж списав свої подвиги в Африці. Скидав бомби в кожен гурт людей, навіть не придивляючись, хто вони. З безпечної висоти бачив тільки, як у долі "наче розцвітала червона рожа". А то з маси свіжих трупів линула кров. Про того молодого вирода казав Вилем Болит, американський посол в Парижі: "Допускають же вільно ходити по світі таким кровожадним блазням, що пишуть про насолоду, яку їм давав веселий спорт кидання бомб на безборонних людей".

Для голов Католицької Церкви це конечна, праведна, благословенна війна. В імя Бога і Мусоліні. Здобич для капіталістів світських і духовних. Полічили зиски, які їм дасть земля сполочена кров'ю соток тисяч народу.

Масакри не скінчилися. Африканці бунтуються і завойовники терором карають винних і невинних. Тільки звісток з далеких гір проникає мало. Але відомо, що торік в місяці лютім, після невдатного замаху на життя італійського губернатора в Адіс Абаба, фашисти зігнали як худобу шість тисяч народу, чоловіків, жінок і дітей, і вирізали їх на страх всім, хто не визнає праведної влади. 8-го березня в британському парламенті депутати Флечер і Гендерсон, з оповідань наочних свідків, говорили про вигублення "абсолютно невинних людей" і про репресії переведені з "жорстокістю, яку ледви можна описати".

Того самого дня в Римі Папа Пій урочисто визнав нову Італійську Імперію і ім'ям Господнім благословив ту savagery almost beyond description... ь ім'я Отця і Сина... Амінь.

ЛИЦАРІ СВЯТОГО ОТЦЯ

8-го березня в Ватикані передано до преси звістку на весь світ, що Папа Пій ушляхетнив Джона П. Моргана і Томаса В. Ламонта, давши їм чин Лицарів Святого Григорія Великого. В той сам день Апостольська Делегація в Вашингтоні оповістила, що Святий Отець підніс Алфреда Е. Смита до ранги Папського Шамбеляна.

Всі три є наші земляки, американці, і не спроста земляки. Охриплий бас промовистого Алфреда Смита роками не втихав в тутешній політиці. Політика була єдиний його бизнес, і нічим иншим він не міг відзначитися на цім світі. Довго це була політика відомої нюйоркської Тамані Гол, а в останніх роках, розставшися з виборцями, Смит спрягся "Лігою Свободи" з Дю Понтами, що є перші фабриканти пороху, бомб, всякої амуніції і воєнних газів на весь світ.

За що ж католицькі єрархи, голови ніби-то релігійної установи, відзначають його найбільшою шанобою, яку, кажуть, їх церква може дати людині не-духовній? Очевидно за політику, але за яку саме? За політику того кодла, що називається Тамані Гол? Чи за його дружбу з бандою фабрикантів смерти для всього світу?

Нехай і так, що він твердий католик, так само, як його побратим в Дю Понтовій шайці, Джон Раскоб. Ходить до церкви, сповідається і цілує Кардиналови Гейсови руку. Мільйони таких католиків на світі. А Морган і Ламонт навіть не католики, а протестанти. Регула папського "Лицарства Святого Григорія" така, що лицарський чин дає Папа за "визначні заслуги для Католицької Церкви і Святої Столиці". Які ж заслуги для Римської Церкви можуть мати два єретики?

Ламонт є перший спільник Моргана і друга голова в фірмі Дж. П. Морган і Компанія. Це компанія міжнародніх банкирів, що немало потрудились для останньої війни, ладнали міждержавні позики, постачання воєниого матеріялу, то-що. Разом з тим немало важило їх слово для держав світу, війни і миру. Досить пригадати, що Сенатська Комісія серйозно розбірала питання, чи справді "Морганові інтереси" пхнули були Сполучені Держави до війни. Нехай не лиш вони, але певна річ, що війна є один з бизнесів Моргана, Ламонта і компанії. Під їх правлінням є Ю-Ес-Стіл Корпорація, що перша користає на американській воєнній флоті, почасти зброїть британську. Так звані Морганові інтереси — це група великих капіталістів, що промишляє в порозумінні з Моргановим фінансовим центром і охоплює також Бетлегем Стіл, корпорацію Дю Понтів, мідні, стальові, електричні та инші індустріяльні компанії та найбільші нюйоркські банки. Укупі вони мають в своїх руках американські воєнні індустрії, що теж немало важать у світовій політиці. Та ще міцно закорінились Морганові інтереси в Англії і розпустили коріння по всьому світі.

Чим заслужились Морган і Ламонт для католицької віри? Навіть не думайте про це! Питання може бути тільки таке: який гешефт зробила Свята Столиця з американськими здобичниками?

Це їх бизнесова тайна. Ми знаємо тільки те, що з останньої війни корпорація Дю Понтів винесла "чистого" і обмитого з крови зиску двісті-п'ядесять-п'ять мільйонів доларів і найбільшу в світі хімічну індустрію. Бачимо, як по війні між її верховоди входить вірний вихованець Римської Церкви Джон Раскоб, і бачимо біля нього його друга,Особистого Шамбелана Його Святости, Алфреда Смита. Знаємо, що протягом чотирох років тої самої війни Ю-Ес-Стіл Корпорація згорнула чистого зиску близько мільярд доларів. А що инші Морганові інтереси? Яке буде їх жниво в майбутній війні! Пам'ятаєм, як в 1930 році в Конгресі розкрито таємниці "Морської Ліги", що вела тут патріотичну пропаганду за велику флоту і воєині приготування. Фундаторами Ліги були Морган, Шваб (з Бетлегем Стіл) та кількаиадцять воєнних індустріялістів. А оце недавно за зброїння і готовість до війни промовив нюйоркський Кардинал Гейс: "чим більша флота, тим краще,—треба бути готовим".

Не знаємо, яка пайка майбутніх воєниих зисків найде дорогу до скринь Святої Церкви. Але бачимо довгу руку Святого Отця, що простягнулась через море з могоричем. Бачимо його лицарів. Бачимо Святого Григорія на Вол Стріт.

ВОЄННЕ ПРАВЛІННЯ В АМЕРИЦІ

Між законопроєктами, що їх мав перед собою Конгрес Сполучених Держав, є так званий проєкт закона про воєнні зиски, що його вніс Конгресман Мей. Той проєкт був вже в торішньому Конгресі, але ухвалити не встигли, і тепер він ледви прийде зараз під ухвалу, хоч вже одобрила його Комісія для Військових Справ. Спішитися нема чого, бо закон призначений на час війни, і можна ухвалити його кілька хвиль перед тим, як мають об'явити війну. Вийшов він з почину Воєнного і Морського Департаментів, має за собою Президента, і в трівожний час повинні ухвалити без довгої балачки.

На самім вступі закон ставить собі за ціль "запобігти надмірним зискам з війни та зрівняти воєнні тягарі і таким чином забезпечити оборону краю і причинитися до утримання миру". Тою обіцянкою автори гладять тутешніх пацифістів, які часто указують на те, що остання війна не принесла добра нікому окрім фабрикантів зброї і воєнних доставців. З їх зисків, кажуть, виросло в Америці 21,000 мільйонерів, і до нової війни провокують ті, хто хоче на ній нажнвитись. Проти-воєнна пропаганда ішла тут з гаслом "take the profits out of war", і коли, мовляв, не буде нікому зисків, то й не буде війни. Такий закон повинен зацитькати підозріння і нарікання. Адже він хоче скасувати ті криваві зиски, щоб нікому не забагалося війни, а як вже мусить вона бути, так закон розділить рівно на всіх громадян тягарі потрібні для оборони краю.

Але Конгресмани Маверик, Андерсон і Квале кажуть і доводять, що ті гарні слова є велика облуда: закон "цілком не відбирає воєнних зисків, не вирівнює тягарів і нічим не причиняється до миру". Він тільки в однім параграфі виражує думку, що на прибутки з війни треба накласти якийсь податок. Тому доручає Секретареви Скарбу простудіювати ту справу і внести податковий закон, який залишав би власникам не більш, як "слушний нормальний прибуток". Але й це він має зробити аж тоді, як вже буде війна. Саме так зроблено підчас останньої війни, і з того всього залишились безмірні зиски Дю Понтів, стальових та инших корпорацій, і 21,000 нових мільйонерів.

Зате, кажуть ті Конгресмани, для американської демократії справжня небезпека, бо новий закон вже наперед "віддає Президентови необмежену і самовільну владу з тої хвилі, як буде проголошена війна". Так само остерігали торік Сенатори Най і Лондін: закон не виконає нічого того, що обіцює, і справжня його ціль — "встановити мілітарну диктатуру в часі війни і дати Президентови абсолютну владу над господарством краю включно з правом визначати плату робітникам і припинити всі колективні договори".

За тим законом Президент може в часі війни не тільки записати в рекрути всіх мужчин від 21-го до 31-го року життя, а й зареєструвати до праці всіх робітників, що потрібні для воєнного вирібництва чи яких послуг. Може підчинити урядовій регуляції або й узяти під державне управління кожну індустрію, кожну фабрику, будинок чи землю. Після того, як Конгрес проголосить війну, Президент повинен встановити висоту всіх "цін, чиншів, комісій і компенсацій", і лиш він міг би їх змінити. Слово "компенсація" включає плату робітникам, і коли Президент може її встановляти, то й може скасувати всі колективні договори та стейтові закони про заробітну плату. Міг би навіть, як каже Сенатор Най, "розвязати всі робітничі юніони так, як це зробив Гітлер".

Тому багато газет говорить про законопроєкт Мея як про здачу демократії і план відкритої диктатури. Коли Президент може взяти під державну контролю кожну фабрику і кожен шматок землі, може регулювати всю індустріяльну діяльність і всю продукцію, може притягнути до військових завдань кожну людину і призначити їй роботу і плату, то що це, як не диктаторська влада над людьми і краєм? Слушно пишуть, що ухвалюючи такий закон, Конґрес абдикував би з своїх прав і віддав би всю владу мілітарній автократії. Певна річ, що Президент робив би так, як йому порадять його військові дорадники та команданти війська і флоти, і вони будуть рішати.

Законопроєкт Мея вийшов з Військової Комісії з тихим благословенням Воєнного і Морського Департаментів, і є одним з багатьох проєктів, що мають увійти в життя після проголошення війни. New York Times пригадує, що цей закон належить до широкого Плану Індустріяльної Мобілізації, який довгі роки виробляли воєнні фаховці і в останній формі затвердили Секретарі Війни і Флоти в 1936 році. План передбачує на час війни правління через "хай так буде" з Президентом як повним диктатором над долею народу і з новими установами, військового характеру, що замінять собою теперішню виконавчу владу, навіть кабінетських секретарів. Та сама газета пише, що американський план послужив за зразок для планів індустріяльної мобілізації в Німеччині і в Японії! Навіть японський парлямент пручався проти Закона про Мобілізацію Краю, який там проведено цеї зими і який дає воєнним командантам можливість регулювати все життя, працю і думку людей.

Але даремне нюйорська газета остерігає проти таких планів, які, каже, свідчили би, що вже й Америка не має довіря до народнього самоуправління на критичний час. Не можуть його мати військові люди. Новітньої війни демократія не поведе.

В армії та ще на війні ніколи не бувало самоуправління. На фронті нема дебати й голосування, є командант-диктатор. А теперішня війна між великими державами є не лиш бої людей з людьми, а передовсім боротьба індустрій і машинерії. Треба кинути на поля бою тисяч машин і гори амуніції, постачати все на час і місце. Для того мусять бути вживі всі ресурси цілого краю. Треба мобілізувати кожну фабрику, кожну потрібну річ, кожного по-

трібного робітника. Треба перетворити край на один вирібничий апарат, що постачає воєнне знаряддя, невпинно, усею силою. Цілий край є фронт, де не можна ждати ухвал, заводити дискусію, допускати опозицію, лишати свободу, торгуватися. Як на фронті, треба абсолютної влади команданта. Сама новітня війна має "тотальний", тоб-то всеоб'ємлющий характер, обхоплює цілий край і його людей, і тому вимагає цілком диктаторського або попростому фашистського правління в воюючій державі.

По-друге, за тотальну державу чи фашистське правління хапається пануюча класа, щоб рятувати капіталістичну систему, коли вона розкладається, валиться, ніяк вже не може задовольнити робітничої маси і загрожена революцією. Між тими двома завданнями фашизму — згнобити робітничу класу і готувати край до війни — є тісний звязок. Бо для капіталізму в такому стані розвалу війна є останній рятунок, — або й остання загибіль, як би робітнича класа не хтіла загинути за добичу для своїх панів.

В Італії і в Німеччині капіталісти поставили над своїми робітниками фашистську диктатуру, щоб рятуватись від революції і загибелі. Водночас це їх приготування до війни.

Але війна для всіх однакова, і так само мусять готуватись инші держави. Такі самі кулемети, бомби і гази, — і така сама державна диктатура. У Франції дають енергійному Даладіє цілком не-демократичні повновласти, і в перший момент війни дадуть їх ще більше. Британський парламент в теорії всемогутній, але коли посли питаються про речі, що мають відношення до війни, до військових справ чи й до загранічної політики, то все частіше чують відповідь, що уряд не може відповісти, і мусять погодитися, що їх влада переходить на тайні засідання різних Комітетів для Охорони Краю. 14-го березня Чемберлейн говорив в парламенті: "Не знаю, чи вам це сподобається, як ми будемо наслідувати Німеччину в тих методах, яких вона вживає, щоб для вирібництва зброї примусити край військовим порядком. Може й нам прийдеться так зробити, коли не можна буде инакше". Плани мобілізації в Америці передбачують диктатуру Президента з військовими старшинами.

Можна говорити про війну за демократію, але демократія буде перша жертва тої війни. Чи воскресне вона по війні? На цілім світі капіталізм докотився до такого стану, що вже тепер мало де зважується допустити якусь свободу і самоуправління. Чи можна сподіватись, що з війни вийде здоровіший і безпечніший? Чи допустить свободу й демократію для робітничої класи, яку пережене через воєнне пекло? Чи зможе краще її задовольнити після того, як війною спустошить багацтво й цивілізацію світу? Чи не загине сам, залишаючи тільки руїну і хаос? Чи може ще вспіє робітнича класа рятувати себе й людську цивілізацію, заздалегідь кінчаючи капіталізм і його війни?

ОСТАННІЙ ПІДРАХУНОК

Останній обрахунок людських коштів останньої війни, 1914-1918, є такий: 8,538,000 забитих у війні і сконавших від ран підчас війни.

Коло 19,000,000 ранених, і з їх біля 15,000,000 померло по війні, але через неї.

Разом двадцять-три міліони народу, що його війна забила, замучила й закопала в сиру землю. Не враховані ті, що померли від хвороб, виснаження та поки зайшли на фронт. Не враховані мільйони душ цивільного населення, що загинуло з голоду, злиднів і жури. Не враховані діти, що вродилися фізичними чи умовими каліками.

Але очевидно справа ще не закінчена. Давайте кінчати роботу, воєнні патріоти всіх країв, фабриканти зброї і скажені диктатори!

Не треба їх закликати, стараються самі. Готова вже п'ять разів міцніша машинерія смерти, як була двадцять літ тому. Випробовують в Шангаю і Кантоні, в робітничих кварталах Більбао і Барселони. Доводять воєнні теоретики, що цілком мало забивати самих салдатів. Огонь і смерть треба кинути на міста, на індустрії, на робітничі центри, на жінок і дітей.

Грабуючи робітників з продуктів їх праці, капіталізм мусить посилати їх на смерть, щоб здобували загранічні краї для продажі тих продуктів. Після того, як робітнича класа загосподарила землю, набудувала фабрик й викувала машинерію для продукції зисків класі дармоїдів, вона повинна загибати, щоб не треба годувати безробітних.

Після того, як працею віків люди опанували сили природи, утворили чудеса науки й техніки і перетворили свій світ так, що він міг би бути раєм для всіх, людський рід повинен закінчити своє існування самогубством.

ЯКОЇ ТИ, ЦИГАНЕ, ВІРИ?

26-го лютого Кардинал Ініцер, віденський архиєпископ і голова Католицької Церкви в Австрії, видав пастирський лист, наказуючи щоденні церковні служби за незалежність австрійської держави та спеціяльні молитви до Бога, щоб охоронив Австрію від злих сусідів, безбожних насильників, що зазіхають на її тисячлітню свободу.

Два тижні пізніш німецьке військо зайняло Австрію.

27-го березня австрійські єпископи під проводом свого Кардинала оголосили заяву для прочитання з усіх амбон: благословлять в ній німецьких верховодів за їх спасенну діяльність і дякують богу, що сповнив тисячлітнє бажання Австрії з'єднатися з Німеччиною. Заяву підписав Кардинал Ініцер і вислав новій владі з допискою: Heil Hitler!

Тою допискою так утішилась українська газета в Америці, що 1-го квітня, на першому місці і великими літерами, прославила за неї "Кардинала-Соборника", його "німецький патріотизм" і "незвичайну відвагу" архирея з двома язиками.

ПРАВДА ПРО ВІЙНУ

Економічна понука до воєн

З давньої давнини, коли ще племена людей-дикунів билися між собою за луги багаті на звірину і за рибні річки, немало воєн було на світі, і все понука була економічна — щоб задовольнити матеріяльні потреби якогось гурта людей. Ніколи люди не різали одні одних за "ідеали" — все за добичу. Тільки згодом почали прикривати криваве здобичництво ідейними прапорами.

Проте найбільш оправдані були війни ще в ті давні часи, коли ніяких прапорів не було. Давня людина була цілком залежна від природи. Кожен день плім'я мисливців мусіло сполювати досить звірини, а ні, так всі голодували. Коли звірини в лузі не ставало, мусіли шукати нових сторін і виганяти тих, хто там до того часу полював. А ті, щоб не пропасти з голоду, мусіли так само боронити свої полювання. Бої були нещадні, на життя і смерть. Але це були єдині війни конечні, само-оборонні і, сказати по теперішньому, "національні", бо справа була в житті або смерти цілого племени.

До сьогодні залишився той самий прінціп: "мусимо взяти, бо нам треба" і "не дамо, бо це наше". Доси ще люди схильні той прінціп приймати. Бо з давніх давен людина живе не одинцем, а в суспільстві, тоб-то громадою. Тільки в громаді вона могла проіснувати, і доси відчуває, що її доля залежить від її суспільства. Тому відгукується на слово "ми", почуває, що "наше" є щось своє, близьке, і готова битися за те, що "нам треба", хоч ті слова значать вже цілком не те, що значили колись в лісах і степах.

З поступом цивілізації щоденне життя людей переставало залежати від природи. Виробили собі кращу ловецьку зброю і знаряддя для праці. Почали хліборобити. Навчилися зберегати запас для майбутнього ужитку. Могли мати їжу, одежу і житло на своїх місцях, не шукаючи раз-у-раз нових. Війни зробилися, теоретично, непотрібні. Фактично вони не припинялися. Далі вже не природа гнала людей битися, а їх власний суспільний лад.

Твориться в людському суспільстві установа власности, що ділить його на дві класи: класу власників і класу людей без власности, що мусить працювати для власників. Власницька класа робиться пануюча, люди без власности — класа поневолена і підвладна. Пануюча класа встановляє "державу", тоб-то організацію з потрібною силою, щоб держати в послуху класу поневолену, і також щоб воювати. Прінціп далі той сам: "Мусимо взяти, бо нам треба". Тільки те "ми" вже не є все суспільство, а сама його пануюча класа. І вже "треба" не їжі, одежі і житла для всіх, бо це можна мати й без війн, а треба здобувати для пануючої класи більше багацтва і вигоди.

Пануючою класою все були власники багацтва. Але з поступінною зміною економічних (господарських) систем не все ті самі речі були багацтвом. Через те змінялася пануюча класа і класа поневолена і весь суспільний лад. Очевидно не у всі часи війни були за таку саму добичу. Годі про все те говорити, бо прийшлось би розповідати всю історію людства, яке ніколи не вмивалося з крови. Як каже Вилем Джеймс: "Між усіми породами хижих звірів єдині люди систематично шукають наживи на своїй власній породі".

Для прикладу пригадаєм лише два моменти з української історії.

Приклад: війни в середньовічній Україні

Відомо, що в 10, 11, 12 і 13-му століттях у різних містах української території — в Київі, Чернигові, Переяславі, на Волині, в Галичині — панували "князі". Часом їх "волости" єдналися, частіше ділилися, часом князі мирилися, а більше билися. Багато їх минулося у всіх князівствах за ті віки, а кожний з них багато раз "ходив на ворога", і багато раз на кожного ходили вороги. Воювали князі з кочовими ордами печенігів і половців в південних степах, з болгарами і з хазарами на Волзі, з фінами на півночі, з поляками і з литвинами, і раз-у-раз воювали князь з князем. Протягом 1054-1224 років самих міжкнязівських воєн було 68, і деякі тягнулися по кілька років.

Очевидно ті війни не були ні конечні, ні для оборони. Кожний боронився, як мусів, і нападав, коли міг. За що билися? Часто князь хотів зігнати князя з ліпшого князівства, щоб самому на нім засісти. Воювали за торгові шляхи, коли хто їх перехопив і лупив купецькі валки. Але найчастіше воювали для грабунку.

Грабували в нападенім краю княжі терема, церкви і купців. Плюндрували цілі міста і, сплюндрувавши, палили. Забірали золото, срібло, коштовні убрання, тканини і шуби. Але передовсім "ополонялися", тоб-то зганяли величезні табуни коней, череди худоби і юрбу бранців і бранок, щоб їх обернути собі в рабів. Чоловічу людність звичайно нищили на місці, але забірали жінок, молодь і дітей. З походу князь і його дружина приганяли нераз велику, як на той час, силу народу, бувало й по кілька тисяч. Літописці того часу з утіхою перераховують здобич, і з їх записок можна бачити, що ті війни справді були озброєні експедиції по майно і людський товар.

Рабів князі вживали собі до послуг, до ремесла і до праці на фільварках. Для того вжитку дарували їх манастирям, панам-боярам і дружинникам, що ходили з ними воювати. На Україні у ті часи сама земля, без робочих рук, вартости не мала. Було її скільки хоч, але не було вдосталь робочої сили. Тому раби були багацтвом. Треба тільки додати, що хоч їх праця мала в господарстві краю вагу велику, але не виключну, бо були також люди вільні та пів-вільні, що працювали для себе.

Багато рабів князі продавали в чужі краї, найбільше до Царгороду, так само, як шкури звірів, мід і віск, що їх забірали як данину від своїх підданих. З імператорами грецькими мали писані договори про імпорт і продажу невільників. За добуті з

продажі гроші купували собі там південні вина й овочі, золоту посуду, намисто, шовкові матерії та інші коштовні вироби, яких в своїм краю не мали. Але як могли, то здобували їх також війною. Ходили на Царгород, поки їх греки добре не набили. Але чужоземні продукти нераз захопили в половців, що мали торгові зв'язки з Царгородом і Азією, та грабували їх в инших князів, що в свою чергу добули їх розбоєм або торгівлею.

Таким чином війни мали подвійну мету. Що перше, то пануюча класа здобувала собі продукти чужих країв, передовсім більш цивілізованих. Князь з дружиною або здобуває їх просто в чужім краю, або дістає в заміну за речі здобуті в иншій війні чи за речі заграбовані в своїх підданих. Зрештою в усіх краях загранична торгівля зв'язувалась з початку з воєнними виправами. Купці виправлялись з озброєними ватагами і починали торгувати аж тоді, як не могли взяти дурно. А що друга мета воєн, то здобути вже не продукти, а засоби для продукції — коней, худобу і передовсім рабів.

Навіть ті розбишацькі походи і полювання на рабів пануюча класа прикрасила собі "ідеалом". Розуміється, про "національну справу" не говорили, бо думки про народність у ті часи ще не було. Між такими близькими сусідами, як Київ і Чернігів, ворожнеча не затихала і було найбільше воєн. Данило Галицький замахнувся був на Краків, але як не вдалося йому, то обернувся і з охотою пограбував Київ. Ідеалом була "слава". Тим більша слава князеви, чим більше заграбив живого і мертвого товару. В літописах повно таких записок, як наприклад, про наскок Київського князя на Половецький степ в 1193 році: "ударив на них у-досвіта і піймав Ростислав їх князьків і знатних мужів, і ополонився кіньми і худобою і бранцями і бранками і їх дітьми, і взяв всякого полону без ліку, і дякуючи Всемилостивому Богу за перемогу, повернувся додому з славою і честю великою". Коли такі наскоки роблять половці, літопис називає їх поганцями, безбожниками, лукавими і нечистими.

Коли князь воював з князем, то переможець теж добував бранців-невільників. Багато в літописах таких описів, як, наприклад, сцена з 1135 року, коли з міста Чернігова князь Всеволод з братчиками "пішли воювати села і городи Переяславської волости, і рубали людей і так дійшли аж до Києва, і в день Святого Андрія їздили по тім боці Дніпра і ловили людей, і полонили їх і худоби без числа".

Не инакші були звичаї в північно-руських землях, тоб-то пізнішій Московщині. Воєн було менше, бо мало ще там було міст вартих грабування і рабів не було кому так вигідно продавати. Але як були війни, то теж такі, як в 1177 році, коли Всеволод, князь Суздальсько-Володимирський, здорово злупив землі Великого Новгорода і "повернувся до Володимира з честю великою, і дружина пригнала бранців, худобу і коней, величаючи Бога і Його Пречисту Матір". Цілком не инакше воювали в тогочасній Польщі.

Те саме діялося раніщими часами в Західній Европі. Тільки, наприклад, в Франції й Англії в II-му столітті рабство вже майже не існує а й кілька століть до того вже мало значить. Там встановляється цілком инша господарська система.

Але в мало не усіх краях, хоч і в дуже різні часи, панує така економічна система, тоб-то такий порядок в господарстві краю, що спирається на працю рабів. В стародавнім світі це була виключна система в багатьох краях. Пануюча класа — рабовласники, класа поневолена — раби. В середньовіковій Україні це не виключий порядок, бо є й инші форми господарства, та все таки війни мають у великій мірі рабовласницький характер.

Другий приклад: війни за землю

Другий приклад — сімнадцяте століття і мало не сотня літ так званих польсько-українських воєн. Як відомо, почалася справа з Люблинського Сейму 1569 року, коли пани сенатори і шляхетські депутати проголосили прилучення до польської держави Підляшша і Волині, які до того часу належали до Литовського Князівства, і коли той сам Сейм, вже укупі з представниками волинського панства, приєднав до Польщі Східне Поділля і Придніпряшчину. Галичина і Західне Поділля були під польською владою вже давніш.

Після того на ту "Україну", що понад Богом і Дніпром, перший раз простягається польський державний лад, управління, закони і суди. А незабаром мало не всі подільські і придніпрянські землі розхапують поміж себе пани-магнати з Галичини, Західнього Поділля і Волині, і разом з тим переходить туди та економічна система і громадський лад, що вже встановились були і в самій Польщі і в Галичині і на Волині. Але понад Дніпром вони не вспіли закріпитись, бо скоро починаються бунти, які переходять в повстання і цілі війни. Велике повстання 1648 року ("хмельниччина") валить весь той польський економічний лад, але війна затягається, повертаються з Польщі пани з огнем і мечем, втручаються у боротьбу татари і турецька держава і московська, знов мир і знов війни. Не будем тут розповідати цілої довгої історії, а тільки хочем відповісти на питання: за що були ті люті війни? Протягом мало не цілого століття раз-у-раз загорялася боротьба, загасала і знов вибухала, забрала масу жертв, виявила страшенну жорстокість людської натури, і бувало, що широкі простори Правобережної України вона обертала в дину пустиню, де вже й житла людського не було, і дикі коні вели боротьбу за існування з здичавілими собаками.

Хоч тепер говориться про польсько-українські війни 17-го століття, але це назва нова, а в ті часи різниці в мові і культурі ще ніде не розділяли людей на окремі політичні групи. Питання народности набирають на Україні політичного значіння аж у тих війнах і через них. Воєн вони не викликали. Почин до них дали пани, що прийшли з Галичини, з придніпрянського Поділля і з Волині здобувати землі над Богом, над Дніпром і за Дніпром. А були між ними не лиш Любомирські, Потоцькі, Яблоновські, Замойські та инше панство католицької віри і

польської культури, а й такі руські православні магнати з Волині, як Острожські, Вишневецькі, Сангушки, Чорторийські та стільки инших, що їх наїзду на Київщину і Поділля ніхто з сучасників не міг би собі уявляти як якусь спеціяльно польську справу. Ополячились вони аж згодом.

В чім же була справа? Лише кримські татари, які при добрій нагоді втручалися в боротьбу на Україні, воювали ще за те саме, за що колись воювали були славні князі: грабували добичу, яку могли захопити з собою, і забірали невільників. В Польщі і на Україні рабство дожило свого віку в першій половині 16-го століття, і ніхто не думав його завертати. Плюндрували на війні всі, як була оказія, але для нікого це не була ціль війни. Не думали про те королівські гетьмани та пани польські і не-польські. Вони мали вже такі прибутки, що могли купувати собі найкоштовніші речі з цілого світу.

Єдина їх мета — здобувати землю. На свою власність як найбільше родючих ґрунтів! Земля, яка в князівських часах не мала ніякої вартости, зробилась найбільшим багатством. У ті давні часи її обробляли головним чином і насамперед на те, щоб задовольнити потреби самого власника, для споживання на місці. Продавали хіба якісь лишки або в Царгороді міняли мід і віск за тамтешні речі, які теж споживали. Тому й найзнатніший князь потребував небагато землі — аби вистачило її продуктів для себе, дружинників, гостей та слуг. Нащо більше? Земля не була капіталом, прибутку не давала.

Але з розвитком міст і промисловости в Західній Европі, приблизно з половини 15-го століття, і з одночасним розвитком мореплавства, в Польщі і західно-українських землях з'являється можливість продавати свої земельні продукти за кордон. Вивіз іде через балтицькі порти, передовсім через Гданськ. З кінця 15-го століття починають везти туди чимало збіжжя, і швидко торгівля збіжжям і земельними продуктами набірає величезного значіння. Через те земля робиться найбільшим багатством тих часів. Вона є вже капітал, тоб-то багатство, яке творить нове багатство. Продукти можна продати і за гроші купити що хоч та ще докупити землі, щоб мати більше прибутку. Більше землі значить тепер більше панства, більше роскоші.

Через те пани-землевласники докладають всіх зусиль, щоб збільшити свою земельну власність і продукцію. Обробляють землі, які до того часу стояли пусткою. Купівлею, примусом та хитрощами прирізують собі що кращі ґрунти малих хліборобів. Можуть робити що хочуть, бо як багатством є земля, то її власники є пануюча класа і їх є держава.

Галичина і Волинь вкриваються панськими "фільварками", але й того власникам мало. На Люблинськім Сеймі приєднують до своєї держави ще далеку Україну — широку, рівну, залляту сонцем, чорноземну і безфільварочну. За приєднання голосують і шляхта-поляки і волинські, чисто руські" магнати. Однаково і ті і ті зараз же ділять надбання між собою. Беруть від уряду грамоти на далекі й широкі простори, відбирають їх від людей і заводять всюди свою фільварочну систему. Загрібучости нема меж. Острожські, власники третини Волині, вирізують собі величезні маєтки на Київщині. Вишневецькі дістають Лубенщину і робляться найбільшими землевласниками в Европі. Калиновські забірають Уманщину. Кожний магнат здобуває собі своє царство під фільварки.

Для землі все ще треба робочих рук, але рабство тепер не годиться. За багато би треба рабів, годувати їх, невсипуче наглядати за ними. Тому разом з фільварочною системою пани уводять ще одну новину — панщину. На панщині людина не раб пана, але панської землі, з якої не сміє вступитися і мусить працювати і на свій прожиток і для пана. Завести панщину не було трудно, бо вони, пануюча класа, власники землі, є водночас державна влада і закон. В кінці 15-го століття панщина є вже в Галичині і на Волині. Протягом наступних ста літ вона робиться все тяжча й тяжча, вимагає все більше повинностей і більше праці для пана. А ще далі вже готову тяжку панщину пани несуть з собою на Придніпрянщину. Забрання землі і панщина викликають там бунти і повстання. Людей приборкують і вони знов повстають. Їх люто карають і вони люто мстяться. Століття страшної боротьби — за землю.

Ми привели український приклад, але в ньому лише деякі риси прикметні для України, а взагалі в різні часи те саме діялось по всій Европі. Галицькі і Волинські магнати мали під боком придніпрянську Україну і могли її коштом збільшати своє земельне багатство. В Західній Европі "барони" такої нової землі не мали. Вони насамперед збагачувались коштом свого меншого брата — менших панів — і нарешті вели довгі і криваві війни між собою. В результаті теж всюди виростали магнатські маєтки. Так само майже у всіх краях бували криваві "хлопські війни", бунти проти панщини.

Довгі віки всюди по Европі — хоч зрештою не всюди водночас — головним багатством бувала земля. Її власники були у ті часи пануючою класою. Економічна система спиралася на працю прикріпачених до землі і обовязаних до панщини селян. Війни у ті часи були за землю, бо все ціль війни є збільшання багатства пануючої класи.

(Далі буде: "Новітні війни").

ЗА ІМПЕРАТОРА І БАТЬКІВЩИНУ

Филадельфійський Record (5-го березня) цитує з летючки, яку роздають японським салдатам в Китаю:

"Вмерти за Імператора і за рідний край значить жити на віки. Що більше — віддати своє життя на цій найвищій і найсвятішій службі мусить бути найбільша слава і несказана насолода".

До тих слів слушно завважує филадельфійська газета: "Прекрасно сказано, але тим більше вражає, що японські верховоди мають таку саму нехіть до вічного життя, як і верховоди инших держав, і відсилають туди лише своїх салдатів. Чомусь также генерали японські не почувають ніякої охоти до найвищої слави і — таксамо, як генерали инших народів — правильно вмирають дома на ліжку".

ВИСТАВА УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

I

Пан Василь Мудрий є голова *УНДО*, головної в Галичині політичної партії, голова українських послів в Сеймі, віце-голова *Просвіти*, тощо. Коли він торік був в Лондоні на "З'їзді Національних Меншостей" і зайшов до Foreign Office, британський урядовець спитався його аж надто просто: "чи правда це, що кажуть нам німці — що всі українці за Гітлера?" Хитрий малорос зам'явся: ну, всі не всі, є такі і є такі. А наприклад, ви самі — як? Ну, звичайно, він не з тих. А чому ж ви, пане голово, мовчите, а пишуть в ваших газетах самі гітлерівці?

Про свій embarrassing moment галицький голова розповів гостеви з Америки, а той привіз сюди і потиху каже далі: бачите, яка то політика! обережно!

Ще перед тим нам писали з Галичини, що в Берліні збірають всі українські газети, в яких найдуть прихильність до теперішнього правління в Німеччині, до Гітлера, до армії і до її сподіваного походу на Україну, і збірки тих газет везуть за границю як довід, що самі українці тужать за війною і нетерпляче ждуть німецького війська і влади. Британська преса, мабуть за інформаціями з свого уряду, згадує про берлінську і воєнну орієнтацію українців як про щось всім відоме. Підчас свого перебування в Америці Вікгем Стід сказав кореспондентови тутешньої *Свободи*, що дуже нефортунно є, що за границею, спеціяльно в Англії, є люди, що намагаються зв'язувати вашу справу з усякою пропагандою деяких країв"*).

Така "вистава української преси" заграницею повинна бути доволі повна. Двадцять галицьких політичних органів спочуйливо записує кожен крок берлінської політики, крайової і заграничної, і наперед солідаризується з її майбутнім ходом. Чи знищення робітничих організацій в Німеччині, чи утиски над жидами, чи зброїння армії, чи ті масакри, що їх чинять німецькі літуни в Еспанії, чи Гітлерові вигуки і погрози на весь світ. — все стрічає радісний відгук в галицьких редакціях. Все є для них державний подвиг, динамічна сила, могутній чин, "величність Гітлера" і "рішаючий чинник міжнародньої політики". Ненависно пишуть про все, що може суперечити величним замірам. Зате кожне злочинство фашизму вітають як вступ до "української справи". Все те, мовляв, є лише Гітлерові приготування, щоб розбити Радянський Союз і, значить, визволити Україну. Задля німецького походу на Дніпро готові підстелити йому не лиш Еспанію, Францію і Чехію, а й віддати Закарпаття мадярським салдатам, що першим чином будуть там вішати українців. Але що є "в німецьких планах", те повинно бути.

Для прикладу ось в головнім галицькім *Ділі* ще раз про "міжнародню ситуацію і українську справу" **). Під радісним враженням захоплення німцями Австрії редактори певні того, що "міжнародні події створюють для всеукраїнської проблеми надзвичайно корисну кон'юнктуру". Яка ж то знов користь для бідних всеукраїнців? Буде війна!

> "Адже для кожного сірого чоловіка у всьому світі, що сяк-так орієнтується у нинішних міжнародних течіях, ясно, що найближча війна мусить поставити руба визволення нинішних поярмлених народів Росії...Розпад Совітів на національні держави — це одна з кардинальних справ, довкола яких буде вестись вся воєнна пропаганда і довкола якої буде крутитись головний воєнно-політичний план".

Знаючи всі міжнародні течії і воєнні плани, в *Ділі* признають, що поляки повинні були згнобити Литву, щоб в тій (щиро-католицькій!) Литві "зліквідувати совітські впливи", і спочуйливо дивляться на "польсько-угорсько-німецькі плани":

> "...польсько-угорсько-німецькі плани що до звороту мадярам українського Закарпаття...ці плани найтісніше звязані з думкою відрізати Совіти від Европи та зліквідувати базу воєнних операцій совітських військ".

Весь світ повинен Гітлер ліквідувати, бо в *Ділі* знають, що це для України:

> "...що війна — без огляду на її формальний початок і точку виходу — буде вестися під гаслом хрестоносного походу проти осередка комуни, не підлягає сумніву ніодного з тих політиків, що стверджують посилену діяльність держав протикомуністиного блоку... Та країна і той нарід, що в першу чергу мають відновити свою державність — це Україна і українці, і про це теж усі ніби знають".

Запевнивши читачів, що вся міжнародна ситуація, воєнні плани, хрестові походи, блоки і ліквідації є лиш на те, щоб "в першу чергу відновити українську державність", і запевнивши читачів, що це без сумніву знають всі політики і всі сірі люди на світі, львівські редактори — з тою особливою логікою, яка їх все відзначала — б'ють на тривогу, що "про українські справи в світовій пресі пишуть страшенно мало" і що "про міжнародне значіння української проблеми міжнародні чинники" — власне нічого не знають. Тому *Діло* гаряче закликає "всі відповідальні чинники" в краю, щоб "задля поваги міжнародньої ситуації" всі об'єдналися і щоб укупі виступили з "пропагандою української проблеми в її міжнародньому значінні, про яке ми згадували на вступі".

Тоб-то щоб не тільки збірка газет була на німецьких виставах заграницею, а щоб "представники кількамільйонового відламу українського народу" всі разом заявили, як *Діло* "на вступі" — що вони кличуть на наддніпрянську Україну хрестового походу з бомбами, огнем і газом.

Коли так пише *Діло*, то що говорити про *Авангард*, *Голос* чи *Вістник*, що просто і грубо перекладають фрази і вигуки німецького фашизму. Зрештою похвали для нього можна стрінути не лиш в політичних газетах, а й у виданнях присвячених педагогії, літературі чи народньому мистецтву. З тутешньої *Свободи* довідуємося, що виходить у Львові окрема бібліотека, яка "обдаровує своїх читачів розвідками про великих мужів, як Гітлер, Мусоліні і такі подібні".

*) Свобода, Джерси Сити, 22 листопада 1937. — Певна річ, що ту пропаганду, людей і країв Стід назвав був повним імям, як він це все робить.

**) Діло, Львів, 29 березня 1938.

Не більш, як три-чотири газети в Галичині ставиться неприхильно до фашизму і його німецької відміни. Та й та неприхильність виражується в більш-менш теоретичній дискусії про форми державного правління: демократія проти фашизму і большевизму — або без ніякого відношення до майбутньої війни, або й її уявляють собі як змагання між фашизмом і большевизмом, до якого добрі люди можуть бути непричасні.

II

Чи для тої непочесної вистави в Берліні уживають української преси з Америки, запевне не знаєм, але по всім видко, що так. Ми вже згадували про те, як тут Данило Скоропадський раз-у-раз запевняв, що за вождя його приймають українці "всіх клас, всіх вір і всіх партій" і всі, значить, разом з ним прагнуть "світового вибуху" і Гітлера на Україні. Говорив очевидно не для тутешніх слухачів, а для якоїсь вистави.

За ним "гетьманський орган" не виступає инакше, як "ми українці", і виписує таке, як, наприклад, про "важні зміни в світі". Мова про різню в Китаю і в Еспанії, і що тою різнею "Японія здобуває незвичайно поважний моральний авторитет...Великої моральної ваги здобула Італія...В цій протибольшевицькій боротьбі на світі выросла моральна сила третього завзятого спільника, Німеччини". Самі моральні сили! А це все "незвичайно важне для української справи". Бо ті держави є наші приятелі, каже *Наш Стяг*, і "власну державу ми мусимо здобувати, порозумівшись з нашими приятелями в широкім світі".

Або ж редакційна стаття про те, як "всенімецький вождь" зробив ще одну "епохальну подію" і забрав Відень:

> "А цілий світ рота роззявив зі здивування, і ніхто пальцем не поворухнув...Вся европейська демократія, як переляканий цуцик, лише свій хвіст підобгала і підчас тої Гітлерівської операції в Австрії з острахом споглядала з своїх кутиків".
>
> "Сталося небувале чудо в політичному житті сучасної Европи...А чому? Бо сила німецького організаторського генія під кермою вождя-чудотворця Гітлера добиває гниле мудрагельство демократій цілої Европи до купи взятих".

Але що нам з того, що геніяльний чудотворець страшить цуциків? Каже *Наш Стяг:* це є "смертельний удар по світовому радикалізмі". Зміниться вся Европа. Гітлер забере Чехію. Потім "протибольшевицький фронт...вичистить Еспанію, а згодом Францію". Потім "ізолюють червоне московське царство", і тоді "прийдуть берлінсько-римські санітари, щоб оздоровити цілий схід Европи. *Час визволення України наближається*".

В *Нашім Стягу* "ми українці" радіем з "капітуляції Литви перед Польщею" і що "Гітлер упорався з Австрією" і що "німецька громовиця покотиться понад Прагою". Чого нам радіти? Бо з Австрії під диктатурою католицьких біскупів і австрофашистів *Наш Стяг* зробив край, де "гарцювала міжнародня злодійська зграя". Католицькій Литві дав "московську протекцію" і за те карає її, віддаючи "під політичний вплив Варшави". Чехія, де навіть такий підручник генерала Гренера, як Дмитро Дорошенко, може робити союзо-визволенську пропаганду, зробилась большевицькою базою в середній Европі*).

Для кого це пишеться? Певно не для сповна-розуму читачів в Шікаго, а на показ, що "ми українці" приймуть найбільш ідіотську пропаганду німецького фашизму.

В колах, для яких пристушні *Організаційні Вісти Оборони України,* той бюлетен викликав торік сензацію своїми інформаціями про останній з'їзд *О'єднання.* Коли вірити, то "резолюції були привезені на з'їзд з Берліну спеціяльним кур'єром" і тут їх лише переклали з німецької мови на "кручену українську" і ніби ухвалили. Тим пояснюється резолюція, що, як пишуть *Організаційні Вісти,* "дає повне благословенство Гітлерови" для походу на Україну і що "в її рямці можна так само вмістити похід армії Ридза Сміглого". Спеціяльним кур'єром названий очевидно не дипломатичний кур'єр, а хтось з тих землячків, що раз-у-раз вештаються з краю до краю з темними ділами. Не сказано, чи секретар *Об'єднання* сам просив з Берліну резолюцій, чи там хто порадив німецьким канцеляристам нехай пишуть що самі хочуть, а на все можна дістати підпис цілого *Об'єднання Українських Організацій* в Америці**).

Трудно не вірити, коли читати в *Свободі* про "Гітлерові подвиги" і "Гітлерові тріюмфи". Про "казковий зріст" і "потугу нової Німеччини", тоб-то її генгстерів. Про те, як вони будуть "порядкувати відносини в Европі", ба й й у світі. Що на перешкоді їх порядкуванню, те сміття, сволоч, червоні москалі і світові жиди. Австрія під опікою Мусоліні і Папи була "стійка для роботи Комінтерну", Чехія — "передня позиція Совітів", і на всі краї нехай "стане міцною ногою гітлеризм". Бо Гітлерова нога є "інтерес української нації". Редактори знають, що "Гітлера покликала якась вища сила, щоб понести проти комунізму хрестоносний похід". Він "просяк ненавистю до комунізму і червоної Москви" і тільки тому мусить наново порядкувати світ. Аякже, "Гітлерівська Німеччина *поможе нам* розбити Росію,.. ведучи боротьбу з комунізмом і світовим жидівством***). Коротко кажучи: куди не гляне Гітлер, в цілім світі наші вороги, і він їх в *Свободі* б'є і буде бити, поки не визволить України. Цілком, як в *Нашім Стягу* і десяти галицьких газетах. Чи не для тих самих курієрів писано, на ту саму виставу?

Бував, що *Свобода* містить, *як свої власні,* матеріяли з бюр німецької і польської урядової пропаганди. Наприклад (21 квітня) осторога чеській державі, що наче-то допустила "розпаношитись" в себе большевикам, які "приготовляють революцію в сусідніх державах", і через те "Чехословаччина стала джерелом несупокою для центральної Европи", і "цілий культурний світ признає її вину в роздуванні совітської революції" в Польщі, Мадярщині і Німеччині. Але хоч писано так, наче то культурний світ остерігає в *Свободі* чехів, щоб не допускали небезпеки для тих трьох держав, то справді

*) Наш Стяг, Шікаго, 27 листопада 1937; 19 і 26 березня 1938.

**) Організаційні Вісти Оборони України, рік II, число 1 (15).

***) Свобода, Джерси Сити, 25 лютого, 11 і 18 березня, 13 квітня 1938.

зміст статті живцем взятий з ноти, яку польський уряд на початку квітня вислав до Праги і з нарікань урядової *Газети Польської* на пражське бюро Комінтерну.

В трьох номерах "враження" з Відня, після захоплення того міста німцями, дають три купи таких слів, як "Гітлерів подвиг...епохально-визвольний подвиг... епохальна дата в історії людства...велич грядучого моменту...стихія непереможного урагану...несамовита гроза...горючий вулкан...грізні хори...громовий гуркіт німецьких літаків...атмосфера криці і заліза... сльози в очах...стихійна радість...збройна боротьба нації...ритм громів...несамовите враження...", і так далі. Нальот німецьких салдатів на Відень порівняно до християнського Богоявління. Підпис доктора Остапа Грицая, але враження є грубий переклад уривків тої патріотичної пропаганди, що її Гебельсові писарчуки продукують цілі тони — для німців. Друкуючи це в *Свободі,* редактори хочуть хіба показати, що вірні українці не пропустять навіть "величі німецьких прапорів", "маєстатичних звуків німецького гимну" і словесного поцілунку "чоботям машируючих жовнірів". Ще раз "по зуби озброєні ряди нації", тоб-то зграя Гітлерових генгстерів "під знаком Гакового Хреста...несе погубу скрізь, де бачить ворожі ряди, і всюди буде з нею перемога і тріюмф"*). Ueber Alles.

Їздять кур'єри з столиці до столиці. Пишуть доктори і редактори. Рихтуються союзи визволення. Нехай там впаде перша бомба, а п'ядесять газет і сотня ораторів, від Коломиї до Шікаго, випустить свій трійкий газ: слава! слава нашому Гітлерови! нашому Сміглому! непереможні! залізні! найяснішні! наша армія! чоботи машируючих жовнірів! ідіть за ними! служіть їм! гиньте під ними! слава! держава!

Повернуться для української преси в Галичині і на еміграції роки 1914-1918. Тільки Цісаря і Кайзера заміняють в ній Гітлер, може Сміглий, може ще хто такий. І тільки більше чаду буде, більше обману і провокації, бо більше буде треба всім найяснішим крови і смерти.

Та поки ще не наступило масове зачадіння, в кого ще ясна голова і чиста думка, робітники українці — одно до вас прохання. День в день читаєте ви *ті* газети так ще *прочитайте про війну в цім номері РОБІТНИЧОЇ ГРОМАДИ і прочитайте нашу думку — З СОЦІЯЛІСТИЧНОГО СТАНОВИЩА.*

*) Свобода, 4, 5 і 12 квітня 1938. — В "Свободі" з 1934 року "Народна Воля" (Скрентон, 7 квітня) відкрила враження того самого доктора про австро-фашистів та їх ватажка Долфуса, якого він тепер називає "безталанним маняком" і "австріяцьким дволичником". Чотири роки тому для читачів "Свободи" Долфус був епохальна дата, творець націоналізму в Австрії і її непереможний оборонець від "гітлерівського терору". Його шайка була залізні ряди, стихійний вихор і несамовите враження. — "Січовий Клич" (Ню Йорк, березень 1938) пригадує роки — і указує навіть на протоколи, де про це записано — як доктор Грицай "за гроші служив московським комуністам, віддаючи їм до послуг своє патріотичне перо". Не знати, чи Зінов'єв був теж стихійний ураган, залізний подвиг і Об'явління Господне.

ШЕВЧЕНКО ПРО ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

В своїому "Щоденнику", під датою 19-го червня 1857-го року, Шевченко записав:

Скільки я пам'ятаю, коли я був ще дитиною, мене салдати не вабили, як це звичайно буває з дітьми. А коли я почав приходити в ті літа, що вже розумієш справи, то у мене прокинулося непереможне гидування до "христолюбивого воїнства". Гидування моє більшало разом з тим, як приходилось мати більше зносин з людьми цього "христолюбивого" звання. Не скажу, чи то випадок, чи воно справді вже так є, тільки що до мене, так не траплялося мені зустріти, навіть в гвардії, путящого чоловіка в мундирі. Коли людина трапиться тверeза, так неминуче це неук і хвастун. А коли в нього хоч невелика іскра розуму й освіти, так теж хвастун і до того на придачу ще п'яниця, мотюга і роспутник. Річ натуральна, що моє гидування зросло до ненависти. І треба ж було лукавій долі моїй так уразливо, з такою злістю поглумитися з мене: взяла та й пхнула мене в саму смердючу гущу цього "христолюбивого" стану... Напевне не відаю, чому дякувати за те, що за десять років мене не зробили навіть унтер-офіцером. Чи упертому ворогуванню, що сидить у мені до цього привілейованого стану, чи своїй хахлацькій нестеменній упертості? Мабуть і цьому і тому. Того до віку незабутнього дня, коли мені вичитали присуд, я сам до себе сказав, що з мене не зроблять салдата. Так таки й не зробили. Не тільки глибоко, а навіть хоч би по верхах, я не вивчив ні одної вправи з рушницею, і це тішить моє самолюбство. Дитинство й більш нічого. Раз якось майор Мешков хотів мене подратувати і каже, що коли я буду офіцером, то не вмітиму ступити в порядну вітальню, як що не навчуся витягати "носок" так, як повинен хватський вояк. А проте і це мене не зачепило. Мені здається, що хватський вояк менш за осла скидається на людину, і тому я й подумати боявся, що міг би подобати на хватського вояка.

ВІЙНА І ГРОШІ

Нераз можна чути, що велика й довга війна тепер неможлива, бо ледви яка держава має потрібні для того величезні гроші. Як, наприклад, воювати німецькій державі майже без ніякого запасу волота в державній касі? Де візьмуть коштів на війну в Вашингтоні, коли там рахують вже мало не сорок мільярдів державного довгу? Не краще в инших столицях, і банкроцтво, мовляв, не пустить їх до війни або примусить скоро кінчати.

Воюють не грішми, а салдатами, арматами, кулеметами, бомбами, газом, воєнними літаками і воєнними кораблями. Людей кожна держава має і не жалує. Кожна готує воєнне знаряддя, і котра має матеріял і фабрики, щоб далі його виробляти, та може воювати без грошей. Як каже генерал Г'ю Джонсон, навіть цілком збанкротована держава може вести війну так довго, доки з запасів свого краю може годувати військо і постачати йому амуніцію.

Робітникам в воєнних індустріях можна платити паперовими квітками або хлібом і фасолею. А щоб кожний сповняв свою повинність — на фронті чи на роботі, на життя і на смерть — пануюча класа встановляє для війни фашистську диктатуру.

З СОЦІЯЛІСТИЧНОГО ПОГЛЯДУ

Так звана національна справа

Ну, а як же національна справа? Хіба й за те не воювати? Всі нації воюють!

Правда, що всі. Бо національною справою кожна пануюча класа називає свій інтерес і свою жадобу. Тільки коли порівняти з класами капіталістів в инших краях, українська буржуазія дуже слаба і мусить шукати в них підтримки та за те відступати їм левину частку добичі. Їй самій лишаються часто цілком нікчемні користи, і за них приходиться цілком чужі інтереси малювати на жовто-блакитний колір та захвалювати українським людям. Пригадайте, як підчас Світової Війни галицькі проводирі помагали гнати весь свій народ на заріз за Цісаря і Державу, а як мало могли за те просити. Порахуйте концесії, субвенції, посади і все, чого вони хочуть з Варшави, і подумайте, що за ту ціну готові принести в криваву жертву варшавському імперіялізмови всю галицьку молодь. На Великій Україні раді бачити всі страхіття Еспанії і Китаю, а що їм за те перепаде, порівнюючи з добичою, за якою збіраються туди німецькі капіталісти? Не менш пожадлива українська буржуазія, як буржуазна класа в инших народів, але вона слаба і в конкуренції капіталістичного світу не може виступати як самостійна група. Свою "національну справу" все мусить прив'язувати до якогось воза чужих інтересів.

З другого боку селянин і робітник на Україні здебільша перебував у неволі в панів не українських, а чужо-народніх. Народність підвладної класи вони поневіряли, бо в поневірці була сама та класа. Старались приспособити, асимілювати своїх підданих до своєї мови й культури, щоб таким чином прив'язати їх ближче до себе. Роблять це доси де можуть. Через те український селянин і робітник легко повірить, що волю і добро йому дасть українська буржуазія. Легко прийме її пропаганду, нехай яку неправдиву і йому на погубу. А ще далі — поневолені, поневіряні і безпорадні люди доповняють собі уявління тої національної справи своїми мріями і фантазіями.

Коли придивитесь до того, що тепер, перед Другою Світовою Різнею, називають люди національною справою, то відрізните в тому три речі: сподівані користи української буржуазії в Галичині, пропаганду чужого імперіялізму і відгук туги поневолених людей, їх неясних мрій "в темниці і неволі".

Так зване визволення України

Багатьом українським людям все воєнне злочинство оправдує думка про самостійну Україну, що ніби-то повстане через війну. Нехай, кажуть, загине половина світу, нехай саму Україну спустошить огонь і смерть, але буде там окрема держава, а більш нічого й не треба. Так думає дуже багато людей в Галичині та серед української еміграції.

Так думають, бо таке чують від своїх проводирів та читають в газетах двадцять-чотири роки, від першого дня Першої Світової Різні, коли Головна Українська Рада (всі галицькі політичні партії) та окремий Союз Визволення України кинули з Відня радісні маніфести: "Наш слушний час настає! Німеччина, Австро-Угорщина і Туреччина ідуть дати волю і самостійність Україні..." По війні признав сам голова того слушного часу, Кость Левицький, що від першого її дня "відділи австрійського і угорського війська нападали на наше безвинне і безборонне населення у запіллях і там без судів вішали або вистрілювали наших людей... При тих екзекуціях страчено тисячі і тисячі невинних людей". Навіть в Америці українські газети шуміли славою двом Монархам, що визволяють Україну, а в той сам час, 1915 року, австрійське Міністерство Внутрішніх Справ питалося професорів Віденського Університету, де взялося те слово Україна і чи є яка історична підстава, щоб галицьким Ruthenen дозволити називати себе українцями.

Вийшли вже воєнні спогади Гінденбурга, Людендорфа, Гофмана, Бехтольда, Білінського, Конрада та инших керівників німецької й австрійської війни. Нікому з їх не снилося будувати українцям державу, Не казали того обидва уряди підчас війни. Кость Левицький надрукував свої записки про всі розмови галицьких проводирів з міністрами у Відні. Ні один їм не обіцював грушок на Дніпрі. Бачили, що в Галичині вішають і стріляють. А проте чотири роки криком і сльозами закликали людей, щоб служили, билися й гинули за Монархів, що визволяють їм Україну. Українська буржуазія причепилася до інтересів німецького й австрійського імперіялізму та — за вжитки для себе — служила йому воєнною пропагандою серед свого народу. Це була її національна справа.

По війні двадцять літ непосидюче шукають, щоб воно знов їм десь повторилося. Яких міжнародніх ситуацій не надумували! Відкіля армат не наслухували! На чотири сторони світа орієнтувалися, де би зачепитися і зискати — ціною страждань свого народу.

Нарешті справді наступає. Знов зашуміла вся неправда воєнної пропаганди. Знов в українських газетах "міжнародні ситуації" з Україною в самій середині. Знов Гітлер визволяє, Мусоліні, японські генерали, Сміглий, — українська справа в усіх столицях.

А слова Драгоманова, з перед п'ядесяти років, все ще правдиві: "Що до Европи, то в урядової Европи дуже мало до нас інтересу. Треба бути таким моральним нулем, як Діло, щоб тішитись тим, що яка-небудь Post напише про українське королівство, та ще таке пише, що трохи свідомий чоловік просто засміється. Урядовій Европі інтересні ті, хто тепер силу (армію) має, а не ті, що за них ще треба кров лити, гроші платити".

Правда про міжнародню ситуацію

В останній війні капіталістичні здобичники могли ще допустити до слова людей з якимись моральними принціпами, як були Масарик або Вилсон. Використавши їх, одного залишили доживати на неважнім становищі чеського президента, другого капіталістична зграя Америки зламала і викинула за вікно в той мент, коли її ідеаліст виконав для неї чорну воєнну роботу. В Европі його Ліга Націй зробилась гніздом таких добродіїв, що договорились бн з ними хіба Капоне і Дилинджер, а не Принсетонський професор.

Протягом двадцяти літ капіталізм докотився до такого роспачливого стану, що вже в деяких державах пануюча класа мусить рятуватись простим грабунком і погромами. Для того віддала державну владу сутим "генгстерам", що знають лише погрозу, пакість, бомбу і кулемет, руки в гору, і грабувати всіх, хто не може оборонитися. Прочитайте одну-другу промову Гітлера і Мусоліні, і знаєте всю їх державну політику: слабшого бий, де можна — грабуй. Нічого не стидаються та ще чваняться бандитською охотою й умілістю, бо для грабунку і розбою поставила їх капіталістична класа їх країв. Владу в державах мають такі горлорізи, як Горті чи Франко, або, як у Румунії, перший король-"ракетір". А де ще капіталістична класа не мусить так промишляти, там вона мусить вживати таких твердо варених джентелменів, як Чемберлейн, що не мають скрупулів робити бизнес з бандитами.

Хто сподівається балакати з теперішніми державниками про яке визволення, той проспав двадцять літ від Вилсонових казань і Мирової Конференції. Капіталізм вже всюди в такому стані, що нікому не залишить того, що сам може взяти.

Остання війна використала пропаганду "самовизначення і свободи народів", але й почасти їх здійснила. Мирова Конференція пошматувала старі монархії й утворила низку нових держав, більш чи менш "національних". Більше того робити не будуть. Кожна нова держава зробилась для великих і велико-державних капіталістів колькою в боці.

Кожна є нове поле для міжнароднього інтриганства і небезпека для миру у такий час, коли великі сили капіталізму ще не готові заляти світ кров'ю. Всюди пануюча класа хоче того самого: природнього багацтва, торгів, ринків. Кордони все те порозгорожували і позагорожували, викликають заздрість і ворожнечу. Кожна держава загрожена, зброїться, і кожна має "стратегічну позицію", з якої може помогти і ще більше нашкодити великим імперіям. Немало наїздяться їх дипломати та агенти, поки приєднають Польщу, Угорщину, Румунію чи Югославію на цей чи той бік, — і на як довго? Всюди правителі такі, як в Лондоні казали про Мусоліні: ну, слово вже дав, а ще треба заплатити, щоб дотримав. Немало коштують ті самовизначені держави велико-державних капіталістів!

А найгірше для них те, що в кожній новій державі гублять ще один ринок збуту, і гублять його в такий час, коли або продавай або пропадай. В старих індустріяльних країнах світу продукція зростає і залежується не продана, стоять позамикані фабрики, тануть капіталістам зиски, і безробіття загрожує панікою, бунтами, руїною. А тимчасом в нових державах пануюча класа теж хоче зисків, і не для своїх добродіїв з Мирової Конференції, а для себе. Замикає свій край для їх імпорту і продукує та продає сама. Підчас війни всі навчилися продукувати і засмакували в зисках. Та ба, не тільки свої краї заперли, а самі йдуть у світ торгувати. Чеський товар знайдете всюди по Америці, в Азії й Африці. Вивозить свій Польща, — вже й колоній хоче! Такий чи инший крам експортують країни, що до війни в себе дома знали лише продукти німецьких або британських індустрій. Виступають на світові ринки нові конкуренти в такий час, коли за ті ринки старі індустріяльні держави готуються одна одну утопити в крові.

Тому ще хіба один Гітлер пригадує "самовизначення" — з глумом. Всі плебісцити проходять тепер одноголосно, без опозиції і під багнетами. Велика Британія і Сполучені Держави визнали "аншлюс" Австрії ще поки двіста тисяч німецьких багнетів помогло австрійським громадянам відголосувати. Фашистські бандити визначили собі Етіопію навіть без плебісциту, і питання було лише про те, чи зашкодить воно британським інтересам — не етіопським. Британська демократія сторгувалася з обер-фашистом: вашим Етіопія, нашим Арабія. Держави Европи й Америки кажуть мотлошити еспанську республику утворену голосуванням народу. Коли польські салдати обступили Литву, то вже й пес не гавкнув про "права народів". Аби тільки Польща ковтнула здобич без війни, бо не всі ще готові. Ліги Націй вже нікому не треба, виступають без маски. Ідеологію Масарика і фразеологію Вилсона капіталістичний світ відослав в безповоротну історію.

Без сорома і облуди Гітлер проголошує, що йому треба багато родючої землі на Сході Европи — передовсім, значить, на Україні — і він її здобуде кривавою війною, приєднає до своєї держави і заселить ким хоче. Неважно, що для того треба вигубити людність густо заселеного краю. Нищать же людей без розбору в Еспанії, Китаю, Етіопії, і багато-багато мільйонів народу мусить капіталізм знищити у Другій Світовій Різні, щоб рятувати своє існування.

Світовий капіталізм і Україна

Хто не знає, що каже сам Гітлер, але вірить українським редакторам, що він хоче будувати українську державу, нехай уявить собі, що віра здійснилась. Іде туди німецьке військо з англійським дозволом, перемагає Червону Армію, на білім коні втік Ворошилов, нема комісарів, і від Збруча поза Дон стає самостійна держава. Розуміється, гарантує права приватної власности і свободу капіталістичного розмаху. З Галичини десять тисяч бизнесменів тріюмфально виїзджає на ширше поле. За Збручем, певна річ, людей метких і проворних багато більше. Німецькі добродії дістають масні концесії, і звіду-

сіль ідуть сторонні капіталісти, кому дома тісно, "розвивати" новий край. Для індустріяльного розвитку там вже є готова основа в тяжкій промисловости, що повстала за п'ятилітніми планами. На природніх багацтвах широкого краю, що з того виросте через двадцять літ? Здорова конкуренція для капіталістів всіх країв. І то коло самого нервового місця світового капіталізму — на морських і сухопутних воротях до Близького Сходу Азії.

Конкуренція доводить до загибелі весь капіталістичний світ. Нема йому іншого рятунку, тільки зброїтись і скільки можна конкурентів знищити. Будуть вони тією зброєю стелити ліжко ще одному? Організувати ще одну державу, щоб через двадцять літ слати армію на Київ і літунів з бомбами на Одесу? З розуму не зійшли ні в Берліні, ні в Лондоні.

Про хрестовий похід проти большевизму і жидів говорить німецька пропаганда, коли добірає аргументів пасуючих до розуму людей мало-розумних. Заграничні капіталісти боялись большевизму в час повоєнних робітничих розрухів, коли читали про "головний штаб світової революції" в Москві і чули, як там співають "мы на горе всем буржуям мировой пожар раздуем". Той час минувся. Пожарів в Москві давно нікому не роздувають. Заграничні комуністи підтримують капіталістичні держави не лиш в Еспанії і в Китаю, а й у Франції і Сполучених Державах. В майбутніх розрахунках між капіталізмом Сходу і Заходу Червона Армія буде за доброго союника американській флоті.

Капіталістична класа не керується ідеями і хрестами, а дивиться на свою користь і шкоду. Російські большевики позбавили заграничних капіталістів надії на дуже велику користь, коли заперли перед ними шосту частину землі. Але їх добру не шкодять, нічого їм з кишень не витягають, зискам не загрожують. Скасувавши в себе приватну власність і капіталістичний бизнес, Радянський Союз, поза спеціяльними оказіями, на заграничні ринки і сировину не наступає. В капіталістичній економії він тепер, разом з Україною, не є ні користь, ні втрата. Україна, як окрема держава з капіталістичним господарством, була б злий конкурент. Користь могли б мати з неї як з своєї колонії, і тільки про те думають німецькі капіталісти і говорить Гітлер.

Нових держав вже творити не будуть, і в майбутній світовій війні ще зліквідують не одну з тих, що є тепер. Оповідають, що якось по Мировій Конференції, коли ще не була вирішена справа Галичини, Лойд Джорджа питався його приятель, чому б таки не зробити з неї окремої держави. Дали ж по державі не знати кому, так чому б ще не галицьким українцям? Відповів Лойд Джордж: "Думаєте, що як ми зробили двадцять дурниць, то це вистачаючий резон, щоб робити двадцять-першу?"

Правда про українських самостійників

Мова лише про українських самостійників в Галичині, на Буковині і за кордоном, включно з Америкою. Тільки їх слова про "самостійну Україну" і "свою державу" ми знаємо, і знаємо їх діла. Тільки про них можна напевне сказати, що немає в них ні сили, ні віри, ні бажання тої самостійности.

Вся надія в них на війну, в якій вони, очевидно, ніякої сили мати не можуть. Ціли війни визначують світові капіталістичні інтереси. Про перемогу будуть рішати десятки тисяч армат і аеропланів, мільйони бомб і кулеметів, сила велитенських індустрій. Проти того що важать словесні заяви, меморіяли, жалоби, домагання? Яка їх вага перед державами, що ламають свої власні, урочисті, заприсяжені договори — пересічно п'ятнадцять на рік? Що значить справедливість у капіталістичних панів світу, коли вони за свою добичу готуються вигубити цілі народи?

Безсилля маскується таким чином, що проводирі того самого самостійництва зв'язують свою справу з державою, яку можуть прославити, що вона, мовляв, буде воювати за "визволення України". Не думали про те Цісар і Кайзер, не снилась ніяка самостійна Україна японцям і Гітлерови. В чім же річ? В тім, що українським самостійникам вона теж не сниться. Хочуть причепитися до інтересів якоїсь держави, однаково яких, і з нею скористати. За те агітують для неї українських людей. В тих людей поневолених і безрадних надія на "самостійність" викликає щире почуття, і патріоти можуть їх погнати куди хочуть.

Якусь сороміцьку наругу зводять на себе, коли львівська газета "у всеукраїнським інтересі" заявляє "наші симпатії" генералови Франкови за Еспанію, Мусоліні за Етіопію і японцям за Китай! Або коли з українських зібрань в Америці несуть "протести проти окупантів" до німецького, японського й італійського амбасадорів — в такий час, коли їх держави кривавою силою окупують чужі краї, руйнують їх культуру і масакрують людей. Справжне значіння тих заяв і меморіялів таке: "Саме тому, що ви, панове, є здобичники і грабіжники, то варто з вами познайомитись, і як вам того треба, то ми зробимо вам серед наших людей славу, що ви їх добродії і українська справа".

Що в тих ніби-самостійників нема й думки про ніяку самостійність, очевидний довід в їх теперішньому гітлеризмі. Не перестають славити берлінського генгстера, що піде хрестовим походом на жидів і большевиків визволяти від них Україну, хоч сам він того не каже, а навпаки — проголосив на весь світ, що нікого він не хоче визволяти, а хоче земель на Сході для німецької держави й колонізації. Очевидно їм однаково, що він буде на тім Сході робити. Аби вони причепилися і скористали, і вже буде національна справа.

Другий яскравий факт, що коли вірити їм, то української держави вони страх як хочуть — але не для себе! Підчас останньої війни галицькі проводирі чотири роки писали поклики до свого народу за хоробру цісарську армію, що виборе самостійність України, і водночас від імени народу складали заяви вічної вірности і приналежности Монархови і Династії.

Тепер галицькі редактори, "з непохитною вірою в близьке воскресення України", про свій край пишуть так, як би він мав зостатись Малопольщею до суду-віку. Майбутність в Польщі передбачують в усіх своїх практичних планах. Для Великої України знають лише "неминучу війну з Москвою", для Галичини можлива "розв'язка національного питання в Польщі". Хоч "наближається обновлення нашої державности", але це над Дніпром, а в себе хочуть "задовольнити наші потреби в польськім державнім бюджеті" і "становищами для українців в публичній службі", польській. За Збручем "хрестовий похід", але собі досить "права на творчу національну працю". В Чехословаччині самостійники пишуть для уряду агітаційні брошури про щасливу долю тамтешніх українців. На Буковині б'ють чолом кожній владі і панови румунському, але вони теж самостійники — з хрестовим походом за кордон.

Абсурдом робиться "найвищий ідеал нації", коли від нього всі виключають саме той край, де можуть для ідеалу щось зробити. Коли "своя держава" є найбільше добро народу, то не хтіти її передовсім для себе значить заперечити всім своїм патріотичним словам.

Щирість своїх слів заперечують кожним вчинком, усею поведінкою. Підчас останньої війни галицькі проводирі неустанними маніфестами і покликами підганяли людей на війну, бо, мовляв, за самостійну Україну ведуть своє військо славні монархи. А водночас докладали всіх зусиль, щоб самим ухилитися від воєнної служби. Напрошувались до служби в канцеляріях, за цензорів, перекладчиків, знавців не знати чого, і передовсім доводили свою вартість для політики і пропаганди, в союзах визволення, національних радах, серед полонених, то-що. Вже в Австрії брали до війська старих і калік, а українські політики, молоді і здорові, робили політику за фронтом. Може через те саме, що австрійський уряд защадив їм життя і поміг перебути лютий час у каварнях, вони з такою несамовитою радістю підганяли на смерть инших людей.

Чи инакше буде тепер? Бачимо, що в Америці українські проводирі з "кров'ю і залізом" на устах і теж "з непохитною вірою в завтрішній день визволення", стелять собі ліжка так, як би нічого не було. Хто сторговує собі хату, хто складає капітал, хто міркує, чи краще буде доживати віку в Парижі, в Берліні чи в Варшаві. "Вже воскресає Україна! Душу-тіло ми положим!" — дереться оратор, а з кишені сторчить газета, в якій він тільки що дивився, як стоять його маєтки на біржі.

Вся їх натура просякла буржуазною вірою в незмінність, праведність і розумність існуючого суспільного ладу. Це, значить, также віра в праведність війни і переконання, що вони, як провідна класа в народі, повинні з неї скористати. Слабосила українська буржуазія може скористати лише таким чином, що причепиться до інтересів сильної групи капіталістичних здобичників і поможе їй спожитку-вати для війни свій народ, вживаючи для того пропаганди, яка для поневолених і поневіряних людей може бути спокуслива.

Майбутня війна і що далі

П'ять раз стільки машинерії до забивання і руйнування мають тепер держави світу, як мали в останній війні. Але це не все. У ті роки гинуло військо, і хоч своє військо кожна держава до якоїсь міри щадила. Тепер капіталізм має всюди "надвишку" в людях — мільйони безробітного народу, якого не пожалує знищити. Атаки будуть скеровані на міста й індустрії, щоб ворожій державі підорвати її основну силу, і будуть забивати цивільне населення, щоб зламати супротивників терором. В багатьох державах пануюча класа, рятуючи себе від загибелі, готова заплатити за те всяку ціну — в людському житті і стражданні.

Коли будуть у тій війні переможці, то, навчені досвідом, певно не зроблять того, що зробили переможці в 1918 році. Не будуть торгуватися і ділитися, творити нові держави і нові собі небезпеки. Кожна держава забере під свою владу і для своїх капіталістів все, що зможе взяти. Всюди в правлінні буде загострений фашизм — з головним завданням тримати робітничу класу на привязі і гнати на індустріяльну панщину. Щоб не стямилась і не піднялась, коли вийде з крови і жаху.

Але можливо, що в такій війні переможців не буде. Що таку руїну держави світу ледви витримають, про те говорили такі знаючі свій світ люди, як британський премієр, Невил Чемберлейн, і Томас Ламонт, велика голова в міжнародньому царстві фінансів. З упадком держав валиться также той суспільний лад, який вони оберегають.

Не треба думати, що з упадком капіталізму мусить настати соціялізм чи комунізм. Може настати хаос, безладдя, дальший розвал суспільного життя і цивілізації. Бували вже в минулому людства такі періоди, коли валився старий лад в суспільстві, а нова його класа не була ще готова замінити його новим, своїм.

Коли ж теперішня нова класа, робітнича, найде в собі готовість, організацію і силу творити новий, свій лад, то певне не залишить при ньому того зла, що тепер називається державами. Тридцять їх в Европі! Тридцять тюремних сторож для охорони класового панування, визиску, кривди, для поневолення і докучання. Тридцять звірюк готових скочити одна одній до горла за добичою для своїх панів. Тридцять армій, що їх робітники утримують і зброять, щоб нищили їх працю і гнали їх на смерть.

Історія прийдешніх часів буде говорити про велике безумство людське — безумство розумних людей, що вміли опанувати сили природи, загосподарити землю, утворити чудеса індустрій, і могли би творити подостатком всякого добра для всіх, а все те руйнували, самі себе забивали й калічили, і марне пропадали задля тридцяти грабіжницьких банд.

ДВІ ШИБЕНИЦІ І ДВАДЦЯТЬ РЕДАКТОРІВ

I.

Сидять в Золочеві у в'язниці і ждуть смерти. Володимирови Качорови двадцять-сім років, Іларіонови Кукови двадцять-три, але незабаром обидвох задушать на шибениці.

Ніхто їх не жалує, бо вони бандити, грабіжники і убійники. Торік в травні місяці з трьома спільниками зайшли по-ночі на фільварок Мечислава і Марії Ясінських в селі Белзці і, вдаючи з себе поліційних розвідчиків, що наче-то приходять робити трус, казали пустити себе в хату. Перетрусивши помешкання, забрали гроші і казали Ясінським їхати з собою, ніби на допит в поліції. По дорозі їх застрілили і з грішми утікли. Підчас погоні жандари одного ранили, і щоб не впасти їм в руки, він застрілився. Один утік без вісти. Трьох скоро спіймали, і оце в березні судили їх і разом з ними їх приятелів, що помагали їм втікати і ховатися.

На суді вони казали, що ходили грабувати не для себе, а щоб добути грошей для Організації Українських Націоналістів. Не єдиний це раз і не в одній тій Галичині злочинство ходить з ідейним прапором. Не трудно було прокураторови довести, що вони грабіжники і душогуби, та змалювати всю огиду їх вчинку. По праведному закону і з чистим сумлінням судді засудили одного на досмертну кару в тюрмі і двох на смерть.

Їх власні проводирі казали їм, щоб самі себе ганьбували. На суді заявив Кук, що організація заборонила була такі напади і що він ходив розбивати "на свій рахунок, без дозволу вищих властей", і тепер кається, що "заплямував добре ім'я українських націоналістів та цілої української нації і довів до невинної смерти Ясінських".

Та ба, засудила їх уся так звана Нація. Ще польський суд не сказав свого слова, а вже 13-го березня поспішилась у Львові "конференція української преси в справі процесу за напад в Белзці". Порадившись, редактори двадцяти газет оповістили присуд:

> "Нарада виказала, що українська політична преса, як це випливає з її громадянського становища [?], згідна в виразно негативнім відношенні до того рода тактики, що послугується таким фізичним і моральним [?] терором. Абстрагуючи [?] від етичної оцінки такого поведення, стверджено, що того рода методи підкопують і дезорганізують життя Нації".

Після того на розправі в Золочеві ще раз оголосив адвокат-патріот, що "все українське суспільство осудило події в Белзці і відмежувалося від них".

Всі їх засудили. Петля готова. Давай ката.

II.

Нацією і Суспільством називає себе в Галичині тамтешня українська буржуазія. Вона виховала Кука, Качора і багато таких, як вони. Надихала їх своїми інтересами, бажаннями і ідеалами. І відреклася своїх дітей в найтяжчу й останню їх годину.

Пишучи про золочівський процес, газети дають уривки біографій тих молодих людей, що їх судили як групу "районного коменданта Кука". Всі вони сини сільських зарібників-пролетарів. Всіх захопило було гасло просвіти. Але й для них це не було бажання пізнати світ і людей, людське і громадське життя, та шукати просвіченого шляху на волю для своєї зліденної класи народу. Навпаки, своєю просвітою українська буржуазія цілком відрізнила їх від їх класи. Просвіта там — це гімназія і далі "вище становище". Зрештою були молоді, були українці і повною душою вдихали в себе дух буржуазії української, що промовляла до них всіми газетами і казаннями як Нація і Громадянство. Дехто гімназії не скінчив, більшість добилась до "матури" — і що далі?

То були роки, коли по всім краю лунали славні поклики: *сором нам бути народом жебраків! торгуймо, промишляймо, багатіймо! торговля і промисловість дадуть Нації визволення, панування, державу!* Мало не всі теперішні золочівські в'язні пішли за духом часу — підучуватися в Маслосоюзі, Народній Торговлі чи иншій кооперації, а згодом взялися за свій бизнес. Хто мав крамницю, хто торгував шкурою чи курми. Один між ними робітник. Решта, дарма що такі молоді, вже всі були бизнесмени і збірались багатіти згідно з "ідеалами Нації".

Багато таких було, багато лізло на ту капіталістичну драбину. Хто промишляючи розбагатів, той вилазив в проводирі Нації, і двадцять редакторів співало йому славу. Хто падав, той котився нижче і нижче, аж дехто докотився до грат. Як би Куковн і його приятелям повелося було, то й вони колись засіли би в банках і дирекціях і з того "громадянського становища" казали б своїм редакторам гудити грабіжників-неудачників. Але їм не вдалися ні крамниці, ні шкура. Опинились назад в Красному, Острівці, Скваряві, в темних хатах, в болоті по кістки, в безнадійности галицького села. Серед "народу жебраків" що їм робити з гімназійною і крамарською освітою та з ідеалами Нації — багатіти, панувати, державити? Пішли в "команданти" і далі — розбивати.

Перехід від торгів до тероризму не такий далекий в житті, як у словах. Війна і розбишацтво виростають з того самого капіталістичного укладу життя, що й бизнес. До того прикладом їм світили Директори і Президенти Національних Установ, тоб-то великі комерсанти і промисловці, що за-молоду були славні сотники і хорунжі Галицької Армії і не занедбали списати свої збройні спогади. Бої і бизнес підшивала одна ідеологія: все, мовляв, для Нації і для Державности. Галицька буржуазія "плекала традиції 1918 року", святкувала "свята героїв" і виспівувала "від Бережан до Львова" і "ля-ля-ля, будем бити москаля". Двадцять газет захвалювало молодим людям календарі і альманахи *Червоної Калини*. Звичайно, українська буржуазія роздувала в молодих людях мілітарні настрої на той час, коли їй буде треба. Але хіба молоді люди можуть ждати, аж всі партії дозволять їм бути героями і затрубить двадцять редакторів? В О.У.Н. вони зараз можуть бути бойовики і команданти. Зараз надія слави добувати, як в *Червоній Калині*, і зажити, як в Центросоюзах.

Небезпечно, правда, але на те вони молоді.

III.

Але ж терор! панове — терор! підкопують Націю! неморально! не політично! не по громадянськи! абстрагуючи! засудити події! відмежуватись!

Засудити не трудно, та ще як люди під шибеницею. Але не відмежується ні двадцять редакторів, ні ціла їх Нація — те суспільство галицької буржуазії.

Хіба не двадцять редакторів в кожному номері прославляє хижий терор? Чи не їх двадцять газет хапав за молоді очі такими заголовками, як *"Подвиги національних літунів в Еспанії", "Національні літаки знищили п'ять міст", "Національні бомбомети збомбардували Барселону", "Скинули двісті бомб в юрбу людей", "Національні війська добивають червоних", "Погром червоних в Еспанії — 20,000 убитих", "Стоси вбитих національними військами — велика добича"*, і так далі, близько два роки, день в день.

Коли японські літуни сиплють бомби в саму гущу китайських міст; коли добивають полонених; коли на пострах етіопам фашисти забивають в їх столиці старих і малих; коли на Барселону ллється текучий огонь і діти душаться під руїнами зруйнованих будинків; коли німецькі кулемети січуть юрбу народу, що втікав з здобутого Сантандера; коли маври вирізують людність Бахадоса, — то в львівських газетах "стоси вбитих" не терор, а радість, слава, геройство, *національні подвиги* і щоденні докази "величі Гітлера і геніяльности Мусоліні". Але коли захоплені читачі тих газет заб'ють і ограбують двох людей, то редактори готові підсадити їх на шибеницю.

Але ж грабіж, грабіж! Неморально, не національно! Хіба ні? А для чого ж японські націоналісти вигубили мільйон живих людей в Китаю? Для того, щоб загребти багацтва китайської землі. Багацтвом своєї африканської імперії чваняться фашистські бандити. Казав Гітлер, що помагав фашистам в Еспанії, щоб за те дістати відтіля руду і металі. Порахували вже німецькі націоналісти, скільки в Румунії нафти і пшеничної землі на Україні. Чи не для грабування чужих країн держави рихтують армії, бомби і гази?

Націоналізм в гасло великого Гітлера і геніяльного Мусоліні, і з націоналізмом ішли розбивати Кук і Качор. Тільки ті сердеги захопили лише вісімсот доларів. Певна річ, для української буржуазії в Галичині це вже не досить *"велика добича"*, щоб з грабунку зробити моральний і національний подвиг.

Але ж там держава — держава! — а тут приватні люди, приватні гроші. Двадцять редакторів напружує свої адвокатські голови, щоб відмежувати державний подвиг від приватного розбою, але не відмежує. Для чого ж воюють і грабують держави, як не для користи приватних капіталістів? Вже японські організують в Китаю свої індустрії і запрягають китайських робітників в наємну неволю собі. За чужоземними завойовниками в Еспанії ідуть банкірі з філіями нової Sociedad Financiera Nacional Italiana — забірати еспанське залізо, вовну і шкуру. Чи не Тісен і його зграя ждуть вже на свої концесії всюди, куди зайде німецька армія з націоналізмом, бомбами і газом?

IV.

В хвилі щирости самі львівські редактори не відмежовують. Розгорніть їх *Золотий Колос* — календар на 1938 рік. Це одно з видань відомого львівського видавця Тиктора, що масово поширені скрізь по Галичині. Тикторові редактори теж підписали засуд на золочівських розбишак. А прочитайте в їх календарі статтю під назвою "Як Мусоліні поправив долю села", і в ній таку науку:

> "Щоб забезпечити селянина землею і на будуче, пішов Мусоліні війною в Абісинію. Ця країна, чотири рази більша за Італію, мала лише 12 міліонів населення. Себто облогів і пустарів, які можна управляти, подостатком в Абісинії. Певно, ми можемо співчувати абісинцям, що втратили самостійність. Але **така доля кожного слабшого.** Ми далеко не шукаймо, а на себе спогляньмо. Та на одному відчиті про Італію один наш селянин підчас дискусії про війну в Абісинії таке сказав: **'Хто не хоче чужого, той ніколи нічого не має'. Мудро сказано".**

Що перше, то написали неправду. Італійські селяни в Етіопію не емігрують. Є там лише військові гарнізони, що тримають край у владі завойовників, і є банди фашистів, що від часу до часу виріжуть людей в якомусь селі — на пострах етіопам, які все ще бунтуються. Окрім того перевезено в Етіопію півтораста тисяч італійських робітників з заступами і лопатами, щоб на некучім соиці, пів-голі, спорошені і прагнущі, мостили шляхи, по яких капіталісти італійські зможуть вивозити з краю сировину, привозити свій крам на продаж і налаштувати грабування нової колонії.

Але не в тім річ. Читайте, яку злодійську науку дають редактори-патріоти своїм читачам: *хто не хоче чужого, той ніколи нічого не має"*. А де ж взяти те чуже? *Від слабшого,* — вчить календар, — *така його доля.* "На себе спогляньмо" — і грабуймо тих, хто слабший за нас. Так "мудро сказано", що злодій би посоромився. Він дивиться, де можна вкрасти, а не хто слабший. Чи не гірш-злодійських поглядів люди читають там лекції про Італію і пишуть календарі для селян? Бідні діти наслухаються, начитаються, і як підростуть, то підуть в Золочівську Африку гайдамакувати. Заріжуть старих і слабих Ясінських (така їх доля!), і за те осудять їх ті шельми-редактори, що вчили їх моралі і націоналізму.

V

Але розбалакавшись з щирої душі, львівські редактори цілком слушно поставили в один ряд державного Мусоліні, що "пішов війною на Абісинію", і такого "нашого селянина", що теж прагне наживитись чужим, але може лише визискати наймита чи обікрасти сусіда. Але в той сам ряд треба також поставити всю буржуазію українську, що капіталістичне багатіння — чужою працею — піднесла між національні ідеали і заслуги перед Націю. Та й зрештою і польську і жидівську буржуазію і капіталістичну класу всього світу і її державних виконавців.

Націоналісти Кук і Качор теж тільки чужого хотіли. За що ж їх судить тих самих двадцять редакторів, що величають геніяльного Мусоліні, підносять ріжних здобичників в Проводирі Нації і зажерто обстають за таким укладом громадського життя, в якому золотий колос збірають ті, хто не оре і не сіє.

Різниця ось яка. Капіталістична класа відріжни-

ла корисний для неї грабунок, що забезпечує або збільшає її власність і зиски, і шкідливий, що їх порушує. Перший вона визнала за легальний, моральний і патріотичний; другий за нелегальний, неморальний і проти-громадський. Те класове розуміння вже цілком перейняла галицька буржуазія.

Коли вона багатіє з найманої праці робітників, то це заслуга для Нації. Двадцять редакторів ще не добачило морального терору в тім, що людина мусить іти в найми під загрозою голоду для своєї сім'ї. Навпаки, раз-у-раз читаєте в їх газетах, що ще один патріот чи патріотка відкрили фабрику і "дають роботу" українським робітникам. Ні слова про те, що ті робітники мусять їм віддати всі продукти своєї праці.

Українська буржуазія в Галичині не лиш славить найлютіший терор, коли він десь служить для капіталістичного грабунку. Вона рада би додати того терору в світі. Вся тремтить солодким дожиданням війни. Голосує для польської армії всі гроші і знаряддя, які потрібні для масового пустошення і мордування. Бо та армія захищає також її власність. А як буде війна, то за її плечима українські промисловці сподіваються збільшити свої ринки і зиски. Організують Лугових Стрільців для помочі озброєним польським терористам. Нехай би були Кук і Качор підождали до війни, тоді по другім боці кордону могли б собі добрими бомбами розірвати сотню таких Ясінських з дітьми і унуками. Затрубило би двадцять редакторів: "національний подвиг — добича велика".

Вони поспішились і своїм розбоєм порушили приватну власність по цей бік кордону. За те засудив їх суд, і закричали всіх галицьких мов редактори: неморально! терор! на гак! Аякже, натякають газети, що націоналістичні бойовики нападають вже заможних українців! А це вже не "свій до свого". Це вони, кажуть редактори, "дезорганізують суспільне життя Нації". Як відомо, "національні бомбомети" в Еспанії ще нікому життя не дезорганізували. Але в Галичині суспільне життя Нації — значить спокійні вжитки української буржуазії. Тому ще перед польським судом засудило їх "суспільство".

Відреклася українська буржуазія своїх рідних дітей, що їх виховала на свій образ і подобу, сповивала національними прапорами, годувала червоною калиною і напувала своїм духом здобичництва. Нація виростала їх таких, як вони є, і Нація покинула під шибеницею своїх синів-неудачників. Не навчились, хлопці, як його розбивати, грабувати і багатіти чужим, щоб було легально, морально і національно.

VI

В тім самім місяці березні вся Галичина святкувала пам'ять поета, що писав також такі рядки:

"Ой вигострю товариша, засуну в халяву,
та піду шукати правди і тієї слави.
Ой піду я не лугами і не берегами,
і піду я не шляхами, а понад шляхами.
Та спитаю в жидовина, в багатого пана,
у шляхтича поганого в поганім жупані..."

Пом'янувши автора *Гайдамаків* концертом, фраками і вдвабами, українська буржуазія розходилася по кавярнях і пиварнях, сита і весела. І м'ягко виспавшись, казала своїм редакторам осудити Кука і Качора за те, що вони *з ножами в холявах пішли понад шляхами шукати багатого пана.*

Певна річ, вони не Шевченкового духа діти. Не шукали його соціяльної "правди" і не того добивались гайдамацькими методами, "щоб брат брата не різали і не окрадали". Навпаки, вони вихованці нової української буржуазії, що в національні ідеали піднесла капіталістичні окрадання і фашистський терор. Тільки одна нитка в'яже їх з давніми традиціями українства. Обіднівши і опустившись, вони повернулись до старо-українських методів *гайдамацького нападу.* І дивіться на львівську ухвалу: не сам розбій, а методи розбою викликали осуд двадцяти редакторів і всього так званого суспільства.

Але коли саме за ту action directe галицька буржуазія відмежувалась від Кука і Качора, то тим самим вона відмежувалася не лиш від козаччини (перед гетьманами) і гайдамаччини, від Довбуша і Кармелюка, а й від Костомарова і Антоновича, від Марка Вовчка і від гайдамацьких віршів Шевченка, від Чубинського, Свидницького і всього українського народництва; аякже, відмежувала себе від свого гимну *Ще не вмерла Україна,* що "кличе нас на святеє діло". Те народницьке покоління, яке складало такі пісні, як *Ще не вмерла,* розуміло, що святе діло є уманські ножі "на панів і на панят". Козацько-гайдамацько-народницька традиція є єдина *суто-українська* історична традиція, і від неї відгородили теперішню Націю її редактори і адвокати.

Від того історичного українства відцуралися націоналістичні проводирі, коли казали Кукови каятися на суді, що він, мовляв, не слухав "вищих властей" і сплямив "імя Нації". Жити на коштах і на службі чужої держави це для проводирів О.У.Н. не пляма. Пляма для них непослух тій державі, що заборонила їм терористичні виступи в Польщі. Боїться Провід сплямити Націю, як би так обізвався до непослушних щиро по українськи: сини мої, гайдамаки...А бувало Шевченко признавався до тих, що навіть не для Проводу Українських Націоналістів грабували, а просто собі.

VII

Шевченко міг мати щирі симпатії до давніх козаків і гайдамаків так, як мав їх для всіх бунтівників свого часу: до російських декабристів, до польських повстанців, до кавказьких, ба й до "злодіїв штемпованих", коли бачив в їх злочинстві порив бунту. Про козацькі повстання Костомаров писав так, наче про живу справу: росіяни його часу думали, що з його писань можна вчитися, як підіймати селянські повстання на Україні і "грабувати грабіжників", панів. Окрім оповідань про розбійника Кармелюка Марія Маркович писала бунтарські поклики до своїх сучасників. Історики-народники добували з архівів документи про криваві діла гайдамаків, але зазначали, що й тих розбишак темних "ми не стидаємся", бо вони наші і ми, українці, розуміємо, що їх до того стану привело. Письменники не лиш звеличали гайдамаків як народніх героїв, а й складали агітаційні вірші про гайдамацькі ножі, "ой гострені, купані у городі Умані" і про "кров за кров і муки за муки". *Ще не вмерла* була одна з тих пісень, заклик до "святого діла Наливайка і Залізняка".

Бо від Наливайка до останніх народників на Україні це була, можна сказати, одна історія, хоч затягнулась вона на два з половиною століття. Той довгий час, козацькі повстання, гайдамаччину, Шевченка, народницьку інтелігенцію, об'єднує боротьба проти *пансько-землевласницького ладу.* На Україні вона була особливо довга і зажерта; не давала тому ладови встановитись, ущухала і знов зривалася; міняла свої форми і засоби; в різних умовах і з різних людей творила своїх героїв, злочинців, лицарів, бандитів, письменників, революціонерів; провідникам давала славу в масі поневоленого народу і лишала по собі довгу пам'ять-традицію. Через двісті літ після Наливайка міг Шевченко щиро згадувати "завзятого і преславного" ватажка, що палив панські маєтки від Волині до Дніпра і, як сказали би львівські редактори, дезорганізував суспільне життя сто раз гірше, як всі непослушні члени О.У.Н. Високовчені і статечні професори Костомаров і Антонович закріпили між письменними українцями козацько-гайдамацьку традицію, не стидаючись таких національних героїв, як Максим Кривоніс чи Семен Неживий. Все ще панував той уклад життя, що оправдував "товариша в холяві". Літературними героями були Довбуш, Гаркуша, Таран, Кармелюк, чисті banditti. Найкраща з давніших українських повістей, Панаса Мирного *Пропаща Сила,* змалювала столітню історію полтавського села під пансько-поміщицьким режимом і долю незвичайної людини, що даремне пручаючись в тенетах того режиму доходить до озвіреного розбишацтва і ганебного кінця.

Минувся той час і той уклад людського життя. *Пани* в колишньому розумінні не панують вже навіть в Галичині. Відколи край приєднано до Польщі, швидко розвивається *капіталістичне господарство,* з своїм укладом життя, також серед українців. Керуючою класою народу стають комерсанти і промисловці, їх директори і адвокати. Вонн "нація", і національна ціль — їх зиски, набування, багатіння. Їх ідеал громадського життя — щоб можна безпечно здобувати. У час всесвітньої кризи капіталізму вони люто ненавидять все, що де загрожує пануючій класі, і з дикою радістю вітають кожну "національну бомбу" і кожен "стос трупів" в Еспанії. Кілька літ тому, підчас безробітних розрухів у Львові, *Діло* гірко дорікало львівській поліції, що не може дати собі ради, а не хоче закликати до помочі українців, котрі краще оборонили би свою власність перед юрбою голоти. Вони мусять осудити Кука і Качора, бо й *рідне гайдамацтво* в в теперішні часи замах на святі права капіталістичної власности.

Але щоб збільшити свою повагу, українська буржуазія задягається на свято в усі шати традиційної слави. На парадних концертах присягається на Шевченкові заповіти, декламує *Гонта в Умані* і *Засуну товариша,* і виспівує *Ще не вмерла.* Виспавшись, мусить іти далі торгувати і рахувати, але залишає двадцять редакторів, щоб день і ніч писали про "наші історичні традиції", фальшуючи кожну подію і кожну думку.

А одурені читачі пишуть нам образливі листи, що то наша *Робітнича Громада* відрікається від українства і зневажає Шевченка.

VIII

А ми тільки відкрито кажемо: *що було, те минуло.* Як не ходимо з ножами у холяві, то й не деклямуємо про них. Святе діло нині не те, що було колись. Відійшов в минуле пансько-землевласницький лад з своєю панщиною для поневоленої класи. Ще раз історія показала, що всякий суспільний лад у свій час починається, розвивається, всесильно панує, а далі хилиться до упадку і валиться. Всяке поневолення людей людьми не вічне, і кінець кінців історія визнає, що поступ людства несла класа поневолена. Тому ми шануємо її борців, і між ними великого революційного поета тих часів і тої боротьби.

Але *та* боротьба скінчилася, борці відійшли. Ще Драгоманов довів, що на питання нового часу Шевченкова поезія вже не може дати відповіди та що цитати з неї, як і гайдамацько-народницькі вигуки, зробились вже в устах української інтелігенції порожньою фразою або й поганою облудою.

А тепер вже цілком *не той час настав.* Инший лад в суспільстві — капіталістичний. Инша поневолена класа — наймані робітники. Инші способи поневолення і визиску, инші мусять бути засоби боротьби. Инша ціль — соціялізм.

Зате нам не треба відмежовуватися від новітніх гайдамаків. Між соціялізмом і їх змаганнями і вчинками така глибоченна прірва, що не треба додавати межі. Дві сухі, безплодні шибениці стане в Золочеві. Українському робітництву вони не укажуть дороги. Навіть не *пропаща сила* на них гине, бо яка сила є в тих націоналістів, послушних чи непослушних, то віддана вона на службу для пануючого ладу і пануючої класи. Але разом з тим для української буржуазії те запізнене гайдамацтво — гріх, для своїх власних проводирів — клопіт. Тому межуватися мусить двадцять облудних редакторів, щоб не було помилки: вони признають всі капіталістичні методи розбою, але тих простих — ні.

Ми й не осуджуємо тих людей під шибеницею. Вони забили свої жертви, але вони теж жертва. Жертва того пануючого в краю ладу, що не лиш запер робітничим дітям шлях до чесної праці, а й навчив їх зневаги до працюючих людей, відірвав їх від їх класи, спокушав бляском багатіння і державности і заманював до фашистського розбишацтва. На сторожі того ладу стоїть польська держава, і що-до того щиро помагає їй двадцять редакторів галицько-української буржуазії.

РОБІТНИЧА ГРОМАДА

місячник присвячений питанням робітничого руху і соціялістичної науки

Видає

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКА РОБІТНИЧА ГРОМАДА в Нюарку, Ню Джерсі.

Редактор *М. Цеглинський.*

Передплата: один долар на рік,
50 центів на пів року.
Окреме число десять центів.

"HROMADA"

59 Beacon Street, Newark, N. J.

РЕГІТ РІДНИХ ГИЄН

"Бога ради, що там у вас діеться? Що значить гармидер з Гетьманичем? Яка ціль? На що надія?"

З листа галицького політика до Робітничої Громади.

"Діеться у нас те саме, що у вас. Чують гиени трупа".

З відповіді Робітничої Громади.

"Гиена е звір нічного звичаю. За дня волить перебувати в понурих печерах та руїнах, або в ямах, які собі инколи рие. Виходить по заході сонця і тоді починае несамовито ревіти. Коли вона подратована, то те ревіння робиться наче бісовський регіт, і тому говорять про сміх гиени. Живляться ті твари найбільш стервом... Не заховані від них людські трупи в могилах".

The Encyclopaedia Britannica.

В ДОЖИДАННІ ЗАХОДУ СОНЦЯ

Українські патріотичні свята в Америці мають здавна свою форму, що комбінує риси американського водевілу, театру Гаркуна-Задунайського і відпусту в Почаїві. Тими популярними рисами впорядчики приваблюють публику, перед якою можуть показати себе, попишатися і затрубити собі славу. Звичайно патріотична слава е як прискладаний капітал, що згодом дае й деякий реальний прибуток.

Але дико-радісні роблятся ті паради, коли збирається на війну, та ще на Україні. Ораторам роздуваються ніздря, тече слина, і лунае по-ночі бісовський сміх. Останнім Листопадовим Святом в Ню Йорку хвалилися редактори *Свободи,* що відсвяткували його "в легко юмористичнім настрою", як і пасуе їм "на могилах борців".

В такі часи газети прибільшують ті паради в-п'ядесятеро. Як відомо з *Свободи,* рапорти і резолюції несуть тоді до послів німецького і японського, а таким панам годиться занести щось всенародне, масове і рішуче.

Від водевільно-відпустового звичаю не ухилились "урочисті приняття Вельможному Пану Гетьманичу". Влаштували їх ласі на людську смерть попи, яким він привіз надію на велику війну і багато могил, так що радість була щира і невдавана. Але зрештою тільки розбовтано справу так, щоб він міг повезти до Берліну повне відро тої урочистости, яка тут влазилася в півквартирок. Коли земляки в Галичині хочуть знати, як воно справді було, то вистачить два приклади з самих тутешніх газет берлінсько-уніятської віри.

БОЖІ ДІТИ В МІСТІ ФИЛАДЕЛФІІ

Празник в Филадельфії за описом *Нашого Стягу.* Заля уніятської церкви, корогви, прапори, тризуби: "Коло 150 осіб" за столом. "Входить Син Гетьмана Всієї України в супроводі уніформованих гетьманців". Плещуть в долоні, дають хліб і сіль, вечеряють, співав церковний хор. Отець Крупа каже "патріотичне слово":

"Ваша Світлости, Вельможний Пане Гетьманичу...у інших народів, коли б прибув такий Високий Гість, гармати б гуділи. Відбувались би величезні військові паради на Його Пошану. В церквах дзвонили б дзвони. А у нас? У нас лише серця тремтять від радости і вдячности до Іх Світлости Ясновельможного Пана Гетьмана за те, що будував нам державу! (Громові оплески). Коли був у влади Ясновельможний Пан Гетьман Павло, тоді був лад на Україні...Тоді була у нас така держава, як за славетних Великих Князів — Святого Володимира, Ярослава Мудрого і інших світлої памяти Володарів наших. А що було до Гетьмана Павла і що було по нім, то не була жадна держава! То був дивогляд! (Знов буря оплесків)..."

"Тим українським Мойсеем, що його Бог покличе звільнити з неволі Український Народ, буде Його Світлість, Ясновельможний Пан Гетьман Павло! (Вся заля затряслася від оплесків...)Гетьманці Державники написали на своїм прапорі: З Богом за Вітчину. Як же нам не еднатися з Божими Дітьми! Ми віримо, що незабаром знов прийде до керми Українською Державою Ясновельможний..."

Словесна роспуста галицького відпусту. Їхали люди в Америку, а вона за ними. Але тут Отці ще державу будують. А залю вже збудували таку, що півтораста рук заплеще, а вона вся затрусилась. Проте "зриваються як на команду", дяки співають "Многая Літа Гетьману Всієї України", діти декламують твори Отців Поетів такого штилю:

"Ясновельможний Пане,
наш улюблений Гетьмане,
приходимо до Твого Трона
на вільній землі Вашингтона..."

Не жалують язика інші попи і з ними "відомий національний діяч", тоб-то Лонгин Цегельський. Вони, каже, "немуштровані, недисципліновані" і мусять мати "Правителя", яким може бути тільки Його Світлість, бо "тільки Його Одного світ знае". Доктор сам їздив до Київа і на власні очі бачив, як Світлість будувала державу, "аж чужинці дивувалися". Пірнувши в спомини, старий діяч згадав свої дитячі літа, як ще був за посла в австрійськім парламенті:

"Я як свідок і посол до парламенту можу сказати: так само, як Австрія була розумно правлена, так само була правлена Україна за Пана Гетьмана Павла!"

Завершив проханням до Його Світлости завезти батькови в Берліні "запевнення нашої карности і вірности". Громові і ураганні оплести не цілих сто-п'ядесяти душ.

Діяч був змалку і зостанеться до останку. Бувало як зарепетуе в тім парламенті — кривда нам, русинам! — лавки ломить, каламарями кидае, стид на цілий Відень. Не один цукерик мусів старий Кость Левицький всунути *Льоньови* в ротик, поки зацитькав. Аж з війною цілком подобрішало йому правління. Союз Визволення, музики у Відні грають, лиш жий та будь на цісарських пирогах та рихтуй маніхвести до народу, щоб ішли на заріз за Ясного Монарха. Всіх ворогів переможе, державу збудуе. Гай-гай, веселі були чотири роки. Розумне було в Австрії правління. Скільки трупу діячам впало.

З того часу кому ще діяч-вітрогон векселів не підписував! А все на вірність і карність. Десяток літ вже буде, як ми бачили ту Божу Дитину. Доводила людям, що державу їм збудуе Василь Вишиваний. Бо то, прошу вас, Архикнязь! Габсбург! Европа його знае! Та ще якось то до Японії діяч вибірався. Бо то. пане добродію, державу можуть почати лише японці з Зеленого Клину.

Тільки аби йому фонд на дорогу, то-що, та зараз пошити парадну уніформу. Бо то, каже, "зробить враження на тих *орієнталів*".

Аж приїхав посланець з Берліну. Насторожились діячі. Відтіля смерть піде. Аби до заходу сонця, а при попах і йому щось перепаде.

МОГУТНЯ ІМПЕРІЯ НА ТИХІМ ОКЕАНІ

Ніде себе діячі не стримували, але в *Українській Зорі* (Детройт) розперезались на всю географію:

"Перший раз в історії України і Злучених Держав Америки на землю Вашингтона явно став ногою Український Престолонаслідник, правний Представник Українського Трону, Гетьманич Данило".

Хоч "світ його ще не визнав", але

"коли серця Юдів сокрушаться...тоді світ побачить блеск маестату землі нашої. Він побачить сяйво його на вершинах гір Карпат і Кавказу, у бистрих хвилях Дніпра і Амуру, на глибоких водах Чорного Моря, Балтику і Тихого Океану. І знатиме світ, що то сяйво маестату Української Могутньої Імперії..."

Навіть ті Юди, що ніколи не бачили редактора *Свободи*, можуть уявити собі, як з заздрости чоловік зеленіє. І приїхав Законний і Повноправний Пан-Доктор, і знемігся в тій клятій Америці, держави будуючи, і що з того? Вийшло так, як у приказці: "ніс Лука п'ятака та й підвередився". А той зелений Данило ще й рота не розявив, а вже йому в Детройті ціла Імперія з Маєстатом і Колоніями. Балтика, Кавказ, Амур, Тихий Океан! Куди ще далі будувати? Далі вода.

Не дурно в *Націоналісті* плаксивиці. Вони кровю і залізом будують державу на кожнім пікніку, а вітав їх хто таким акахвистом?

"Вітай нам Український Престолонаслідниче! Вітай нам Повноправний, Законний Представнику Великої Ідеї — Могутньої Української Імперії..."

ФРОНТ НАЦІЇ І ВСІ ЛОМАКИ НА ФРОНТІ

Та ще як хочуть далекі земляки знати, яке тут було повстання проти Гетьманича, то ось кілька бойових згуків з *Націоналіста* (1937, 52-56). Про Павла Скоропадського:

"...царський генерал...людина московської культури...винесений на престіл гетьмана німецькими багнетами... перечеркнув святу самостійність...нищив все, що українське, обмосковлював націю...обпльовував прапор...на еміграції один великий скандал...веде зрадницьку роботу...його ганебні вчинки...запродана діяльність...збанкротований московський служака...шкалює українське імя...дає Україну під московський чобіт... ганьби з себе не змие... ренегат Скоропадський..."

Данило та все Павлове товариство — Коростовець, Остряниця, Дмитро Дорошенко, Олекса Шаповал — є, за *Націоналістом*, ось що:

"...агенти Скоропадського...малоросійська порода зрадників...люди московської культури...збанкротовані малороси... обдурюють і інсинуюють суспільність...ведуть блахманну пропаганду...шкалюють імя України... нищать фронт боротьби...московські епігони...пляга українського імення...викидки порядної суспільности..."

Уніятським попам в Америці *Націоналіст* робить такий докладний опис:

"...зрадники і запроданці...спомагачі скоропадчини...українські ренегати в Америці...роблять зрадницьке діло...не мають границь в опідлюванні себе...тричі клята їх дволичність і душоблудіе..."

Здоровою ломакою писано. Трохи з-польська (пляга, служака, шкалює), трохи не знати по якому, трохи слів не до речі (епігони, інсинуують), але злоба аж сичить. Є тих націоналістичних гуртів кілька, і кожен собі хоче. Коли ж цей раз в Берліні призначено скоропадців, то иншим так гірко стало на душі, що закляли на всю губу. На щастя Данило є, як каже *Наш Стяг*, "правдивий державний муж" і ломаку теж має (1937, 49):

"...псевдо-націоналісти Коновальця... хлопці з гуляйполя заревіли...анархо-хаотики...допомогли завалити українську державу...в безсилій злобі верещать... в бандитський спосіб накидаються на особу...безглузді сектанти...в одним таборі з московською большевією... класичні дурні...хами...безбатьченки..."

Вони йому "епігон", а він їм "класичні". Чуже слово, як його не розуміти, здається ще дошкульніше, ніж рідна трястя твоїй мамі. Проте й історичний рід Гетьманича цілком доведено: раз-у-раз орган Його Світлости байстрюкав. Націоналістам-безбатьченкам протиставить уродливого Данила, що, мовляв, батьків має аж за багато: "син Гетьмана і цілого Гетьманського Руху".

ДЕМОКРАТІЯ З ПЕРЕСЕРДЯ

Зігнавши злість в *Націоналісті*, редактори *Свободи* обернулись до самого Гітлера. Не такими, хорони Боже, паскудними словами, а болючим поглядом німого докору.

Всі читачі завважили, що як з'явився в Америці Данило, то *Свобода* зробилась майже демократична. Замість Гітлера, Мусоліні і Франка героями в передовицях виступили чужі люди! Якийсь Містер Ікес з Вашингтону, що про його найстарші читачі не чували! Навіть румунський Ґоґа не викликав в *Свободі* сутого тріюмфу. Хоч по всім світі, мовляв, ідея фашизму поступає нестримно вперед, а в редакції невесело і демократично.

Що сталося? — питалися читачі. Хіба знов посилати редакторів до Карлсбаду чи до Спрінґс? Ні, не шлунок їм заболів, а чорна невдячність. Роками сповіщали нестримний похід фашизму. Втішно рахували замучених еспанців, китайців, етіопців. На державних пікніках в Улмер Парку закликали українську молодь слухати великого вождя світу, Адольфа Гітлера. А яка їм за те заплата? Прислали з Берліну якогось — шляк би його — епігона. Хіба не знають, що тут є свої державники, законні, повноправні і голодні? З тяжкої образи редактори скочили в демократію, навіть не роздивившися, що воно таке.

Вже вискочили назад. Сама натура виганяє їх у світ. Сонце заходить. Взяли німці Австрію. А далі? Чехія, Закарпаття, Балкан, аби швидше Україна. Буде досить могил для всіх. Знов лунає з редакції затяжний, напружений регіт: Heil Hitler!

НАУКА ДЛЯ ЧИТАЧІВ НАЦІОНАЛІСТІВ

Коли ті українські робітники в Америці, що називають себе націоналістами, хочуть справді подумати, то повинні читати *всі* свої газети — *Свободу, Наш Стяг, Націоналіста* та инші. Повинні придивитись до *всіх* ораторів, що пишаються перед ними як Проводирі На-

ції, Будівничі Держави, Редактори Державники, Отці Борці і не знати як.

Всі вони як рідні брати. Всі кажуть те саме казання тими самими словами: нація, держава, фронт, прапор, кров і залізо, слава Україні, негайно, непереможно, понад все та ще з десяток таких слів. Це їх обряд для віруючого народу, що за той молебень повинен їх шанувати, слухати, тримати для них "залізну дисципліну", бо вони Проводирі Нації.

Але самі вони *з заздрости і злоби* готові один одному видряпати очі, оплюгавити батька й матір, рідного зрадити брата. Читайте ту семейну дискусію між *Націоналістом* і *Нашим Стягом*. До чого дописались? Ще вчера доктор Мишуга славив уніятських попів як "апостолів правди і науки", а нині Отці Понятишин і Сембратович є в *Націоналісті* "тричі кляті" зрадники, запроданці і падлюки. Найближчі приятелі *Свободи*, як Дмитро Дорошенко, раптом зробились збанкротовані малороси і викидьки суспільства. З гарячки закляв самим "німецьким багнетам", до яких кожний день молиться, як побожний італіян до Мадонни. За те Мишугу і його компанію *Наш Стяг* записав в хами, дурні і до "одного табору з московською большевією". Пан-Доктор — московський большевик! Тепер поїде він до Берліну на богомілля, а там не дай Боже, прочитали і записали, і Гітлерів кат тільки сокиркою чах, і покотилась головка як орішок.

Читайте, думайте, націоналісти. Чи є в тих редакційних головках яка думка, який погляд на світ, яка рада для цього незвичайного часу? Є тільки злюще бажання досолити, вкусити, подряпати. Тільки тупе матюкання. Тільки хижа заздрість.

Ті огидливі виписки з націоналістичних газет ми привели не лиш як документ української культури в Америці, а як записку для недалекої вже може майбутньости. Не забудьте, що вам ті Проводирі Нації посвідчили один про одного — що вони ренегати, зрадники, запроданці, бандити, дурні, душоблуди, викидьки, байстрюки і *вічна* ганьба. І пригадайте їм це в той день, коли вони помиряться. А помиряться найдалі тоді, коли "німецькі багнети" рушать на Україну, а за ними Проводирі Нації кричати "слава" і користати з могил і руїни.

ЧОМУ ПОПИ ХОЧУТЬ ВІЙНИ

Розуміється, в серед духівництва незвичайні люди, які війни не хочуть. Годиться це зазначити — тим більше, що таких чесних виїмків небагато і що вони мусять розрізнитись з переважною думкою своїх колег і з своєю могутньою ерархією.

Відомо, що церква все дає війні своє благословення і повну підтримку. Хоч вона виступає перед людьми як релігійна установа, але сьогодні це вже суто економічна і політична організація, що її інтереси спільні з інтересами всього загрібущого капіталізму. Величезні багацтва Римської Церкви є частина італійського капіталу, що шукав собі в Етіопії прибуткового вжитку. Ми вже згадували про дво-мільярдовий капітал католицької церкви в Сполучених Державах. Це її пайка в індустріяльних корпораціях краю, між якими певно є й такі, що потребують заграничних ринків або наживаються на воєннім виробництві.

Але є ще ближча причина, чому попи хочуть війни. З великого людського горя їм росте багацтво і повага. Пишучи про наслідки затяжних воєн, ще відомий англійський історик Генрі Томас Бокл (Buckle) завважив, що вони завсіди підносять значіння духівництва:

> *"Трівожний стан підчас довгої і небезпечної війни мучить людські уми і, коли нема природнього рятунку, примушує їх шукати надприродньої помочі. Є багато нагод для того, щоб зросла повага духівництва. Церкви заповняються більшою, як звичайно, юрбою народу. Священик виступає наперед як знавець і речник божої волі. Говорить мовою найвищого авторитету і або потішає людей, що страждають, мовляв, за праведне діло, або навчає їх, що їх горе є справедлива кара за гріхи та остроги з небес, що вони занедбали свої релігійні обовязки чи — иншими словами — занедбали обряди і церемонії, в яких священик має свій особистий інтерес".*

Цілком не дивота, що українські попи в Америці "сльозами радости" вітали воєнного пропагандиста з Берліну та "громовими оплесками" приймали його мову про те, що наближається "світова завірюха" та що "вибух захопить українські землі". Отцям Духовним пригадувались веселі роки 1914-1918, коли різня і пожари справді захопили ті нещасні землі. Горіло село за селом, тисячами гинули люди від ран і голоду, калічіли і пропадали без вісти. А їх рідні в Америці стрівожені, без вістки від тата й мами, брата і сестри, бігли до церкви просити порятунку в Бога — чи власне в Отця Духовного. Він був справжній авторитет на цей і на той світ. Своєю силою він обіцював відвернути смерть від людини, що може вже давно згоріла в огні або зігнила в болоті. Лаяв стрівожених людей, що за їх гріхи Бог карає їх батьків, мамів, братів і сестер, та давав себе ублагати, коли вони платили за обряди і церемонії. Пригадуючи те золоте жниво, Отці Духовні могли справді радісно бенкетувати з берлінським гостем, що привіз їм надію на нове людське горе.

Їм теж відома заповідь "не убий". Але ще Лінкольн завважив, що хоч заповіді божі написані дуже виразно, але коли накласти на них золотих монет, то й попам трудно бачити, що там під сподом написано.

НОВІ ВИДАННЯ

Даніел Де Леон, РЕФОРМА ЧИ РЕВОЛЮЦІЯ. Перекладено з англійської мови. Видання Українського Організаційного Комітету Соціялістичної Робітничої Партії Америки. 1938. — 48 ст., ціна 25 центів.

Небагато соціялістичної літератури вийшло доси в Америці українською мовою, хоч багато тут робітників українців, і тому радо вітаєм книжечку, що її заголовок поданий угорі. Автор, передовий в цім краю соціяліст, помер в 1914 році, і брошюра дає переклад промови, яку він сказав на робітничім зібранні в Бостоні ще в 1896 році. Очевидно читач не може в ній шукати за новинами нинішнього дня. Зате найде дещо з основної правди соціялізму, і в її світлі зможе краще розуміти сучасні питання і змагання. Повного викладу соціялістичної науки одна книжечка не дасть, але без знання основних фактів, на які та наука спірається, і без розуміння слів, яких вона вживає, не можна далі в ній поступати й оминути ту плутаницю думок, яку тепер аж надто часто викликає слово соціялізм. В брошюрі перекладена перша з ряду кількох промов Де Леона, в яких він, приймаючи теорію соціялізму Карла Маркса, утворював для нього тактику, достосовану до суспільних й індустріяльних відносин Америки. В тому самому видавництві вийшов також переклад його "Соціялістичної Перебудови Суспільства".

Головна тема промови — різниця між реформою і революцією та чому реформи не є соціялізм і чому соціялізм є і мусить бути революційний. Реформа є зовнішна зміна, що залишає унутрішній лад в суспільстві непорушний. Революція є зміна з середини, що переіначує буття суспільства в основному. Вона може забрати більше чи менше часу, може здійснитись мирним, бурхливим чи кривавим шляхом, — різниця не в тому, а в основности і повноті зміни. В тім розумінні "соціялізм є програма революції нашого часу". Як каже Де Леон: "Програма цієї революції не вміщається в якімось окремім домаганні. Вимагає вона безоглядного скасування капіталістичної системи і найманого невільництва". Реформа може дати тимчасову полекшу, часто дає лише обіцянку полекші, легко може бути вжита як заманка і обман, а в кожному разі залишає поділ людей на класу "дармоїдних багатирів" і класу "працюючих злидарів", залишає засоби продукції в руках небагатьох капіталістів і залишає найману працю для великої більшости народу.

Кожна революційна зміна позначається також зовнішними змінами, і через те легко помилитися або й, як кому треба, навмисне указати на поверхові реформи, що наче то в них докорінна зміна. Між прикладами такого баламутства автор згадує домагання "популістів", щоб держава викупила від приватних власників залізниці та взяла їх під своє управління. Зверху це було б щось похоже на соціялізм, який теж вимагає переходу засобів транспорту у громадську власність, але та схожість тільки закриває основну різницю між реформуванням і революційною зміною. Для соціялізму громадська власність значить власність тих, хто працює, і кінець їх найманої неволі. А в партії популістів збіралася була колись середня та дрібна буржуазія на Заході, що своєю націоналізацією залізниць хотіла подешевити собі кошти транспорту та спекатись залізничих магнатів. Робітники на залізницях зостались би далі в наймах у нового власника, держави.

Приклад цей добрий і для нашого часу, бо знов іде мова про націоналізацію деяких індустрій. Але для чого пенсильвенський говернор хоче, щоб держава купила антрацитові копальні? Щоб могли їх збутися власники, коли не мають з них колишніх прибутків, та ще дошкуляють їм вуглекопи, що потаємно забірають вугілля. Для чого будують вже державні електро-станції? Щоб індустріяльні власники мали дешевшу електричну силу. Становище робітників через те не зміниться. Вугільний шахтяр буде далі наємний робітник і буде далі без праці, коли нема купця на вугіль. Про основну різницю між державною власністю і соціялізмом будемо говорити в "Р.Г.", бо, між иншим, "націоналізація індустрій" була один з тих способів, якими німецькі капіталісти не лиш вирятувались від катастрофи, яка загрозила їм в час усесвітньої кризи капіталізму, а й закріпили свою власність і панування силою фашистської держави.

В звязку з питанням реформи і революції автор говорить про реформаторські рухи, що були в Америці до його часу і один за одним сходили на нінащо, залишаючи в масі робітників "розчарування, застій і зневіру". Чи кращий слід залишиться по невгомонних реформаторах нашого часу? Навпаки, справжнього соціялізму ніщо не одоліє, бо він не шукає потіхи в зовнішнім латанні, бачить в новочаснім суспільстві непримирну боротьбу клас, знає, що лише повне скасування капіталізму може задовольнити робітничу класу, і за провідницю до тої цілі бере собі науку.

З окрема автор розглядає з соціялістичного погляду три питання: про державу, про класову боротьбу і про матеріялізм і моральність. Варто й тепер не забувати, що так звані моральні погляди і почування завсіди були відгуком матеріяльних інтересів. Людоїдство зробилося гріхом з того часу, як люди стали господарити на землі і більша їм користь була вжити переможеного ворога до праці, як свого раба, ніж спожити його. У рабстві побачили неправедну установу, коли згодом вигідніше було посадити кріпака на землі, нехай годується сам і працює на пана, ніж годувати рабів. Ще пізніш признали несправедливість паншини, бо економічний розвиток пішов далі, виросла промисловість, і для неї корисніше наймати робітника, ніж тримати його на землі. Разом з тим, як людство підносилося на вищий щабель економічного розвитку, ширшав і кращав його моральний світогляд. Його сумління не стерпить вже ні людоїдства, ні рабства, ні панщини. Але користати з праці найманого робітника ще й сьогодні чесно і морально. Ще доси людина

схильна бачити чесну і моральну справу в тому, з чого користає. Що служить інтересам пануючої класи, те в неї моральне, релігійне, патріотичне і добре.

Нарешті автор говорить про принципи, якими повинна керуватися соціялістична організація, і відповідає на питання про заробітну плату.

Книжечка написана ясно і зрозуміло для кожного робітника, що прочитає її з увагою. Деяку неясність можуть викликати слова про "державу і владу, що їх носить у своїм нутрі соціялістична революція". На тих сторінках автор вияснює різницю між теперішною класовою державою, що є знаряддям для поневолення робітничої класи, і тією організацією та керівництвом продукції, що будуть при соціялізмі, але назва держава і влада можуть викликати враження, що й тоді буде хтось когось "держати". Тому в пізніших своїх творах Де Леон правильно говорить про індустріяльну республіку праці й індустріяльне управління.

Брошюру можна одержати посилаючи двадцять-п'ять центів на адресу: Ukrainian Organizing Committee, Socialist Labor Party, 61 Cliff Street, New York, N. Y.

ВІДПОВІДИ РЕДАКЦІЇ

5. ТРЕБА НЕПОПУЛЯРНОЇ ГАЗЕТИ

Критик з Ню Джерсі. — За критику не гніваємся навіть тоді, коли це не критика. Що "Р. Г." мало поширена, це не критика, а факт (загально відомий). Але що "вдоволені нею лише поклонники Укр. Щод. Вістей і скрентонської бюрократії та ще товариш Я." — це вже ні критика, ні факт, ні не знати що. Хіба "Р. Г." каже кому поклонятися? Хіба хто може знати всіх прихильників "Р. Г." та що між ними лиш одна незалежна людина, а решта "поклонники"? Ми самі всіх наших читачів не знаєм, але знаєм багато таких, що як жиють, то ще поклонів не били. Взагалі хтось тут когось дурить, коли Вам в трьох містах казали, що в однім "Р. Г." має двох приятелів, а в двох ні одного! Справді в однім читачів ще не маєм, в другім розходиться 20 примірників газети, в третім 70—80. Не багато, але багато читачів ми ніколи не сподівались і багато не друкували. А що надрукували, те розійшлося між люди все!

Кажете, що є в Америці "тисячі українців радикального напрямку", які б вже доси щоденник зробили з "Р. Г.", як би писав Ц—ий, та тільки не про те, що тепер. Не будем сперечатися, почувши комплімент і радикалів не рахувавши. Радикалізм бувае різний. Може й є такі тисячі, що не дають про себе чути і ждуть, аж переміниться "Р. Г.", але на таких тихих і терпеливих радикалів краще не рахувати. Коли вже лізти в популярність, то чому не по коліна? Назвати газету "Залізний Фронт" або "Голос Героїв" або як. Дати передплатникам по бляшці з написом "Меч і Месть" чи "Державний Літун-Пішоход" чи як. В однім номері писати, що українська справа стоїть дуже добре, але нікому не кажіть, а в другім, що цілком зле, але ми направимо; це утримае читачів в напруженні. Негайно об'єднати всіх на світі українців, а як хто спитається нащо, то він зрадник і запроданець; це утримае в читачів дисципліну. Писати, що всьому винні жиди; це просто і популярно. Організувати Першу Справді Правдиву Українську Церкву, що не пустить до неба ні ляхів, ні кацапні. Докладно описувати, як японські салдати ріжуть хінців і як фашисти розривають бомбами еспанських дітей, та кінчати великими літерами: так гинуть вороги України! Для самоосвіти читачів писати про полові пригоди давніх царів і царівен, монахів і черниць. Що-до Америки вистачить полаяти трохи капіталістів (бо наші робітники, звичайно робітники, капіталістів таки не люблять), але заспокоїти читачів, нехай не журяться, що біда, бо Розвелт чи хто дбае як батько рідний (бо наші робітники, хоч радикали, люблять знати, що дбае за них добрий батько, Цісар, Вождь чи хто). І так далі — яку би можна видавати газету! Певна річ, що Ви б її не читали, але тисячі, десятки тисяч!

Але справа така, що Тов-во "Укр. Роб. Громада" ніколи не мала заміру видавати популярну газету! Навпаки, добре знаючи, що береться за справу цілком непопулярну, зараз на своїм першім зібранні поставила собі за завдання "поширювати соціялістичну думку і знання між земляками —робітниками в країнах Північної Америки". В першім номері "Р. Г." остерегла, що буде "писати про економічний і індустріяльний стан країни, тутешню державу і політику, оцінюючи ті речі з погляду інтересів робітничої класи". Буде писати "про робітниче життя і робітничий рух в Америці" і буде "з'явищам і питанням того руху давати пояснення і оцінку з соціялістичного погляду". І так далі — повна осторога, що "Р. Г." буде писати про речі, які для величезної більшости українських людей в Америці є нецікаві, неважні, а то й осоружні і ненависні.

Коли відступаєм місце Макогонам і Скоропадським, то лише тому, що годі дивитися, як тих українських людей може собі спожиткувати кожна темна рука — навіть тепер, для світової війни і для загибелі та закріпачення робітничої класи по всьому світі; навіть тепер заманить наших земляків цяцька і бляшка, поведе патериця і макогін. Але це мимохідь, а головний зміст газеті повинна дати індустріяльна Америка, робітнича класа Америки, класова боротьба і соціялізм.

Це речі і справи, від яких залежить також доля українських робітників в цім краю, — все одно, що їм — величезній більшости — ці речі здаються неважні, нецікаві, надоїло їм, обридло. Саме тому треба писати. Треба писати про капіталізм, безробіття, класову боротьбу, соціялізм, — бо часами здається, наче маса наших робітників в Америці вже згодилась дожити свого віку на "реліф" й готова віддати своїх дітей на індустріяльну панщину та в огонь війни, і навіть не знатиме, як воно так сталося.

Мабуть не треба Вам казати, що до Вас тих слів не відносимо. Але не могли Ви нас здивувати, коли написали, що соціялістичний зміст "Р. Г." для Вас нецікавий, давно знаєте, нащо то кому здалося. З тисячами радикалів Ви не говорили, але самі знаєм, що висловлюєте погляд десятків тисяч — радикалів і не-радикалів. Новина хіба те, що вічливо написали. Нормально Ви повинні були сказати, що соціялізм Вам вже боком виліз і на робітничу справу Вам наплювать. Кожний наш товариш приготований почути таку відповідь, коли незнайомому українському робітникові хоче дати "Р. Г." Саме тому вона потрібна.

Непопулярність для нас хліб насушний. Нема розчарування, коли ми в якому місті ще читача не знайшли. Зате радість у нас, коли найдемо, та ще читача прихильного! Добре знаємо, як декуди трудно нашому товаришеви кольпортерови продати пять примірників, і радіем, коли він замість пяти хоче вже десять. Празник був для нас, коли товариш з Детройта перший написав по цілу сотку! Сам один, і не поклонник він нічий, ні! Не "поклонники" всі ті робітники, що поширюють "Р. Г.", і задаром Ви ображуете людей, яких цілком не знаете. Вони працюють для поступу і переміни, тоді як тисячі Ваших пенсильванських радикалів даремне ждуть, аж їм переміниться "Р. Г."

З НАШОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

ТОВАРИСТВО "УКРАЇНСЬКА РОБІТНИЧА ГРОМАДА" В АКРОН

Як тільки до Акрон дійшла вістка про організування "Укр. Роб. Громади" в Нюарку, а далі видана нею програма і поклик до українських робітників в Америці, зараз також дехто з нас зацікавився тими провідними ідеями і першими завданнями товариства, що накреслені в його програмі. Почалось листування, а коли вийшла "Робітнича Громада", то й її читали.

Переговоривши між собою, прихильники "Робітничої Громади" скликали на 23-го січня організаційні збори, на яких передискутовано програму нюаркського товариства і рішено організувати таке саме товариство в Акрон, з тою самою програмою і для спільної праці. До товариства пристало на початку сім членів, пізніш ще один. Вибрано уряд товариства, а саме т. І. Мінька за організатора і т. Р. Заремба за рекордового і фінансового секретаря. Рішили відбувати збори два рази в місяці — в першу і третю неділю пополудні, і для того нанято приміщення в залі на 772 Реймонд Стріт. На зборах, окрім адміністраційних справ, відбуваються дискусії про робітничий і соціялістичний рух в світі і передовсім в Америці та про соціялістичну науку.

На 6-го січня товариство влаштувало в своїм приміщенні товариську забаву. Не брали вступного, але кожний член дарував щось на перекуску і напиток. Найшлись теж добрі прихильники, що причинились своїми подарунками і помогли працею. Дібралася навіть своя "орхестра", що приграваля гостям і робила добрий настрій. Забава, що почалася в третій годині пополудні, протягнулась до пізньої години вечером. Вечеряти сіло більше гостей, ніж ми сподівались. Підчас вечері сказали гостям, з якою цілью організоване нове товариство, та попросили їх, щоб матеріяльною допомогою причинилися до організаційного фонду для справи, що є справді спільна справа всіх робітників. Зібрано добровільними датками $48.60. Товариство рішило післати на пресовий фонд "Робітничої Громади" $35.00. Також рішено влаштувати таку саму забаву в неділю 8-го травня в тому самому приміщенні.

На 16 квітня товариство влаштувало лекцію на тему: "Програма Української Робітничої Громади".

Товариство розповсюджує сорок примірників "Робітничої Громади" кожнього видання. В організуванні "Укр. Роб. Громади" в Нюарку, Бостоні і Акрои та в тих прихильниках, що вони мають де-инде в Сполучених Державах і Канаді, члени нашого товариства бачать початки справжнього соціялістичного руху серед робітників українців, з правильним розумінням економічної науки соціялізму, що її викладає "Робітнича Громада" так ясно і зрозуміло, у зв'язку з пекучими питаннями нашого часу. Лише з її провідними думками зможуть українські робітники по цей бік моря добре підтримати справу соціялізму. Настав такий час, коли годі вже їм жити на американській землі, а думками перебувати в політиці старого краю. Коли добре розуміти робітничу справу, то треба боротись за соціялізм там, де нам діється кривда. Треба просвітити свій ум соціялістичною наукою та взяти свідому і активну участь в соціялістичнім русі Сполучених Держав і Канади. Соціялізм є єдиний шлях на волю, він є історичне завдання робітничої класи, а всі инші сподівання кращої долі є обман і пуста надія. Тому в своїм класовім інтересі українські робітники повинні допомогти справі соціялізму, яка заслугує всіх їх зусиль і задля якої вони повинні працювати.

Р. З.

ТРИ ЛЕКЦІЇ В БОСТОНІ

Товариство "Українська Робітнича Громада" в Бостоні влаштувало в днях 3-го, 5-го і 7-го квітня три прилюдні лекції на такі теми:

1. *Індустріяльна криза, безробіття і соціялізм.* В лекції обговорено такі справи: розвиток американської промисловости і багатства краю; дев'ятий рік кризи і безробіття; причини індустріяльного занепаду; капіталізм, приватна власність і продукція для заску; ринки збуту і розвиток машинерії; заходи для рятування капіталістичного ладу; реформа президента Розвелта; чи може бути полішення під капіталізмом; соціялізм, продукція для вжитку людей і праця та достаток для всіх.

2. *Перед світовою війною:* про теперішні війни в Европі, Азії і Африці; неминучість світової війни; нинішний стан світового капіталізму; боротьба за новий поділ землі; воєнні приготування; характер новочасних воєн і винищування людности; що таке фашизм і його завдання в мирі і війні; німецький наступ на Схід; що каже Гітлер про Росію і Україну; чи охоронить Америка від війни; робітнича класа перед світовою війною.

3. *Економія і політика в Галичині:* економічний розвиток Галичини під Польщею; розвиток торговлі і промисловости серед галицьких українців; кооперативний рух і приватний бизнес; економічна політика польської держави; класові інтереси і політика нової української буржуазії; користи, які дає їй польська держава; взаїмне порозуміння або так звана нормалізація.

Всі три рази говорив т. М. Цеглинський. На першій лекції, в неділю, було понад 200 слухачів, на двох других, в будні дні вечерами, 70-80. Хоч кожній виклад тривав поверх півтора години, проте після двох останніх було ще багато запитів від слухачів, і ті запити разом з відповідями продовжали зібрання мало не до півночі. Головуючи на всіх трьох зібраннях, я міг запримітити, і годиться це зазначити, що хто з українських робітників в Бостоні приходив на лекції, ті сходилися на призначений час, слухали з увагою, питання ставили до речі і очевидно цікавилися тими справами, що про їх була мова.

И. Романишин.

З "УКРАЇНСЬКОЇ РОБІТНИЧОЇ ГРОМАДИ" В НЮАРКУ:

Фінансовий звіт

На день 29-го листопада 1936 року зібралися товариші, щоб де про що порадитись та поговорити про робітничу справу у теперішній час. Прибуло на ці збори одинацять товаришів з Нюарку, а дванацятого ми закликали т. М. Цеглинського. Почали радитися, що робити, кудою йти і чого триматися. Всі товариші, що були на зборах, забирали голос і висказували свої дум-

ки, так що по довшій дискусії прийшли до висновку і вирішили оснувати товариство українських робітників соціялістів в Нюарку з назвою "Українська Робітнича Громада". На 6-го грудня скликали організаційні збори та приняли програму, в якій накреслили перші завдання та провідні ідеї товариства. Товариші взяли собі за ціль поширити ті ідеї між українських робітників в Сполучених Державах і Канаді. Згодом до товариства пристало трохи більше членів, наняли домівку на свій клюб, а в другій половині 1937 року товариство почало видавати журнал "Робітнича Громада". Скільки протягом року ми зробили, мабуть не треба писати, бо товариші, що читають "Робітничу Громаду", знають нашу роботу, нашу ідею і нашу ціль. Всі читачі повинні застановитися та подумати над цею справою і взятися до гуртування українських робітників в такі товариства в Сполучених Державах і Канаді, і коли більше нас буде організованих, тоді можна громадську роботу лучше виконати і громадою обстати за робітничу справу.

Тут хочу подати тільки короткий фінансовий звіт товариства "Укр. Роб. Громади" в Нюарку і видавництва "Робітничої Громади" *по кінець грудня 1937 року.*

Приходи Тов-ва "Укр. Роб. Громада"

Місячні вкладки	$ 30.30
Пожертви на організаційний фонд	18.55
Дохід з трьох театральних представлень і трьох товариських забав	228.02
Разом приходу	$276.87
Розходи	140.73

Готівка в касі товариства з кінцем 1937 року $136.14

Розходи Товариства

Заля на збори	$24.00
Розсилка програм і подорож	7.94
Книжки і печатка товариства	7.55
Інвентар клубу	29.99
Адміністрація	17.30
На пресовий фонд "Роб. Громади"	50.00
Доплачено до видавництва	3.95
Разом розходу	$140.73

Приходи видавництва "Робітничої Громади"

З розпродажі перших чотирох чисел	$198.30
Передплата	53.76
З каси товариства	53.95
Члени товариства зложили на пресовий фонд	115.00
Пресовий фонд, зібрано в инших місцевостях	172.90
Разом приходу	$593.91
Розхід	413.75

Готівка в касі видавництва з кінцем 1937 р. $180.16

Розходи Видавництва

Друк і розсилка (відозва і чотири числа "Роб. Громади")	$303.75
Редакторови	110.00
Разом розходу	$413.75

Додам, що товариство має свою власну клубову домівку, і так торік, як і цього року влаштувало в ній першомайські зібрання.

Степан Савіцький, фін. секр.
Тов-ва "Укр. Роб. Громада" в Нюарку.

ПОЛТАВСЬКІ ЛОРДИ

Коли газета "Торонто Дейлі Стар" написала про фашистську пропаганду, яку в Канаді поширює Данило Скоропадський, то орган нашого "Принса" заперечив тому дуже рішуче і англійською мовою:

"On the contrary, we have heard the Prince on several occasions praising the British form of government and we are convinced that the ideal form of government in the Prince's mind is that of the British Empire." (The New Canadians," Dec. 2).

Водночас в своїй українській газеті той сам Данило закликав українців в Америці "порозумітись з нашими приятелями" в Німеччині, Італії і Японії ("Наш Стяг", 27-го лист.) та інформував читачів про світову політику:

"Цей наступ японців в Азії найбільше загрожує таким світовим потугам, як Велика Британія, Франція і Злучені Держави Півн. Америки. Але ці донедавна так сильні держави, що диктували свою волю цілому світови — сьогодня мовчать, не виявляючи жадної акції на Далекому Сході. І то мовчать так, немов вже вони обернулися в трупи". ("Наш Стяг", 11 грудня).

Уніятські газети прославили Принса, що він чудово говорить всіма мовами, але очевидно кожною мовою говорить що инше. По українськи Гітлер приятель і Британія труп, а по англійськи тужить за ідеальною британською формою правління. Хоч він зробився в нас Принсом, але хитруватим малоросом зістався.

Та ще як читаєш в органі Його Світлости, що всі нелюбі йому люди є хами і байстрюки, то цілком тратиш надію, чи будуть ще коли з наших полтавців британські лорди.

ПРЕСОВИЙ ФОНД

28. Акрон, О.: Товариство "Українська Робітнича Громада" *$35.00.*

29. Детройт, Миш.: Тов-во ім. Грицька Чупринки (272 відділ У. Р. С.) $5.00; по $1.00: М. Лабунь, М. Ковальчук і В. Лазечко; по 50 центів М. Сорочук і Н. Н.; Т. Суль 25 центів; разом зібрав і прислав т. Василь Лазечко *$9.25.*

30. Спокейн, Ваш.: М. Михалюк *$2.00.*

31. Филипсбург, Н. Дж.: Гр. Біловус *$1.00.*

В збірці з Гилсайд, Н. Дж., поквітованій в 7-ім номері "Р.Г.", було пропущено ім'я т. М. Федьчишина, що дав на пресовий фонд 50 центів. Загальна сума тої збірки, була така, як проголошено, $6.25.

Всім щира дяка за товариську підтримку "Робітничої Громади", а хто хоче далі причинитись до її пресового фонду, просимо присилати пожертви на адресу т. Миколи Надрічного в Нюарку (Nicholas Nadrichny, 59 Beacon Street, Newark, N. J.).

Товариство "Українська Робітнича Громада" в Нюарку.

TEN CENTS ДЕСЯТЬ ЦЕНТІВ

РОБІТНИЧА ГРОМАДА

ROBITNYCHA HROMADA

Рік III. № 10. лютий 1939. NEWARK, N. J. Vol. III. № 10. Feb. 1939.

"Робітнича Громада" виходить що місяця в Ньюарку, Ню Джерзи.
Адреса: "Hromada", 59 Beacon Street, Newark, N. J.
Передплата: один долар на рік, 50 центів на півроку, окреме число 10 центів

В НІМЕЧЧИНІ ВСІ ПРАЦЮЮТЬ

Чуємо, бачимо і завидуємо

Знов дві години чванився собою Адольф Гітлер, горлаючи 30-го січня перед своїм Райхстагом. Але цей раз не збрехав. Коли ще, каже, Німеччина заросла була бур'яном демократії, ми мали сім мільйонів безробітних; промисловість докочувалася до повної руїни і суспільство стояло перед революцією. Тепер там тихо, порядок, дисципліна, всі працюють, всі труднощі перемогли. А в інших краях ще доси безробіття і безрадність, дарма що людей в них багато рідше, широченні простори землі лежать облогом і всякого природного багацтва мають без ліку й міри.

Трохи воно правда і трохи декому колька в бік. Бо де є такі багацтва природи і де спустошено мільйони акрів родючої землі і де стільки безробітного народу, як не в нашій Америці? Така твердо ліберальна газета, як нюйоркська "Пост" признала, що "з дванадцяти мільйонами безробітних людей в краю трудно дати цілком задовольняючу відповідь на ту докірливу критику".

Зрештою для нашої безробітної Америки німецький празник не новина. Повертаючись з заморського спочинку, немало вже тутешніх капіталістів привозили відтіля добрі вісти. Всі індустрії працюють там день і ніч, росте продукція, ростуть зиски, робітники як ті бджоли в вуликах, роботящі, слухняні, всюди порядок і дисципліна. Аж з'умився пан Вилем С. Кнудсен, побачивши "економічне поліпшення" в Німеччині. Яка зміна від 1932-го року! Amazing! Staggering! Чудо двадцятого століття! — говорив репортерам славний верховод Дженерал Моторс, повернувшись в жовтні з европейської подорожі. Розуміється, з політикою можна не погоджуватися, але з економічного погляду — чудесно. Зрештою чимало політичних мандрівників, як ось Сенатор Рейнолдс або Говернор Ирл. теж щиро захопились тими чудесами економії, що їх там бачили.

Самому Президентови Розвелтови наче ніяково робиться, коли подивитись там і тут. Настали вони, Президент і Райхсканцлер, водночас, з 1933-им роком. Обидва натрудились немало, щоб одоліти ту хворобу капіталізму, що довела їх краї до індустріяльного занепаду і масового безробіття. Проте тут все ще четвертина народу без праці. А там? "Гляньте на Німеччину, там ніхто не ходить без роботи", — сказав недавно Президент депутації, що прийшла говорити з ним про його програму зброїння.

В новорічній промові до Конгресу, 5-го січня, Президент Розвелт говорив про загрозу, яку несуть світови диктатори; про військову й економічну небезпеку з їх боку; про їх непомірковані амбіції, зрадливість, напасливість і брутальність. Треба сказав, негайно зброїтись, щоб перед їх замахами захистити релігію, демократію і чесні торги між державами та охоронити не лиш цей край, а цілу Північну і Південну Америку, щоб по цей бік океану ніде не всадовились такі вороги віри і гуманности.

Але коли Президент перейшов від заграничної політики до домашньої, то в його мові почулася наче недоговорена думка, що в себе дома ми можемо дечого навчитись навіть від такого бузувіра, як Гітлер.

Перший обовязок державного правління, говорив він, це "звести до купи капітал і людську силу", тоб-то зробити так, щоб робітники знов пішли до фабрик, на найману роботу до власників-капіталістів. І далі говорив: "Диктатори роблять це грубою силою... Хоч ми гидуємо їх методами, але мусимо признати, що вони успіли дуже основно споживкувати всі свої матеріяльні і людські засоби. Подобається це вам чи ні, але вони розв'язали, нехай лише на деякий час, питання про людей без роботи і капітал, що лежить без ужитку". Висновок Президента такий, що й для демократії тепер пекуча справа, чи зможе вона теж "звести до купи капітал і працю", не порушуючи при тому звичного американського побуту, громадянських вільностей і людської цивілізації.

Виходить, що й диктаторська і демократична держава мають те саме завдання — утримати в добрім порядку капіталістичну систему продукції: щоб капіталістам не стояли дурно фабрики та щоб робітники мали в них найману роботу. Але демократія, оглядаючись на цивілізацію і конституцію, не могла того зробити, а диктатори зробили. Вони, ка-

же Президент, спожиткували і фабрики і робітників. В Німеччині нема безробіття.

З усіх бодів чує це американський робітник, втомлений даремним шуканням праці, покинутий на милостивий "реліф", непевний за завтрішний день, з трівогою думаючи про майбутнє своїх дітей. Там, під владою фашистських диктаторів, держава дбає, щоб люди мали роботу й заробіток. Всі там працюють.

Працюють аж їм очі вилазять

Справді, в 1932-ому році, останньому році німецької демократії (ба, й соціял-демократії!) без праці блукало там звиш шість мільйонів робітників і з голоду пухла третина робітничих рбдин. Дванадцять мільйонів злидарів працювало у трівозі — чи й завтра ще принесуть дітям хліба.

Світова кріза капіталізму скрутила Німеччину ще дужче, як інші краї, саме через могутній розвиток німецьких індустрій, здатних продукувати силу всякого добра. Але не для робітників те добро, бо не їх індустрії. В руках власників-капіталістів вони служать лише для їх зиску. Коли ж нарешті на всім світі не стало вже тих ринків, де б можна продати все добро, яке по всім світі творять робочі руки, тоді в першій Німеччині мусіли затріщати всі основи суспільного ладу. Тріскали банки, банкротували індустріяльні компанії, пустіли фабрики і маса народу впала на справжне дно життя. Справді, край стояв перед революцією. Правильно вона приходить тоді, коли старий лад в суспільстві валиться і поневоленій класі не може вже дати навіть голого прожитку.

Держава рятувала справу, підбичовуючи індустріяльних власників позиками, то-що, або просто купувала і націоналізувала цілі індустрії. Окремі власники вискакували на сухий беріг з добрими грішми, але піла система капіталістичного господарства, укупі з державною власністю, далі котилася в прірву. Щоб рятувати її, індустріяльні пани Німеччини скасували безпорадну демократію і всю силу державної влади передали Гітлеровим бандам. нехай вони спасають німецький капіталізм своїми способами.

Частину робітничої класи державні генгстери згнобили силою і терором. Друга й велика частина схилила голови не пручаючись. Окрім жебраного хліба (і соціял-демократичних промов) від демократії не було вже чого сподіватись.

По шести роках, справді, яка зміна! Робочого народу в старій Німеччині тепер понад двадцять мільйонів і для всіх є праця. Парусот тисяч безробітних зареєстровано лише в Австрії й Судетськім Краю, що ще не втягнулись в чудесну систему.

Справді, роботи стільки, що не вистачає рук. Хоч за Гітлеровою теорією німецька жінка має за єдине завдання поратися в хаті і родити здорових салдатів, але торік тамтешні капіталісти нагнали на роботу до фабрик 6,300.000 жінок і дівчат. Не було вже кому йти за наймичок до німецьких господинь і за покоївок для німецьких пань, і торік в зимі указом Фельдмаршала Герінга наказано всім дівчатам до 25-го року життя обов'язково відбувати рік роботи, без плати, в сільськім або хатнім господарстві. Для прикладу Фельдмаршал указав їм молодих робітників, що мусять дурно працювати в "робочих батальйонах" на дорогах, при будуванні фортець, то-що: "Коли чоловіча молодь Німеччини готова служити Фатерландови півтретя року з рискалем або зброєю в руках, то молоде жіноцтво не залишиться позаду, але на заклик Рідного Краю радісно сповнить свою повинність", тоб-то піде замітати панські покої або доїти поміщицям коров.

Шість літ Гітлер і вся горлата компанія гвалтують про "велику націю без місця на світі": як то німцям тісно жити в своїм краю і задушаться, коли їх капіталісти не дістануть колоній, Африки, України.Але ті капіталісти ще привозять собі до Німеччини найманих невільників з дружніх держав. Своїх їм не досить від 1936-го року, після того, як звиш мільйон народу погнали на військову службу та ще кількасот тисяч на державні роботи. Відомо про 120,000 італійців і поляків, що торік гарували на панських фільварках в Німеччині. Може й більше їх було. Оце в січні йшли в Празі переговори про висилку 80,000 до 100,000 робітників з Чехословаччини, і українські газети принесли були радісну звістку, що прихильний до українців Фатерланд прийме до себе в найману неволю дві тисячі душ закарпатської бідноти.

Працюють всі і немало. Може ще хто пам'ятає тріюмфальний "дарунок національного соціялізму німецьким робітникам" — декрет про восьми-годинний робочий день. Але чи в Німеччині чи в інших краях, такі ласкаві закони просто стверджують факт, що в теперішніх важких індустріях не людська сила довше працювати. Такий дерилюд, як Генрі Форд, був в Америці перший благовістник коротких годин праці. Просіться по-під сам милий Біг, а не дасть вам довше робити. Бо виснажить вас до того, що через кілька днів не зможете дотримати ні тягару ні поспіху, і лише загальмуєте роботу іншим.

В тих німецьких індустріях, де робітник міг потягнути, державні "уряди праці" допускали капіталістам стільки пільги, що торік пересічний робочий день в Німеччині дійшов до десяти годин і восьми-годинний шматок паперу зробився лише завадою. Оце тепер, декретом 30-го грудня, його скасовано і проголошено новий тріюмф національного соціялізму: "кожний німецький робітник має неодмінне право на десять годин спочинку кожного дня". Інакше кажучи, капіталіст може вимагати навіть чотирнадцять годин праці — будень, неділя чи свято — як хто їх витримає.

Всі мусять працювати. Заборонені страйки і сама мова про страйки. Робітники зайняті в металевих і будівничих індустріях та при вирібництві воєнного матеріялу не сміють переїхати з міста до міста, ні перейти з одної фабрики до другої, і де хто працює, там мусить робити все, що йому кажуть. Хто самохіть покинув своє місце, того ніхто не сміє взяти на роботу без окремого дозволу уряду

праці. Так бувало селянин-кріпак був "прив'язаний до землі" і мусів робити панщину для її власника.

Решта робітників зберегла була деяку свободу руху і могла шукати полекшіння своєї долі в іншій фабриці чи іншій роботі. Але торік, декретом 1-го липня, Герінг увів примусовий набір людей на роботу з-поміж усіх фізично здатних робітників і робітниць. Переводять ту рекрутчину посіпаки з урядів праці, щоб постачати робітників у далекі, відлюдні місця або на надто прикру роботу, до якої власники могли б звабити людей лише вищою платою чи якими пільгами. Тепер вони вдаються до державної влади, яка примусом постачає їм робочу силу. Посередно той декрет загнав вже мало не всіх робітників на панщину, тоб-то прив'язав їх до тої роботи, яку хто має тепер. Кожний боїться її покинути, бо передовсім безробітні підлягають наборові, і того, хто пішов з роботи можуть загнати не знати куди і не знати на яку муку.

Кожен найманий робітник мусить мати "робітничу книжечку", наче паспорт, з якою власники-капіталісти та їх державні посіпаки можуть знати, де коли чоловік жив, що робив, як в наймах справувався.

За свою роботу німецькі робітники одержують плату. Для їх найвищої групи — метальовців і будівельників — пересічна тижнета плата рівняється американським $17.50. Для близько шести мільйонів найбідніших пролетарів — на тиждень $6.50, тоб-то стільки можна за неї в Німеччині купити, скільки тут за шість з половиною долара.

Справді, "звели диктатори капітал і людську силу до купи". Щоб їх хто не розвів, на сторожі стоїть в самій старій Німеччині звиш два мільйони державних і партійних урядовців, дозорців, поліцаїв, шпигів. По одному окоманови на тридцять дві душі.

Навіть Президент Розвелт признає, що диктатори питання безробіття розв'язали, тільки не погожується, що зробили це брутальною силою. Але для робітників справа не лише в брутальній силі, а передовсім — як розв'язали? Демократичне безробіття замінили індустріяльною панщиною.

Багацтво росте й росте

Аж захлипувався Адольф Гітлер, коли торік (в лютім 1937) перед своїм Райхстагом перелічував досягнення Національно-Соціялістичного Проводу на полі німецької економії. Перед ним, в 1932-ім році, "національний прибуток" Німеччини, тоб-то сума доходів усіх людей в краю, був 45,200 мільйонів марок, в 1937-ім дійшов до 64,000 мільйонів. За тих п'ять років доходи держави піднеслись з 6,600 до 14,000 мільйонів. Зріс імпорт, експорт, торги, все. А все те через велетенський, нечуваний і чудесний зріст продукції краю.

Замість колишніх 8,700 мільйонів марок вартости, хліборобська продукція дає поверх 12,000 мільйонів. Індустріяльна, багато більша, ще подвоїлась: в 1932-ім році її вартість — 37,800 мільйонів, в 1937-ім — звиш 76,000 мільйонів. Наприклад, продукція антрациту зросла з 104 до 184 мільйонів тон, і таксамо продукція іншого вугля. Проти 9,960,000 тон сталі 1932-го року виробили в 1937-ім 19,207,000 тон, і "найбільший стальовий центр світу, після Сполучених Держав, є тепер Німеччина". Залізної руди добуто не 1,300,000 тон, як колись, а 9,600,000 тон, і пороблено всі приготування, щоб до 1940-го року збільшили продукцію до 20,000,000 тон. Цифру за цифрою вигукував, вичваняючись, як на 50 або 100 або 200 чи ще більше відсотків виросла продукція двадцяти інших металів та індустріяльних мінералів. Газоліни, бензини та іншого топлива до моторів рафіновано 1,480,000 тон замість 386,000 тон демократичної газоліни, і так само багато більше топлива до Дізельових машин, нафти до освітлення і нафтових смаровил. Здорово виросло вирібництво штучної вовни, штучного шовку, паперу, то-що. В 1932-ім році німецька машино-будівельна індустрія мала торгів на 37,100,000 марок, в 1937-ім на сто мільйонів. Вісім раз стільки автомобілів експортують німецькі капіталісти, як експортували. П'ять літ тому німецькі корабельні заводи стояли пусті тепер, воєнної флоти не рахуючи, мають контракти на 1.200.000 тон корабельного будівництва; з того дві третині будують для інших країв. Німецькі залізниці перевезли на 78 відсотків більше товару, німецькі кораблі подвоїли свій морський транспорт.

Всюди зріст, продукція, багацтво, мільйони, мільярди. Читав і читав ті цифри, що йому дали бухгалтери німецького капіталізму, перемішуючи їх рахунки з вигуками про свою славу і силу та з лайкою на "півголовків" і "ідіотів", що його не визнають.

П'ять літ, день і ніч

Тільки того не сказав, що все те створено тяжким мусом і півголодною працею німецьких робітників. І не сказав, для кого вони творять те безмірне багацтво. Новий лад, новий час, нова Німеччина! — горлав, він, але насправжки це той сам старий лад капіталізму, що був за демократії, тільки утримує його вже лише сила і насильство держави. Робітники працюють як на панщині, щоб далі творити всяке добро не для себе, а для власників індустрій — для зиску німецьких капіталістів.

Щоб здійснити свій зиск, індустріяльні власники мусять плоди робітничої праці продати. Хто купить? За свою марну плату німецькі робітники можуть купити дуже малу частину того багацтва, яке творять своєю працею. Треба здобути ринки збуту заграницею. В тій справі помагає своїм капіталістам кожна держава, демократична чи диктаторська. Тільки остання робить це явно бандитськими способами, бо без ринків капіталістична система мусить завалитись, і на те капіталісти встановлають собі диктаторську державу, щоб рятувала їх новими способами.

Очевидячки купця не найти ні на безлюдних пустинях, ні на хвилях океану. А де ще є така країна на світі, куди би з усіх сторін не лізли капі-

талісти з заграбованим продуктами праці своїх робітників? Державним генгстерам Німеччини прийшлося видирати ті ринки від британських, французьких чи американських експортерів.

Крайній спосіб — це здобувати їх війною. "Всі знають — казав Президент Вилсон — що зародок новочасних воєн є в індустріяльній і комерціяльній конкуренції". В своїх миротворчих промовах раз-у-раз говорить Секретар Гол: "Або будемо торгувати, або мусимо воювати". І в Німеччині хочуть торгувати. Приборкавши робітничу класу, генгстерська держава німецьких капіталістів першим чином зброїться.

"Німецькому народови я дав зброю міцнішу над усі народи!"—ревів дикий Райхсканцлер перед своїми горилами в берлінськім Спортпаласті (у вересні 1938). Давай йому Чехословаччину, бо в його на весь світ повітряна флота, тисячі фортець, танки, бомби, гармати, вся смерть. "П'ять літ я зброївся. Я витратив мільйони на зброю... П'ять літ, день і ніч, ішла праця, щоб озброїтися".

За те, що він сповняє їх волю, капіталістичні пани Німеччини дозволяють йому пишатися своїм "Я". Але що його пазурів досить на всі звірі капіталістичних джунлів — хто повірить? Для охорони своїх торгів і колоній зброїлися всі держави. Коли в Мюнхені демократичні джентельмени віддали бандитови Чехословаччину, то не так з страху, що у війні програли би їх держави, а що програє весь капіталістичний світ — не приймє людство того жаху і смерти, що йому готують. Настане хаос, руїна, революція, і мала банкирам в Лондоні потіха, що загине також берлінський бандит.

Але факт є, що німецька держава озброїна. П'ять літ робітники-невільники мурували фортеці, ставили казарми, мостили військові шляхи, кували сталь, будували воєнні кораблі, танки, аероплани, робили гармати, варили хімічну отруту. Мільйонові зиски з їх праці загрібали Круп, Тісен і всі фабриканти смерти. Це найперша сума в тому чудесному зрості "національного прибутку", що ним чванився торік державний генгстер.

Перший ринок збуту дала тамтешнім капіталістам їх держава, що п'ять літ купувала від них воєнний матеріял і знаряддя смерти. На те вона мусіла мати гроші з податків і позик тих самих індустріяльних панів Німеччини. Значить, вони мусіли мати стільки зисків, що не лиш самі роскішно жили і панували, а й утримували таку державу з армією, зброїнням і двома мільйонами чиновників і дозорців. Ті зиски дав їм експорт.

Експорт робітничої шкіри

Вже з 1934-го року німецькі капіталісти починають свій невпинний і ненажерний наступ на всі ринки світу. Мають з чим іти, бо чого тільки не дає їм праця робітників-кріпаків! Які лиш можуть бути індустріяльні продукти, все розвозять по чужих краях. Військова зброя, рушниці, кулемети, гармати і аероплани воєнні, амуніція; індустріяльна машинерія для якої завгодно фабрики чи вирібництва; локомотиви, вагони, матеріял для залізних доріг, для копалень, для вертіння нафтових криниць, для розкопування рік і пристанів; електричний апарат.; всякі залізні і стальові продукти, струменти і знаряддя; мебель, радіо-апарати, машинки до писання, кухонна посуда і забавки для дітей; текстильні речі, одежа, папір, хімічні препарати, фарби, лікарства, — все, що хочете і скільки хочете, продадуть вам німецькі експортери, починаючи від цілого воєнного корабля і електричної станції і кінчаючи голкою, дримбою і порошком аспірини.

Не легко їм було знайти збут для усеї маси того краму, що вони грабують з праці німецького робітнка — що рік, то більше. Мало не зубами видирали кожний ринок з рук капіталістів інших країв, що вже засіли були на тих ринках з продуктами праці своїх робітників. Вживали таких штук і хитрощів, що британські, французькі та американські конкуренти тільки руки ламали: як можна! як неморально! поламані всі купецькі звичаї! руїна міжнародних торгів! кінець цивілізації!

Та не помогло би було німецьким експортерам ніяке мошенство, як би не те, що вони могли і можуть продавати свій крам на 20, 25 і 30 відсотків дешевше, а то й на половину дешевше, як їх конкуренти з інших країв. А можуть це робити тому, що в їх багато менші кошти продукції, тоб-то дешевий робітник. Привязаний до фабрики, як кріпак до панського лану, працюючи без упину на високопродуктивних машинах і гаруючи за собачу плату, він дав їм такий дешевий крам, якого де-инде капіталісти не мають.

По шкурі і жилах робітничої класи свого краю індустріяльні власники Німеччини простелили собі шлях до заграничних торгів і зисків.

Торік, ще перед загарбанням Австрії і Чехословаччини, німецькі капіталісти вже захопили були в свої лапи половину заграничної торговлі дунайських і балканських країв. Вже здорово пошарпали британські торги в Туреччині і на Близькім Сході Азії і випирали всяку конкуренцію з Польщі. Опанували заграничну торговлю Данії і підривали грунт під британськими комерсантами в Швеції. Норвегії і Голандії. Та ба, посунулись на всі двадцять держав Центральної і Південної Америки, де колись майже вільне поле мали північно-американські капіталісти; тільки від конкуренції своїх британських колег мусіли потрохи обганятись. Та й тут вже німецькі промисловці подекуди виперли британських з другого місця або навіть — як на величезнім бразилійськім ринку — американців з першого.

А на другий день по загарбанні Чехословаччини загорілася по всім світі таки справжня "економічна війна", що неминуче веде до війни кривавої, смертельної. Німецькі робітники працюють вже не тільки на неволю собі, а на смерть.

Природа капіталізму така, що він мусить раз-у-раз розгортатися, щоби збільшати продукцію, находити нові ринки, загрібати більше зиску і вкладати його в іще більшу продукцію, а ні, — так мусить задушитись. Ще більш вперто і зажерто му-

сять німецькі капіталісти здобувати собі ще більше тих ринків. Але їх не можуть зректися ті, хто їх тепер має, бо прийде загибіль для їх капіталістичного господарства. Про напасливість німецьких експортерів, що, мовляв, об'явили Британії "економічну війну", говорять в британській парламенті і ухвалюють ще більше мільйонів фунтів на озброїння. Вже звиш три місяці тутешня преса, безнесмени і політики репетують про небезпеку в Південній Америці і як її торги опановують нахабні німці. "Всюди економічна війна й економічні напади" — говорив Президент Розвелт і закликав Конгрес зброїти Америку для оборони релігії, демократії і чесних торгів.

Працюючи і продукуючи не для свого вжитку, а для індустріяльних власників і їх торгів, робітнича класа кінець кінців запрацює собі війну і смерть.

ВІРА СИЛЬНІША ЯК ОЧІ

5-го грудня, промовляючи в Чапел Гил (Норт Каролайна) перед професорами і студентами тамтешнього університету, Президент Розвелт ще раз заявив, що він "вірить в капіталістичну систему".

Рівно через місяць, на 5-го січня, Президент передав Конгресови свої бюджетові пропозиції. Між іншим доводить, що Конгрес повинен негайно призначити 875 мільйонів доларів для "WPA", щоб держава могла на п'ять місяців, до червня, взяти на роботу поверх три мільйони робітників, що не мають ніякого заробітку ні засобів до життя. Поверх три мільйони — значить, з родинами, не менш, як десять мільйонів народу, і до їх не рахуються ще других три мільйони безробітних з своїми сім'ями, що живуть на мізерній допомозі, "реліф". А як далі? На другий рік, від липня, Президент пропонує призначити на всяку "recovery and relief" 2,266 мільйонів, а то без тої милостивої допомоги неминучі, каже, великі злидні, людське страждання і руїна промисловости.

Але відкіля взялося те масове безробіття і з ним такі злидні, що приходиться рятувати людей від голодової смерти? Це конечний наслідок тої капіталістичної системи, в яку Президент все таки вірить. Неминучий наслідок того, що земля, фабрики і вся вирібнича машинерія опинилась у приватній власности небагатьох власників-капіталістів, а маса народу не має до тих засобів продукції права і приступу. Та маса народу є наймані робітники, що не мають на чім працювати і не можуть продукувати для свого вжитку, — хоч мільйони їх, хоч здатні й охочі до праці і своєю працею могли би творити все, чого людям треба для життя, добробуту і вигоди.

Та ще в тім самім бюджетовім плані Президент рахує, що на 1939-40 рік Конгрес повинен призначити поверх 1,358 мільйонів на оборону краю, тобто на армію, флоту, повітряну силу і всяке нове зброїння. На те приготування до війни держава витратила вже протягом цього року, 1938-39, більш як тисячу мільйонів, але де-далі треба ще більше, все ближче смерть і руїна. Але чому саме? Хто готує всьому світови смерть і руїну? Мусить бути війна знов через ту саму капіталістичну систему в різних державах, тоб-то через те, що всюди робітники працюють не для себе і продукують всяке добро не для свого вжитку, а для зиску власників-капіталістів. Задля того зиску власники мусять продукти робітничої праці продавати. Але кому продадуть ту силу силенну всяких річей, що їх робітнича класа в кожнім краю виробляє? Сама вона за свою заробітну плату може купити лише малу частину того добра, яке творить своєю працею, а де-далі все тяжче найти якісь інші ринки збуту, дома чи заграницею. З помічю новочасної машинерії індустріяльна продукція зростає в кожнім краю і всюди капіталісти хочуть продавати, а не купувати. Де ще лишився який чужий ринок, всіми способами стараються захопити його — або оборонити — для себе, але нарешті залишається їм вже тільки єдиний і останній спосіб — війна. А як би не капіталізм і робітники німецькі чи японські самі спожили плоди своєї праці, то й не мусіли б голов своїх класти за те, щоб крадене від них добро можна продавати на Балканськім Півострові, в Полудневій Америці чи в Хіні. Та й американським робітникам не треба би обороняти ті ринки: плоди своєї праці вони теж споживали би самі.

ПРЕСОВИЙ ФОНД

РОБІТНИЧОЇ ГРОМАДИ

На підтримку часопису "Робітнича Громада" прислали пожертви товариші і товаришки з таких міст:

28. **Филаделфія, Па.**: М. Насевич $4.00; по $2.00: М. Вишиванюк і А. Захарчук; по $1.00: І. Беркещук, Т. Радинський, Д. Гайовий, Ів. Кісь, Н. Самбір, Й. Венгренюк, І. Пеленський, С. Штогрин, Г. Слобожан, С. Беркещук, М. Пеленський, І. Шевчук, М. Головатий, С. Бабяк і О. Григорець; по 50 центів: J. M. Moyer, E. Steiner, E. Lansche, Joe's Tailoring Shop, Hillie Boegly, А. Мельник, Н. Бурак, Ст. Скрипник, Н. Захарчук, І. Венгренюк, Ів. Затонський, О. Жупник, П. Панасовський, Т. Хемій, В. Моклюк, Я. Мельник, А. Рудакевич, І. Карбовський, В. Жупник, Н. Креденсор, і А. Олійник; по 25 центів: І. Сярчинський, Ол. Торбович, А. Фостик, Ю. Кравець, С. Довганчук, К. Губко, П. Швалюк, П. Березовська, П. Ковжун, А. Тимчишин, А. Рожик, О. Беркещук, В. Мокринчук, С. Пунда, Ев. Ясінчук, О. Веклес, B. Miller, J. Katz, J. Haney, M. Gasensway і H. Kessler; разом зібрала і прислала т. Анна Захарчук $40.50.

29. **Ню Йорк, Н. Й.**: І. Баворовський $1.00.

30. **Акрон, О.**: Товариство "Українська Робітнича Грамада" $15.00.

Всім щира дяка за товариську підтримку робітничого видавництва.

Товариство "Українська Робітнича Громада" в Нюарку.

ЗАВДАННЯ РОБІТНИЧОЇ КЛАСИ

Присвячую пам'яти мого покійного сина Дмитра.

А. З.

Наприкінці місяця жовтня цього року минає два роки, як невблагана смерть забрала з поміж живих мого молодого сина. Помер в самому цвіті життя, на вісімнадцятому році. Був дуже добрий ученик в школі і рад був вчитися далі, займався музикою, та вже й почав був придивлятися до людського життя й того суспільного ладу, що є між людьми. Припадок навів його на науку Соціялістичної Робітничої Партії, та він не пройшов мимо неї з неувагою молодої людини, а взявся серйозно її студіювати. Читав її орган, Weekly People, ходив на лекції влаштовані її відділом у Филаделфії і хотів пристати до згуртованих в ній робітників, щоб разом боротися за справу покривджених, за новий соціялістичний лад і вільне життя для працюючих людей. Передчасна смерть перервала його молоді мрії, думки й заміри. Здається мені, що в роковини його смерти добре спом'яну свого покійного сина, коли перекажу, як можу і вмію, ті громадські думки, з якими він був ідейно зв'язаний. Це ті думки, які поширює між американськими робітниками Соціялістична Робітнича Партія.

*

Ледви хто посміє заперечити, що погано живеться тепер робітникам. Хоч світ іде вперед і всюди видно поступ, та проте не видно, щоб від того покращала робітнича доля. Нічого й доказувати. Загальне невдоволення серед робітників проявляється всюди так гостро, що говорить саме за себе. Хто багато не думає, той може й радіє, що воно так: коли, мовляв, робітники невдоволені, так певно вже якось подбають, щоб зарадити лиху і перемінити ті порядки в світі, під якими їм так важко жити.

Але думаючій людині нема чого радіти. Вона знає, що самого невдоволення не досить, щоби вирватися з біди. Як би навіть робітники зробили тепер спробу, так чи зможуть довести її до бажаного кінця? На жаль, на те питання мусимо відповісти, що ні! Поки що робітники ще не в силі нічого зробити, щоб змінити теперішні відносини та поліпшити свою долю. На жаль, вони ще приймають удар за ударом і навіть не мають можливости, щоб хоч потрохи відбиватися. І коли американське робітництво залишиться далі на тій дорозі, по якій доси ішло, і буде далі робити те саме, що доси робило, то ще може бути так, що в пух і прах розіб'ють його тяжкі копита наступаючої плютократії — класи багатирів.

Чому ж воно так? — спитаєтесь. Хіба робітники не більшість народу? І хіба весь добробут краю не залежить від їх праці і від їх волі?

Правда! Правда, що робітники є єдина корисна класа теперішнього громадянства. Своєю працею — і покористуючись природними багацтвами землі — вони продукують все, чого людям треба для життя. Правда й те, що вони становлять більшість народу і могли би осягнути все, що хочуть. Але все то справи не вирішує.

Хоч робітники є очевидна більшість, але та робітнича більшість сама поставила себе в таке становище, що все одно могла би бути й меншістю. Не тільки її сила роз'єднана, енергія розсипається, але й та розбита сила не звертається проти тих, хто робітників кривдить і визискує, а й повстає брат на брата і рука одного робітника душить за горло другого. Коли американське робітництво хоче піти вперед і здобути що йому належиться, то перше чого воно мусить навчитися, є одно маленьке слово: єдність.

Дуже важне це слово, але саме слово ще цілком не вистачає. Треба об'єднаного діла. Балачок про єдність чуємо багато, часто чуємо такі слова, як "єдність", "об'єднання", "об'єднаний фронт", і справді треба вповні похвалити ті почування, що виражуються в словах "єдність робітничих сил". Але й самих почувань мало. Треба ту справу обміркувати: з ким єдність і для чого? Не досить сказати, що аби тільки робітники якось поєднались, а вже більше сили буде. Саме об'єднання ще не значить, що з нього повстане якась гармонійна, вища і більша сила.

Для єдности в ділі треба передовсім єдности в думках. Поки ми зможемо що-небудь разом робити, мусимо погодитися в наших думках і замірах: що саме ми хочемо зробити? Об'єднана акція мусить мати на увазі якусь спільну ціль, і та ціль мусить бути зовсім докладно означена, і на ту ціль мусять погодитися і мусять щиро до неї стреміти всі ті, хто думає про об'єднання. Коли того нема, то очевидно не може бути ніякої справжньої єдности і об'єднання може бути лише на словах, а справді ні до чого не доведе.

Тому не досить сказати, що повинні об'єднатися всі робітничі партії і групи. Треба подивитися, чи всі вони мають одну і ту саму ціль, чи спільне в них тільки те, що всі називають себе робітничими. Саме ім'я ще нічого не значить. Адже бачимо кожний день, що назви політичних партій служать тільки для того, щоб гарним словечком прикрити свою справжню натуру. Ось Демократична Партія в Америці називає себе демократичною, тоб-то наче партією всього народу. А справді вона представляє інтереси так званої середньої класи, що в своїй вищій частині обіймає також багато менших фабрикантів, банкирів, то-що. Республіканська Партія не республіку обороняє, а інтереси стальових, нафтових, вугільних, фінансових та інших власників-капіталістів. До речі кажучи, Демократична Партія теж не цурається капіталістичних королів.

Так само і той факт, що якась партія називає себе робітничою, ще не доказує, що вона є справді партією робітників. Справжньою робітничою партією вона є тільки тоді, коли вона розуміє справжні потреби робітництва, коли їх правдиво виражує, і коли старається створити такі умовини життя, щоб

робітничі потреби вповні задовольнити.

Але починаймо з самих основ.

Робітнича праця є товар, крам на продаж. Її продають і купують на ринку праці. Що такий ринок є, того мабуть ніхто не заперечить. Кожний робітник, що шукає роботи, несе на продаж свою робочу силу, може її хто купить. Офіціяльні бюлетини інформують нас час від часу про становище на базарах праці: скільки робітників шукає роботи та яка ціна на їх працю. Як всякий інший крам, так і робітник має свою ціну. Тільки його ціну звичайно називають заробітною платою. Кожночасна висота тої ціни залежить, як звичайно, від кількости товару — робочої сили — і від попиту на його.

З такого стану випливають многоважні наслідки. Передовсім він різко ділить людей на дві класи. З одного боку стоїть невеликий гурт — класа капіталістів, які купують робочу силу і очевидно стараються купити її на ринку праці як можливо найдешевше. Іншими словами: стараються, щоб ціна (плата) робітників була як найнижча. З другого боку бачимо велику масу народу, який продає свою робочу силу і хотів би продати її як найдорожче. Або ж, іншими словами, робітники стараються піднести свою ціну (плату) як найвище. Тому купування і продавання робочої сили приводить до боротьби між капіталістами і робітниками.

Відомо, що робітники творять всі суспільні цінности, все багацтво народу. Капіталісти не продукують нічого і не мали би чим платити робітникам (купувати їх робочу силу), як би не те, що вони забірають собі всі продукти робітничої праці. Заробітна плата це тільки маленька частина того всього багацтва, яке робітники продукують і віддають капіталістам. Тому й боротьба між робітниками, що продають свою робочу силу, і капіталістами, які її купують, є ніщо інше, тільки боротьба за плоди робітничої праці. Ту боротьбу ми бачимо кожного дня. Вона виявляється домаганнями більшої плати або її врываннями, страйками, бойкотами, локаутами.

Раз ми признаємо цей очевидний факт, що робоча сила є товар такий сам, як всякий інший крам на базарі — картопля, чоботи, одежа — то й не важко буде додуматись, що далі робити. Коли усе суспільне багацтво, все добро на світі продукують робітники і коли проте в капіталістичних порядках вони зіпхнуті до становища бездушного купецького краму, то ясно, до чого нам треба добиватись: віддайте робітникам все те, що з їх тепер грабують, увесь продукт їх праці; і скасуйте раз на завше ту суспільну систему, в якій робітникам суджено бути крамом продаваним і купованим на базарі.

Для того очевидно не вистачає саме бажання такої зміни. Самими бажаннями ще ніколи не довершено переміни в світі, не направлено ніякої суспільної кривди. Треба, щоб робітнича класа була організована саме задля того, щоб вона сама могла взяти для себе і задержати собі все, що вона творить своїми руками і своїм умом; щоб вона могла скинути з себе кайдани найманої неволі і дістати собі всю спадщину по батьках, яку наготовила для неї історія людства. Адже кінець кінців самі робітники своєю працею створили ту батьківщину.

Робітникам нема користи з "дешевих цін", "низького чиншу" чи подешевіння такого чи іншого краму, якого їм треба для свого прожитку. Чим дешевший всякий крам, тим дешевша буде также робоча сила, що єсть теж крам на базарі. Іншими словами: чим дешевші ціни й дешевше життя, тим меншу плату дістане робітник за свою працю.

Вже те саме вистачить на доказ, що всякі реформи і всякі спроби поліпшити робітничу долю в капіталістичних порядках мусять бути даремні. Соціялістична Робітнича Партія ні сама не хоче манити робітників, ні не хоче приставати до спілки з ніким, хто манить їх обіцянками тимчасової помочі і поступінного поступу. Доки в світі панує капіталістичний лад, доти тих обіцянок ніхто здійснити не може. А як робітники можуть взагалі осягнути що-небудь під капіталізмом, то не інакше як уступку з боку затривоженої капіталістичної класи, що хоче придобритись до робітників, і лише коли робітники орґанізуються в могутні Соціялістичні Індустріяльні Юніони. Програма Соціялістичного Індустріяльного Юніонізму дає робітництву єдино певні засоби, щоб опертися неустанним замахам і наскокам капіталізму. Що більше, той опір і та боротьба, коли вони натхнені справжнім революційним духом робітничого визволення, розвивають силу і характер робітничої класи та пручають її уперед і до ціли — до єдиної ціли, яка заслугує робітничих зусиль, до економічної вільности, визволення з пут наємного рабства, капіталістичних утисків і визиску.

Завданням робітничої класи є скасування капіталізму. Тільки та політична партія, яка основується на революційнім прінціпі бизумовного звалення капіталістичного ладу, має право вимагати від робітників підтримки. Що далеко ще не всі робітники розуміють і визнають тv програму, це зовсім не зменшає її вартости і доцільности.

Переживаємо такий час, що вимагає від робітників серйозного думання і розважного діла. Капіталізм віджив свій вік і пора на соціялізм. Тому робітники мусять зрозуміти своє становище й орґанізуватись з виключною ціллю свого визволення. Треба орґанізуватись на полі політичнім, щоб і на те поле вивести класову боротьбу і виборчими голосами задемонструвати, що робітники мають право забрати собі промисловість. Але одночасно треба розуміти, що "проста й гола" політична акція сили не має. Що вона сама не вистачає, це протягом останніх літ доказала доля так званих робітничих і соціялістичних партій в европейських краях. Своєю політичною акцією вони не тільки нічого не осягнули, а й самі не врятувались від загибелі. Тому треба вести пропаганду за орґанізування Соціялістичних Індустріяльних Юніонів як тієї організації, що справді візьме і втримає в своїх руках індустрію. Та індустріяльно-юнійна організація є ре-

волюційною зброєю робітників, яку вони можуть викувати ще в перед-революційні часи і якою можуть здобути те, чого домагаються соціялістичними голосами. Коли це буде зроблено, тоді політична держава з територіяльним представництвом відпаде, а на її місце буде встановлена система індустріяльного представництва, тоб-то Соціялістична Індустріяльна Республика, в якій кожний робітник зможе свобідно жити і вповні використовувати свій хист і спосібність та всі здобутки новочасної цивілізації.

Анна Захарчук.

Филаделфія, жовтень 1936.

ДІЯНА І МАРГАРИТА

(З одного номера газети)

Вівторок, 22-го грудня, панна Бренда Діяна Доф Фрейжер мала в Ню Йорку свій дебют. Іншими словами — виходила у світ, або ще інакше — уводили її в товариство. По-простому це значить, що коли в багацькій сім'ї донечка підросла до дівочого віку, тоді для неї справляють пишну забаву та запрошують всю свою компанію, старих і молодих, щоб їм показати нову цяцю і її познайомити з чесними фамільями і багацькими синками. Такий собі звичай і оказія до балювання. Насправжки не лише старі знають одні одних з усіми нащадками як лиху копійку, а звичайно й молоденька дебютанка не одну вже нічку пересиділа в танцюристих клубах з тими золотими кавалерами, перед якими повинна з'явитись як з неба впала з нежданим-несподіваним "гав-ду-ю-ду".

По свому дідови, покійному Фрейжерови, панна Діяна має вісім мільйонів маєтку, але поки вона дорасте до своїх літ, тим маєтком пеклується нюйоркський банк, який з доходу виплачує їй покищо по $36,000 у рік. Але дебют є окрема справа, що вимагає окремих коштів, а треба ж було Діяночку вивести між люди як годиться.

Прийшлося зайняти на цілу ніч бальові залі готелю Риц-Карлтон з їх славними пальмами, зеркалами, килимами та всякою позоліткою. Додати ще спеціяльні декорації — між іншим понад тисячу хризантем по пядесять центів за квітку, шістьсот південних лілей по долару та ще кількасот якихось незвичайних квітів теж по одному долару. Вечера та закуски на цілу ніч та над раном для всіх сніданок. Шампанського вина пядесять скринь та інших трунків скільки влізе — до трьох тисяч доларів вицідили. За дві з половиною тисячі дві великі але добрі орхестри згодились приграватн до танцю. Коштували впорядчики, декоратори, прислуга. Сукня для панни Діяни, друга для матінки та ще всяка всячина. Знавці-репортери що описали той баль в газетах, оцінили кошти на яких $25,000.

1250 гостей прийшло привітати Діяну. Саме добре товариство, все славні фамілії. Ті самі знавці нарахували коло трьох мільйонів доларів в брилянтах, перлах, хутрах, єдвабах, тюлях, сатинах, коронках та різному пірю на головах і на одежі. Віталися, стискали ручку, вечеряли, балакали, закусували, випивали і ще випивали, танцювали і ще танцювали до білого дня. Не піду спати до восьмої рано, казала панна Діяна, і не встану до восьмої в-вечір. Спочати треба, бо час вже їм з мамою в дорогу на південь, на соняшний Багамський острів, в гостину до Лорда й Лейді Виліємс-Тейлор.

Але певна річ, прокинувшись у-вечері, вспіла ще заглянути в газети — що там написано про її баль, "найгучніший баль цього сезону". За спогадами своєї ночі ледви розгортала далі листки газет. Ледви доглянула в тім самім номері "Ворлд-Телеграм" ще одну картину з учорашнього дня.

Три роки як побралися, без ніякого дебюту, Джон і Маргарита Кардінале. Тепер Маргаритї двадцять літ і є в них хлопчик, шіснадцять місяців. Джон працював як "трок-драйвер" то сям, то там, по кілька місяців підряд, по кілька тижнів, часом траплялася робота на день-два, і якось жили. Але в осени залишився цілком без заробітку. Два місяці годувала їх Маргаритина мати, але нарешті не стало в їх серця дивитись в очі людині, що дає їм хліб, хоч може сама не їла.

На Різдвяний вечір позбірали всі окрушини, які були ще в хаті. В неділю, на Різдво, не мали ні снідання, ні обіду, ні вечері. Цілий день просиділи в кухні, скулившись біля газової печі. Може хто прийде, може що принесе. Ніхто не прийшов, нічого не приніс. Не їли в понеділок, не їв їх хлопчик. Вівторок, не снідавши, Джон пішов з хати — може роздобуде кілька центів.

Не пощастило, але повернувшися у-вечері на свою 71-шу вулицю, застав перед хатою юрбу людей і в хаті поліцію і доктора, що порався біля Маргарити. Хотіла отруїтися. В порожній, холодній хаті розкрутила трубку з газом саме десь у той час, як в недалекім — на 46-тій вулиці — Риц-Карлтон бальові салі горіли вже всіми світлами, ссяли сріблом і золотом, пахли заграничним цвітом, і кравчихи та покоївки надівали на Діяну Фрейжер тисячдоларову сукню та добірали брильянти.

Нічого не хочемо, казала Маргарита Кардінале, тільки роботи. Аби хоч шість доларів на тиждень, аби знаття, що заробиш їх, аби лиш "ченс".

Ну, й улаштували собі люди світ, устаткувалися! Одна людина протирликає за нічку двадцятьпять тисяч, а для другої шість доларів на тиждень — недосяжний ідеал. Одна, пальцем не кивнувши, має з цього світу все, що він може дати, друга в двадцятому році життя бачить перед собою тільки газову трубку. Чому воно так? Хто винуватий?

Очевидячки не панна Фрейжер і не такі, як вона. В газетах була її фотографія і, певна річ, не той крихкий, виплеканий, недоросліий метелик встановляє суспільний лад і звичаї. Може й знає, що її дід не орав і не сіяв, тільки в Шикаґо спекулював собі

на пшениці, але хіба нині гріх купити і продати? Хіба гріх покласти гроші в акції чи бонди індустріяльних компаній? Хто питається, де банк бере ті проценти і дивіденди, що їх виплачує? Може й не чула про таких робітників, як Джон Кардінале, що їх щастя — виробляти для неї по сто долярів зиску на день, а собі аби хліба принести до дому. До яких капіталістів Президент Розвелт зарахував би Бренду Діяну Фрейжер? Чи до тих десяти відсотків, що він їх називає злими, чи до дев'ядесяти відсотків добрих? Метелики не є ні злі, ні добрі.

Гніватися, що вона циндрить гроші? Ну, а яка різниця для Маргарити, як би всі Діяни перестали танцювати ромби і почали молитися Богу? Як би замість купувати брилянти, сукні і струсове піря взялися фундувати церкви, музеї чи школи? Щось капне мулярам і теслярам, та зате не капне кравцям, музикам і прислузі по готелях і клубах.

Чи за прикладом вашингтонських "новодільців" промовляти до сумління капіталістичної класи, щоб справедливіше ділила багатство, чи самим "ділити"? Іти юрбою на Риц-Карлтон, здерти з Діяни ту тонюсеньку суконочку й надіти на Маргариту? Занести їй з десяток доларових лілей та нехай і на 71-шій вулиці Колманова орхестра заграє чардаша? Дурниці.

Діяна Фрейжер й уся та риц-карлтонська компанія не є причина лиха, але його наслідок, — так само, як другий наслідок того самого лиха є Джон і Маргарита Кардінале, їх хлопчик і багато-багато таких, як вони. Тому даремне досадувати на багацькі витребеньки й даремне нарікати на біду, доки непорушна зостається причина, яка раз-у-раз ті наслідки творить. А причина — це весь теперішній уклад людського суспільства, поділеного на класу власників або капіталістів і класу найманих робітників. Робітники своєю працею створили ту вирібничу машинерію, яка може всім людям дати добре життя, достаток і владу. Але те багацтво не їх. Їх наймають, щоб біля того багацтва працювали, коли власникам треба, але продукти їх праці забірає класа власницька, капіталістична. І доки так є, доти даремне нарікати, завидувати, гніватися. Даремне милосердитись, реформувати, вичерпувати ложкою океан людських злиднів.

Але робітники — величезна більшість народу. Їх воля може переважити. Їх сила може перемогти — бо без їх праці людське суспільство не може існувати. Їх сила перетворити його до грунту, створити новий лад, в якому все, що буде творити їх спільна праця, буде служити для добра всіх, хто працює.

РОКОВИНИ ВЕЛИКОГО КАПІТАЛІСТА

Під Новий Рік 1938 Ford Motor Company роздала поміж своїх найманих невільників книжечку під назвою Ford Home Almanac and Facts Book for 1938 і з такою між іншим наукою: *"Будь роботящий: наймайся на роботу. Кожна робота краща, як бути без роботи. Нехай це на сьогодні якесь цілком плохе заняття, але чому б воно не мало стати за щабель до вищого становища і заможности в майбутньому? Кожна робота — коли вона чесна і корисна — є ворота до чогось кращого. У великій мірі ми самі робимо наше життя таким, як воно є. А єдина певна дорога до роботи з ліпшою платою — це вкладати всі свої сили в ту роботу, яку маємо тепер".*

Яка в кожному слові неправда, яка облуда! Не треба морального казання, щоб робітник був роботящий. Він мусить бути, коли лише має ту роботу. Мусить віддати їй всю силу. На те є поспіх "лінії", контрольні апарати й очі форманів. Але праця найманого робітника не є ні щабель в гору, ні ворота до кращої долі. На ту працю є на базарі ціна — ні менше, ні більше. Але й ціна є лише тоді, коли праця робітника дає прибуток тим, хто його наймає. Коли ж ні, так завтра не приходи, Свого життя робітник не творить. Нехай який буде роботящий, але *не має чим і на чім працювати.* Всі фабрики з усією виробничою машинерією посіли власники-капіталісти. Можна хіба іти в найми до них і працювати на їх зиск. Коли їм нема зиску — пішов геть.

Have a job! Будь роботящий! Працюй усією силою! Дряпайся на щаблі! До заможности! Таку раду-пораду давала Форд Мотор Компанія своїм робітникам, саме коли торік сімдесять тисяч їх вигнала на вулиці Дірборна і Детройта без праці і заробітку. Де їм було шукати щаблів і воріт? Минав десятий рік капіталістичного розвалу, що четвертині народу загатив шлях навіть до тієї найманої неволі. Всі державні голови даремне шукають місця для робітничої класи. Мусять збірати з капіталістів податки на утримання голого життя безробітного народу, щоб не було ворохобні. А що далі? Говорив Гарі Гопкинс, голова федеральної Допомогової Адміністрації, що масове безробіття є в сучасному світі нормальне явище і що милостивий хліб мусить залишитись як постійна державна установа. Які самодури можуть у такий час писати робітникам про щаблі до щастя? Вчити їх, що краща робота, як без роботи!

А ось ще рада: *Учися...ум як город, що посіеш, те зародить многоразно".* Писано це в такий час, коли сотні тисяч молодих людей виходять що року з шкіл, щоб блукати як у пустелі, без діла і без цілі. Та ні, гремить голос з тої самої "книги фактів": *"Май в житті ціль...серйозно думай про те, що хочеш на свому віку зробити, чим хочеш бути, на якому становищі хочеш бачити себе через п'ять літ, через десять літ. Тоді серіозно починай працювати для тої цілі...Будуй собі життя так, як сам хочеш, не дай відвернути себе від мети, яку собі наміток..."*

Таке безладдя утворив в людському суспільстві капіталіам, що його власні розуми-бистроуми не знають, чи не западеться їм завтра біржа, чи через тиждень продадуть свій крам, чи прийдеться наймати робітників чи ще їх більше відправити з роботи, чи через місяць не згорить світ і життя у війні. Який же самодур

може навчати робітника, щоб той планував собі життя на десять літ наперед!

Вісімсот мільйонів і ще більше

Форд Мотор Компанія є сам Генрі Форд з жінкою і сином. Їх троє є власники тих маєтків Компанії, що їх в кінці 1937-го року вони самі оцінили для податкових установ на 705 мільйонів доларів. Рік перед тим Фордів речник і публіцист Камерон говорив на радіо про те, як його пан заслужив собі близько 800 мільйонів. Фердинанд Лундберг у своїй відомій книжці про "шістьдесять американських фамілій" рахує за тою триголовою семейкою цілий мільярд. Зрештою ті маєтки є щось вартніше за гроші: це індустріяльний *капітал,* що раз-у-раз творить нове багацтво.

В капіталістичному світі багацтво дає людині повагу й пошану, включно з правом говорити дурниці і мати послух.

В літі 1938-го року 75-ті роковини народження Генрі Форда і 35-ті його бизнесу святкувало місто Детройт. Шкільна дітвора співала йому пісень і голова міста тримав промову про те, як великого Форда шанує ціла нація. Коли торік він мав їхати собі до Вашингтону, Президент Сполучених Держав сердешною телеграмою запросив його до себе на сніданок, дарма, що Форд завсіди з особливою зневагою обзивався про Розвелтову політику, правильно не покорявся милосердним реформам Президента і саме в той час судився в Кентокі за порушення Вагнерового закона. Форда указують за приклад молоді, що ось до чого то може, мовляв, доробитись своїм трудом фармерський син. Письменники на його службі пишуть статті про "Фордову філософію життя" і "Фордів вплив на суспільство". Генрі Форд розмовляє з газетними репортерами про економічне положення і майбутність краю, про мир і війну, про марність багацтва і безсмертність душі, і як у світі жити і чому Генрі Форд ніколи не журиться. Репортери про себе підсміхаються, але газети друкують, бо знають, що в капіталістичному світі дурниця перестає бути дурницею, коли за нею стоїть сімсот мільйонів.

Але де беруться такі велитенські маєтки? Відкіля взяли їх Форди, Рокефелери, Гаркнеси, Дю Понти чи троє Фордів? Є мільйони робітничих родин, що день у день робили потрібну і корисну роботу по двадцять і по тридцять літ, а проте не знають, чи буде чим на другий місяць заплатити за помешкання. У ці безробітні роки скільки то народу хотіло би тяжкою працею заробити десь якогось долара, та нема де.

Не все здається гаразд в такому суспільному ладі, і робітнича класа, яка все багацтво творить своєю працею, повинна знати, яким чином посіла його класа капіталістів. Як казав американський соціяліст Де Леон, знання деяких основ політичної економії й соціології потрібне робітникам не менше, як шматок насушного хліба. Генрі Форд може бути за добрий приклад для всякого капіталістичного набування.

Купівля робочої сили

Капіталістом не можна зробитися з нічого. Потрібний хоч невеликий початковий капітал, при чому однаково, чи він зароблений, позичений, одержаний в спадщині чи крадений.

Генрі Форд почав свій бизнес в 1903-тім році з сумою $28,000 чи, як кажуть інші життєписці, $40,000. Але очевидно не ті гроші дали йому його теперішне багацтво. Долари не множаться як миші, і як би він сховав їх був у скриньку і доглядав як ока в голові, то мав би сьогодні тих самих сорок тисяч. А як би хтів з них ще жити, то прожив би був давно. А він і жив усі ті роки цілком не погано і виплачував величезні суми, а проте замість сорока тисяч має вісімсот мільйонів. Яким чином?

Він взявся за бизнес — виробляти автомобілі на продаж. Для того мусів придбати фабричний будинок і машини та купити потрібного матеріялу, але очевидно все те теж не дало йому більшого багацтва, як мав на початку. Навпаки, як би залишити всі ті речі без ужитку, то матеріял би зігнив, машинерія поржавіла і будинок би давно завалився.

Щоби з тих грошей добувати *нову вартість* і міняти її за нові гроші, Генрі Форд мусів окрім машинерії й матеріялу купити ще *робочу силу,* бо тільки вона може творити нову вартість. Робоча сила є в робітниках, що не мають свого знаряддя і машинерії, щоб продукувати собі що їм треба для життя, і тому мусять наймatися до тих, хто має фабрики і машинерію. А найматися значить продавати свою робочу силу. Ціна за робочу силу називається *заробітна плата.* Так і Форд не всі свої початкові гроші віддав за машинерію і матеріял, а частину відклав на плату для робітників. Наймаючи їх, він робився власником їх робочої сили, брав її до фабрики і міг вживати як хотів. За свою плату робітники обов'язувались віддати йому всю свою силу на шість днів в тижні, по вісім годин що дня, і що вони протягом того часу виробляють, всі ті продукти їх праці — тобто нова вартість — переходять у власність капіталіста, Генрі Форда. А з того простого факту виходить вся дальша справа.

В понеділок в-ранці робітники ідуть до Фордової фабрики, стають біля його машин і переробляють матеріял, який він купив, на автомобілі, тоб-то на нову вартість, *нове багацтво.* Так вони роблять цілий тиждень, і все те багацтво, яке вони протягом життя утворили є власність Генрі Форда. За те в кінці тижня він виймає з банку гроші, які відклав на ту ціль, і платить робітникам умовлену плату. Що вони з нею роблять?

Відомо, віддають за помешкання, харчі, одежу та інші потрібні їм речі. Віддають, значить, різним капіталістам за речі, які для тих капіталістів зробили теж робітники. Таким чином свою плату спожили і знов не мають нічого окрім робочої сили, щоб в понеділок знов іти на роботу. Тимчасом, продавши робітникам потрібні їм речі, капіталісти — і між ними Генрі Форд — позбірали від робітників їх заробітну плату назад, занесли назад до банку, і в п'ятницю чи коли Форд знов виймає відтіля гроші і платить своїм робітникам за другий тиждень. Може трапитись, що навіть тими самими банкнотами, якими платив попереднього тижня. І так тиждень за тижнем.

Що це значить? Значить, що гроші, які капіталісти що тижня виплачують робітничій класі як заробітну плату, є просто "квітки" на частину того краму, який

робітники самі випродукували. Раз-у-раз вони віддають ті папірчики капіталістам назад і за них дістають *частину своїх власних продуктів*. Яку саме частину?

Незаплачена праця і купченнн капіталу

З того багацтва, яке робітники продукували у фабриці Генрі Форда, вони одержували як заробітну плату *одну шесту* частину, а в його кишеню ішло *п'ять шестих*. Після уведення його assembly lines, автоматичної машинерії і посішної праці робітнича частка ще зменшилась до *одної семої*. Зрештою те саме діється в цілій автомобільній індустрії. В 1929-тім році, наприклад, вартість усеї продукції автомобільних фабрик була 5,260 мільйонів доларів, плата робітникам у тих фабриках — 733 мільйони; в 1935-тім році вартість усеї продукції 3,942 мільйони, сума заробітної плати — 545 мільйонів.

Свою пайку робітники мусіли вжити на свій прожиток. Що робив він з своєю, п'ять чи шість раз більшою? Частину він теж витрачував на свої особисті потреби та примхи. Частину віддавав за направу та відновлення машинерії і на купівлю матеріялу. Ще якась частина ішла на рекламу, агентів-розпродавців, комісії, адвокатів, асекурацію. Ще частина на шпіонів та посіпак, щоб наглядали за робітниками, і ще значна частина на податки державі. Але всі ті кошти забірали далеко не все багацтво, яке робітники день-у-день творили для Генрі Форда. Ще лишалося йому з розпродажі автомобілів чимало грошей, і що з ними робити? Каже сам Форд в своїх споминах: "Кожний рік залишав зиск і мало не весь зиск кожного року ішов в бизнес". Значну частину того багацтва, яке творили його робітники, вживав на те, щоб будувати нові фабрики, придбати нову машинерію та наймати все більше робітників, щоб творили все більше багацтва — шесту частину собі, а п'ять шестих для Генрі Форда.

Придивитись би до того трохи ближче. Коли з того багацтва, яке творили Фордові робітники, шеста частина вистачала їм на плату, а решта йшла в його кишеню, значить робили як на панськім лані "за шестий сніп": один автомобіль на свою плату, а за те п'ять дурно для Форда. Іншими словами: працюючи шість днів, вони протягом одного дня виробили стільки вартости, що було чим заплатити всім за цілий тиждень, а п'ять днів робили дурно — для Форда. Або ще інакше: коли робітник працював шість літ, то вже протягом одного року відробив собі всю плату за шість літ, а п'ять літ працював дурно — для Форда. Як не рахувати, то все виходить так: одна година, один тиждень чи один рік заплачені, а п'ять годин, п'ять тижнів чи п'ять літ незаплачені. Та ба, згодом тої *незаплаченої праці* було вже й не п'ять, а шість раз стільки, як заплаченої, і шість раз стільки багацтва творили робітники для Форда, як на свій заробіток. Скільки ж того багацтва він висмоктав з них протягом тридцяти-п'яти літ!

Не кажуть його життєписці, скільки народу він почав визискувати з самого початку в 1903-тім році та мабуть не більш як яку сотку. Але вже в першім році ті робітники зробили 1,708 автомобілів і Форд їх продав за $1,204,000. Шеста частина тої суми вистачила для робітників. З решти міг заплатити всі кошти, та ще залишилось близько чверть мільйона на розширення фабрики і купівлю більше робочої сили. В 1907-мім році працює вже близько півтора тисячі робітників, вже Форд продав продукт їх праці за п'ять з половиною мільйона і вже залишився йому добрий мільйон — на ще більше робітників, щоб з кожного грабувати п'ять шестих його праці. І так з року на рік він інвестує частину висмоктаного з своїх робітників багацтва в нових фабриках та машинах і частину в новій робочій силі. Чим більше тих робітників наймає, тим більше вони творять йому багацтва, тим більше може купити робочої сили і, значить, забірати ще більше продуктів робітничої праці. В 1927-мім році працювало для його 200,000 найманого народу! — два місяці собі на плату і десять за дурно для Форда, на його кошти і на його зиск. Та ба, вже й двох місяців праці не треба було, щоб робітники себе заплатили за цілий рік, бо Форд давно вже увів нові методи складання автомобілів, при яких на плату робітникам вистачала вже тільки сема частина продуктів їх праці. В 1920-тім році Форд Мотор Компанія випустила перший раз понад мільйон автомобілів, і з того часу мала вже дванадцять таких років.

Власність одного капіталіста

Таким то чином могло в його руках скупчитись маєтків на сімсот мільйонів чи й більше. Лиш сорок тисяч з того є початковий капітал. Решта є "реінвестовані прибутки" або, по-простому, незаплачена праця людей протягом тридцяти-п'яти літ. Та й це не все. З продуктів тої самої робітничої праці Генрі Форд платив що року величезні податки державі. Платив агентам, адвокатам, за рекламу, за життєписи і цілій куші посіпак. Міг жити непогано та витрачувати гроші на свої "музеї" та інші примхи. А проте — що залишилося йому з праці тих робітників, що рік за роком віддавали йому більш як п'ять шестих багацтва створеного своїми руками?

До маєтків Форд Мотор Компанії належать вугільні шахти в Кентокі, що можуть постачати 3,000,000 тон топлива що року. В північнім Мишиген пів мільйона акрів лісу з тартаками і залізні рудокопи, що дають річно по 300,000 тон руди. Тисячі акрів хліборобської землі в Джорджії для продукції олію до фарб. Плантації льну в Мишиген і Висконсин. Хімічні фабрики для штучної шкіри, фарб і пластичних продуктів. Печі для перепалювання вугілля на кокс. Залізні і стальові заводи, шкляні гути, вирібництво паперу, дроту, цементу. Машино-будівничі майстерні, де роблять машини і знаряддя для Фордових фабрик. Сітка електричних станцій і передавочних ліній. Фордова залізниця і його кораблі на ріках, озерах і морях звозять сировину та розвозять готові продукти. А все те тільки допомогові індустрії, що всі сходяться до одного — до вирібництва моторів та їх пристосування в автомобілях, тракторах і аеропланах. На Рівер Руж коло Детройту робітники збудували столицю Фордової індустріяльної імперії, де звозять з усіх сторін сировину, переробляють її в металургійних, шкляних, цементових та хімічних заводах і виробляють усі мотори та багато окремих частин і складають цілі автомобілі. Та ще окрім того яких п'ядесять фабрик в ріжних сторонах Сполучених Держав, де або виробляють окремі частини автомобілів або з готових частин складають їх для продажі на даній території. Тисячі

робітників працювало для Форд Мотор Компанії торік в літі, поки тисячами почали відправляти їх на вулицю з моральною наукою Генрі Форда: учися, працюй, лізь на щаблі, до заможности і щастя.

Але на тім не кінець. З грішми витиснутими з праці тутешніх робітників Форд Мотор Компанія рушила в чужі краї, щоб там їх інвестувати в індустріяльній продукції, наймати там людей та собі загрібати продукти їх праці. Має свої фабрики в Канаді, в Північній Америці, в багатьох краях Европи, а й у Єгипті, Південній Африці, Індії, Японії. Висмоктує собі на зиск не лиш робочу снлу американських робітників, а й людей найманих по всьому світі, однаково якої мови, віри чи шкіри.

Грабіжницький лад.

Весь той велетенський капітал, тоб-то засоби продукції нового багатства — плантації і копальні, фабрики і машинерія — все те створила незаплачена праця сотинь тисяч робочих рук. Кажучи знов словами Де Леона: "Все багатство продукує праця робітників. Заробітна плата це та частина продукту робітничої праці, яку робітникови дозволено затримати для себе. Зиски це разуразне обкрадання робітника капіталістом, день за днем, тиждень за тижнем, місяць за місяцем, рік за роком. Капітал, це крадене добро, що нагромадив капіталіст, і його початковий вклад у продукцію є тільки наріжний камінь, на якому робітники потім будують капіталістичне багатство".

Люди здавна вжилися до такого ладу і здебільша приймають його як цілком природний лад — що так воно й має бути. І, розуміється, коли в людському суспільстві панує той грабіжницький лад, освячений повагою давнини, звичаю і закона, то й власник-капіталіст є передова між людьми особа.

В його самого мусіла вирости пиха, що нема то як він і понад його. За стільки літ мусів сам повірити, що його індустріяльне царство належиться йому не лиш по закону, а й по заслузі. Коли він робітникови залишає сему частину прибутків його праці, так це Генрі Форда батьківська ласка. Та ба, він чинить тому робітникови добро не лиш тоді, коли приймає його в найми, а й коли виганяє з роботи. В 1927-мім році, відправивши з своїх фабрик 60,000 робітників, він пророк незабутні слова премудрости: "Я певний, що це вийшло їм на добро — сьогодні кожний зробився легкодушний — добре їм знати, що не все йде гладко", Коли в 1929-тім році починалося велике безробіття, він вирішив, що для самих безробітних так краще: "псується характер людини, коли вона почуває себе надто безпечно". Аякже, виробляється характер робітника, коли від волі Генрі Форда залежить, чи його сім'я має що їсти і дах над головою. А ось торік, відсилаючи на вулицю 70,000 народу, дав їм на дорогу книжечку: оберегай здоровля, за багато не їж, вчися, працюй, дряпайся на щаблі, до щастя — і на милостивий хліб.

А проте той цар і самодержавець, батько і добродій боїться своїх робітників. Мусить боятися *робітничої думки*. Ану ж подумають люди — а дехто може вже й думає — таке: Коли усі ті фабрики й машини створили тисячі робітників своєю спільною працею, і коли біля тих машин і в тих фабриках продукувати може лише спільна праця тисячів, так чому ж вони мають бути власністю одної людини? Чому одна людина має загрібати шість семих того багатства, яке творять десятки тисяч робітників з помічю машин, які зробили теж вони? Що буде, коли робітнича класа додумається, що що зроблено її спільною працею, те повинно служити для вжитку всім працюючим?

Тому Генрі Форд та його посіпаки стараються викривити робітничу думку своєю неустанною пропагандою, прокламаціями, журналіками, альманахами, що їх, розуміється оплачує теж праця робітників. Раз-у-раз доводить і рахує, скільки то добра він зробив людям: як то він, Генрі Форд, сам збудував велетенську індустрію, сам один давав прожиток соткам тисяч робітників, скільки то грошей він їм ласкаво платить що тижня, які суми виплатив за всі ті роки. Щоб себе прославити, не цурається шпигнути інших капіталістів. В його торішній "книзі фактів" проголошено, що "Генрі Форд є єдиний чоловік в історії світа, який добровільно платив робітникам більшу заробітну плату, ніж треба їм було для проіснування".

Певно сам Генрі Форд не знає, що тими словами він притакнув Карлови Марксови, який давно довів, що капіталісти віддають робітникам з продукції їх праці не більше, як треба, щоб робітник міг себе прогодувати, працюючи для капіталістичного зиску, та вигодувати дітей на таких самих найманих невільників. Тільки себе Генрі Форд виставляє як один єдиний виїмок в історії цілого капіталістичного світу. Але по тридцяти-п'яти роках, у ці великі роковини, можна вже й йому зробити підрахунок. Його землі, ліси, копальні, фабрики і цілі індустрії і така маса вирібничої машинерії, що ціни тим маєткам не знати — сімсот мільйонів, вісімсот, мільярд чи скільки. Зате робітникам, які все те багатство створили своєю працею, залишилась Фордова книжечка, з наукою, що нехай тільки далі працюють усією силою, поспішно, з охотою, а колись напевне відкриються їм ворота до заможности і щастя.

Та мабуть вже й Фордові робітники знають, що при теперішньому стані капіталізму наймана праця напевне веде вже тільки до милостивого "реліф", доки ще його стане. Раньше чи пізніше вся робітнича класа мусить шукати собі інших воріт. Організуватися по фабриках й індустріях в справжні індустріяльні юніони — не для поліпшення своєї долі в наймах, під капіталізмом, бо це вже справа пропаща, але для скасування самого капіталізму. Для того, щоб взяти всю промисловість у свою власність й орудування та спільною працею все потрібне людям добро, не для зиску окремих власників, а для вжитку всього трудящого народу.

А. Б.

НОВІ ВИДАННЯ

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ, ВИБРАНІ ТВОРИ. Збірка політичних творів з примітками. Том І. Накладом Українських Поступових Товариств в Америці. Прага, 1937. Ст. XVI+415.

Про цю книжку хочемо написати більше, а поки-що тільки зазначуєм, що вона вийшла та що видавці прислали примірник до редакції "Робітничої Громади".

ВІД НАЦІОНАЛЬСТВА ДО ПРОВОКАЦІЇ

Польські демократи коло паляниці

В місяці жовтні, в саму передвиборчу гарячку, нюйоркські газети принесли також звістки про *Головну Раду Польських Демократичних Клубів Стейту Ню Йорк,* що радила була десь коло Секонд Авеню і загрозила всім кандидатам, що вона сама розпоряжає силою цілих 500,000 голосів.

П'ятьсот тисяч голосів це така купа голосів, що хоч їх нема, так сама думка мусить полоскотати піднебіння кожному кандидатови. Сам Говернор Леман завітав на з'їзд і сказав прекрасну промову про те, як любо йому бачити таких далеко-видючих, широко-глядних, вільно-думних і невхильно-поступових громадян; і як з їх помічю Демократична Партія завсіди була партією поступу, справедливости, свободи і всього іншого; і які ми всі щасливі, що живемо в такім благословенним краю, де нема поділу людей на раси, віри й народности; всі рівні перед правом і для всіх однакова справедливість.

Панове поляки вічливо поплескали, але зрештою краса американської конституції залишила їх холодних як лід. Пан Патерацький, пан Ковальський та інші далеко-видючі демократи дивились на календар і добре бачили, що це вже не 4-го липня, але 9-го жовтня, скоро вибори і час продавати голоси. Говернор пішов і забалакали вони самі — гнівно, злісно і з великою досадою на проводирів Демократичної Партії, що має тепер правління в стейті і крайове, а проте представників могутнього польського народу не обділила відповідною кількістю посад. Один пан Шліхта завважив, що "краще малий шматок паляниці, як ніщо, і не годиться зараз іти на маму з ножем". Але інші демократи цілком заґеґали пана Шліхту. Пан Ян Косінський, що в ім голова і собі посаду має, гірко жалувався, що мусів носити шапку в руках за кількома *"джабами"* для своїх клубовців, а то йому безпосадні демократи мало клубу не рознесли. Найгірше збурив делеґатів пан Франціщек Ваземер, розповівши їм, як вони ходили до такого Містера Дейлі, що паював стейтову паляницю, та тільки молодий секретар сказав їм нехай не турбуються, бо що-до посад вже зроблено для них таке саме розпорядження, як для негрів.

Ось вам, панове, конституція! На папері рівність всіх громадян і однакове право для всіх, а на практиці що? Трактують вас як якого чорного негра! Не диво, що з'їзд ухвалив резолюцію, в якій Польські Клуби з 500,000 голосами рішуче відмовились від підтримки кандидатам Демократичної Партії.

Мусів втрунутися сам Джім Фарлі, голова Крайового Демократичного Комітету. Мусів закликати польські роти на довгу конференцію, і три дні після з'їзду пан Косінський оповістив, що встановлено "повну гармонію": Демократичний Комітет обіцяв польським політиканам належне "визнання і патронаж", тоб-то більше посад, і вони єдинодушно перерішили, щоб Говернорови Леманови і всім кандидатам Демократичної Партії дати повну підтримку і рівно 500,000 польських голосів.

Сорок вісім Ліг Націй

Та ледви сторгувались польські демократи, як на базар рушили словацькі. *Федерація Словацьких Клубів* в Ню Йорку оповістила в газетах, що вона має для виборів чистих 200,000 голосів, і як Демократична Партія заздалегідь не подбає, щоб їх дістати, так хай потім не нарікає. В єдинодушній резолюції Федерація заявила всю свою кривду — що "поверх двадцять-п'ять літ словаки лояльно служили Демократичній Партії...та ще до цього часу не дождалися за свою вірну службу визнання" і не мають "представництва в міськім і стейтовім правлінні". Наче дух 1776-го року відродився в хоробрих словаках з маленькою відміною: нема посад, нема голосів — заявив пан Петрус, даючи Містерам Фарлі і Дейлі тиждень часу, щоб направили кривди заподіяні славному словацькому народови.

Не придивлялись ми докладно, як боролися за свої права інші славні народи, що заселюють стейт Ню Йорк. Зрештою у всіх націоналістів тієї Вавилонської Вежі одна думка на умі. Не стежили ми також за розвитком тієї ідеї національних посад в Республиканській Партії. Поки-що в наших сторонах вона сама не мала на що добре сісти, але далі на захід в багатьох стейтах її проводирі тримають ключі до політичних комор. Там роїться від польських, словацьких, мадярських, італійських, литовських, мехіканських, німецьких, негерських та всяких інших Республиканських Клубів, що теж мають свою ціну. Та ще є так звані Громадянські Клуби різних вір і народностей, що можуть на обидва боки підіймати гвалт за визнанням і посадами. В Европі була тільки одна Ліга Націй, та й тої ми з-далеку не витримували, і не вимагайте, щоб ми дивилися на сорок-вісім їх ось тут перед очима.

Але, хоч не хоч, одна нація таки хапає за очі. Хоч не хоч, а саме слово Україна защемить навіть в нашому кам'яному серці. Нарешті — вони! Земляки з України!

Українські демократи по вісім центів

Виходить, що нарешті, на 22-го жовтня, вони теж мали з'їзд — ген аж у містечку Когус — і зробили історичну подію. Як грім з ясного неба проголосили, що перший раз в історії *Американсько-Українські Демократичні Клуби* нюйоркського стейту гальмують свою вірність Демократичній Партії і не дають підтримки її кандидатам.

Чому, що, як? А тому — болюче каже з'їздовий комунікат до газет — що українці в стейті Ню Йорк віддають на виборах 125,000 голосів, а проте на цілий стейт лише п'ять осіб українського походження має політичні посади.

Господи! Хіба ж можна таку юрбу народу нагодувати п'яти щупачками? Порахуйте самі. Нехай кожна посада дає по $2,000 у рік, то разом буде $10,000. Розрахуйте на 125,000 душ, і яка вийде піна українському демократови? Вісім центів. Шклянка пива нині більше коштує. Їдете в дорогу і на станції хочете собі почистити

черевики, та й за ту послугу хлопець править з вас десять центів. Хіба ж вільний голос українського демократа не варт стільки, як раз добре чоботи почистити? Ось вам Америка!

Маленький огник надії ще блимав. Призначили комітет для дальших торгів, тоб-то дали знати кому треба, що хоч вони дуже нагнівались, але кишень не позашивали. Нічого, здається, ніхто не всунув. Виходить з комунікату, що розпоряжав 125,000 українцями пан Михайло Пізнак, який двічі поміг вибрати Президента Розвелта, немало натрудився для нюйоркської *"Тамані Гол"*, і що з того? Ніщо не був, ніщо не є. Дурно говорив про нашу кривду: "Представники нашої орґанізації робили всі заходи, щоб дійти до порозуміння з провідниками Демократичної Партії, але надаремне. А час би вже, щоб Демократична Партія зрозуміла, що виборців чужоземного походження, які помагали вибірати її кандидатів такими величезними більшостями голосів, годі вже нехтувати, коли вирішає справа про наділення посадами". Гірко говорив: "Всі наші зусилля, щоб осягнути задовольняючу роз'вязку нашої проблеми, доси ігноровано".

Кривда нам! Ходить наш пан Пізнак та ходить та 124.999 чужоземних українців за собою водить, і що виволив, що виходив? Нехтують, ігнорують, говорити не хочуть, проблеми не роз'вязують, посад не дають, дулю виходив. Не дурно наші панове демократи на пікніках в Улмер-Парку закликають українську молодь в Америці, щоб ішла слідами великих вождів світу, Гітлера і Мусоліні.

Поляки, Словаки і Пізнаки

Хто пам'ятає старе село на Західній Україні — де була якась крихітка "демократії" — той буде пам'ятати, як підчас виборів дивилися там на людину, що продає свій голос. Робили це лише окремі люди — поодинці, покрадьки, стилаючись. Їх пугалися, зневажали і давали їм назву, яка в словнику значить те саме, що, вибачте, свиня.

А ось по довгих роках в Америці з тих самих українців та їх дітей виростають професійні хруні, які привілюдно виносять свої виборчі права на продаж, ставлять їм ціну і квичать про кривду, коли їх не купують. За певну ціну обіцюють пігнати своїх земляків до голосування або продають те, чого й нема.

Ніхто не має в своїм розпоряженні 125.000 українських голосів, так само, як ніхто не має 200.000 словацьких чи 500.000 польських. Цифри це цілком фантастичні та й взагалі немає хоч трохи значної купи голосів, що їх можна би назвати назвою якоїсь народности. Не може бути просто тому, що нема в американській політиці окремих інтересів українських, польських, жидівських, німецьких чи яких.

Взагалі ж навіть нові імігранти голосують цілком так, як голосує їх тутешнє оточення, під впливом тих самих надій, покус і настроїв. Злебільша і на жаль їх веде до виборів та сама "політична машина", що жене старих і родовитих американців. В Ню Йорку *Тамані Гол*, в Ню Джерсі Франк Гейґ, Кирлі в Бостоні чи Пендерґаст в Кенсас Сіті, мобілізують собі для виборів всі славні народи багато краще, як могли би це зробити їх власні "національні провідники". Очевидно, з напливом чужої імігрpreції почасти змінився також склад тих політичних машин. *Тамані Гол* має діячів з ірлядськими, жидівськими, німецькими та італійськими прізвищами, але ніхто не скаже, що вони чужоземні націоналісти. В Шікаґо Томпсон чи Горнер, Наш, Келі чи Ярецький — є та сама порода політиканів.

Америку залюднили різні народи і новіших імігрантів ще відрізняє своя мова, почасти звичай та спогади про рідний краю, але не окремі політичні інтереси в Америці. Якусь частину кожної народности єднають — або роз'єднують — заморські події, та вони правильно не мали ніякого відношення до тутешньої політики. Бувало вже в ній всяке баламутство, але на щастя нема ще "національного питання". Та й коли буде, то його не створять поляки, словаки чи які інші "чужого походження" Пізнаки. Хоч є тисячі тих різно-національних клубів, так всі вони служать своїм лідерам тільки за котів в мішку. Хоч пан Пізнак торгує 75.000 голосами в самім Ню Йорку, але не порахувавши ледви хто повірить, що в своїм клубі він має двісті членів — вже з тими, що приходять тільки грати в карти. Коли скликав віче перед торішніми місьмики виборами, то ледви на половину заповнив славний Народний Дім, що поміститься яких шістьсот живих душ, і не поміг позичений з Джерсі Сіті славний промовець своїм палким закликом, щоб голосували на "приятеля українців Макогона" (Mahoney).

Розуміється, американські політикани добре знають рахунок тим сотням тисяч голосів, що їх приносять на продаж різні "форейнери". Але буває, що припечуть їх ті вибори і треба вхопити кожну тисячу чи й сотню-дві голосів. За те вони готові не тільки нагородити виборчих наганячів, а й визнають існування чужоземних політичних народностей в Америці, лестять їм і роблять славу, яка кінець кінців може обернутись у велику провокацію на шкірі самих тих наших "чужоземців" та й усеї робітничої класи Америки.

Американський націоналізм

В Америці може бути тільки один націоналізм міцний і небезпечний — американський. Бо й така є ще народність, що складається з нащадків давніх переселенців в Америку, які вже не знають іншого роду окрім американського ні іншого рідного краю і звуть себе американцями для одміни від всяких тутешніх foreigners, aliens. А тих корінних, родовитих американців в цім краю найбільше, і їх націоналізм мав би силу вдарити по всіх п'ядесяти славних народах, що їх проводирі самі чваняться тут своєю чужоземною політично-окремішньою народністю.

Тільки сліпий не бачить, як росте й той націоналізм. Росте з того самого джерела, з якого виросли всі зажерті націоналізми Европи: з економічної скрути, що до зарізу загострила конкуренцію між капіталістами різних країв та й у кожнім краю. Приймається націоналістична зараза насамперед серед дрібної буржуазії —

дрібних промисловців, торговців, крамарів, то-що. В европейських краях та капіталістична дрібота, банкротуючи або збанкротована, перша хапалася за фашистські заклики. Та й по цей бік моря дрібний бизнесмен не бачить далі своєї вулиці і, притиснутий кризою капіталізму, радий бачити корінь свого лиха в конкуренції зайдів-чужинців.

Вже яскраво виявляє себе й цей націоналізм протижидівськими настроями й антисемітською пропагандою — передовсім в таких містах, як Ню Йорк, де найбільш дошкулює "жидівська" конкуренція. До того раз-у-раз приходять вісти з поза моря про те, як там у різних краях не тільки збулися її, а й громлять та гноблять жидів, примушують їх платити викуп і виганяють з краю, і тамтешні націоналісти здобувають собі жидівську власність. Та ще й тому антисемітизм виступає вже голосно і нахабно, що його помагають роздувати також націоналісти "чужого роду". Не тямлять йолопи, що нині дістанеться жидам, завтра мехіканцям чи італійцям, а після-завтра окошиться на всіх тутешніх "чужоземцях", що так само завадять родовитим американцям, раз ті дадуть себе спровокувати на дике поле національного хижацтва.

Перед осінніми виборами ішла в Ню Йорку потаємна агітація — анонімними листами, наштовхуваннями і натяками — не лише проти єврея Лемана, а ще більше проти кандидатів з італійськими прізвищами: Vote American! Keep the American way! Save our State for America! Той сам націоналістичний *"американізм"* дає себе чути в Огайо і Мишиген та й у Кенсас, Мінесоті і на Півдні. Знов підносить замасковану голову *Ку-Клукс-Клен*. Вже нараховано яких вісімсот організацій з такими назвами, як *Америка Перша, Америка в Небезпеці, Оборонці Америки, Американська Гвардія, Американські Патріоти, Американські Хрестоносці, Срібні Сорочки, Чорні Сорочки* і так далі — а все з патріотичними гаслами оборони краю від "хатніх ворогів". Здебільша це ще тільки *"ракет"* — аби лише вхопити вкладки і пожертви — але й це показує кудою віє вітер. Видно є досить людей готових давати гроші спекулянтам, що обіцюють рятувати край від небезпечної чужоземщини.

Вітер ще не буря і не счинять її самі оратори. Ще не важно, коли тільки крамар, шинкар чи дрібний промисловець бачить національного ворога в конкуренті жидівського, італійського чи українського роду. Для Німеччини Гітлер ще й у той час не становив небезпеки, коли вже водив за собою зграю обшахраних буржуйчиків, куркульських синків і міського босяцтва та на темних вулицях лупили жидівські крамниці. Але настав для німецького капіталізму — великого — скрутний час: здушений заграничною і домашньою конкуренцією, він не міг вже далі розвиватися і багатіти, загатив індустрії, стримав працю робітників і загнав масу народу в безвихідні злидні. Оттоді вже індустріяльним панам Німеччини знадобився націоналізм, щоб відхилити від них гнів робітничої класи і загрозу революції. Оттоді вони озброїли Гітлерові банди, кинули їм великі гроші на агітацію, прославили їх ватажка як вождя народу і пустили їх громити робітників, знесилювати робітничу енергію лютим терором, розбивати орґанізації, душити голос протесту, — і аж тоді німецькі люди не лиш зігнули шиї під ярмо, а й — перемучені, обезнадіяні, безпорадні — пішли на покусу брехливої пропаґанди: бий жида! бий чеха! бий француза і руського! Німеччина понад усе! Руками націоналістичних харцизників пануюча класа врятувала своє панування, запрягла робітників в ярмо індустріяльної панщини, вимуштрувала з їх салдатів для своїх завоювань і, при оказії, капіталісти німці ограбували своїх конкурентів жидів.

Чи сьогоднішня Америка в цілком іншому стані, як була Німеччина у той час, коли там Фріц Тісен з стальовими магнатами спускали з ланцюха Гітлерові зграї? Або як було в Італії, коли Banca Commerciale Italiana фінансувала Мусоліні і зброїла фашистів? Всюди капіталізм доборовся до того, що працюючим людям не може дати прожитку вже навіть в найманій неволі. *Третина народу недогодована, обідрана, в злиденних хатах,* — сказав Президент Розвелт, і що міг порадити? Де-далі все більше злиднів, непевности і трівоги. Затрівожені й індустріяльні власники Америки. Все більше їх хвалить собі той лад і дисципліну, що позаводили Гітлер і Мусоліні, закувавши робітничу класу в диби. Чому б і тут не так? Відхилити увагу робітників від тої капіталістичної системи, що забрала від них всі засоби до життя, і обернути покривджених людей проти "ворогів-чужинців".

Певна річ, самі капіталістичні верховоди не будуть надівати чорних сорочок і водити генгстерів. В Німеччині Тісен, Круп, Ґутенберґ і компанія доручили чорне ціло Гітлерови, Ґебельсови, Штрайхерови і таким, як вони. Не трудно би й тут найти вождів язикатих, хитрих і хижих. Куди тій дрібноті політичній, що польським, словацьким чи українським націоналізмом хоче спіймати собі посаду. Серед справжніх родовитих американців є політикани не менш зажерливі, але які проворні і вигадливі, які знавці людської юрби, які майстри лукавої пропаганди! Коли занюхають оказію і почують наказ, можуть вожді цілий край запоморочити отрутою підозрінь, алармів, ненависти, жадоби і всіх тих огидливих почувань, що становлять душу націоналізму.

І тут нетямущі люди, для яких все, що "чуже", прийшло з чужого краю, говорить чужою мовою, саме собою здається непевне, підозріне, небезпечне.

Хіба трудно підбурити тутешнього робітника, що мовляв, зайди-чужинці наїхали сюди з усіх сторін, засіли в його краю, забрали йому роботу та відняли від його сімї шматок хліба? Не всі повірять, але багато — покривджених, безробітних, розгублених — повірить, та ще коли їм скажуть, що це не тільки їх кривда, а загроза Америці, краєви, нації!

Не тільки німецькі професори можуть писати книги про вищість "арійської раси" німців, що, мовляв, з роду обдарені особливою красою й силою, чистою кровю, лицарським духом, геніяльним умом та всяким надлюдськими прикметами, і сама природа призначила їм, щоб поширили свою чудесну цивілізацію на весь світ та запанували над "нижчими расами", неспосібними, нечистими, поганими. Ще про Гітлера і його учених чутки не було, як тут Лотроп Стодард, Вилем МакДоґал, Чарлс Ґуд, Медисон Грант—і не знаєм скільки ще таких авто-

рів — списали десятки томів про фізичну й духову вищість "нордицької раси", американців старого роду, та про вроджену "расову нижчість" нових іміґрантів, що загрожують спідлити американський народ своєю нечистою кровю та занапастити цивілізацію, яку він збудував. Мало хто їх тепер читає, але для націоналістичної пропаганди можна би розкинути ще сотні таких творів й мільйони примірників. Як кожної іншої народности людям, так і американським не трудно підлестити, що саме вони "понад усе", а решта — всі ті тутешні італійці, жиди, мехіканці, греки, чехи, поляки, руські, українці не тільки загарбали їх батьківщину, а й засмітили край своєю чужоземщиною. Нинішня Німеччина показує, якими темними нелюдами робляться люди, коли роздути в їх національну пиху, і як легко її роздути.

Кожний класовий інтерес, ба й особистий гешефт, можна сповити туманним ідеалом націоналства, щоб не видко було, що воно справді. Починає вже навівати той сліпучий туман слово *американізм* — як німецьке germanentum чи старо-московський *русскій дух*. Гаслом *Америка понад усе* можна підбити людей на таке ж хижацтво, як криком *Німеччина понад усе*. Коли *Німеччина для німців, Польща для поляків, Україна для українців*, — так чому не *Америка для американців*, і бий зайду-чужинця! Меткий вождь назбирає й тут зграї генґстерів готових громити всіх *ґрізерів, вапів, кайків, гонків, полаків* — та ще коли з криком *Америко, прокинься!* можна це робити безкарно і здобути національної слави.

Для того націоналізму збірають аґітаційний матеріял панове поляки і словаки, Куни, Пізнаки і Мишуги, коли при кожній оказії розголошують неправду, наче в Америці існують якісь чужоземні народности, кожна з своєю окремою заграничною політикою та окремими політичними правами — принаймні на належну собі квоту посад.

Національна квота і робітнича єдність

Пригадаємо перші роки по війні й економічну кризу, що настала у той час, і як зараз забалакали тут про "американізм", з'явилась навіть його міра — *стопроцентовий американізм* — і пішла злюща кампанія проти чужинців-іміґрантів в Америці. Пригадайте ті підозріння й обвинувачення, ба й напасти і утиски, що завершились в місті Бостоні трагедією Сако і Ванцеті. Саме у ті роки виросла тут націоналістична література з ніби-то науковими доводами, що новочасна іміґрація в Америку є взагалі менше-варта, як колишня, і з-окрема народи Південної, Середущої і Східної Европи є нища порода людей — нечистокрова, неспосібна, злочинна, виродки і сміття, яке занапащує цей край.

Затих той націоналізм, як тільки ущухла криза і настав так званий добробут. Але залишилась з тих років памятка — іміґраційні закони, що припинили переселення в Америку. Свій корінь вони мають в тій самій кризі американського капіталізму. Він дуже розрісся підчас війни, коли тутешні індустрії постачали продукти до Европи і на всі світові ринки. По війні власники мусіли вкоротити продукцію, більше робітників не треба, і рішено більше не пускати. Але є в тих законах націоналістичне жало — так звана національна квота: кожному краєви призначено, скільки іміґрантів йому вільно сюди присилати — трохи більше, чи цілком мало, чи майже нікого не пустять.

Та національна квота не є спеціяльний американський винахід. Вона служить за батіг для всіх націоналізмів в Европі, бо застосувати її можна і до тих людей, що вже є в краю. Поширити її вжиток може й американський націоналізм — приблизно так:

"Панове *форейнери!* Рахують вас ваші проводирі — порахуємо вас в нашім краю ми, американці. Вимагаєте ви належної вам квоти посад — дамо вам, але не тільки квоту *джабів* для ваших проводирів. Від нині можете мати в Америці лиш стільки то крамниць, стільки пекарень, стільки пралень, голярень, ресторанів, шинків, стільки інших бизнесів — і не більше! А ось вам ще важніше національне право: виходить з рахунку, що ось стільки вас має право працювати в тутешніх фабриках, заводах, копальнях, на землі, на дорогах і залізницях — і не більше, а решта — в американських індустріях дайте місце американським робітникам!"

З націоналістичного погляду хіба не справедливо? Ту справедливість робить кожна фашистська влада в Европі, щоб допомогти своїм капіталістам, скрутити їх конкурентів і роз'єднати робітників, нехай б'ються між собою за пайку праці в наймах. Але це лише перший удар націоналістичного батога. Другий був би приблизно такий:

"Ви всі жиди, італійці, німці, мадяри, литвини, словаки, поляки, українці і всі чужі народи — ось вам декрет. Від нині індустріяльні власники американці будуть наймати лише робітників американців, чистокрових, корінних, з діда-прадіда. А ви і ваші нечисті діти шукайте роботи в капіталістів своєї породи. По національному — *свій до свого!*"

Так діється в Европі. І за тим іде третій удар, по німецькому:

"Бачиш, американський народе, як запаскудила твій край чужа голота? Самі кажуть, що сотнями тисяч наїхала сюда кожна нечиста, плюгава, роспусна, злодійкувата порода. Тепер знаєте, через що біда в Америці. Геть чужинців! Бий їх, жени за море, в море, в пустиню, за дроти, за грати, геть! *Один народ, одна влада! Америка для американців!*"

А як чесний американець заступиться за людей, значить він сам нечистого роду, жидівський наймит, чеська собака, московський монгол, смердючий виродок, зрадник нації, бий його — як в Німеччині. Це є логіка і шлях кожного націоналізму. It can happen here.

В теперішньому світовому лихолітті *робітнича класа* не може шукати рятунку в націоналстві. Для неї націоналізм є *боротьба між робітниками за те, хто з їх повинен загинути, а хто має національне право коротати свій вік в найманій неволі*. Очевидний злочин є всяке націоналство в Америці, де працюючі люди усіх народностей своєю спільною працею створили те величезне індустріяльне багацтво, що може дати достаток і вигоду усім. Рятунок робітничої класи в її єдности й організації для того, щоб покласти кінець тій системі капіталізму, людожерної конкуренції й погоні за зиском, що вже перетворила Европу в пекло націоналізмів, воєн і тортур.